

IOH: LAMI

PVBLICI ECCLESIASTICAE HISTORIAE
PROFESSORIS
ET RICCARDIANAE BIBLIOTH. PRAEFECTI

DE RECTA CHRISTIANORVM
IN EO QVOD MYSTERIVM
DIVINAE TRINITATIS
ADTINET SENTENTIA

Biblio. Secr. LIBRI VI. Coll. Rom.

Soc. Jesu.

FLORENTIAE MDCCXXXIII.

Ex Typographio Reg. Cels. apud Tartinium, & Franchium.
Cum adprobatione.

IESV CHRISTO
DEI FILIO
PATERNAE GLORIAE SPLENDORI
ET HYPOSTASEOS CHARACTERI.
CANDORI LVCIS AETERNAE. DIVINAE
MAIESTATIS SPECVLO.
BONITATIS IMAGINI. VIRTVTIS
VAPORI. CLARITATIS
EFFLVVIO.
SERMONI PATRIS. SAPIENTIAE.
RATIONI
QVA MVNDVS EST EFFECTVS
AC REGITVR.
ANTE OMNIA TEMPORA
EX PATRIS SVBSTANTIA GENITO.
IN TEMPORE HOMINEM
SINE MVLTIPLICATIONE PERSONAE
AVT NATVRARVM CONFVSIONE
INDVERE DIGNATO.
HVMANI GENERIS VINDICI
ET ADSERTORI.
REGI REGVM ET DOMINO
DOMINORVM.

DEO OPT. MAX.
QVOD ME FAMVLVM INDIGNVM
IOHANNEM LAMIVM
INGENVE EDVCATVM
ET BONIS ARTIBVS EXCVLTVM
VOLVERIT.
DIFFICILIVM PEREGRINATIONVM
LABORIBVS DEFVNCTVM
IN PATRIVM SOLVM INCOLVMEM
SOSPITEMQVE REDVXERIT.
A CONTERRANEORVM ALIORVMQVE
PERDITISSIMORVM HOMINVM
CALVMNIIS VINDICAVERIT.
PRINCIPIBVS VIRIS
ET DYNASTIS AMPLISSIMIS
SPECTATVM FOVEAT ATQVE
TRANQVILLET.
GRATI AC RELIGENTIS ANIMI
MONVMENTVM
QVALECVMQVE HARVM
COMMENTATIONVM
ANATHEMA
D. D. D.

IN-

INDEX CAPITVM.

LIBRI I.

LIBRI II.

Cap.

LIBRI III.

LIBRI IV.

LIBRI V.

LI-

LIBRI VI.

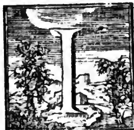
HAnc quidem titulorum, qui Capitibus praefiguntur, seriem praemittendam esse censuimus: non tamen ex illa quisquam satis intellexisse se putet, ut de toto opere iudicet. Ea tantum maleferiatorum & nugacium hominum, quibus loquentiae satis, sapientiae parum, confidentia esto ac supercilium. Sed neque ex eiusdem operis Synopsi, quam continenter sub praefationis nomine subiicimus, naso nos adunco suspendat. Ampliet potius, &, ut doctum prudentemque virum decet, donec integrum commentarium evolverit, sibi non liquere pronunciet. Quod si nostra minus oratione movetur, audiat tandem Tullianae eloquentiae fluvio manantem Lactantium Firmianum, atque in haec ipsissima verba erumpentem: *Ab his tamen*, inquit, *si fieri potest, humanitatis iure postulamus, ut non prius damnent, quam universa cognoverint: nam si sacrilegis, & proditoribus, & veneficis potestas defendendi sui datur, nec praedamnari quemquam incognita caussa licet, non iniuste petere videmur, ut siquis erit ille, qui inciderit in haec, si leget, perlegat, si audiet, sententiam differat in extremum.*

PRAE-

PRAEFATIO.

MPIAE Socinianorum sectae fautores, ut suam de Natura Divina sententiam a vero haudquaquam abludere, si Deo placet, ostendant, tres potissimum vias ineunt. Primum, de tribus Divinis Hypostasibus dogma ambigue in sacris literis, & subobscurius insinuari aiunt: deinde non unam semper Orthodoxorum de Divina Trinitate opinionem fuisse iactitant: tandem ex Ethnica Philosophia eiusmodi decretum profluxisse videri volunt. Quod secundum adtinet, ipse quidem nuper Maiores nostros a maleferiatis hominibus Tritheismi insimulatos pro virili portione vindicavi: Consubstantialitatem *Filii cum Patre & Spiritu Sancto, a Christiani nominis Sapientibus semper fuisse creditam, alii iam doctissimis lucubrationibus editis perspicue demonstravere. Duo quidem restant, quorum unum nemo est in divinarum scripturarum lectione adeo infeliciter versatus, qui non videat quam inscite, & futile obponatur, quum passim in Apostolorum commentariis Christi Divinitas diserte ac luculente praedicetur. Sed qui minus coelestibus literis, quasi divinitus inspiratae non fuerint, deferunt, etsi manifesta de Christi Divinitate testimonia iis contineri non inficiantur, perfricta tamen fronte adserere non erubescunt, eam doctrinam non ad primorum tantum saeculorum Christianos ex Ethnica sapientia propagatam defluxisse, sed ab ipsis etiam Apo-*

stolis

ſtolis ex eodem fonte fuiſſe derivatam. Hiſce eorumque ſacrilegae audaciae obcurrere animum induxi meum: idque ut praeſtarem, eam rationem mihi ineundam eſſe exiſtimavi, ut oſtenderem primum ab ipſo mundi exordio, vetuſtiſſimiſque temporibus veram de Divinitate opinionem obtinuiſſe, adeoque ſanctis Iudaeorum Patriarchis divinam olim Trinitatem fuiſſe cognitam, quod Libri I. Capite V. expedimus. Inde vero aliquam ſemper eiuſdem notitiam inter Iudaeos remanſiſſe comprobamus, ut videre eſt Libro III. cap. VII. & VIII. & Lib. IV. Cap. I. II. III. IV. & ſequentibus: item Libro VI. Cap. II. Omnium quoque gentium originem ex Noachidis emanaſſe cum arcanis ſcripturis conſtanter adſerimus Libro I. Cap. V. & cum Iudaeis Aegyptiorum Chaldaeorumque commercia percurrimus Libro I Cap XI. & Libro II. Cap. V. Poſtea demonſtratum imus Graecos Aegyptiis, & Chaldaeis, aliiſque Orientalibus ſuas doctrinas, ſapientiamque debere, quod inprimis exſequimur Libro I. Cap. XIV. XV. XVI. & Lib. II. Cap. I. & ſequentibus. Adſtruo autem opportune de pluribus divinis ἀρχικαῖς τε *Hypoſtaſibus conſultum apud Aegyptios atque Chaldaeos exſtitiſſe Libro I. Cap. V. & VIII. Nonnullam pariter Ebraicarum ſcripturarum, aut ſaltem dogmatum cognitionem, & a vetuſta etiam aetate, diverſis gentibus adſero Libro I. Cap. IX. & ſequentibus, & Libro II. Cap. XI. Heinc an Plato cum Iudaeis unquam congreſſus fuerit, vel eorum dogmatum notitiam ullam hauſerit, diſputatur Libro II. Cap. V. & ſequentibus. Tandem ille de Trinitate* Δημιουργῷ *ſententiam ab aliis accepiſſe probatur, nec falſa quadam ratiocinatione ductus ad eam cognitionem perveniſſe Libro III. Cap. III. IV. V. VI. IX. & X. Mox oſtenditur quam proclive fuerit eam opinionem ex Ebraica doctrina deducere Libro IV. Cap. I II. III. IV. Quibus omnibus praeſtructis, & vera huiuſmodi decreti origine deprehenſa, ad alia deſcendimus, & pluribus de voce* λόγος *diſſertamus. Quaeritur inprimis unde eam Scriptor libri, cui* Sapientia *titulus eſt, & Alexandrinus Philo derivaverint, & quomodo Latine*

apud

apud eos vertenda sit, Sermo *ne*, *scilicet*, *an* Ratio *Lib. IV. Cap. III. IV. V. VI. VII. VIII. Heinc ad Iohannis Evangelistae* λόγον *transimus*, *&* *quomodo Latine id vocabuli apud eum interpretandum sit inquirimus multa de Christi divinitate commentati: ex Philone autem a sacro Scriptore petitum non fuisse multifariam & luculenter ostendimus Libro V. Postremum de mundi Anima Libro VI. disserimus*, *&* *an haec opinio ex Iudaicis placitis deduci potuerit*, *expendimus; quod quidem examen cunctas Adversariorum difficultates evertit*, *&* *nostrum commentarium absolvit*.

Atque ista quidem omnia quum anno MDCCXXX. & sequenti in Galliis versarer, religionis & veritatis amore perculsus, literarum monumentis commendabam. Non enim varia longi itineris incommoda, aut ignotus peregrinae regionis habitus, aut diversi gentis mores & instituta, impedimento esse potuere, quin tractim in ea studia, ad quae toto impetu feror ac pondere, non spernenda forte sedulitate incubuerim. Quantum autem operis & laboris his elucubrandis impenderim, facile intelliget, quisquis Auctorum copiam, ex quibus ea conlegi, & quibus opportune laudatis eadem pro mea ingenuitate accepta passim fero, animadvertet. Nihil enim mihi fuit antiquius quam nihil aliis clam subreptum mihi vindicare; magna siquidem mea gloriatio est profiteri, per quos profecerim. Altius animo insedit ille Magni Basilii monitus. Μανθάνειν δὲ ἀνεπαισχύντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καὶ ἔιτι παρ' ἑτέρου δεδίδακται, μὴ ἐπικρύπτειν ὥσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι, ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Neque vero ad discendum verecundum esse oportet, nec ad docendum malignum, quodque ab alio didiceris nequaquam clam habendum, cujusmodi facere mulieres improbae solent, quae ex aliis ipsae quaesitos liberos viris suis tollendos subiiciunt, patrem ementientes, auctorem vero ipsum prodere grata commemoratione decet, verumque ipsius scientiae parentem. *Istbuc ipsum Nepotiano laudi vertebat Hieronymus: Consuerat enim, inquit,*

quit, ingenuo pudore, qui ornabat aetatem, quid cuius esset, simpliciter confiteri, atque in hunc modum, eruditionis gloriam declinando, eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii est. Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est loquutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate avunculi diligebat, interdum proferebat in medium, lectioneque assidua, & meditatione diuturna pectus suum bibliothecam fecerat Christi. *Atque ita quidem ille.*

Quaecumque autem hocce commentario, Religionis tantum gratia, ut diximus [quidquid nuper in contrarium impurissimus nebulo per summam calumniam obganniret] elaborata continentur, tum demum firma & rata esse volo, quum ab Ecclesiae Antistitibus, aut Antistitum Antistite Romano Pontifice, quibus curae est Christianae Sapientiae consulta sarta & tecta, ut aiunt, atque inviolata servare, divinis arcanarum literarum oraculis, Sanctorum Patrum documentis, & Ecclesiasticae traditioni minime repugnantia deprehensa fuerint: sin minus, infecta omnia, indictaque esse velim.

CA-

CATALOGVS

Auctorum, qui in hoc Opere laudantur.

A

ABenephi
Acta Martyrii Sancti Ignatii
Aelianus
Aeneas Gazaeus
Aethlius
Africanus
Agatharchides
Agathias Scholasticus
Alcimus
Alcmaeon
Alexander. Natalis
Alexander Polyhistor
Alexis Comicus
Allixius. Petrus
Altercatio Iasonis & Papisci
S. Ambrosius
Amelius
Anacharsis
Anatolius
Anaxagoras
Anaximander
Anonymus apud Suidam
Antigonus Carystius
Antiochus
Antiphon
Apion
Apollodorus
Apollonius Rhodius
Appianus
Apuleius
Aquila
Aratus
Arcerius. Ioh.
Archytas
Argonautica
Ariphanes
Aristeas
Aristides
Aristobulus
Aristophanes
Aristoteles
Aristoxenus
Arnaldus Abbas Bonaevallis
Arrianus
Artapanus
S. Athanasius
Athenaeus
Athenagoras
Athenodorus
Auctor libri de Mundo
Auctor Operis imperfecti
Auctor Quaestionum V. & N. T.
S. Augustinus
Aurea Carmina
Aureolus. Petrus
Automedon
R. Azarias

B

BAelus
S. Barnabas
Baronius
Bartoloccius
Baruchus
Basnagius. Samuel
Bellarminus. Robertus
Berosus
Bochartus. Samuel
Bodinus
Boetius
Bollandus
Bossuetus. Iac. Benignus
Budaeus. Gulielmus
Bullus. Georgius
Burnettus
Buxtorfius

C

CAllimachus
Calmetius
Camero
Capellus. Iacobus
Capellus. Ludovicus
Castalio
Castor Chronographus
Catullus
Caveus. Villelmus
Celsus Epicureus
Censorinus
Chaeremon
Chalcidius
Chisull. Edmundus
Choerilus
Chrysippus
Cleanthes
Clearchus
S. Clemens Alexandrinus
S. Clemens Romanus
Cleodemus
Clericus. Iohannes
Comon
Compendium Doctr. Chaldaicae
Constantinus Augustus
Constantinus Manasses
Cornelius Celsus
Cotelerius. Io: Baptista
Cozri liber
Critodemus
S. Cyprianus
S. Cyrillus Alexandrinus

D

DAcerius. Andreas
Daniel Propheta
Daubuzus. Carolus
David Propheta

De-

E

F

G

H

I

K

L

Li-

AD-

ADPROBATIONES.

ADmodum Rev. Lucas Ioseph Cerracchini S. Th. D. videat hunc librum, cui titulus: *De Recta Christianorum in eo, quod Mysterium Divinae Trinitatis adtinet, sententia*, & utrum praelo dari possit referat. Datum ex Archiepiscopali Palatio die 17. Novembris 1731.

Horatius Mazzei Vic. Gen.

Illustriss. ac Reverendiss. Domine.

Eruditissimi Viri Ioh: Lamii opus omnigenâ refertum eruditione, omnibusque numeris absolutum, cui titulus: *De recta Christianorum in eo, quod Mysterium Divinae Trinitatis adtinet, sententia*: censorio obtemperavi percurrere calamo. At nihil in eo, vel minimum, quod sanctitati orthodoxae Fidei, morumque candori adversetur inveni. Ideo praelo dandum censeo V. Kal. Decembris anno ab Orbe redempto MDCCXXXII.
Dominationis tuae Illustriss. ac Reverendiss.

Humillimus
Lucas Ioseph Cerracchinius S. Th. D.

Adtenta supra dicta relatione imprimatur.

Horatius Mazzei Vic. Gen.

Die 1. Decembris 1731.

DIgnetur admodum Reverendus Pat. Magister Carolus Philippus Berta Ordinis Praedicatorum, considerare hunc Librum, cui titulus: *De recta Christianorum in eo, quod Mysterium Divinae Trinitatis adtinet sententia*, & referat, an permitti possit.

Fr. Paulus Antonius Ambrosi Inquisit. Gener. S. Off. Florentiae.

Quod de Ario Divinam adversus Trinitatem oblatrante Athanasianae doctrinae gladio iugulato antiquus cecinit Auctor Cod. Bas. Operum S. Ath.

Αρειε, σίγα, τὴν σιγὴν κατεκρίθης	*Ari tace, qui silentio damnatus es*
Αθανασίου τοῦ σοφοῦ κεκραγότος,	*Athanasio docto loquente,*
Φλήναφε, παμβέβηλε, κακίας πίθε,	*Inepte blatero, putide, nequitia scatens,*
Γέρον σοφιστὰ τῶν σατᾶν σοφισμάτων	*Sophista vetule Satanicorum dogmatum*
Κρύφθητι λοιπὸν αἰσχύνης πολλῆς γέμων.	*Delitesce tandem multo pudore confusus.*

Hoc

Hoc ego de Iohanne Clerico de eadem Trinitate impie sentiente Cl. Doctoris Iohannis Lamii scriptis prostrato perlibenter canerem. Ipsum siquidem male feriatum hominem, non unam semper Orthodoxorum de Divina Trinitate opinionem fuisse obgannientem, praelaudatus Doctor data duobus abhinc annis omni numero perfecta dissertatione, tanta Conciliorum, Patrum, argumentorumve copia retudit, ut nulla illi adripiendi fugam via pateret. Cum profligato iam hoste iterum arma confert vir omni literatura ornatus in hacce dissertatione. Quam, cum iussu Reverendissimi P. Magistri Pauli Antonii Ambrosi contra Haereticam pravitatem Generalis Inquisitoris evolverem, nedum inoffenso pede citra ullum fidei, vel morum periculum percurri, sed hominem omni pietate, omni Religionis zelo, omnique eruditione insignitum suspexi, ac impense mihi gratulari coepi, nactam fuisse Catholicam Fidem tam strenuum defensorem, Rempublicam Literariam tam egregium ornamentum, & decus. Hinc eruditissimum hoc opus Ecclesiae Catholicae perutile, doctis pergratum, omnibus profuturum, praelo dignissimum censeo.

Dabam Florentiae ad Sanctum Marcum die 9. Decembris MDCCXXXII.

F. Carolus Philippus Berta Ord. Praedic.
In iisdem aedibus Sacrorum Dogmatum Lector.

Considerata supradicta relatione imprimatur.

Fr. Paulus Antonius Ambrosi Inquisit. Generalis S. Off. Florentiae.

Imprimatur.

Philippus Bonarota S. R. Cels. Auditor.

DE

DE RECTA CHRISTIANORVM IN EO QVOD MYSTERIVM DIVINAE TRINITATIS ADTINET SENTENTIA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Aegypti laudes.

EGYPTVM regionum omnium apud Veteres exſtitiſſe celeberrimam, exploratae fidei eſt. Sive enim coeli temperiem, & ſoli uber; ſive admiranda Nili fluminis ſtatis temporibus exundantis incrementa; ſive iactatam antiquitatem gentis incredibilem; ſive eiuſdem ſolertiam, & in omni doctrinarum genere eruditionem; ſive arcanae religionis ſapientiam, & inſueta aliis caeremoniarum, & rituum inſtituta, fama perſonaret, ſemper habuere mortales, cur tractum illum terrarum florentiſſimum ſubſpicerent, atque praedicarent. Memoratis etiam dotibus praerogativa ſitus accedebat. Aſiae enim Africaeque mediam

cum Europa quoque expeditae facilisque navigationis commercia coniungunt. Heinc notissima, & omnium fere gentium peregrinationibus patens atque obvia, undique ad se confluentes populos capaci sinu foecundissima frugum generatrix excipiebat. Mihi tamen in praesentiarum curae non est nisi quae frequentia & assidua cum duabus nationibus nobilissimis, Iudaeis scilicet & Graecis, commercia & consuetudinem habuit, diligenti commemoratione percurrere: id enim satis fore arbitror, ut eorum, quae mihi iusti voluminis decursu differenda atque inlustranda proposui, firmissima fundamenta scite ac mature praeiecisse videri possim.

CAPVT II.

Abrahami in Aegyptum profectio; eius laudes; Astronomiae, & Literarum antiquitas.

Abrahamus igitur, a quo Iudaei originem ducunt, Dei iussu e terra Chaldaeorum egressus, fame cogente in Aegyptum anno Periodi Iulianae MMDCCXCIII. penetravit, ut e XXII. *Geneseos* capite compertum habemus. Hunc virum iustum, & sapientem, & rerum coelestium peritissimum fuisse scriptores plurimi apud *Iosephum*, & *Caesariensem Eusebium* memoriae prodiderunt. Illum enim his titulis commendant *Berosus* Abrahami popularis, etsi eum non nominat, *Eupolemus*, *Alexander Polyhistor*, *Artapanus*, & *Molo* in libris, quos adversus Iudaeos exarasse perhibetur; *Philo* item Libro *de Gigantibus*, & Libro *de Abrahamo*. Paria etiam de eodem scripsisse *Hecataeum* Abderitam, qui librum Iudaicae Historiae concinnavit, multa de Abrahamo commentatus, verisimillimum est.

Non me quidem fugit a doctis eruditisque viris varie excipi adversus fidem plerorumque Scriptorum, qui de Iudaeis antiquitus aliqua cum laude loquuti sunt. *Hecataei* vero potissimum, quum *Origenes Lib. I. contra Celsum* adducat iudicium Herennii Philonis dubitantis, an liber Hecataei nomine inscriptus, & Iudaicam Historiam complectens, vere

re

re foetus illius cenſendus ſit. Eo, ut huius voluminis au-ctoritatem elevent, maxime innituntur *Ioſeph. Scaliger*, & *Richard. Simonius Lib. II. Hiſtor. Critic. Vet. Teſtam. cap.* 11. qui etiam addit *Ariſteam*, *Hecataeum*, *Clearchum*, & alios veteres quoſdam Scriptores, ita de Iudaeis, rebuſque eorum geſtis locutos eſſe, ut facile quis animum inducat credere eiuſmodi libros a Iudaeis Helleniſtis fuiſſe confictos, vel paſſim ab iiſdem multa admiſcendo interpolatos. Sed ex *Herennii Philonis* iudicio *Hecataei* librum a Iudaeis Helleniſtis fuiſſe ſuppoſitum manifeſte non deduci obſervat erudititiſſimus *Ger. Ioh. Voſſius Libro I. De Hiſtoricis Graecis cap.* x. Generalis autem *Simonii* κρίσις non ſtatim recipienda eſt: nam ſi pluria, & eadem valida ſuppetant argumenta, quibus falſam libri inſcriptionem, & titulum probabiliter oſtendere ſit, ut exempli cauſa de Ariſteae libro fatendum videtur, quamquam non deſunt viri longe doctiſſimi qui reclament, tunc huiuſmodi iudicio adquieſcendum eſt. Sin vero levi de cauſa, vel futili coniectura ductus, ut ea quidem eſt, quam *Simonius* innuit, contendat quis antiquis ſcriptoribus fidem abrogare, ab huiuſmodi ſententia provocandum eſt, & antevertendum periculum ne tota antiquitas ad cuiuſque libidinem ſolicitata funditus miſceatur.

Quid quod ſcriptores illi nonniſi admodum probabilia narrant? *Abrahami* iuſtitia & ſapientia divinarum etiam literarum teſtimonio celebris eſt: eumdem autem Aſtronomiae peritum fuiſſe, & coeleſtibus converſionibus obſervandis addictum, genus & patria fortaſſe perſuadeant. Quem enim lateat Chaldaeorum gentem ſtudiis fuiſſe huiuſmodi deditam, & omnes ſiderum motus & numeros ab antiquiſſimis temporibus inveſtigaſſe diligenter, tanta luculentiſſimorum teſtimoniorum copia circumfuſum? Quare videtur communis fere omnibus, qui honeſte educarentur, aſtrorum ſcientia in ea regione fuiſſe, quemadmodum humanarum literarum, & Philoſophiae apud nos ſtudium. De Aegyptiis certe, qui non magis quam Chaldaei in eam diſciplinam incubuere, id diſerte teſtatur Siculus *Diodorus* eorum voluminum, quae *Bibliothecam* inſcripſit, I. Sed & illud argumento eſſe poteſt,

quod Chaldaeorum, gentis quidem, vocabulum, in artis nomen transierit, ita ut idem esset apud antiquos Chaldaeum dicere, ac Astrologum seu Mathematicum, ut videre est apud laudatum *Diodorum Lib. I. Biblioth. Ciceronem Lib. I. De Divinatione*, *A. Gellium Lib. I. cap.* IX. *& Lib. XIIII. cap.* I. Quare *Iuvenalis* Satyra VI.

Chaldaeis sed maior erit fiducia: quidquid
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Ammonis.

Censet insuper *H. Dodvvellus in Append. ad Dissert. Cypr.* §. 24. Conlegium Astronomorum publicum Babylone fuisse, idque ex Daniele conligit; quod ostendit quanti ea scientia a Chaldaeis penderetur, adeoque quanto nisu in illam semper incubuerint. *Abrahamum* autem & honestis parentibus ortum, & divitem locupletemque fuisse *Mosis* scripta satis indicant, *Geneseos cap.* XIII. Immo quum exploratum sit eius parentem idololatram fuisse, quod ex *Iosue cap.* XXIV. elucet, proclive est opinari, eo facilius filium gentis suae studiis imbuendum curavisse: quamquam quod *Philo* libro *de Nobilitate* testatur, Therachum videlicet Abrahami patrem Astronomiae, & Mathematicarum disciplinarum peritum fuisse, rem extra omnem dubitationis aleam, modo vera ille narret, constituere videtur.

Nunquam tamen Abrahamum cum quibusdam, ut *Eupolemo, & Alexandro Polybistore*, Astrologiae repertorem dixerim: nam & ante illius aetatem homines siderum, coelestiumque motuum observationibus vacasse, & *Iosephus* ipse *Lib. I.* Αρχαιολογ *cap.* IV. ingenue fatetur; & certa veterum, quae aetatem tulerunt, monumenta fortasse indicent. *Simplicius* enim *Commentar. in Lib. II. Aristotelis de Coelo* scribit ex Porphyrio, quum Babylon ab Alexandro Magno capta fuisset, quod anno Periodi Iulianae MMMMCCCLXXXIII. contigit, Astronomicas observationes per nongentorum & trium supra mille annorum tractum usque ad ea tempora deductas, in ea urbe repertas, & in Graeciam a Callisthene missas fuisse: quare constaret earum initium a diluvii prope aetate defluere, ab anno videlicet Periodi Iulianae MMCCCCLXXX. Diluvium

vium enim sub exitum anni MMCCCLXV. contigisse verosimile est. *Simplicii* tamen *Porphyriive* testimonio obstare videtur, ab *Epigene*, *Beroso*, & *Critodemo* brevius angustiusque temporis spatium memoratis observationibus tribui, ut videre est apud *Plinium L. VII. cap.* LVI. Aliis etiam praescriptionibus id obnoxium deprehenditur, easque videre est apud *Th. Stanleium Hist. Philos. Orient. L. I. Sect.* 1. *cap.* 1. Eo proclivius igitur protensam earumdem per quadringenta & septuaginta annorum millia, quae apud *M. Tull. Lib. I. de Divinatione* memoratur, antiquitatem inridemus: eoque magis illam, cuius laudatus Peripateticus meminit, quaeque apud eosdem Babylonios coelestes per CXLIII. annorum myriadas scriptas observationes continet: etsi gens ipsa Babylonica antiquitatis nomine celebrata inprimis fuerit, ut ex *Ieremiae cap.* V. evidenter elucet.

Et heic opportune literarum antiquitatem animadvertere est, quibus quidem & ante diluvium homines esse usos, *Plinio Lib. VII. cap.* LVI. prope adsentiens, qui aeternum scribendi usum esse censuit, nullus dubito: quamvis & *Enochi* librum *ἀπόκρυφον* esse fateamur, & inscriptas *Iosephi* columnas, non facile recipere esset; ut nihil dicam de *Adami*, & *Abelis*, & id genus voluminibus, quos Recutitorum Magistri somniant. Quod si *Epiphanio* fides habenda esset, *Zoroaster* Chaldaeus vel Assyrius, artium, & doctrinarum apud Chaldaeos inventor, Nemrodi tempore floruit, anno scilicet Periodi Iulianae MMCCCCCLXVII. quando ratio habenda non est opinionis *Eudoxi*, & *Hermippi* apud *Plinium Lib. XXX. cap.* 1. *Hermodori* Platonici, *Plutarchi*, & hos secuti *Gemisti Plethonis*, qui eum in fabulosam omnino antiquitatem reiiciunt: & missos facimus *Didymum* Alexandrinum, *Agathiam* Scholasticum, *Abenephi*, & Annianum *Pseudo-Berosum*, qui eumdem cum Chamo Noachi F. esse censent. Perhibent autem, ut *Plinius* loco citato tradit, Chaldaeum Zoroastrem vicies centena millia versuum scripsisse, quos indicibus & commentariis *Hermippus* inlustraverat. Quod quidem omne *Simplicii* adsertionem, & opinionem nostram ad miraculum confirmaret: sed verius est (*Anonymi* etiam apud Suidam, qui eum quingentis tantum ante excidium Troianum annis vixisse alicubi ait, &

Eusebii Caesariensis, qui Semiramidi Nini uxori illum aequalem facit, auctoritate posthabita) memoratum *Zoroastrem* anno Periodi Iulianae MMMDCXXXIV. claruisse, quod *Xanthus* quidem *Lydus* apud *Laërtium Lib. I.* literarum monumentis consignavit. Sed de literarum origine, & antiquitate videndus est vir doctissimus *Valtonus Prolegomenis in Biblia Polyglotta*.

Quibus autem instrumentis mortalium antiquissimi ad scriptionem uterentur ex insigni *Iobi* loco, qui cap. XIX. habetur, colligere est. *Quis mihi tribuat*, inquit, *ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* Consulendus *Calmetius* Dissertatione *De forma antiquorum librorum, diversisque scribendi rationibus*.

C A P V T III.

Literarum & Astronomiae apud Aegyptios antiquitas.

SI minus ea aetate Aegyptii literas novissent, *Abrahamus* forsitan nonnullam earum notitiam & usum illis tradere potuisset: potuisset etiam siderum scientiam eosdem docere, si nondum apud illos extitisset. Sed non ita de Aegyptiis sentiendum esse videtur. Quin si vera sunt quae Aegyptiorum Sacerdotes Soloni de suorum monumentorum antiquitate prodiderunt, eam scilicet, *Platone* teste in *Timaeo*, per novem annorum millia protendi, literarum usum apud illos & ante Abrahami tempora fuisse non est dubitandum. Nec sacris literis tantum annorum numerum adversari quis censeat. Principio enim Aegyptiorum anni menstruo spatio terminabantur, ut *Eudoxus* apud *Proclum in Timaeum Lib. I.* & *Varro* apud *Lactantium Lib. II. Divin. Instit. cap.* XIII. & *Plutarchus in Numa*, & *Plinius Lib. VII. cap.* XLVIII. auctores sunt. Quare *Lucanus Lib. VIII. Pharsaliae* de Achoreo loquens ait:

. . . . . illo cultore Deorum
Lustra suae Phoebes non unus vixerat Apis.

Postea vero quatuor mensium cursus illos explebat, si *Diodoro Siculo*, *Plutarcho*, *Solino*, *Augustino*, aliisque fides haben-

benda eſt. Quin & bimeſtris annus apud eos aliquando fuit, ut *Cenſorinus De Die Natali cap.* XIX. notavit.

Ingenuitatem tamen noſtram dedecet indictum praeterire, id, quod de Aegyptiorum annis a profanis Scriptoribus literis mandatum eſt, variis difficultatibus obnoxium deprehendi. Moſis enim aetate, qui forte vixit ante Regem Piſonem, quem *Cenſorinus* dicit primum annum quadrimeſtrem feciſſe, quum antea bimeſtris fuiſſet, Aegyptiorum annum duodecim menſibus conſtitiſſe vero eſt quam ſimillimum, ut advertit *Calmetius Præfatione in Geneſim, De Chronologia Aegyptiorum*. Porro notant Eruditi tempore *Mercurii Triſmegiſti*, qui ſaeculo poſt Moſen claruiſſe perhibetur, annum apud Aegyptios trecentorum & ſexaginta dierum fuiſſe, eumque communi anno quinque dies addidiſſe, biſſextili autem ſex. *Herodotus* verò *Lib. II.* ſcribit mortalium omnium primos Aegyptios ánnum conſtituiſſe, eumque in duodecim menſes diſtribuiſſe; ſed eiuſmodi annum ipſa diluvii aetate in uſu fuiſſe fortaſſis indicat *Moſes cap.* VIII. *Geneſeos*. Adeundus *Auguſtinus Lib. XVI. de Civ. Dei cap.* XII. & XIV. Pondus difficultati addit *Macrobius*, qui *Lib. I. Saturnaliorum cap.* XII. ſcriptum reliquit: *Anni certus modus apud ſolos ſemper Aegyptios fuit*. Sed quum ea, quae Scriptores ſupra memorati adfirmant, ad tempora, quae Moſen & Mercurium longe praeceſſerunt, referri poſſint; non eſt cur nos poeniteat Aegyptiorum Sacerdotum Solonem adloquentium dicta, vera eſſe potuiſſe, clariſſimorum virorum veſtigiis inſiſtentes, leni, ac vero quidem non abſimili interpretatione demonſtraſſe, quidquid *Herodotus* & *Macrobius* adſeverent. Immo ſi vera ſunt ea, quae habet magnus *Auguſtinus Lib. XII. de Civ. Dei cap.* X. vera etiam eſſe, quae de quadrimeſtri Aegyptiorum anno veteres illi ſcripſere, non eſt ambigendum.

Sed ſi minus Aegyptii literarum uſum ante Abrahamum habuiſſent, certe ſerius ab *Iſide* illum accepiſſe nunquam crediderim. Quum enim *Iſin* illam, quae in Aegyptum fugit, non Inachi, ſed Iaſi filiam fuiſſe cum *Pauſania* iure merito exiſtimemus, eam nonniſi circa Moſis aetatem vixiſſe cognoſcimus. Immo ſi ad initium regni Argivorum, adeoque *Ina-*

chi imperium Mosis aevum redigendum est, ut eruditiores Critici contra *Eusebium*, & *Petavium*, aliosque pertendunt, *Isin* illam Iasi F. longe post Mosis tempora in Aegyptum venisse deprehendere est. *Iasus* enim septimus post Inachum regnavit, *Pausania Corinth.* auctore. Quare ea, quae scribit *Augustinus Lib. XVIII. De Civ. Dei cap.* XXXVII. inventionem literarum apud Aegyptios Isidi vindicans, minus subsistere videntur. Si vero quis velit cum recentioribus Eruditis *Isin* Misraimi, primi Aegyptiorum Regis, qui anno Periodi Iulianae MMDXXVIII. vivebat, & cum Rege Mene confunditur, uxorem fuisse, siquidem huic literarum apud Aegyptios adinventio tribui potest, & ipse haud difficulter in hanc sententiam pedibus iverim. Quis enim sibi persuadeat, quum certum & exploratum sit Aegyptios Mosis aetate multiplicis sapientiae laude celebres exstitisse, unde Moses *Stephano* Actorum *cap.* VII. omni Aegyptiorum sapientia dicitur eruditus, quod & *Augustinus* loco citato animadvertebat, scriptionis illis per ea tempora defuisse notitiam? aut fuisse recens inventum, quo Moses tam multa & sublimia posterorum memoriae transmittere adgressus est? Nec iis etiam adsentiri lubet, qui eumdem Mosen Ebraicarum literarum auctorem fuisse opinantur. Recte enim etiam *Augustinus Lib. XVIII. De Civ. Dei cap.* XXXIX. observat Ebraicas literas ante Mosen exstitisse; & facere possunt quae disserit *Calmetius Praefatione in Pentateuchum*. Sed literarum apud Aegyptios antiquitatis argumentum fama illa esse potest & opinio, qua literarum ipsarum repertores habiti sunt, *Diodoro Lib. I.* teste assiduo. Non abludit quod *Tatianus* Assyrius in *Oratione* memoriae prodidit, scribendis scilicet historiis Aegyptiorum annales initium dedisse. Nunquam igitur H. *Gravesonio*, viro alioquin docto, adsenserim, ubi in *Histor.* V. T. & *Tract. de Scriptura Sacra Par. I.* §. I. Mosen primum omnium gentium scriptorem fuisse adseverare non dubitat, aliorum fidem nimia facilitate secutus.

Astronomia quoque coelestiumque conversionum scientia ante Abrahami aetatem Aegyptios excelluisse credibile est, quidquid aliter scripserit Josephus *Lib. I. Αρχαιολογ. cap.* IX. & *Eupolemus* apud Alexandrum Polyhistora tradat. Immo Aegyptios

ptios Astronomiae repertores fuisse, quibusdam est adcreditum, auctore *Diodoro Lib. I.* qui pariter ab eis ad Chaldaeos sideralem scientiam fuisse traductam, literarum monumentis commendavit. Non in alia se fuisse sententia prodit *Lucianus* περὶ Αςρολογίας; vult tamen illam ad Aegyptios ab Aethiopibus transmisse, quos primos huius facultatis auctores fuisse arbitratur. Fortassis tamen eodem tempore Chaldaei in eam disciplinam incumbere, atque Aegyptii, coepere. Chaldaeis enim Aegyptia origo, & illa antiquissima, utpote qui a *Chus* Chami F. propagati videntur, ut ex *Mose* conligitur *Genes. cap.* x. cui & *Diodorus* adstipulatur, utut Magos, quorum disciplinae a Chaldaeis profluxerant, Aegyptiis antiquiores sit qui faciat apud *Laërtium in Prooemio*. A Chamo autem Aegyptios defluxisse viri doctissimi late demonstravere, & inprimis vir multis nominibus suspiciendus *Sam. Bochartus in Phaleg. Lib. I. cap.* 1. *Par.* 1. Immo *Hieronymus* in *Quaestionibus Ebraicis* de Chamo agens ita scribit: *Frequenter septuaginta Interpretes, non valentes Het literam, quae duplicem adspirationem sonat, in Graecum sermonem vertere, Chi Graecam literam addiderunt, ut nos docerent istiusmodi vocabula adspirari debere: unde & in praesenti loco, Cham, transtulerunt, pro eo quod est Ham: a quo & Aegyptus usque hodie Aegyptiorum lingua Ham dicitur*. Insuper, quum *M. Tullius Lib. I. de Divinatione* animadvertat Assyrios huic scientiae potissimum se addixisse, quod propter planitiem magnitudinemque regionum, quas incolebant, quum coelum ex omni parte patens atque apertum intuerentur, traiectiones, motusque stellarum observaverint, & iis notatis, quid cuique significaretur, memoriae prodiderint: eadem caussa Aegyptios ad Coeli astrorumque motus vel a primis temporibus observandos aeque impellere potuit; immo rem ita se habuisse satis indicat *Plato in Epinomide*. Iam non sine magna ratione *Dionysius Periegetes* de Aegyptiis loquens cecinit:

Πρῶτοι δὲ γραμμῇσι πόλον διεμετρήσαντο
Θυμῷ φρασσάμενοι λοξὸν δρόμον ἠελίοιο
Primi vero lineis coelum dimensi sunt
Animo contemplati obliquum cursum Solis.

CA-

CAPVT IV.

Abrahamus *& eius posteri non procul ab Aegypto habitavere. Aegyptiorum*, Iosephi *aetate, studia & doctrinae quaedam.*

SI igitur *Abrahamus* rei Astronomicae peritus fuisset, potuisset grata Aegyptiis & iucunda habere conloquia; potuisset etiam heinc verisimiliter cum gente religionibus adprime dedita de Deo, divinisque rebus disserere, quod *Iosephus Lib. I.* Ἀρχαιολογ. *cap.* IX. adseveranter adfirmat. Nec ubi ille ex Aegypto recessit, quod anno Periodi Iulianae MMDCCXCIV. contigisse deprehenditur, nimis procul ab eius finibus versatus est. Nam in terra Chanaan & iuxta convallem Mambre habitavit, quum *Lothus* circa regionem Iordanis substitisset, ut ex *cap.* XIII. *Geneseos* liquido constat, quamquam *Iacobus* deinceps alia etiam loca, non multo longius, incoluit, ut *Geneseos cap.* XXIII. & XXV. & XXVI. videre est. Illius autem regionis homines commercia passim cum Aegyptiis habebant. Heinc mercatoribus Madianitis, quorum regio in deserto Saracenorum parum ab Aegypto distat, de Galaad venientibus & aromata in Aegyptum deferentibus *Iosephus* a fratribus venditus *Genes.* XXXVII. Heinc iidem Iacobi filii in Aegyptum ad frumenta in magna caritate comparanda descendentes, *Genes.* XLII. unde caussa illa postremum adeo famigerata, cur *Iacobus* cum filiis & universa familia in Aegyptum migraret, quod anno Periodi Iulianae MMMVIII. evenisse videtur. Sed commercia Ebraeorum cum Aegyptiis, & adfinitates, & foedera latius exsequemur inferius.

Aegyptios tum temporis somniorum coniectationibus maxime deditos fuisse luculenter indicat *Moses*, quum Aegypti Regem, ut sui somnii interpretationem acciperet, omnes suae ditionis sapientes convocasse perhibeat *Genes.* XLI. Frustra igitur sunt qui somnia coniectandi scientiam a *Iosepho* primum institutam esse contendunt, ut *Iustinus*, & eum secutus *Orosius*. Rei quoque Medicae consultos apud camdem gentem

aetate

aetate illa fuiſſe laudatus Iudaeorum Legislator inſinuare videretur, niſi quod in Vulgata, *Geneſ. cap.* L. de Ioſepho patris cadaver curare ſatagente legitur: *Praecepitque ſervis ſuis medicis ut aromatibus condirent patrem*, de pollinctoribus proprie, & his, quibus cadavera gentis ritu condire curae erat, & de quibus *Herodotus*, & *Diodorus*, & *Athenagoras* agunt, intelligendum veniret: quare LXX. viri ubi in Vulgata habetur, *ſervis ſuis medicis*, vertunt: τοῖς παισὶν αὐτοῦ τοῖς ἐνταφιαςαῖς. qui tamen Medici etiam eſſe eodem tempore potuere, ut notat quoque *Calmetius*. Et quidem nullus dubito quin & per ea tempora Aegyptii Medica facultate praecellerent, quum Iſin ferant, quam Miſrahimi uxorem faciunt, eiuſque filium *Toſorthrum*, qui anno Periodi Iulianae MMDCXXX. floruiſſe videtur, Medicinam inveniſſe & profeſſos eſſe, ut deinde a Graecis cum Apolline hic vel Æſculapio confuſus ſit, & Deus *Horus* habitus ab Aegyptiis, ut *Syncellus* ſcribit, & ex eo, Diodoro, aliiſque late *Marshamus Can. Chron. Saecul.* I. Iure igitur *Herodotus* Halicarnaſſeus Aegyptios medicinae conſultiſſimos fuiſſe *Lib. II. cap.* LXXIV. teſtatur, ante quem *Homerus Odyſſeae Lib. IV.* cecinerat:

Αιγυπτίη, τῇ πλεῖςα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.
Ιητρὸς δ' ἕκαςος ἐπιςάμενος περὶ πάντων
Ανθρώπων.
Plurima fertilibus campis Aegyptia tellus
Pharmaca fert, bona multa quidem commiſta, ſimulque
Noxia multa: quoque eſt medicus vir quilibet, omnes
Anteit atque homines docta clariſſimus arte.

Sed de vetuſtate Medicinae apud Aegyptios conſulendus etiam *Calmetius Diſſert. De vet. Judaeor. Medicina, & Medicis.*

CA-

CAPVT V.

Israelitarum, qui in Aegyptum migravere, numerus & incrementum, religio & placita. De doctrina Chaldaica quaedam.

CUncta Iacobi domus, quum in Aegyptum migravit, quinque supra septuaginta fuere, ut septuaginta viri habent *Genes.* LXVI. & *Stephanus Actor.* VII. ut autem fons Ebraeus, & Vulgata, septuaginta tantum, quod scribitur etiam a LXX. Interpretibus *Deuter. cap.* X. de quorum discrepantia, & quo foedere concilientur, videndus eruditissimus *Hieronymus Tradit. Ebraic. in Genesim*, & *Aur. Augustinus Libro XVII. de Civit. Dei cap.* XL. In tantum autem genus excrevit, ut post ducentos, & quod excurrit, annos (nisi magis adridet id quod doctissimis viris *Perizonio*, & *Tourneminio*, aliisque placet, quadringentos videlicet & triginta annos peregrinationis Israelitarum in Aegypto sacris Eloquiis memoratos ab anno, quo *Iosephus* calumnia circumventus a Putiphare in carcerem coniectus est, incepisse) quando ex Aegypto ut in Chananaeam terram reverterentur egressi sunt, quod evenit anno Periodi Iulianae MMMCCXXIII. millia inter eos virorum sexcenta censerentur, ut *Numerorum cap.* I. scribitur. Quare *Deuteron. cap.* X. legimus: *In septuaginta animabus descenderunt patres tui in Aegyptum, & ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra coeli*. Et *Iudith cap.* V. *Descenderunt in Aegyptum, illheicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, ut dinumerari eorum non posset exercitus*.

Illorum religio & sapientia, quum in Aegyptum descenderunt, fuit: Deum credere, qui rerum universitatem effecerit, eamque sapientissime procuret; qui praesens mortalibus interdum adpareat; victimis sacrificiisque placetur; Angelis imperiorum suorum ministris utatur; venturum olim quemdam divinitus missum, qui esset damna humano generi fraude daemonis inlata reparaturus. Hunc Dei filium, & verum Deum fore existimasse non est dubitandum. Nam esse Deum quem-

quemdam, qui simul Angelus & Dei nuntius exsisteret, perspicue *Iacobus* indicat, dum *Genes. cap.* XLVIII. Iosephi filiis moriturus bene precatur, & dicit: *Deus in cuius conspectu ambulaverunt patres nostri Abraham & Isaac: Deus qui pascit me a iuventute mea usque in praesentem diem: Angelus qui eruit me ab omnibus malis, benedicat pueris his.* Atque ita hunc locum interpretantur veteres Patres, & iure quidem: constat enim moris fuisse apud Iudaeos Deum quemdam, seu divinam quamdam Hypostasin, Deum & Angelum indiscriminatim adpellare. Id aperte liquet vel ex *Philone*, qui τὸν θεῖον λόγον, Angelum vocat in *Allegoriis*, *& Libro De Cherubim*: Archangelum vero *Libro De Haerede divinorum bonorum*, & *Libro De confusione linguarum*. Idem & Angelus & יהוה dicitur R. *Samueli* in *Mecor Chaim*. Sed insignis est locus *Mosis* Nachmanni F. cuius verba sic transtulit doctissimus *Masius* ad Iosue *cap.* V. *Iste Angelus*, inquit, *si rem ipsam dicamus, est Angelus redemtor, de quo scriptum est: quoniam nomen meum in ipso est. Ille inquam Angelus qui ad Iacob dicebat: Ego Deus Bethel. Ille de quo dictum est: & vocabat Mosen Deus de rubo: vocatur autem Angelus quia mundum gubernat: scriptum est enim: Eduxit nos Iehova [idest, Dominus Deus] ex Aegypto. Praeterea scriptum est: Et Angelus faciei eius salvos fecit ipsos: nimirum ille Angelus qui est* DEI FACIES*: de quo dictum est: Facies mea praeibit, & efficiam ut quiescas. Denique ille Angelus est, de quo vates: Et subito veniet ad templum suum Dominus, quem vos quaeritis, & Angelus foederis quem cupitis*: Sed Messiam verum Deum, & Dei Filium fore existimasse Iudaeos vel ex uno Isaia cap. IX. v. 6. patet, & ex iis quae a nobis disputabuntur inferius, nec ἐν παρόδῳ profecto. Lubet hisce adtexere verba viri doctissimi *Bern. Lamii* in *Adpar. Biblico Lib. I. cap.* X. ita disserentis: *Hanc fidem habuerunt quotquot exstiterunt viri pii a constitutione mundi Christum sive Messiam verè filium Dei esse. In Evangelio, ubi Apostoli, & alii agnoscunt Iesum esse Messiam, simul salutant Filium Dei. Quum ipsi Iudaeorum principes interrogant Iesum an ipse esset Christus, quaerunt si esset Filius Dei. Ipse Diabolus ambigens quis esset; an vere Christus:* Si tu es Filius Dei, dic ut isti lapides pa-

nis

nis fiant. Haec ille. Adeatur si lubet Liber huius nostri commentarii IV. cap. I. Quare & Divinam Trinitatem antiquis illis Iudaeis notam fuisse pro certo habendum est. Id vel ex Mosis narratione, qua *Genes. cap.* XVIII. & XIX. de tribus viris ab Abrahamo, & Lotho hospitio exceptis loquitur, perspicuum esse videtur *τῷ πάνυ Augustino Lib. II. de Trinitat. cap.* X. XI. & XII. *Cyrillus* autem Alexandrinus Librorum, quos adversus Iuliani Augusti calumnias exaravit, I. & VIII. eam cognitionem omnibus Iudaeorum Patriarchis, & Prophetis, ut Isaaco, Moysi, Isaiae, aliisque vendicat, sicut etiam *Epiphanius* Salaminius *Lib. I. advers. Haeres. Tom.* I. Et mirum profecto esset, si Deus, qui toties sanctos illos antiquitatis viros suis praesentiis dignatus fuerat, & quamdam per ea tempora cum mortalibus hominibus familiaritatem inierat, quod *Chrysostomus* Homil. II. *in Genes.* & *Tertullianus De resurrect. carnis* notabant, suae prorsus eos Divinitatis arcana caelavisset, quae tamen mortales perpetuo latere nolebat.

Heic autem mature considerandum est, quum nullus sit ambigendi locus quin protoplastus Adamus multiplici & absoluta, quatenus humana natura ferre poterat, sapientia a Deo conditore donatus sit, quod late aureo, quo manat, orationis flumine exsequitur *Ioh. Chrysost* Hom. XIV. *in Genes. Cyril. Alex. in Ev. Ioh. Petr. Lombardus Lib. II. Senten. Dist.* XXIII. *D. Thom. I. I. Quaest.* XCIV. *art.* III. in dubium quoque revocari non posse, quin plena & perspicua coelestium arcanorum, & Divinitatis cognitione praeditus fuerit, quamquam ab illo in statu innocentiae Deum ipsum, divinamque essentiam visam fuisse, frustra est dum pertendit *L. Thomassin. Tom. I. Theolog. dogm. L. VI. cap.* VI. Heinc a *Siracide cap.* XVII. de eo, eiusque uxore scriptum est: Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς ἄνθρωπον, καὶ πάλιν ἀπέστρεψεν αὐτὸν εἰς αὐτήν. ἡμέρας ἀριθμοῦ, καὶ καιρὸν ἔδωκεν αὐτῆς. καθ' αὐτοὺς ἐνέδυσεν αὐτοὺς ἰσχύϊ, καὶ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ ἔθηκε τὸν φόβον αὐτοῦ ἐπὶ πάσης σαρκὸς, καὶ κατακυριεύειν θηρίων, καὶ πετεινῶν. διαβούλιον, καὶ γλῶσσαν, καὶ ὀφθαλμοὺς, ὦτα, καὶ καρδίαν ἔδωκεν διανοεῖσθαι αὐτοῖς. ἐπιστήμη συνέσεως ἐνέπλησεν αὐτοὺς, καὶ ἀγαθὰ καὶ κακὰ ὑπέδειξεν αὐτοῖς, ἔθηκεν τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν, δεῖξαι αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων αὐτοῦ, προσέθηκεν αὐτοῖς ἐπιστήμην καὶ

νόμον

νόμον ζωῆς ἐκληροδότησεν αὐτοῖς. διαθήκην αἰῶνος ἔστησεν μετ' αὐτῶν, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ὑπέδειξεν αὐτοῖς. μεγαλεῖον δόξης εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ δόξαν φώνης αὐτῶν ἤκουσεν τὸ οὖς αὐτῶν. *Dominus creavit de terra hominem & iterum convertit illum in ipſam: numerum diei, & tempus dedit ipſis, ſecundum ſe veſtivit eos fortitudine, & ad imaginem ſuam fecit eos, & poſuit timorem illius ſuper omnem carnem, & dominatus eſt beſtiarum & volatilium. Conſilium, & linguam, & oculos, aures, & cor dedit eis ad cogitandum: ſcientia intellectus replevit illos, & bona & mala oſtendit eis; poſuit oculum ſuum ſuper corda illorum, ut oſtenderet illis magnalia operum ſuorum. Addidit illis ſcientiam, & legem vitae ſorte illis diviſit. Teſtamentum aeternum conſtituit cum illis, & iudicia ſua oſtendit eis. Magnalia gloriae viderunt oculi eorum, & gloriam vocis audiit auris illorum.* Vulgata habet: *Magnalia bonoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum.* Qua auctoritate fretus *Ioh. Caſſianus Conlat. VIII. cap.* XXI. *In quem*, de Adamo loquens inquiebat, *tanta eſt non ſolum ſapientiae plenitudo, ſed etiam gratia prophetiae divina illa inſufflatione transfuſa, ut univerſis animantibus nomina rudis adhuc mundi huius habitator imponeret: ac non ſolum omnigenûm beſtiarum atque ſerpentum furores viruſque diſcerneret; ſed etiam virtutes herbarum, arborum quoque, lapidumque naturas, ac temporum necdum expertorum viciſſitudines partiretur &c.* Qui igitur tanta ſcientia, & ſapientiae plenitudine, & prophetiae gratia repletus fuerat, quomodo in illa beata vitae innocentis atque integrae felicitate Divinae etiam Trinitatis Sacramentum non intellexerit? Sed intellexit ac cognovit profecto, quod ſcite etiam & adſeveranter adfirmat doctus *Epiphanius* loco ſupra laudato, eique adſtipulari videtur perſpicientiſſimus *Thomas I. I. Quaeſt.* XCIV. *art.* I. Et quidem quis habeat perſuaſum mortales, ſi minus Adamus Dei mandatum tranſgreſſus fuiſſet, deterioris futuros fuiſſe conditionis, quam poſt illius toti poſteritati exitiabilem inobedientiam, quum ſervator Chriſtus tanti criminis damna morte obita reparaviſſet, exſtiterint? Nec ſcelere quidem admiſſo primus ille humani generis parens, & ſi Dei amicitiam & inviolatam animi

mi caſtitatem amiſerit, ſcientiae quoque omnis & cognitionis iacturam feciſſe exiſtimandus eſt. Si enim perduelles Angeli, quum Dei gratiam amiſiſſent, naturalem ſcientiam, adquiſitaſque notitias retinuere, ut docet *Thomas I. I. Quaeſt.* LXIV. *art.* I. quidnam in cauſſa eſſe poteſt, cur non idem de Adamo conſtanter enuntiemus?

Ex eo autem eiuſmodi notitias, ac ſcientiam ad filios poſteroſque promanaſſe, ſtatim & primore adſpectu intelligitur. Et quidem adducto loco *Eccleſiaſtici* Vulgata habet: *Poſuit oculum ſuum ſuper corda illorum, oſtendere illis magnalia operum ſuorum, ut nomen ſanctificationis conlaudent, & gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum eius. Caſſianus* autem dicit Adami poſteros *ab illa vera phyſicae philoſophiae diſciplina tradita ſibi a maioribus* excidiſſe, *quam primus homo ille, qui univerſarum naturarum inſtitutionem e veſtigio ſubſecutus eſt, potuit evidenter adtingere, ſuiſque poſteris certa ratione tranſmittere*. Faciunt quae leguntur Deuteron. cap. XXXII. 6. 7. *Haeccine reddis Domino, popule ſtulte & inſipiens? Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creavit te? Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas, interroga patrem tuum, & adnuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi*. Et Pſalmo LXXVII. Oσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά· καί οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν. Οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν· ἀπαγγέλλοντες τὰς αἰνέσεις τοῦ κυρίου, καὶ τὰς δυναστείας αὐτοῦ. Καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἃ ἐποίησε, καὶ ἀνέστησε μαρτύριον ἐν Ιακὼβ, καὶ νόμον ἔθετο ἐν Ισραήλ. Oσα ἐνετείλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν· τοῦ γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. Oπως ἂν γνῷ γενεὰ ἑτέρα υἱοὶ τεχθησόμενοι, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. *Quanta audivimus & cognovimus ea: & patres noſtri narraverunt nobis. Non ſunt occultata a filiis eorum, in generatione altera. Narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius quae fecit. Et ſuſcitavit teſtimonium in Iacob, & legem poſuit in Iſrael. Quanta mandavit patribus noſtris, nota facere ea filiis ſuis, ut cognoſcat generatio altera, filii qui naſcentur, & exſurgent, & narrabunt filiis ſuis*. Item quod habetur Pſalmo XLIII. Θεὸς ἐν τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἠκούσαμεν, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἀνήγγειλαν ἡμῖν. Εργον ὃ

εἰργά-

εἰργάσω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἐν ἡμέραις ἀρχαίαις. *Deus auribus nostris audivimus, & patres nostri adnuntiaverunt nobis, opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.* Itaque non possum meo calculo non probare, quod *Praefatione suarum Institutionum Philosophicarum* Vir doctus habet, ubi §. VIII. ita scribit: *Qua vero serie post primi parentis peccatum, obfusamque menti nostrae caliginem, quibusve incrementis sapientiae studium adoleverit, definiri vix potest. Credibile est tamen illud a patribus in nepotes haereditarium veluti munus ubique transmissum ad haec usque tempora floruisse; concedique facile poterit, Adamum ipsum plurima posteros docuisse, quae vel a Deo didicerat, vel propriis ipse studiis & observationibus deprehenderat.* Huic certe praeiverat etiam eruditissimus *Ger. Ioh. Vossius*, qui *Lib. I. de Origine Idololatriae cap.* I. II. & IV. homines ex traditione multa habuisse, quae ad veri Dei notitiam & cultum pertinent, diserte ac sapienter adfirmat.

Sed, ut fere usuvenit, vel temporis longinquitate, vel morum corruptela, & vitiorum caligine animis hominum tenebras obfundentibus, sensim pura Dei, divinarumque rerum scientia defecit, fonsque inlimis coenosis falsarum opinionum rivulis infectus est, ut *Cassianus* etiam memorata Conlatione notabat; ita tamen ut in sanctis castisque viris coelestis doctrina semper incorrupta permanserit, in aliis vero quaedam sui tantum vestigia & lineamenta, per quae facile iterum posset investigari, reliquerit. Post illam igitur gentium dispersionem, quae diluvium generale subsecuta ex Noachi familia & posteritate facta est, & de qua videndus eruditissimus *Sam. Bochartus* in *Phaleg*, pro comperto habendum est scientiam quoque & cognitiones, quas de Deo, eiusque consubstantiali Trinitate Noachus, & eius filii habuere, in omnes gentes variis tramitibus, & multiplici propagatione defluxisse, sed non aeque ab omnibus sartas & tectas, ut aiunt, inviolatasque fuisse servatas. Recte enim ac prudenter observat *Lactantius Lib. II. cap.* XI. ea, quae Prophetarum vaticinio tradita, in sacrario Dei continebantur, de fabulis, & obscura opinione conlecta & depravata, ut veritas a vulgo solet, variis sermonibus dissipata & corrupta fuisse, nullo non addente

aliquid ad id quod audierat. Iudaei quidem caſte atque integre eas notitias coluere, ſed in ſuis literis parcius fortaſſis inſinuaverunt, quod eorum natio nimis eſſet ad plurium Deorum cultum, inſaniamque proclivis, unde illos iure optimo *Clemens Alexandrinus* εἰδωλομανεῖς adpellat, id quod *Tertullianus* etiam, & *Chryſoſtomus*, aliique animadverterunt. Praeclariter *Theodoretus* Sermone II. *Therapeutices* ὁ πάνσοφος κύριος, inquit, οὐκ ἐναργῶς ἅπαντα τὰ περὶ τῆς τριάδος ἐξεπαίδευσε δόγματα, ἵνα μὴ πρόφασιν πολυθείας λάβωσιν (τοῦτ᾽ ἐστὶν, οἱ Ἑβραῖοι) εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐπιῤῥέποντες πλάνην. *Sapientiſſimus Deus nequaquam illis manifeſte omnia Trinitatis myſteria tradidit, ne multitudinis Deorum occaſionem ſumerent, ad errorem Aegyptiorum propendentes*. Quod de plebe, & multitudine, ſequioribuſque temporibus, non de ſanctis vetuſtiſque Iudaeorum Prophetis intelligendum eſt. Aliae vero gentes quum intemeratam religionem, veraeque ſapientiae conſulta foedis impiarum opinionum erroribus inquinaſſent, eo clarius quidem, ut videtur, & diſtinctius ſibi veluti per manus traditam de trina Divinitate ſententiam expoſuere, quo minus, utpote iam Deorum multitudinem, ſacrilegaſque religiones amplexati, Divinitatem ſcindere, & diſſipare reformidarunt. Hanc verae doctrinae oblivionem ita deteſtatur *David* Pſalmo IX. Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾅδην, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ θεοῦ. *Avertantur peccatores in infernum, omnes gentes quae obliviſcuntur Dei*. Ad quae verba ita *Clemens* Lib. VI. Στρωματῶν commentatur. Ἐπιλανθάνονται δὲ δηλονότι οὗ πρότερον ἐμέμνηντο· καὶ ὃν πρὶν ἢ ἐκλαθέσθαι ἐγίνωσκον, τοῦτον παραπέμπονται. *Obliviſcuntur ſcilicet eius, cuius prius meminerant, & quem cognoſcebant priuſquam obliviſcerentur, eum iubent valere, & amandant.*

Ex hactenus diſputatis ſubſpicari eſt cur Chaldaei non omnino abſimilem de Intelligibilibus doctrinam profeſſi ſint, ſi claſſicorum Scriptorum teſtimoniis fidem adhibemus. Hi profecto ſapientiae laude atque praeſtantia Iudaeis, quodam oraculo, quod a Porphyrio laudatur, aequiparantur.

Μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ᾽ ἄρ᾽ Ἑβραῖοι
Αὐτογένεθλον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.
Chaldaeis ſolis ſapientia ceſſit, Ebraeiſque

Aeter-

Aeternum casto veneratis numen honore.

Et hoc quidem oraculum nec a Iudaeo, nec a Christiano, nec ab Ethnico etiam e vulgo fingi potuisse recte censet *Ioh. Clericus* in Notis ad Historiam Philosophiae Orientalis a Th. Stanleio conscriptam, & a se Latine expressam. Chaldaei itaque Intelligibilia omnia Trinitate contineri arbitrati sunt. At quae de Intelligibilium Trinitate adfirmavere, in medium proferre lubet, ut ea prodit eruditus *Th. Stanleius* in memorata *Philosophiae Orientalis Historia*. Quum igitur Chaldaei tres ordines excellentium rerum constituerent, *Intelligibilium* scilicet, hoc est eorum quae ab aliis intelliguntur, sed quorum essentia in intelligendo non consistit, utpote quae nihil habeant superius quod intelligant; *Intelligibilium, & Intellectualium*, eorum scilicet quae sunt, quia contemplantur superiora, & quae simul ab aliis inferioribus intelliguntur; & *Intellectualium* tantum, quae videlicet intelligunt quidem superiora, sed nulla habent inferiora a quibus intelligantur, ut sunt hominum mentes; *de primo horumce ordinum* (sunt verba *Stanleii*) *Anonymus Scriptor Compendii de doctrina Chaldaica sic habet:* Deinde (nempe, post Vnum, & Bonum) colunt paternum quemdam fundum ex tribus Triadibus compositum. Quaelibet autem Trias habet Patrem, Potentiam, & Mentem. Psellus *paulo plenius:* Secundum Vnum, adfirmant paternam profunditatem compleri tribus Triadibus, quarum unaquaeque primum habet Patrem, deinde mediam Potentiam, & tertiam Mentem inter eas, quae intra se claudit Triadem: haec vocantur etiam ab iis Intelligibilia. Haec ille.

In hac Chaldaica de Intelligibilium Trinitate doctrina manifesta quaedam corruptio veritatis elucet: quamvis enim huiusmodi opinio fabulamentis & erroribus scateat, nonnullam tamen suae originis similitudinem referre videatur. Eadem fere, & nobis etiam propiora docuit *Zoroaster* Magus Persa, ad quam gentem multa Chaldaeorum decreta defluxere. Nec verendum est, ne illa Chaldaei potius a Persis acceperint. Nam convenit inter Eruditos, Persarum Magos Chaldaeis esse posteriores. Magicae enim religionis apud Persas auctor & institutor fuit, ut *Agathias* scribit, hic Zoroaster, qui pro-

 babi-

babiliter Cyri temporibus floruit, hoc est, circa annum Periodi Iulianae MMMMCLXX. Ezechiele Propheta, qui anno eiusdem Periodi MMMMCXV. vivebat, paulo recentior: ante quem Prophetam, eiusque tempora nomen Persarum usurpatum fuisse non comperimus. *Plutarchus* igitur apud Gemistum Plethonem tradit Zoroastrem Magum res omnes in tria genera distribuisse, & primae quidem illarum classi, *Oromazen* ab eo praefectum fuisse; ultimae, *Arimanen*; mediae autem, *Mithran*. Queis Platonica illa respondent: περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντα ἐστὶ, κἀκείνου ἕνεκα τὰ πάντα, κἀκεῖνο αἴτιον τῶν καλῶν· δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. *Omnia sunt circa omnium Regem: eius gratia sunt omnia, idemque omnium bonorum caussa est: secundus vero circa secunda; & tertius circa tertia*. Non me quidem praeterit malorum principium a Magis *Arimanen* statui, ut ex laudato *Plutarcho De Iside & Osiride* perspectum habemus. Sed forte huiusmodi error inter eos invaluit, quod materiae is materiatisque rebus, & corruptioni obnoxiis praeesse crederetur. Materiam enim malorum caussam, immo ipsum malum Veteres existimabant, ut videre est apud *Plotinum Lib. VIII. Enn.* I. *Eusebium Lib. VII.* Προπαρασκ. & *Augustinum Lib. VII. Confess. cap.* V. Heinc *Arimanes* Animae mundanae Platonicorum forte respondeat, quod vel ex *Platone* ipso *X. De Legibus*, & *Plutarcho De Procreatione Animi* conligere est, immo isthuc ipsum hic eodem libro diserte & explicate adseverat; *Mithra* vero respondeat Mundo Intelligibili, seu Intellectui Paterno, qui medius est inter Patrem, & Animam, seu Mundum ipsum adspectabilem. Quare Magi *Mithran* medium esse adserebant, unde & *Mediatorem* eumdem vocabant, eodem Philosopho Chaeronensi citato volumine *De Iside & Osiride* auctore. Chaldaei tamen inter *Patrem* & *Mentem*, *Potentiam* mediam interserebant, quae forte Animam mundanam repraesentare potest, in quo eos secuti videntur *Plotinus* & *Porphyrius* apud *Augustinum Lib. X. De Civ. Dei cap.* XXIII. & XXIX. Heinc doctissimus *H. Grotius Lib. IV. De Ver. Relig. Christ.* §. XII. adfirmare non dubitat *Platonem* a Chaldaeis edoctum divinam naturam in Patrem, Mentem Paternam, & Animam distinxisse, quod *Ioh. Clericus* etiam in notis ad *Stanleium* adgno-

adgnoſcit. Sed de Chaldaeorum doctrina inferius pluribus. Inpraeſentia non praetereundum ſilentio, quum eiuſmodi Chaldaeorum placita ad Perſas quoque, ut diximus, tractu temporis traducta fuiſſent, ab iis ad Graecos etiam promanaſſe. Scribit enim *Plinius Lib. XXX.* de Oſthane Mago, qui anno Per. Iulianae MMMMCCXXXIV. vivebat, eum veluti ſemina artis portentoſae ſparſiſse, obiter infecto, quacumque commeaverat, Mundo, & deinde ſubdit: *Hic maxime Oſthanes ad rabiem, non aviditatem modo ſcientiae eius Graecorum populos egit. Minucius* tamen *Felix* in *Octavio* tradit, Oſthanem fuiſſe Magorum eloquio & negotio primum, verum Deum merita maieſtate proſequutum, & Angelos vero Deo adſiſtere noviſſe: id quod etiam *Caecilius Cyprianus Lib. de Idolorum Vanitate*, dum prope Minucium exſcribit, adfirmat. Sed quae *Plinius* habet, de perfectiori Orientalis doctrinae apud Graecos notitia intelligenda ſunt. Unum heic ſilentio minime praetereundum, apud Indos ſcilicet non abſimile de trina Divinitate placitum exſiſtere, ſiquidem clariſſimis noſtrorum temporum Scriptoribus fides habenda eſt.

Porro ut ad Iudaeos, eorumque religionem & dogmata, quum in Aegyptum migravere, revertamur, animorum apud illos immortalitatem originis excellentia commendabat, quando optime noverant humanam mentem, non ex aqua aut terra, ut mutarum animantium animas, eductam eſſe, ſed Dei ipſius in hominis faciem ſufflantis adſpiratione conſtitiſſe. Quid quod Deus Adami inobedientiam mortis poenam exigendo caſtigans, id tantum in pulverem reverſurum, quod de pulvere ſumtum fuerat, edixit? Non enim id de toto homine dictum videri poteſt, quum de terra ſumtus totus homo non fuerit. A vera tamen doctrina volventibus annis declinantes Sadducaei, & Samaritani animorum aeternitatem praefracte negaverunt, ut *Origenes Commentariis in Matthaeum* auctor eſt. Corporum reſurrectionem olim futuram crediḋiſſe, argumento eſſe poteſt Iobi fides. Huius enim, qui anno circiter Periodi Iulianae MMMLXXIX. vixiſſe non nemini videtur, luculentum exſtat de futura carnis reſurrectione teſtimonium, de quo *Hieronymus ad Paulinum* ita ſcribit: *Ut de ceteris ſileam, reſurre-*

ctionem corporum sic prophetat [ideſt Jobus] *ut nullus de ea vel manifeſtius vel cautius ſcripſerit. Scio, inquit, quod redemtor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum: quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt haec ſpes mea in ſinu meo.* Unde certe & eamdem maiorum ſuorum fuiſſe ſententiam conſectarium deducere eſt. Quod ſi, ut Ebraei cenſent, Iobi liber non vera hiſtoria, ſed parabola eſſet, tamen quum antiquiſſimus eſſe dignoſcatur, non minus ea, quae intendimus, probare deprehenditur.

Non me quidem latet *Africanum* apud *Euſebium Lib. I. Hiſt. Eccleſ. cap.* VII. adſerere, claram reſurrectionis promiſſionem antiquis Iudaeis factam non fuiſſe. Et Sadducaei quidem eam omnino negabant, ut teſtatur *Matthaeus cap.* XXII. & *Lucas Actor. cap.* IV. & XXIII. Auctorque Indiculi *De haereſibus Iudaeorum*, qui falſo *Euſ. Hieronymo* tribuitur, eo Moſis loco illos abuſos fuiſſe ait: *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Immo *Hegeſippus*, qui prope eſt Apoſtolicorum temporum Scriptor, & ex Iudaeo Chriſtianus effectus videri poteſt, ut *Euſebius* ait, apud eumdem *Euſebium Lib. II. Hiſtor. Eccleſ. cap.* XXIII. ſeptem Iudaeorum haereſes, quas apud laudatum Hiſtoriographum *Lib. IV. cap.* XXII. nominat, ac recenſet, reſurrectionem mortuorum crediſſe diſerte ac perſpicue inficiatur. Sed veroſimilius eſſe exiſtimaverim, *Hegeſippum* iſthuc ipſum literis mandaſſe, quod de ſectis illis omnibus generaliter loqueretur, & inter eas non deeſſent, qui in ea eſſent ſententia, ut Sadducaei. Nam & ex ipſis Evangeliſtarum commentariis manifeſte patet, corporum reſurrectionem Iudaeis paſſim adcreditam fuiſſe. Ut enim de *Herode* taceam, qui Chriſtum redivivum eſſe Iohannem ſubſpicatus eſt, ut referunt *Matth. cap. XIV.* 1. *Marcus cap. VI.* 14. *Lucas cap. IX.* 7. *Martha* certe, quum ei Chriſtus dixiſſet, *Reſurget frater tuus*, reſpondit: οἶδα ὅτι ἀναϛήσεται ἐν τῇ ἀναϛάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. *Scio quia reſurget in reſurrectione in noviſſimo die*, ut *Iohannis cap.* IX. habetur. Sed aliter, quam nos opinamur, *Hegeſippum* explicari non poſſe, ſecus enim manifeſti mendacii redargueretur, liquido comprobant quae ſcribit *Lucas Act. cap.* XXIII. Nam

quum

quum Paulus in Concilio iniusti iudicii severitatem extimesceret, & Synhodum ex Sadducaeis Pharisaeisque constare animadvertisset, exclamavit: *ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ φαρισαῖός εἰμι ὑιὸς φαρισαίου. περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις τῶν φαρισαίων καὶ τῶν σαδδουκαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος. Viri fratres, ego Pharisaeus sum, filius Pharisaeorum, de spe, & resurrectione mortuorum ego judicor. Et quum haec dixisset facta est dissensio inter Pharisaeos & Sadducaeos, & soluta est multitudo.* Quod evidenter ostendit Pharisaeos recte de futura mortuorum resurrectione sensisse, & liquet etiam ex *Matth. cap. XXII.* 23. *Iul.* autem *Africani* dictum forte comparate ad eam, quam ex Evangelicis repromissionibus habemus, resurrectionis spem intelligendum venit. Nec mirari subit, si haec apud Iudaeos de resurrectione corporum credulitas obtinebat, quando etiam apud vetustos Magos eadem vigebat opinio, ut *Theopompus* VIII. *Philippicorum*, & *Eudemus* Rhodius apud *Laërtium Lib. I.* memoriae prodiderunt.

Abrahami posteri notam, cuius lex Abrahamo ipsi a Deo imposita fuerat, in corpore circumferebant, praeputii circumcisionem, *Genes. cap.* XVII. A carnibus etiam cum sanguine ex Dei Noacho id praecipientis mandato *Genes. IX.* abstinuisse verisimile est. Haec equidem eorum religionis summa fuisse videtur, quum Aegyptum ingressi sunt. Literarum quoque usum apud illos fuisse ex iis, quae superius de Abrahamo disputavimns, intelligere est, quod amplius confirmat quae de Mose adseruimus Ebraicae literaturae auctorem fuisse inficiati, & *Eupolemum* refellit, qui *Libro De Iudaeae Regibus* scriptum reliquit, *τὸν μωσῆν πρῶτον σοφὸν γενέσθαι, καὶ γραμματικὰ πρῶτον τοῖς ἰουδαίοις παραδοῦναι, καὶ παρ' ἰουδαίων φοίνικας παραλαβεῖν. Mosen primum fuisse sapientem, atque ab eo datam literaturam Iudaeis, quae ab Iudaeis ad Phoenices pervenerit.* Ceterum pastores egisse omnes exploratum est; quod quidem vitae genus antiquis temporibus apud plerosque habitum est honestissimum, ut ex profanis etiam Scriptoribus *Virgilio*, *Ovidio*, *Philone*, *Plinio*, aliisque manifeste liquet.

CAPVT VI.

Aegyptiorum & Israelitarum consuetudo. Aegyptiorum ea tempestate religio.

NVlli quidem dubium esse potest, quin annorum ducentorum, & quod excurrit, spatio, Aegyptii, Iacobique progenies ita sibi invicem adsueverint, ut mores, instituta, religionem, sacra, caeremonias alter alterius optime noverint. Quamquam enim compertum habemus Iudaeos in Aegypto segreges ab Aegyptiis & separatos vixisse; exploratae fidei quoque est circa exitum ex illa regione cum Aegyptiis etiam conversatos fuisse, & Aegyptias uxores duxisse quosdam; alios autem eius gentis superstitionibus sese implicasse, ut ex *Iosue cap.* XXIV. *vers.* 14. manifestum est. Quin labor ipse, & ministerium, quo Iudaei sub Aegyptiorum tyrannide exercebantur, sine assiduo cum iis populis commercio esse non poterat, quod etiam expendebat *Calmetius Praefat. in Genesim*.

Quod Aegyptiorum, temporibus Mosaicis, religionem adtinet, quin Idololatriae & superstitiosis ritibus addicti fuerint ambigendum non est. Sed & ab antiquissimis temporibus. Illos enim scribit *Herodot. Lib. II.* aras, & simulacra, & delubra Diis primos omnium statuisse, quod *Lucianus De Dea Syria* ex parte confirmat. Et profecto quum eorum regum vetustissimus *Apis*, qui & *Osiris* dictus est, fuerit, [hic enim esse videtur Eruditis *Misrhaimus* ille Chami F. qui primus in Aegypto anno Periodi Iulianae MMDXXVIII. imperavit] & postea praecipuus & sanctissimus eorumdem Deus; si vera sunt, quae de Iside eius uxore traduntur, statim a morte eius cultus, & sacra instituta sunt. In bove tamen eum venerari coeperunt Ceachos rege This imperante, anno Per. Iul. MMDCLIV. ut quidam perhibent. Quidquid autem sit, illud indubitatum esse videtur, Mosis aetate portentosum hunc cultum iam apud eam gentem obtinuisse, quod vitulus aureus, quem postea Iudaei in deserto ad eorum certe imitationem conflaverunt, satis arguit, ut

etiam

etiam *Philo Lib. III. De Vita Mosis*, & *Lactantius Firmianus Lib. IV. Divin. Instit. cap.* x. & *Hieronymus in Oseae cap.* IV. prudenter animadvertunt. Sed *Moses* ipse isthuc ipsum satis insinuat, quemadmodum & alia animantia ab iis culta fuisse, quum Pharaoni se, Iudaeorumque gentem in deserto tantum Deo sacrificaturam protestatus est, quod nollet ea, quae colerent Aegyptii, in eorum oculis mactare. Verba *Mosis* habentur *Exodi cap.* VIII. *Vocavitque Pharao Moysen & Aaron, & ait eis: Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac: & ait Moyses: non potest ita fieri: abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Deo nostro: quod si mactaverimus ea, quae colunt Aegyptii coram eis, lapidibus nos obruent.* Nam bestiarum nulla apud eos victima ob hoc ipsum caedebatur, quod *Iosephus Lib. II. contra Apionem*, & *Iuvenalis Satyra* XV. scriptum reliquere, quamquam resistunt *Strabo*, & *Herodotus*.

C A P V T VII.

De Graecorum, & Aegyptiorum literatura, & horum posteriorum doctrina.

MOsi *Cecrops* διφυὴς iuxta Eusebii calculos σύγχρονος fuisset, & ipse Aegyptius, qui quum in Graeciam penetrasset anno Per. Iulianae MMMCLVIII. Athenas condidit, & populos illos omnium primus religiones, cultumque Deorum edocuit, ut *Eusebius in Chronico*, & *Cyrillus Alexandrinus Lib. I. contra Iulianum* adfirmant. Ille tamen *Lib. X. Praepar. Evang. cap.* 11. prodit, mysteria, & solemnitates Deorum, & consecrationes, & hymnos a *Cadmo* Graecis tradita fuisse. *Cadmus* Sidone regnabat anno Per. Iulianae MMMCCLIX. qui cum Phoenicum classe vectus in Boeotiam venisset, etiam scribendi scientiam in eas regiones intulisse dicitur, unde Graeca elementa, *Phoeniciae literae*, adpellata sunt, teste *Herodoto Terpsichore*. Heinc *Timon* dixit,

. . . . Φοινικικὰ σήματα Κάδμου

. . . . *Cadmi Phoenicia signa*:

Et *Zenodotus* apud *Laërtium in Zenone Cittieo*:

Κάδμος, ἀφ' οὗ γραπτὰς Ἑλλὰς ἔχει σελίδας.
Cadmus, ab hoc scriptos Graecia nacta libros.

Anonymus autem auctor Thebaicorum, quae a *Michaele Nicandro* publici iuris facta sunt, ita canit:

Ὧδε παλαιςίνης μὲν ἀπὸ χθονὸς ἤλθεν Ἀχαιοῖς
Ἰδμοσύνη. Φοίνιξ δὲ μὲν Ἑλλάδι Κάδμος ὀπάσσε
Θρεφθεὶς ἐν λογίοισι παλαιςίνης περάτεσσι.
Sic Palaestina e terra venit Achivis
Scientia. Phoenix vero hanc Graeciae Cadmus praebuit
Educatus eruditis in Palaestinae finibus.

Alia pluria testimonia videri possunt apud *Bochart. Geog. Sacr. Par. II. Lib. I. cap.* xx.

Sed hanc literarum notitiam Graeci aeque a *Cecrope* accipere poterant, qui utpote Aegyptius, eam artem proculdubio optime noverat, quam sententiam iure merito *Vossius* tuetur. Nam, ut & id πολυμαθείας ἕνεκα addatur, *Theut*, seu *Athotis*, qui *Diodoro* Mercurius est, literas cum Hieroglyphicas, tum alias invenisse, Arithmeticam insuper, & Geometriam, & Astronomiam primum Aegyptiis monstrasse ab aliquibus, ut *Platone in Phaedro, Laërtio Lib. I. & Cyrillo I. contra Iulianum*, perhibetur. Et ille quidem *Theut*, seu *Thot*, seu *Thaut*, ut Graeci scribere amant, alius est a secundo *Theut*, qui & *Mercurius Trismegistus* indigitatus est. Non deest tamen qui aliter sentiat, & non omnes scribendi formas ab *Athote* Aegyptiis traditas fuisse adfirmet. Sciendum est enim scribendi modum apud eam gentem triplicem fuisse, *Hieroglyphicum* scilicet, *Hieraticum*, & *Epistolographicum*, ut *Clemens Alexandrinus V.* ςρωματῶν, *Porphyrius in Vita Pythagorae*, aliique memoriae prodiderunt. Iam *Manethos* apud *Syncellum* Hieraticam scriptionis formam a secundo Mercurio usurpatam fuisse scribit. Ait enim ex stelis positis ἐν τῇ συριαδικῇ γῇ, vel, ut docte & acute legit *H. Valesius*, ἐν Συριγγικῇ γῇ, & a *Thot*, qui est Mercurius primus, sacra dialecto & Hieroglyphicis literis exaratis secundum Mercurium Agathodaemonis F. Tatique patrem libros traduxisse, quos in Templorum Aegypti adytis reposuit. Sed ut videtur tunc novum inventum non fuit, & *Moses* quidem ante hunc Mercurium scripsisse fertur, ut

ut notat *Marshamus in Can. Chron.* ubi & primum *Theut* literarum inventorem fuiſse demonſtrat. Hieroglyphicam tamen ſcribendi rationem omnibus aliis vetuſtiorem fuiſse, & probabilia argumenta evincere poſsent, & *Lucanus* ſatis indicare videtur, ubi canit:

> *Phoenices primi [famae ſi creditur] auſi*
> *Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.*
> *Nondum flumineas Memphis contexere biblos*
> *Noverat, at ſaxis tantum volucreſque, feraeque,*
> *Mutaque ſervabant magicas animalia linguas.*

Nec *Voſſii* opinioni obſtare forte videatur Graecas antiquas literas Samaritanis ſeu Phoeniciis omnino ſimiles deprehendi, ut praecipue conſtat ex vetuſtiſſima inſcriptione Sigea βουστροφηδὸν exarata apud *Edmund. Chishull in Antiquitatibus Aſiaticis Chriſtianam Aeram antecedentibus*. Antiquos enim Aegyptiorum characteres eoſdem fuiſse ac Phoenicios ſunt viri longe doctiſſimi qui pertendant; & fama quae de Cadmo circumvolat, forte ex eo oriri potuit, quod rudi adhuc ſcriptionis formae ſupremam prope manum admoverit, vel aliqua elementa addens, vel frequentiorem ſcribendi uſum inducens.

Moſen illas omnes ſcripturae formas intellexiſſe non videtur dubitandum. *Stephanus* enim *Act. cap.* VII. omni eum ſapientia Aegyptiorum inſtitutum fuiſſe teſtatur. Quod quidem Diaconi caſtiſſimi teſtimonium hactenus a nobis diſputata confirmat, & Aegyptios vario doctrinarum genere per ea tempora excelluiſſe, quod iam expendebamus, luculenter inſinuat. Et heic obiter caſtigandus eſt *Philo*, qui in *Vita Moſis* ſcribit, Aegyptiorum Regis filiam e Graecia viros ſcientiae laude praeſtantes, qui Moſen adoleſcentem erudirent, evocaſſe, quum illa aetate Graeci non omnium tantum doctrinarum rudes eſſent, ſed ne ipſa quidem literarum elementa forte cognoſcerent. Sed minus ferenda eſt *Clementis Alexandrini* incogitantia, qui quum totus fuiſſet in demonſtrando omnes Graecorum ſapientes Moſaicis temporibus multo poſteriores fuiſſe, mox tamen eadem, quae diximus, ex Philone totidem ſumta deſcribit.

Quae

Quae autem tum temporis Aegyptiorum ſtudia fuerint ex iis, quae hactenus diſſeruimus, colligere eſt. Nunc addere poſſumus eos recte Geometriae inventores putari. Nam quum Nilus exundantibus aquis effuſus camporum fines limo obducto confunderet, ut iidem iterum ſignarentur, aruiſque litem diſcernerent, terram metiendi ratio excogitata eſt, ut *Diodorus Lib. I. Proclus in Euclidem*, & *Serv. Honoratus* auctores ſunt; nec *Artapanum* apud Ioſephum Flavium moror, qui Geometriae inventionem Ioſepho Patriarchae tribuere non dubitavit. Eoſdem autem & Magicae ſapientiae arcanis maxime deditos fuiſſe ex *Libro Exodi* manifeſtiſſime elucet, & de hoc late *Marshamus Saecul. IX. Chron. Aegypt.*

C A P V T VIII.

Quarumdam Aegyptiacarum opinionum, & dogmatum cum Ebraicis conſenſio.

SEd quum adeo culti & ſolertes Aegyptum habitatores incolerent, conſentaneum quoque videatur eos nova ſemper inquirendi atque addiſcendi amore, ut fieri conſuevit, exarſiſſe. Quare & multa Iudaeorum inter eos verſantium placita & inſtituta curioſius inveſtigaſſe, & penitus introſpexiſſe: colloquia habuiſſe cum peritioribus: ſaepe etiam de religione cum illis eorumque dogmatis diſſeruiſſe. Quid quod vel vaecordibus & oſcitantibus iſtorum omnium notitia obrepere potuit, ex longa, ut diximus, ducentorum plus annorum cum Ebraeis conſuetudine? Et quidem ex ea aliquatenus profeciſſe videri poſſint, & cognitiones, quas aliunde deduxerant, vel auxiſſe, vel confirmaſſe, quod etiam advertebat *Theodoretus Therapeut. Serm. I.* Et iure quidem: nam Pſalmo CIV. legimus: καλέστησεν αὐτὸν κύριον [agitur heic de Pharaone Ioſephum Aegypti proregem conſtituente] τοῦ οἴκου αὐτοῦ· καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ. τοῦ παιδεῦσαι τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ ὡς ἑαυτὸν· καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίσαι. *Conſtituit eum dominum domus ſuae, & principem omnis poſſeſſionis ſuae. Vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam*

tiam doceret. Itaque etsi portentosa diversorum numinum superstitione Aegyptii tenebantur, Deum tamen quemdam omnium principem ac supremum adgnoverunt; unde Magi, quum patrata a Mose miracula subspicerent, exclamaverunt: ***Digitus Dei est hic***. *Exod.* VIII. 19. & *cap.* XIV. 25. ***Dixerunt ergo Aegyptii: Fugiamus Israelem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos***. Deus enim dixerat Mosi capite eodem v. 4. ***Scientque Aegyptii quia ego sum Dominus***. Hoc ipsum autem adfirmat etiam *Plutarchus Lib. de Iside & Osiride*, talemque Deum ait ab iis ignotum & inadspicuum existimatum fuisse, quare eius effigiem se prorsus ignorare fatebantur, ut apud *Laërtium Diogenem Lib. I.* videre est; id quod Ebraeo dogmati consentire videtur, ut animadvertit *Strabo Lib. XVI.* Heinc *Lucianus De Dea Syria*, antiquitus apud Aegyptios templa sine statuis fuisse testatur. Quin idola nunquam humana facie coluerunt usque etiam ad Augusti tempora, si laudato *Straboni* credere lubet. Nam apud *Herodotum Lib. II. cap.* XLI. legitur Isidis simulacrum muliebre fuisse, bubulis cornibus.

Quod autem hic idem scriptor habet, eos primum simulacra Diis constituisse, nescio an veritate, & fide periclitetur. Serapidos quidem statuam Sesostris tempore elaboratam fuisse *Athenodorus* apud *Clementem in Adhortatione ad Gentes* adfirmat. Sed huius regis aetas nimis incerta est. Exploratum profecto est Magos statuas repudiasse, ut *Laërtius Lib. I.* scribit; & Persas neque aras, neque Deorum imagines habuisse, ut laudatus *Herodotus Lib. II.* & *Strabo Lib. XV.* literis mandavere; & id quidem saltem ante Alexandri aetatem. Propterea *Xerses*, auctoribus Magis, templa Graeciae inflammavit, *Cicerone Lib. II. De Legibus* teste assiduo, eademque etiam Babylone destruxerat, ut scribit *Arrianus Lib. III.* περὶ ἀναβάσεως. Romani autem per annos CLXX. delubra nullis ex Numae institutione Deorum figuris instruxere, quod *Dionysius Halicarnasseus*, *Plutarchus in Numa*, *Tertullianus*, *Clemens Alexandrinus I. Strom.* *Eusebius Lib. IX. Praep. Evang. cap.* III. & *Augustinus* literarum monumentis consignarunt. Apud Graecos quidam perhibent, primum Epimenidem circa annum Periodi Iulianae MMMMCXXII. templa aedificasse, ut de aliis gentibus taceam,

ceam, ut *Scythis*, *Nomadibus*, *Seribus*, quemadmodum videre eſt apud *Origen. Lib. VIII. contra Celſum*, & *Germanis*, ut apud *Tacitum De Moribus Germanorum*, & *Gaditanis*, de quibus *Silius Lib. III.* Apud Chaldaeos tamen ſtatuas & idola etiam Abrahami aevo exſtitiſſe ex *cap.* XXXI. *Geneſeos* liquido conſtat. *Labanus* enim Meſopotamius Iacobum generum inſequitur, quod eius hic Deos, & idola תרפים *Theraphim* ſubripuiſſet. Immo *Lucianus* citato volumine *De Dea Syria* ab Aſſyriis primum Deorum ſimulacra, & ſtatuas in templis conlocatas fuiſſe aperte innuit. Ipſe quidem crediderim, etſi idololatriae initium ad Enos aetatem cum *Seldeno* referendum ſit; ſive ad Enochi tempora cum *Ioſepho*; ſive cum *Euſebio*, & *Epiphanio* ad quartum poſt diluvium ſaeculum, ad Serug ſcilicet aevum revocandum; & verum ſit quod *Lactantius Lib. II. c.* XIV. & *Athenagoras* in *Legatione* obſervant, ipſis videlicet idololatriae primordiis nulla numinum templa, nullas imagines fuiſſe: tamen inter alias idololatriae cauſſas & hanc exſtitiſſe, quod antiquiſſimis temporibus verum Deum mortales certis monumentis & ſignis poſitis honorare inſtituiſſent. Nam hiſce deinde ex corruptela & ſuperſtitione, ut fere uſuvenit, divini honores pro ipſo Deo tributi ſunt. Id coniicere eſt ex eo quod *Iacobus* ipſe in Meſopotamiam proficiſcens [*Geneſ. XXVIII.*] quum in ſomnis ſcalam illam mirabilem, cui Deus innitebatur, vidiſſet, ſurgens tulit lapidem, quem ſubpoſuerat capiti ſuo, & *erexit in titulum* fundens oleum deſuper, ut habet vulgata Verſio. Septuaginta vero interpretantur *καὶ ἔςησεν αὐτὸν ςήλην*. Vox autem *ςήλη* apud eoſdem paſſim invenitur, ut videre eſt *Lib. IV Regum cap.* III. & X. & XVII. & *Deuteron. cap.* XVI. nec aliud ſignificat quam *titulum*, *cippum*, *columnam*, *pyramidem*, quandoque etiam *ſaxum quadratum*, reſpondetque voci Ebraeae *Matzeva*. Nunquam enim Iacobus ita Deum honorare ſubſtinuiſſet, ut videtur, niſi ex maiorum ſuorum inſtituto illud accepiſſet. Et Phoenices quidem principio deos ſub haſtarum, aut columnarum forma colebant, quod habet *Pſeudo-Sanchoniathon* apud *Euſeb. Lib. I. Προπαρασκ.* *Ioſephus* quoque I. *adverſus Apionem* volumine de quibuſdam columnis loquitur in vetuſto Tyri templo ſacratis. Heinc

Deus

Deus Iudaeis in Phoenicen transituris *Levit. I. v.* 1. ait : *Nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum.* Scythae antiquitus adorabant acinacem, Arabes lapidem, quem quadratum fuisse ait *Maximus Tyrius Serm.* XXXVIII. In Icaro imago Dianae lignum erat non laboratum, & Cythaeroniae Iunonis Thespiae truncus excisus, & Samiae Iunonis, ut ait *Aethlius*, prius quidem erat asser : postea autem quum esset Archon Procleus, in formam statuae effecta est. Adeundus *Clemens* in *Protreptico*, qui alicubi versum refert, ex quo intelligimus Bacchum a Thebanis sub columnae imagine cultum fuisse :

Στύλος Θηβαίοισι Διώνυσσος πολυγήθης

Exhilarans Bacchus Thebanis columna est.

Lucanus Lib. III. Pharsal.

. . . . . . *Simulacraque moesta deorum*
Arte carent, caesisque exstant informia truncis.

Tibullus autem *Lib. I. Eleg.* 1.

Nam veneror seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis.

Quare Ethnicus a *Prudentio* in *Apotheosi* dicitur

Devotus cippo, ficulni stipitis unctor.

Heinc illud apud *Lucianum in Charonte*: τί ἐκεῖνοι στεφανοῦσι τοὺς λίθους, καὶ χρίουσι μύρῳ; quod habet etiam ψευδομαντ. Quum autem *Iacobus* locum illum, in quo lapidem in titulum erexerat, Bethel adpellavisset, inde Baetylorum lapidum fabulamentis origo exstitit, de quibus, & de eorum errore, qui illos animatos dicunt, late eruditus *Bochartus* in *Phaleg. par. II. Lib.* II. *cap.* II. & *Marshamus in Can. Chron.* Quod quidem omne iis, quae Sapientiae Libro *cap.* XIV. habentur, contrarium esse non arbitror. Utrumque enim verum esse potest. Consulendus *Calmetius Dissertat. De Origine Idololatriae.* Nec mirum videri debet si vel ex ignoratione rerum, vel ex perversa imitatione superstitiosus statuarum cultus inventus est: quum & alia quaedam, quae a sanctis viris recte ac rite facta leguntur, Ethnici perperam aemulati videantur. Nam, ut id obiter notem, videtur Abrahami filium Deo immolantis perversa imitatio, quidquid aliter *Marshamus* censeat, mos, qui apud Phoenices, & Chal-

& Chaldaeos invaluit, & quem interdum Iudaei etiam amplexati sunt, proprios filios Diis suis in victimas mactandi, quod dolet, aut exsecratur divinus Psaltes, aliique Prophetae; & unde certe in plures gentes crudelis humanarum hostiarum caedes propagata defluxit, de quarum immanibus sacris videndi sunt inter alios *Clemens Alexandrinus* in *Adhortatione ad Gentes*, & *Eusebius Caesariensis Lib. I.* Προπαρασκ. & *Oratione de Laudibus Constantini*, & *Theodoretus Lib. VII.* Θεραπευ. Sic quum *Abrahamus Genes. XXI.* 33. lucum circum altare serit ac plantat, id forte facit, unde postea Ethnicorum similis superstitio promanavit.

Sed ut redeat, unde huc divertit oratio, eo proclivius unius Dei rerum omnium conditoris ac domini notitiam apud Aegyptios fuisse persuasum habebimus, si animadvertemus huiusmodi cognitionem omnium fere gentium fuisse communem, ut videre est apud *Apostolum* ad Romanos scribentem, *Varronem* apud *Augustinum Lib. IV. De Civit. Dei cap.* XXXI. *Iustinum Martyrem* in *Paraenetico*, *Tertullianum de Testimonio animae*, *Plutarchum De Daemonio Socratis*, *Athenagoram in Legatione*, *Lactantium Firmianum*, *Iosephum Lib. II. contra Apionem*, *Cyrillum Lib. I. Advers. Iulianum*, *& Prudentium in Apotheosi*, cuius elegantes versiculos heic transcribere operae pretium esse duximus. Canit igitur:

Et quis in Idolio recubans inter sacra mille,
Ridiculosque Deos venerans sale, cespite, thure,
Non putet esse Deum summum, & super omnia solum?
Quamvis Saturnis, Iunonibus, & Cytheraeis,
Portentisque aliis fumantes consecret aras:
Attamen in coelum quoties suspexit, in uno
Constituit ius omne Deo, cui serviat ingens
Virtutum ratio variis instructa ministris.
Quae gens tam stolida est animis? tam barbara linguis?
Quaeve superstitio tam sordida? quae caniformem
Latrantemque throno coeli praeponat Anubim?
Nemo Cloacinae, aut Hippo super astra Deabus
Dat solium, quamvis olidam persolvat acerram,
Sacrilegisque molam manibus rimetur, & exta.

Con-

Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule & bircosos Cynicos, quos somniat, & quos
Texit Aristoteles torta vertigine nervos.
Hos omnes quamvis anceps Labyrinthus, & error
Circumflexus agat, quamvis promittere & ipsi
Gallinam soleant, aut Gallum, Clinicus ut se
Dignetur praestare Deus morientibus aequum.
Quum ventum tamen ad normam rationis, & artis
Turbidulos sensus, & litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in unum,
Cuius ad arbitrium sphera mobilis, atque rotunda
Volvatur, serventque suos vaga sidera cursus.
Non recipit natura hominis, modo quadrupes ille
Non sit, & erecto spectet coelestia vultu,
Non recipit neget ut regimen pollere supremum.
Istud & ipse Numae tacitus sibi sensit Aruspex
Semifer, & Scotus sentit cane milite peior.

Heinc veritate ipsa coactus *Sophocles*, licet Ethnicus,

Εἷς, inquit, ταῖς ἀληθείαισιν εἷς ἐςι Θεὸς
Ὃς ὐρανὸντ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὰν
Πόντουτε χαροπὸν οἶδμα, κἀνέμων βίας.
Vnus profecto est, unus est tantum Deus,
Coeli, solique machinam qui condidit,
Vadumque ponti caerulum, & vim spiritus.

Ipsa autem Aegyptiorum superstitio manifeste demonstrat, Mundum quoque divina providentia regi ac procurari illis adcreditum fuisse; huiusmodi enim opinio cuiuscumque religionis fundamentum est. Sed de hoc dubitare non finit etiam *Plutarchus in Alexandro*. Nec sine origine & principio illum esse censuere, quamquam non ea omnium communis erat opinio, ut *Diodorus Lib. I.* memoriae prodidit. Heinc *Porphyrius De Nympharum Antro* Mundum sub ortum canis fuisse genitum ex Aegyptiorum sententia refert, cui concinens *Solinus cap.* XXXV. *Polyhistoris* scriptum reliquit, Mundi natalem in XIII. & XI. Kal. Augustas ab Aegyptiis reiectum fuisse, ad quem *Solini* locum videndus doctissimus *Salmasius* in suis *Plinianis Exercitationibus*: neque ab hoc discrepat, si probe intelli-

C gatur,

gatur, *Henr. Dodvvellus Append. ad Differt. Cypr.* §. XIV. Heinc & eum interiturum arbitrati ſunt, *Diogene Laërtio Lib. I. & Plutarcho De Iſide & Oſiride* auctoribus. Hic inſuper adſeverat rerum omnium ortum atque exordium aquam Aegyptios poſuiſſe: quae quidem omnia ab Ebraica doctrina non diſſonant, a qua forte nec in iactata nimia vetuſtate illi diſcedunt, ſive ea novem annorum millium ſit, ut eſt apud *Platonem in Timaeo*, & de qua iam diſſeruimus; ſive ſupra tredecim millium annorum aetates adſcendat, ut habet *Pomponius Mela L. I. c.* IX. ſive a Dionyſio ad Amaſim quindecies mille anni computentur, ut ſcribit *Herodotus Lib. II. cap.* CXLV. ſive ab Oſiride & Iſide ad Alexandrum annos numerent plus decies mille, vel, ut nonnulli ſcribunt, paulominus ter & vicies mille, teſte *Diodoro Lib. I.* ut elucet ex iis, quae ſuperius tempeſtive diſputavimus: modo eam antiquitatem non recipiamus, quae apud *Laërtium* ad quinquageſies mille ferme annòs extènditur, termino facta Alexandri Macedonis aetate; ſeu quae apud *Simplicium Comment.* in *Lib. II. Ariſtotelis de Coelo* per LXIII. annorum myriadas producitur. Et profecto Aegyptii multa antiquitate merito cenſeri poterant, unde & anſa adrepta eſt eam fabulis etiam extollendi. Aegyptiorum enim imperium MDCLXIII. annis a Cambyſe Perſa retro numerandis permanſit, iuxta *Conſtantinum Manaſſem*, ut initium eiuſdem defluat ab anno Per. Iul. MMDXXVIII. & a Mishraimi Chami F. aetate. Heinc poſteriores Pharaones, filios regum antiquorum ſe fuiſſe iactitabant, ut ex *cap.* XIX. *Eſaiae v.* 11. intelligere eſt.

Deorum autem praeſentias, & Daemonum Angelorumque naturas atque virtutem celebres apud Aegyptios fuiſſe ignorare non poteſt, niſi qui *Iamblichum De Myſteriis*, aut *Plutarchum De Iſide & Oſiride* nunquam legerit. De iis etiam quaedam videnda ſunt apud *Marshamum Can. Chron. Aegyptiaco ſaecul.* IV. ubi oſtendit quarto iam poſt diluvium ſaeculo θεοφανείας creditas fuiſſe. Ex *Iamblicho* pariter cognoſcimus myſterium apud Aegyptios fuiſſe, quod Deum non ſine conſubſtantialis filii conſortio exſiſtere inſinuat. Animorum aeternitas ex ea, quae apud illos invaluit, *Plutarcho De Iſide, & Oſiride, Laërtio Lib. I. Clemente Lib. VI.* Στρωματῶν, & *Euſebio X.*

Προ-

Προτρ. testibus, μετεμψυχώσεως doctrina luculente resultat, in qua & quaedam resurrectionis species adparet, quod *Lactantius Lib. VIII. cap.* XXIII. animadvertit. Quare *Tertullianus Lib. De Resurrectione carnis* de Metempsychosi agens scribit: *Ita saeculum resurrectionem mortuorum, nec quum errat, ignorat.* Immo eos omnium primos de animorum immortalitate opinionem habuisse scribit *Herodotus Lib. II. cap.* CXXIII. & resurrectionem διὰ μετεμψυχώσεως credidisse, eaque propter tantum studii & diligentiae in cadaveribus adservandis conlocasse. Dissentit tamen in *Messeniacis Pausanias*, Chaldaeosque & Indorum Magos primos vult immortalem esse hominum mentem adseverasse.

Et haec quoque omnia sapientiae & placitis Ebraeorum adfinia, a quibus forte ad Aegyptios circumcisio profluxit. Quicumque enim Iudaeos potius ab Aegyptiis hanc accepisse cum *Celso* apud Origenem, & *Iuliano Augusto* apud Cyrillum opinatur, ut *Marshamus in Can. Aegyptiaco*, *Spencerus De Legibus Ritualibus Iudaeorum*, & *Ioh. Clericus in Genesin*, a quibus deceptus est *Lengletius in nova Methodo legendi historiam*, nec tribus Anticyris sanitati restituetur. Nam circumcisionis originem ab Abrahamo descendere sacrae literae manifeste docent, ut recte animadvertit *Origenes Lib. I. contra Celsum*: Abrahami autem aetate Aegyptiorum quoque moribus receptam fuisse non constat. Non me quidem latet *Herodotum* literis mandavisse, Phoenicas, & Syros, qui in Palestina sunt, circumcidi accepto more ab Aegyptiis. Verba *Herodoti* nostro indimus Commentario: Μοῦνοι πάντων ἀνθρώπων, inquit, Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτάμνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα. Φοίνικες δὲ, καὶ Σύριοι οἱ ἐν τῇ παλαιστίνῃ καὶ αὐτοὶ ὁμολογέουσι παρ' Αἰγυπτίων μεμαθηκέναι. *Soli omnium hominum Cholchi, & Aegyptii, & Aethiopes ab initio statim pudenda circumcidunt; Nam & Phoenices, & Syrii, qui sunt in Palaestina, didicisse id ab Aegyptiis & ipsi confitentur.* Sed *Herodotum* historicorum mendacissimum fuisse notat *Cicero*, & *Lucianus*, & *Plutarchus De malignitate Herodoti*; & in rebus praesertim Aegyptiorum tradendis multa mentitum esse iam & *Manetho* ipse Aegyptius, & *Diodorus Lib. I.* quamquam Graiae gentis homo,

 ani-

animadverterunt. Sed e re nostra fore existimo, si ipsa *Diodori* verba heic referre non pigeat. Ηρόδοτος δὲ ὁ πολυπράγμων εἰ κἄν τις ἄλλος γεγονὼς, καὶ πολλῆς ἱστορίας ἔμπειρος ἐπικεχείρηκε μὲν περὶ τούτων ἀποδιδόναι λόγον, ἠκολουθηκὼς δὲ ἀντιλεγομέναις ὑπονοίαις εὑρίσκεται. *Herodotus autem multarum rerum satagens, si quisquam alius, & variae historiae peritus rationem quidem illorum reddere studuit. Verum opiniones ambiguas, & contradictioni obnoxias sequi deprehenditur.* Et ex intervallo: ὅσα μὲν οὖν Ηρόδοτος, καὶ τινες τῶν τὰς Αἰγυπτίων πράξεις συνταξαμένων σχεδιάκασι καὶ συνεγράψαντο ἑκουσίως προκρίναντες τῆς ἀληθείας, τὸ τεραδοξολογεῖν καὶ μύθους πλάττειν ψυχαγωγίας ἕνεκα παρήσομεν. *Nos autem quae Herodotus, & nonnulli rerum Aegyptiarum Scriptores & portenta narrationum pro veritate sponte amplexi, & voluptatis gratia fabulas commenti deblaterarunt, missa faciemus.* Porro adversus eos qui circumcisionis exordium ab Aegyptiis repetunt, doctissimam dissertationem adornavit *Calmetius*, quae omnino legenda est. Sed *Tacitus* ipse hunc morem proprium Iudaeorum esse cognovit, quare *L. Histor. V.* scriptum reliquit: *Circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur.* Mirari autem non subit si *Celsi*, & *Iuliani* τοῦ παραβάτου *Lengletius* fabulamentis inhaesit, quum adserere etiam non vereatur Iudaeos, qui in Aegypto erant, scabie & elephantiasi laborasse, profanorum Scriptorum Milesias exosculatus, quas tamen *Iosephus* in libris *contra Apionem* docte de more atque erudite confutaverat. Eo autem magis quaedam ex Ebraicae doctrinae fonte ad Aegyptios defluxisse credibile est, quod gentes, inter quas Iudaei versabantur, eorum placitis adhaererent facillime. Heinc illa *Senecae* apud Augustinum *Lib. VI. De Civit. Dei cap.* XI. de Iudaeis loquentis: *Quum interim usque eo sceleratissimae gentis consuetudo convaluerit, ut per omnes iam terras recepta sit. Victi victoribus leges dederunt.* Ex eo autem sua desumsit *Rutilius Itinerarii Lib. I.* ubi canit.

Atque utinam numquam Iudaea subacta fuisset
Pompeî bellis, Imperioque Titi.
Latius excisae pestis contagia serpunt,
Victoresque suos natio victa premit.

Itaque non mirum si facile in dies gens illa augebatur, & si differ-

ſertus, & minime contemnendus auctor *Dion Caſſius Lib. XXXVI.* de Iudaeorum genere verba faciens, Κολουθὲν μὲν, inquit, πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ἐπὶ πλεῖϛον, ὥϛε καὶ παῤῥησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι. *Cobibitum ſaepe, nibilominus auctum plurimum: ita ut & libertatem inſtitutorum ſuorum evicerit.* Haud me tamen praeterit adducta *Senecae*, & *Rutilii*, & *Dionis* loca non de Iudaeis, ſed de Chriſtianis, a quibuſdam intelligi, inter quos eſt eximiae eruditionis vir *Pet. Dan. Huetius* in ſua *Demonſtratione Evangelica Prop.* III. *n.* 21. Sed de Iudaeis potius cum magno *Auguſtino*, aliiſque doctiſſimis viris ipſe intellexerim, quorum inſtituta quaedam tam facile interdum Ethnicis adridebant, ut Sabbata ipſa a Graecis & Romanis religioſa obſervatione colerentur, *Horatio*, *Tibullo*, *Ovidio*, *Suetonio* teſtibus locupletiſſimis. Addit inſuper hic idem *Tranquillus* de Tiberio; *Externas caeremonias, Aegyptios, Iudaicoſque ritus compeſcuit &c.*

Vnum heic indictum nolim, non videri Aegyptios Moſis temporibus tot ſuperſtitionibus involutos fuiſſe, quot Syrii erant, & Phoenices; ſecus enim idem Legifer *Deuteron. cap.* XVIII. ita ſuis loquutus non fuiſſet. *Quando ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium, nec inveniatur in te qui luſtret filium ſuum, aut filiam ducens per ignem: aut qui Ariolos ſciſcitetur, & obſervet ſomnia atque auguria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones conſulat, nec Divos, aut quaerat a mortuis veritatem.* Et mox: *Gentes iſtae, quarum poſſidebis terram, augures & divinos audiunt.* Poſſem heic etiam ſubdere a *Diodoro Siculo* Moſen leges Aegyptiis tuliſſe adfirmari, ſi tutum eſſet *Iuſtino Martyri Apolog. II.* fidem adhibere. Quum enim conſtet eo loci, ubi *Iuſtinus Moſen* legit, Μνεύην a *Diodoro* ſcriptum fuiſſe, ut ea quae apud eumdem ſequuntur, legenti, & expendenti manifeſte patet; pro inutili & ſupervacaneo habendum eſt huiuſmodi σφάλμα vel tueri velle, vel pluribus in medium prolatis exornare: quamquam *Iuſtini*, ut videtur, fidem, re diligentius non examinata, ſequutus eſt *Cyrillus Alexandrinus I. Adverſus Iulianum* volumine.

CAPUT IX.

Iudaicarum legum & institutorum notitiam ad Aegyptios pervenisse vero non est absimile.

QVum Moses tot patratis prodigiis Aegyptiorum genti plane mirabilis exstitisset, unde *Exodi cap.* XI. de eo dicitur: *Fuitque Moses vir magnus valde in terra Aegypti, coram servis Pharaonis, & omni populo;* vero non est absimile eorum etiam, quae post ex Aegypto profectionem operatus fuerat, praesertim quum in non longe dissitas regiones migrasset, notitiam illos, tanti viri opinione permotos, captare studuisse. Et certe finitimas Iudaeis gentes, eorum mores, instituta, res gestas optime novisse vel liquere potest ex iis, quae Holopherni narrat *Achior* dux Ammonitarum, *Iudith cap.* V. qui quidem Ethnicus erat, & a ritibus Iudaeorum abhorrens, *Iudith. cap.* XIV. sed famam mirabilium Dei invasisse omnes, ac perterruisse finitimos, vel Moses ipse luculente significat. *Geneseos* enim *cap.* XV. in cantico post maris rubri transitum concinnato: *Adscenderunt populi*, inquit, *& irati sunt: dolores obtinuerunt habitatores Philistiim: Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Chanaan*. quod confirmatur *cap.* II. *Iosue*. Immo transitus maris rubri memoriam apud Aegyptios, aliosque populos remansisse & *Diodorus Lib. III.* & *Artapanus* apud *Eusebium Lib. IX.* Προπαρ. *cap.* IV. perspicue indicant; quin hic idem auctor apud eumdem Eusebium tradidit Aegyptios in virgae, qua Moses tot prodigia patraverat, memoriam, similes virgas in suae Isidis templis consecrasse. Heinc Iudaicarum etiam legum & institutorum cognitionem eos non neglexisse forte conligere est: quam & longe absolutiorem, sicuti & aliorum sacrorum voluminum, tractu temporis adipisci potuere, quod passim *Iustinus Martyr in Paraenetico* subponit, & adfirmat *Cyrillus Lib. I. contra Iulianum*, & subindicare videtur *Augustinus Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* IX. & intrepide adseverat *Huetius Demonstrat. Evang. Propos.* IV. *cap.* I. *n.* 3.

qui

qui ulterius addit Mosis libros, Homeri & Hesiodi aetate iam in Aegypto fuisse. Et sacros quidem Iudaeorum codices in Aegypto olim, ante etiam Ptolemaeorum tempora, exstitisse, multa alia sunt argumenta quae persuadere forte videantur: Aegyptiorum erga doctrinas amor & proclivitas; eiusmodi libros adquirendi opportunitas; Iudaeorum in Aegyptum fugae, cumque Aegyptiis commercia; veterum scriptorum testimonia & auctoritas; aliarum gentium exemplum.

C A P V T X.

Aegyptiorum erga disciplinas amor. Libros comparandi, & Bibliothecas instituendi etiam antiquis temporibus studium. Iudaeorum commercia.

ET quo pondere & impetu in disciplinas liberalesque artes ferrentur Aegyptii, satis hactenus indicatum est, & liquet etiam ex *I. Regum cap.* IV. 30. quare & reges ipsi Aegyptiorum apud *Esaiam cap.* XIX. dicuntur filii sapientum. Et Aegypti quidem reges nonnisi e sapientum numero eligebantur; quod si minus docti eruditique fuissent, rerum humanarum divinarumque notitia, postquam etiam regale solium adscendissent, a Sacerdotibus instituebantur, auctore *Plutarcho De Iside & Osiride*. Iure igitur Aegyptii *Macrob. I. in Somn. Scip. cap.* XIX. dicuntur *omnium Philosophiae disciplinarum parentes*. Et *Saturn. I. cap.* XIV. illos idem auctor adpellat *solos divinarum rerum omnium conscios*, quod *Libro VII.* eiusdem operis *cap.* XIII. iterum inculcare non dubitat. Nunc autem animadvertisse subficiet librorum monumentorumque perquirendi studium, & Bibliothecas instituendi cupidinem, non adeo seris temporibus excitatam fuisse, ut non antiqua etiam aetate mortalium animos incesserit. Nam si quid olim fuerit ex iis, quae postea consequuta sunt, recte & prudenter arguimus, nonne *Homeri* carmina tanti habita, & a cunctis ita expetita fuisse *Aelianus Lib. IX. Var. Histor. cap.* XV. tradit, ut ille, quum rei familiaris angustia premeretur, non aliam filiae dotem,

 quam

quam Cypria Poemata dederit? *Lycurgum* autem Lacedaemoniorum regem & legislatorem, eiuſdem Poëtae carmina in Ionia apud Cleophyli poſteros reperta, in Graeciam diligenter exſcripta primum tranſtuliſſe ſcribit in Vita *Plutarchus*. Sibyllae libros a *Tarquinio* rege comparatos magno fuiſſe, *Plinius Lib. XIII. cap.* XIII. & *Agellius Lib. I. cap.* XIX. memoriae prodiderunt. Romani inſuper ab Athenienſibus & Lacedaemonibus leges ſuas repetiere, ut narrat *Livius Lib. III. Pomponius* Iureconſultus in *Lege II. Digeſtis De Origine Iuris, & Iuſtinianus Auguſtus Inſtitut. Tit. De Iure Naturali, Gentium, & Civili*: quamquam non deeſt hodie qui iſthuc ipſum in dubium revocare audeat. *Polycrates* Samius, *Piſiſtratus* Tyrannus, *Euripides* Tragicus, *Euclides* Athenienſis, *Nicocrates* Cyprius, *Ariſtoteles* Philoſophus, *Athenienſes* ipſi, Pergami *Reges* [de quorum Bibliotheca videndi *Strabo Lib. XIII. Plin. Lib. XIII. c.* II. *& Vitruv. L. VII.* & in qua fuiſſe ducenta millia ſingularium voluminum, ſcribit *Plutarchus in Antonio*] &, qui multorum libros in poteſtate habuit, *Neleus*, libris olim coacervandis nobiles exſtitere, ut *Athenaeus Lib. I. cap.* II. *& Gellius Lib. VI. c.* XVII. literarum monumentis commendarunt. Ab hoc *Neleo* libros omnes mercatus *Ptolemaeus* rex, cognomento *Philadelphus*, cum iis, quos Athenis, & Rhodi emerat, Alexandriam transferri curavit, ubi Bibliothecam ſeptingentis ferme voluminum millibus tandem inſtructam erexerat, ſi *A. Gellio Lib. VI. cap.* XVII. fides, vel, ut *Seneca De Tranquillitate cap.* IX. habet, quadringentis millibus. Sed & *Nehemias*, Iudaeus quidem & Perſarum regis pincerna, Bibliothecam Hieroſolymis exſtruxit, in qua libros tum ſacros, tum profanos congeſſit, ut habetur *Lib. II. Machabaeorum cap.* II. *Xerſes* ipſe plurimi ſe libros facere oſtendit, quum Athenarum potitus omnem librorum copiam, quam Piſiſtratus & Athenienſes cumulaverant, abſtulit, aſportavitque in Perſas, ut ſcribit *Gellius* loco citato. Quid *Platonem* memorem, qui nec impenſae, nec labori pepercit, ut Pythagoreorum libros conſequeretur? Conſulendus *Laërtius in Platone & Philolao, & laudatus Gellius Lib. III. cap.* XVII. Num *Apellicontem Teium*, Athenienſem civem, ſilentio praetcream? Hic Mithridatis aetate vivens, Ariſtote-

lis

lis Bibliothecam, aliasque copiosas coëmit: subrepta quoque e Metroo, Phygiae Deae templo, in quo servabantur acta publica, Decretorum, quae a maioribus promulgata fuerant, αὐτόγραφα possedit, & ex aliis civitatibus, si quid esset antiquum, vel arcanum & reconditum, id omne conrasit: quo in furto deprehensus Athenis, capitis periculum certum fuga evasit, ut *Athenaeus Lib. V. cap.* xiv. scriptum reliquit. Apellicontis Bibliothecam *Sylla* quum Piraeeum tenuisset, rapuit & Romam transtulit, *Lucullus* autem e Pontica praeda magnam librorum vim in urbem eamdem abduxit: quod tamen omnium primus *Aemilius Paulus* fecerat, Perse Macedonum Rege devicto, ut *Isidorus* notabat. *Asinius* vero *Pollio* omnium primus publico usui, Augusto invitante, Bibliothecam dicavit: adeantur *Plutarchus* in *Sylla* & *Lucullo*, *Plinius Lib. VII. cap.* xxx. & *Lib. XXXV. cap.* ii. *Suetonius in Augusto*, & *Lucianus Adversus Indoctum*. Quod si aetates relegentes ad Heroum tempora adscendimus, iis etiam coacervandorum librorum studium viguisse *Alexis* Comicus indicat, qui etsi in numerorum ratione foede peccat, antiquissimum tamen morem aliquatenus insinuare fortasse videatur. Hic igitur in Fabula, cui *Lino* titulus est, Herculem fingit, quum a Lino erudiretur, iussum ex libris multis, qui aderant, eum accipere, quem vellet.

. . . . βιβλίον
Ενθεύθεν ὅ, τι βούλει προσελθὼν γὰρ λάβε,
Επιτ' ἀναγνῶς πανύγε διασκοπῶν
Απὸ τῶν ἐπιγραμμάτων ἀτρέματε καὶ σχολῇ.
Ορφεὺς ἔνεστιν, Ησίοδος, Τραγῳδία,
Χοίριλος, Ομηρος, Επίχαρμος, συγγράμματα
Παντοδαπά.
Accede & librum hinc, quem voles, accipe,
Deinde lege, & attente considera
Ex inscriptis titulis sensim, & otiose.
Adest Orpheus, Hesiodus, Tragoedia,
Choerilus, Homerus, Epicharmus, operaque
Scriptorum omnifaria.

Quod refertur ab *Athenaeo Lib. IV. cap.* xviii. Sed ut certiora argu-

argumenta proferamus, ipsis *Iosue* temporibus urbs in Chananaea erat, quae *Civitas literarum* adpellabatur, *Cariath Sepher*, ea, ut videtur, de causa, quod in illa Archiva, aut Bibliothecae essent, in quibus varia monumenta, & volumina diligenter adservabantur, & literis iuventus instituerctur, *Iosue cap.* XV. *v.* 15. ad quem locum consulendus *Calmetius*, & *Ioh. Lomeier De Bibliothecis cap.* III. *Sect.* 3. Iosue autem Hercule multo fuit antiquior.

Nec aliud profecto persuadere videtur diligentia & solicitudo, qua quaecumque gentes haberent scriptis mandata monumenta, vel in templis Deorum, vel in publicis Archivis ab antiquissimis temporibus adservabant. De Chananaeis iam diximus. Babylonii, coeli siderumque observationes ab ipsa prope diluvii aetate custodiebant. Persas publica monumenta, & quidem pervetusta habuisse patet ex *I. Esdrae c.* IV. *v.* 15. & in Bibliothecis recondiderant, quemadmodum ex eiusdem *Libri cap.* V. *v.* 17. *& cap.* VI. *vers.* I. & *Esther̄ae cap.* II. *v.* 23. cognoscimus; quin antiquos sui Zoroastris libros religiose servabant, *Plinio Lib. XXX.* innuente. Tyrii vetustissimas suorum regum historias diligenter a temporis iniuria tuebantur, ut *Iosephus I. contra Apionem* volumine scribit. Iudaei in Templo legem, & Prophetarum volumina reposuere: Athenienses in Metroum, Romani in aedes sacras acta, & foedera, annalesque deferebant, *Livio Lib. III. & IV.* & *Polybio Lib. III.* auctoribus. Sinenses quantae vetustatis historias, & instrumenta habeant iam neminem fugit: Aegyptii novem millium annorum Annales se tenere Soloni dixerunt apud *Platonem in Timaeo*. Vetustissimam de Atlantide historiam eos habuisse, ex eodem *Platone* liquet: apud eosdem Mercurii columnas mysteriis plenas, & innumerabiles libros exstitisse auctor est *Iamblichus De Arcanis gentium* commentans: ut iam dubium esse non possit, quin in aliena libenter inquirerent, qui sua tam solicite & diligenter adservabant. Curiosum mortalibus natura dedit ingenium, & omnes sponte scire & cognoscere multa desiderant. Quare iam opinari est omnibus temporibus scripta & monumenta aliquo nomine celebria & famigerata sibi comparare unumquemque studuisse, & eos praesertim qui natura-

tura-

turalem quendam in disciplinas artesque liberales impetum & propensionem haberent, quales quidem Aegyptii fuere. Sed rem ita se quoad illos habuisse certissima historiae fide edocemur, nam, *Diodoro Lib. I.* teste, Osimanduas Rex Aegypti antiquissimus inter alia operum praeclara, sacram Bibliothecam struxit, & in eius fronte praescripsit ψυχῆς ἰατρεῖον *Animi medica officina*: & exinde semper aliquae in Aegypto Bibliothecae exstitisse videntur. Naucrates enim apud *Eustathium Praefat. Odyss.* plagii Homerum accusat, & in Aegyptum quum venisset, libros reperisse ait Phantasiae feminae, quae Iliadem atque Vlysseam scripserit, & Memphi in Vulcani templo deposuerit. Quae in viro, opinor falsa, rem tamen & morem firmare deprehenduntur.

Itaque apud eos nobilia popularis sui Mosis volumina exstitisse vero sit quam simillimum: praecipue cum nonnisi e finitima regione ea repetenda essent, cuius cum incolis assidua erant, & nunquam intermissa commercia, sive ad ea quae superius mature memoravimus, sive ad *Salomonis* cum rege Aegypti adfinitatem, *III. Regum cap.* III. *II. Paralip. capite* I. sive ad Ieroboami in Aegyptum fugam, & cum Pharaonis itidem filia matrimonium, *III. Reg. cap.* XI. sive ad Mered Iudaeum, qui pariter Betiam Aegyptii regis filiam uxorem duxit, *I. Paralip.* IV. 18. sive ad Iudaeorum passim cum feminis Aegyptiis coniugia, quae indicantur *I. Esdrae cap.* IX. animum advertamus. Et quidem *Moses* iam insinuaverat se non aeque coniugia & commercia Iudaeorum cum Aegyptiis improbare, atque cum ceteris gentibus, ut ex *cap. Deuteronomii* XXIII. conligere est. Sed commercia Iudaeorum cum Aegyptiis satis exhibentur etiam *Lib. II. Paralipom. cap.* I. Insuper *III. Regum cap.* IV. de Salomone dicitur, fuisse nominatum in universis gentibus per circuitum, & subiicitur deinceps: *& veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab universis regibus terrae qui audiebant sapientiam eius*. Quin & morem inter Reges viguisse sibi invicem libros una cum aliis muneribus mittendi indicatur *cap.* XXXIX. *Esaiae v.* I. Verum alia pluria consuetudinis Iudaeorum cum Aegyptiis exempla in huius voluminis decursu opportune lectoribus obcurrent.

For-

Forte heic aliquis obiecerit Aegyptiacam linguam ab Ebraea longe fuisse diversam, & id in caussa esse potuisse, cur Aegyptii Iudaeorum leges & volumina neglexerint. Sed facile est huiusmodi difficultatem diffl.re. Nullus quidem ambigendi locus est, quin alius esset Ebraeorum, alius Aegyptiorum sermo, & unus ab altero discreparet. Id enim patet vel ex *Psalmo LXXX.* ubi dicitur: *Quum exiret de terra Aegypti, linguam, quam non noverat, audivit:* quod quidem etiam de lingua Phoenicia intelligi posse videtur. Idipsum indicat *Esaias cap.* XIX. *vers.* 18. ubi ait: *In die illa erunt quinque civitates in terra Aegypti, loquentes lingua Chanaan.* Et *Iosephus* Aegyptium se esse simulans fratres adloquebatur per interpretem. Itaque quum inter se loquerentur putabant se non intelligi, *Genes.* XLII. *vers.* 23. Heinc est quod doctissimus *Bochartus in Phaleg. Lib. I. c.* XV. scribit Aegyptiam linguam magis ab Ebraica diversam fuisse, quam Syram, aut Chaldaeam, quae eius erant dialecti. Tamen, quia Iudaei & Aegyptii vicini erant, non dubitat laudatus *Bochartus*, quin Ebraeus & Aegyptius sermo quaedam habuerint communia, quod late ibidem ostendit. Addunt insuper viri eruditissimi *Lud. Thomassinus* in Praefatione *Glossarii Ebraici*, & *Paul. Pezronius* in libro *De Antiquitate & origine linguae Celticae* non maiorem inter Orientales linguas differentiam intercessisse, quam quae inter linguas Italicam, Gallicam, & Hispanicam obcurrit. Immo antiquos Aegyptiorum characteres eosdem fuisse ac Phoenicios, eos scilicet quibus Moses scripsit, contendunt viri longe doctissimi, de quo consulendus est *Calmetius Dissertatione De antiquis scribendi modis*, quae commentarios in *Pentateuchum* praecedit. Heinc forte facile erat alterutris alterius gentis linguam addiscere, quod & commercia eorumdem mutua, quae paulo ante memoravimus, suadent. Quin finitimorum linguam callere alias gentes conterminas consuevisse, liquido constat ex *cap* XXXVI. *Esaiae vers.* 11. Quod quidem de doctioribus inprimis, veluti Prophetis & Hierophantis, proclive est subspicari.

Multo autem minus nobis obstare videtur *Herodotus Lib. II. cap.* LXXVIII. & *Chaeremon* apud Porphyrium *De Abstinentia ab* ani-

animalibus Lib. IV. qui Aegyptios ſuarum tantum legum cultores, alienarum autem imitatores minime fuiſſe teſtantur.

C A P V T XI.

Decem Tribuum diſperſio. Regum Iudae cum Aegyptiis bella, & foedera. Iudaeorum in Aegyptum fuga.

SEd etſi minus forte Aegyptii ſacros Iudaeorum codices requiſiviſſent, incredibile tamen eſt ab ipſis Iudaeis inlatos in Aegyptum, & veluti oblatos negligere omnino, & contemnere voluiſſe. Nam exploratae fidei eſt Iudaeos, ubi eorum regnum, Salomone defuncto, diviſum eſt, barbararum gentium victoriis, & oppreſſione coactos, in diverſas mundi plagas diſperſos fuiſſe. Ex iis autem, decem Tribus, quae Iſraelis regi parebant, quum duae, Iudae, & Beniamini, in Iudae regis ditione permanſiſſent, omnium primas everſas fuiſſe, & diſſipatas. *Achabo* enim Iſraelis regi, qui Omri patri anno Per. Iul. MMMDXCVI. in regno ſubceſſit, Syriae rex bellum intulit, eumque poſtremo ſuperavit, ut habetur *III. Reg. cap.* XXII. & *II. Paralip. cap.* XVIII. Deinde *Ieboachazo* regnante, qui anno Per. Iulianae MMMDCCCLVIII. imperare coepit, regnum Iſraelis univerſum Syris praedae fuit *IV. Reg. cap. XIII.* Et tandem *Oſee*, qui Iſraelis regno anno memoratae Periodi MMMDCCCCXXXIV. potitus eſt, a rege Aſſyriorum Salmanaſare victus & tributarius effectus eſt. Hic deinde, quum rebellionem adverſus Aſſyrios meditaretur, eius conſiliis deprehenſis, perpetuis eum vinculis in carcerem coniecit, urbemque excidit, populumque univerſum in regnum ſuum abduxit, Aſſyriis in hoſtili ſolo ad cuſtodiam poſitis, quod anno Per. Iul. MMMDCCCCXCIII. contigiſſe deprehenditur. *IV. Reg. cap.* XVII. Heinc aeterna decem Tribuum captivitas, quae per Parthos, Medos, Indos, Aethiopas, & univerſum Orientem diſperſae amplius in ſolum patrium regreſſae non ſunt, quod & *Sev. Sulpitius Lib. II. Sacrae Hiſtoriae* animadvertebat, & late *Calmetius Diſſertatione De diſperſione decem Iſraelis Tribuum*. *Oſee* autem propheta *cap.* VIII. 13. & IX. 3.

IX. 3. & XI. 5. aperte dicit multos Iudaeorum, qui e decem Israelis Tribubus erant, post regni Samariae vastationem in Aegyptum confugisse, licet maior pars trans Euphratem captiva abducta fuerit, ut *cap.* V. 13. VIII. 9. IX. 3. X. 6. XI. 5. diserte indicat. Eorum tamen, qui in Aegyptum redierant, plerique supremum ibidem diem obiere, ut *cap.* IX. 6. habetur. Tandemque *cap.* XI. 11. ait eos postremum ex Aegypto in patriam sedem reversuros, quod de aliqua eorum parte intelligendum esse videtur.

Sed quum e re nostra sit, quae bella aut foedera inter Iudaeos Aegyptiosque intercesserint commemorare, ut exinde magis atque magis utriusque gentis mutuam cognitionem & consuetudinem percipiamus, advertendum est *Oziam* Iudae regem, qui anno Per. Iul. MMMDCCCCIIII. regnare coepit, quum prosperis eventibus adversus finitimos bella gessisset, Aegyptum etiam sui nominis terrore concussisse, *II. Paralip.* XXVI. quum tamen antea *Sesacus*, Aegypti rex, anno scilicet quinto regis Roboami, qui est Periodi Iulianae MMMDCCXLIII. ex Aegypto adscendens & Hierosolymis potitus, Dei templum regiosque thesauros diripuisset, ut *III. Regum cap.* XIV. *& II. Paralip. cap.* XII. memoriae proditum est. Anno autem circiter Per. Iulianae MMMMII. Iudaei cum Aegyptiis confoederati fuisse videntur, quod deinceps etiam fecere, & magnam spem in eorum auxilio conlocasse, ut deducere est ex eo, quod quum *Sennacheribus* Assyriae rex praedicto anno Aegyptum invasisset, & ingentem Aegyptiorum multitudinem secum abduxisset in Assyriam, Prophetarum vaticinia completa sunt, quae spes Ebraeorum victis Aegyptiis frustratum iri praedicebant. Nam quum tunc adimpletum cognoscatur quod signo ante biennium dato [*Esaiae* XX. 4.] denunciatum fuerat: *Abducet rex Assyriae captivam multitudinem Aegyptiorum, & deportandam turbam Aethiopum puerorum & senum, nudam & discalceatam.* Non videmus, ut cum *Usserio* loquar, quare ad Iudaeos non sit referendum, quod in duobus sequentibus versibus subiicitur: *Et perterrefacti erubescent, ab Aethiopibus expectatione sua, & ab Aegyptiis gloriatione sua. Et dicet incola regionis huius tempore illo: Ecce ita habet expectatio nostra, quo confugiebamus*

ad

ad auxilium, ut eriperemur a conspectu regis Assyriae, & quomodo evademus nos? Neque enim omnino sine causa ea de re ita eos commonefaciendos fuisse putavit Legatus Assyrius: *Nunc ecce fiduciam tuam habueris in scipione arundinis istius quassatae, in Aegypto: quo si quis innixus fuerit, intrans volam eius perforabit eam: ita est Pharao rex Aegypti omnibus fiduciam habentibus in ipso*, ut legitur *II. Regum cap.* XVIII. 21. Nam & eamdem similitudinem de Aegyptiis & domo Israelis ab ipso Deo usurpatam in *Ezechiele cap.* XXIX. 6. 7. & multa adversus vanam Iudaeorum in Aegyptiacis auxiliis confidentiam in *Esaia cap.* XXX. & XXXI. prolata legimus, & hoc quoque inter alia: *Erit vobis robur Pharaonis pudori, & receptus iste in umbram Aegypti, ignominiae. Nam Aegyptii in vanum & inaniter adiuvabunt: idcirco proclamo de hoc: robur eorum est, ut maneant domi. Esaiae cap.* XXX. Insequentibus autem temporibus *Iosias* adversus Necaum Aegypti regem bella gessisse memoratur, anno scilicet Per. Iulianae MMMMCIV. quamquam exitu infelici, nam & ipse interfectus est, & *Ieoachazus* filius, qui ei in imperio subcesserat, ab eodem rege eo ipso anno vinctus & captivus in Aegyptum ductus est, & Iudaei vectigalia pendere coacti. Post *Ieoachazi* depositionem, rex *Eliacimus*, qui postea immutato nomine *Ioachimus* vocitatus est, arbitrio victoris Iudaeis datus, regi Aegyptio parebat, *II. Paralip.* XXXV. & XXXVI. Per haec tempora, anno videlicet Per. Iulianae MMMMCIX. Aegyptii una cum Iudaeis, Syris, & Phoenicibus a Nebuchadnesare victi ac superati, in Babylonis regionem captivi ducuntur, ut *Berosus Lib. III. Rerum Chaldaicarum* auctor est. Anno vero eiusdem Periodi MMMMCXXIV. *Pharaonis Hophrae*, sive *Vaphris* copiae ex Aegypto egressae sunt, ut *Sedekiae* contra Chaldaeos, qui Hierosolyma obsidione cinxerant atque premebant, suppetias ferrent, quod *Ieremiae cap.* XXXVIII. habetur. *Ieremias* autem, qui anno memoratae Periodi MMMMLXXXV. ad propheticum munus vocatus fuerat, & *Baruchus* Neriae F. una cum aliis Iudaeis anno MMMMCXIV. ob Babyloniorum metum in Aegyptum confugerunt, *Ieremiae cap.* XXXII. & XXXIII. cum *Sev. Sulpitio Lib. II. Historiae Sacrae*. Anno autem MMMMCXLIII. *Nebuchadnesar*

Aegy-

Aegypto potitus a Syene uſque in terminum, tum Aegyptiorum, tum Iudaeorum inter illos habitantium alios gladio cecidit, alios captivos abduxit, iuxta *Ieremiae* vaticinia *cap.* XLIII. XLIV. & XLVI. & *Ezechielis cap.* XXIX. XXX. & XXXI. Quum autem *Cambyſes* anno MMMMCLXXXIX. ſui imperii ſcilicet V. Aegyptum occupaſſet, ut *Iulius Africanus & Euſebius in Chronico Graeco* tradunt, & quinquaginta Aegyptiorum millia in pugna cecidiſſet, ſex millia captivorum, ut *Cteſias* auctor eſt, Suſa tranſtulit. Sic pariter Aegyptii Iudaeis in Chaldaea tunc temporis verſantibus admiſcentur. Itaque quum compertum habeamus uſque ad Darium, qui templi Hieroſolymitani reſtitutionem permiſit, & Artaxerſen, qui Dario ſubceſſit, & leges Iudaicas, ſacramque urbem inſtaurare Eſdrae & Nehemiae clementer adnuit, Iudeorum captivitatem duraſſe, inſequentibus etiam temporibus multos Iudaeorum in Aegypto, & Chaldaea remanſiſſe, quum iam ibi fortunas ſuas ſtabiliſſent, & veriſimilitudo ſuadet, & *Lucas II. Actor.* & *Ioſephus Lib. X. cap.* VIII. *& Lib. XVIII. cap.* XII. *Antiquit.* adteſtantur. Anno itaque *Artaxerſis VII.* pleniſsima populo Iudaico libertas conceſſa eſt, atque ab Eſdra Iudaeorum Reſpublica reſtituta, quod in annum Periodi Iul. MMMMCCXLVII. incidit: & anno MMMMCCLX. univerſo populo Hieroſolymis congregato Lex Dei ab eodem Eſdra legitur & exponitur.

Ex his, quae modo, & capite quoque ſuperiore de mutuo Iudaeorum, Aegyptiorumque commercio certiſsimae hiſtoriae monumentis adductis haud incurioſe diſſeruimus, manifeſte elucet quam fruſtra ſit *Marſhamus* in *Can. Chron. Saecul. IX.* dum contendit Iudaeis nulla fuiſſe cum aliis gentibus commercia: nam ne Scriptores, quos ad ſuam intentionem comprobandam adlegat, fide periclitentur, aliter eos profecto explicare & intelligere oportet quam ipſe faciat. Commercia inſuper Iudaeorum per Oceanum navigantium cum Afris, Arabibus, Perſis, & Indis ab ipſa Davidis aetate percurrit & adſtruit *Humfrid. Prideaux Hiſt. Iud. Par. I. Lib.* I. *Anno ante Chriſtum DCCXL.* & eos in Peloponneſum aliquam coloniam deduxiſſe veroſimile videtur *Edm. Dickinſono* in ſuis *Delphis Phoeniciſſantibus* freto auctoritate & loco inſigni *Libri I. Machabaeor. cap.* XII. Et

Et per haec quidem omnia paulo altius repetita discurrimus, ut liquido constaret, quoties & quanta opportunitas arcana Ebraeorum volumina adipiscendi sese Aegyptiis obtulerit. Certe enim tot Ebraeorum Prophetae & Sacerdotes nunquam patrium solum, nisi secum divinis illis voluminibus asportatis, deserere substinuissent. Quod etiam persuadere potest *Ieremiae* cura, qua libros legis captivis, qui Babylonem abducebantur, dedit, ne eius in captivitate obliviscerentur, ut habetur *II. Machab. cap.* II. Heinc elucet, eorum opinionem non subsistere, qui censent sacros Iudaeorum libros a Chaldaeis una cum templo exustos fuisse, & ab Esdra deinde restitutos, ut *Tertullianus*, & quidam alii antiqui Scriptores, cui quidem sententiae exordium extitisse videtur ex *Lib. IV. Apocrypho Esdrae cap.* XIV. *vers.* 21. *& seqq. Daniel* insuper legebat Ieremiam post templum incensum. Nec minus religiosi & diligentes veteres illi esse poterant, quam posteri illorum fuerint, qui a Ptolemaeo Lagi in Aegyptum abducti sunt, ut scribit *Hecathaeus* apud *Iosephum I contra Apionem*. Non multo enim post celebris illa, quae LXX. Interpretum dicitur, divinae Scripturae in Graecam linguam translatio a Iudaeis in Aegypto commorantibus facta est. Quod si Iesu Siracidae nepos, & Ecclesiastici interpres, in suo Prologo iuxta Vulgatam loquens audiendus est, ita in eo infit: *Nam in octavo & trigesimo anno temporibus Ptolemaei Evergetis regis, postquam perveni in Aegyptum, & quum multum temporis ibi fuissem, inveni ibi libros relictos non parvae neque contemnendae doctrinae.* Verum iuxta Graecum fontem id fortassis nonnisi de ipso Siracidae libro intelligendum venit, ibi enim ita legitur: *ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ καὶ λ' ἔτει ἐπὶ τοῦ Εὐεργέτου βασιλέως παραγενηθεὶς εἰς Αἴγυπτον, καὶ συγχρονίσας, εὗρον οὐ μικρᾶς παιδείας ἀφόμοιον.* Et deinde subditur: *ἀναγκαιότατον ἐθέμην αὐτὸς προσενέγκασθαί τινα σπουδὴν καὶ φιλοπονίαν τοῦ μεθερμηνεῦσαι τήνδε τὴν βίβλον.* Quod tamen etiam Vulgata subindicat: *Itaque bonum & necessarium putavi & ipse aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum istum.*

CAPUT XII.

Scriptorum testimonia, quibus Iudaicas Scripturas apud Aegyptios exstitisse indicatur.

SEd rem, ut subspicamur, se habuisse veteres etiam Scriptores indicare videntur, e quibus lubenter silentio transiliam *Artapanum*, qui multa Orpheum e Mosis doctrina & legibus hausisse scribit, & locum insignem *Iustini Martyris*, qui in *Exhortatione ad Gentes* habetur, heic subiiciam. Ait igitur inclutus Martyr: οὐ γὰρ λανθάνειν ἐνίους ὑμῶν οἶμαι ἐντυχόντας πάντωσπου τῇτε Διοδώρου ἱστορίᾳ, καὶ τῇ τῶν λοιπῶν τῶν περὶ τούτων ἱστορησάντων, ὅτι καὶ Ορφεὺς, καὶ Ομηρος, καὶ Σόλων ὁ τοὺς νόμους Αθηναίοις γεγραφὼς, καὶ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ ἄλλοί τινες ἐν Αἰγύπτῳ γενόμενοι, καὶ ἐκ τῆς Μωύσεως ἱστορίας ὠφεληθέντες ὕστερον ἐναντία τῶν πρώτερον μὴ καλῶς περὶ θεῶν δοξάντων αὐτοῖς ἀπεφήναντο. *Non enim aliquem vestri, qui in Diodori unquam, & ceterorum qui de hisce scripserunt, historiam prorsus inciderit, latere arbitror & Orpheum, & Homerum, & Solonem, qui leges Atheniensibus tulit, & Pythagoram, & Platonem, & alios quosdam, quum in Aegypto fuissent, Moysis etiam historia adiutos iis contraria, quae prius de Diis recte non senserant, eosdem posterius tradidisse.* A *Iustino Martyre* non dissentit *Cyrillus Alexandrinus* qui *Lib. I. & II. adversus Iulianum Augustum* Mosis scripta apud Aegyptios exstitisse satis insinuat, eosque sapientissimum Mosen in ore frequenter habuisse adseverare non dubitat. Illud autem adeo verum visum est *Augustino Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XI. ut quum sibi Platonem Ebraicas scripturas legisse persuadere non posset, inficiari tamen ausus non sit, eas in Aegypto id temporis adservatas fuisse; immo idipsum tamquam suae disputationis fundamentum praesumit atque subponit.

CA-

CAPVT XIII.

Sacra Iudaeorum volumina etiam ab aliis gentibus habita.

ET quidem eo probabilius apud Aegyptios disciplinis addictissimos, & Iudaeis finitimos; & cum iisdem assidue conversantes, sacri horum codices exstitisse videantur possit, quod aliis etiam gentibus eadem innotuisse volumina, quaedam forte argumenta suadeant. Id enim satis indicare censeatur quod de Magis ad Christum adorandum ex Oriente venientibus habet Evangelista: quamquam non dissimulandum conversas in Graecam linguam tum temporis Scripturas fuisse. Sed si fuere Persae, ut videtur *Clementi Alexandrino*, *Tertulliano*, & *Prudentio*; vel Arabes, ut *Epiphanio III. Adverf. Haer. Tom. II.* aliisque, verosimilius est Graece eos eruditos non fuisse; sed facile Ebraeam linguam intellexisse. *Arnaldus* tamen Abbas Bonae-Vallis *Sermone De Stella & Magis* opinatur Balaami vaticinium ab Ethnicis fuisse literis mandatum, & profanorum monumentorum libris insertum. *Intimatum est ei* [*Herodi* scilicet] *quod ab antiquis temporibus Moabites Propheta, licet gentilis, praedixerat, & contulit cum literis gentium, sanctorum vaticinia prophetarum*; in quam sententiam ire etiam videtur *Ioh. Lomeier De Bibliothecis cap.* IV. Aethiopas quoque Iudaicas apud se scripturas habuisse, Aethiops ille, de quo scribit *Lucas in Actis Apostolorum*, Eunuchus, & gazae Reginae Candacis Praefectus, argumento esse potest. Qui quamvis Ebraicis mysteriis initiatus fuisse videatur, Hierosolyma adoraturus enim accessisse dicitur; tamen id quod intendimus non minus probat. Nec quis obiiciat aetatis nimis serae esse haec exempla. Nam nulla ratio subest, cur magis coelestes literas hac aetate diversis nationibus innotuisse credamus, quam vetustioribus temporibus. Si enim id ex Iudaeorum dispersione evenit, quam remotis a Christi ortu saeculis iam per omnes fere gentes facta fuerit, certissima historia demonstravimus. Quid quod & isthuc ipsum suadere posse videntur diversarum gentium ad Regem Salomonem legationes, & as-

ſidua commercia, quae *III. Regum* iv. & *II. Paralipom.* ix. memorantur, & de quibus quaedam iam tempeſtive praelibavimus? Quid quod loco decem Tribuum, Samariam deinde nationes barbarae ac diverſae incoluere, ut patet ex *Eſdrae Lib. I. cap.* iv. *verſ.* 9. 10. Conſulendus *Graveſonius Hiſtor. V. T.*

CAPUT XIV.

Orpheus, Muſaeus, Melampus, Daedalus, Homerus, Lycurgus, Solon, Thales *in Aegyptum contendere.* *De* Thaletis *doctrina quaedam.*

IN Aegyptum igitur regionem diſciplinis, artibuſque liberalibus celebrem; religionibus myſteriiſque nobiliſſimam; viris, ſacerdotibuſque ſapientiſſimis frequentem, Graecos praeſertim homines fama & admiratio trahebat. Digna ſunt, quae heic deſcribantur, *Diodori* verba, quae libro eius *Bibliothecae I.* ita habent. Πολλὰ τῶν παλαιῶν ἐθῶν τῶν γενομένων παρ' Αἰγυπτίοις, ὐ μόνον παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις ἀποδοχῆς ἔτυχεν· ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὐ μετρίως ἐθαυμάσθη. Διόπερ οἱ μέγιστοι τῶν ἐν παιδείᾳ δοξασθέντων, ἐφιλοτιμήθησαν εἰς Αἴγυπτον παραβαλεῖν, ἵνα μετάσχωσι τῶνδε νόμων καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ὡς ἀξιολόγων ὄντων. *Multi priſci Aegyptiorum mores, non tantum ab indigenis probati fuere, ſed in magnam quoque apud Graecos admirationem venere: ob quod inter doctos celebratiſſimi quique peregrinationibus in Aegyptum operam dedere, ut legum illheic & ſtudiorum, tamquam rerum magni momenti, cognitionem adſequerentur.* Hic autem ipſe Hiſtoriographus tradit Graecos Aegyptum frequentare coepiſſe ſub Pſammiticho Principe, qui obiiſſe dicitur anno Periodi Iulianae MMMMXCVI. iuxta *H. Prideaux* calculos exactiores: illud tamen antea literis iam mandaverat *Herodotus Lib. II. cap.* XCIX. Huius ergo Regis humanitas, & ſingularis erga extraneos benevolentia eos maxime adlexit. Sed ante huius etiam Principis imperium ex antiquiſſimis *Orpheus, Muſaeus, Melampus, Daedalus* in illam conceſſiſse perhibentur, ut ex ſaepius laudato *Diodoro*, & *Euſebio Lib. X.* Προπαρ. *cap.* 11. patet. *Orpheum* ex Moſe profeciſſe ſcribit *Artapa-*

tapanus apud eumdem *Eusebium Libro citati operis IX.* Heinc *Suidas* in Ὀρφεὺς, eum Mosi valde consona dicere prudenter animadvertit, si tamen vera Orphei consulta ad illius aetatem pervenere. Et profecto quaedam citat ex Orpheo *Timotheus Chronographus*, quae cum Mose omnino consentiunt. Ην, inquit, χάος νὺξ ζοφερὰ, πάντα δὲ ἐκάλυπτε τὰ ὑπὸ τὸν αἰθέρα. *Erat Chaos, & nox tenebrosa omnia occultans quae sub aethere.* Η γῆ ὑπὸ τοῦ σκότου ἦν ἀόρατος· τὸ δὲ φῶς ῥῆξαν τὸν αἰθέρα ἐφώτισε πᾶσαν τὴν κτίσιν. *Terra prae tenebris erat inconspicua: sed lux aethera perrumpens illuminavit omnem creaturam.* De Inferis Elysiisque fidem ex Aegypto pariter ad Graecos eumdem poëtam traduxisse testatur itidem *Diodorus I. Bibliothecae* volumine. Sed & *Lycurgus* Lacedaemoniorum legislator, qui ante Psammitichum vixisse fertur, circa annum scilicet Per. Iulianae MMMDCCCXXXVIII. in Aegyptum profectus est, ut apud modo memoratum *Diodorum*, & *Plutarchum in Vita*, & *De Iside*, & *Osiride* videre est.

Homerus quoque, de cuius aetate tam varia & diversa feruntur, ut videre est apud *Plutarchum De Homero*, & *Tatianum* in *Oratione*, quem de more describit *Eusebius* ἐν Προπαρασκευῇ, & in *Chronico*, Aegyptios adiit, *Diodoro*, & *Iustino Martyre*, & *Eusebio* auctoribus: immo non desunt qui eum Aegyptium fuisse dicant apud Alexandrinum *Clementem I.* Στρωματῶν, & *Chalcidium in Timaeum*, quamquam *Lucianus in Vera Historia* eum Babylonium facit. Poëta hic vetustissimus de providentia Dei egregie sensit, & e caussarum ordine fortunam sapienter exclusit. *Fortunam Homerus*, ait *Macrobius Lib. V. Saturnaliorum cap.* XVI. *nescire maluit, & soli decreto, quam* μοῖραν *vocant, omnia regenda committit: adeo ut hoc vocabulum* τύχη *in nulla parte Homerici voluminis nominetur.* Si autem fatum prudenter induxit, unde *Iliad.* ζ'. cecinit:

> Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν
> Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
> *Nemo adeo sive ille malus, sive est bonus, unquam*
> *Natus homo, sese potuit subducere fato.*

liberam tamen hominis voluntatem, & αὐτεξούσιον non reiecit, sed perspicue ac diserte commendavit, quare *Odyss.* α' Io-

vem ita ſuperos adloquentem inducit:

> Ω πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται
> Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
> Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν, ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.
> *Quam falſo accuſant ſuperos, ſtultique queruntur*
> *Mortales: quaſi nos tantorum cauſſa malorum*
> *Simus, & excordes ſua non vaeſania laedat,*
> *Et praeter fatum cogat tot ferre labores.*

Id, quod omne *Plutarchus de Homero*, & *Euſebius Lib. VI.* Προπαρασκ. ſolerter animadvertunt. Vtrumque autem, Fatum ſcilicet, & hominis αὐτεξούσιον, quomodo concurrat, & ſibi invicem non repugnet, docte & acute diſſerunt *Auguſtinus Lib. V. De Civ. Dei cap.* VIII. IX. *& ſeq. D. Thomas I. I. Quaeſt.* CXVI. & *Juſtus Lipſius L. I. De Conſtantia cap.* XIX. XX. *& ſeq.* An vero iſthuc ipſum facile ac expedite explicet *Chryſippus* ille, Porticûs fulcrum & columna, ex iis, quae refert *Gellius Lib. VI. Noct. Attic. cap.* II. coniectare eſt: *M.* quidem *Tullio Libro De Fato* ille in hac quaeſtione magis ſe intricare, quam expedire videtur. *Homerus* item de animorum immortalitate recte opinatus eſt, ut etiam *Plutarchus* libro laudato obſervabat; & aquam cum Iudaeis rerum initium fuiſſe exiſtimavit, unde illud *Iliad.* ξ.

> Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Θῆτιν
> *Oceanumque Deûm geneſin, Thetinque parentem.*

quam quidem opinionem ab Aegyptiis illum didiciſſe ſcribit pariter *Plutarchus De Iſide & Oſiride*. Alibi vero non aquam ſolam, ſed terram etiam univerſitatis primordia ſtatuere videtur, ut *Iliad.* η. ubi *Menelaus* Graecos obiurgans, malaque iiſdem imprecans ait:

> Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε.
> *Vos vero in terram cuncti redigamini, aquamque.*

ſignificat enim diſſolutionem univerſi in principia ea, ex quibus ortum habet, ſi bene commentatur ſaepius laudatus Philoſophus Chaeronenſis. Verum eamdem de aqua rerum omnium origine ſententiam *Orpheus* multo ante Homerum amplexus fuerat. Eiuſdem autem Orphei veſtigiis inſiſtens iuxta ea, quae in Aegypto viderat, inferorum loca deſcripſit. Sed

ſuper

ſuper hoc audiendus eſt *Diodorus Lib. I.* qui, quum dixiſſet credulitatem, quam Graeci de Inferis habebant, ab Orpheo primum in Graeciam ex Aegypto traductam fuiſſe, ſubdit, τοῦ Ορφέως τοῦτο καταδείξαντος παρὰ τοῖς Ελλησι τὸν Ομηρον ἀκολούθως τούτῳ θεῖναι κατὰ τὴν ποίησιν

> Ερμῆς δὲ ψυχὰς κυλλήνιος ἐξεκαλεῖτο
> Ανδρῶν ἡρώων, ἔχε δὲ ῥάβδον μετὰ χερσίν.

Εἶτα πάλιν προβάντα λέγειν

> Παρ' δ' ἴσαν Ωκεανοῦτε ῥοὰς καὶ λευκάδα πέτρην,
> Η δὲ παρ' ἠελίοιο πύλας καὶ δῆμον ὀνείρων
> Ηϊσαν· αἶψα δ' ἵκοντο ἀσφοδελὸν λειμῶνα
> Ενθάδε ναίουσι ψυχαὶ, εἴδωλα καμόντων.

Ωκεανὸν μὲν οὖν καλεῖν τὸν ποταμὸν διὰ τὸ τοὺς Αἰγυπτίους κατὰ τὴν ἰδίαν διάλεκτον Ωκεανὸν λέγειν τὸν Νεῖλον. Ηλίου δὲ πύλας τὴν πόλιν τὴν Ηλιουπολιτῶν, λειμῶνα δὲ νομίζειν καὶ τὴν μυθολογουμένην οἴκησιν τῶν μεταλλαχθέντων, τὸν παρὰ τὴν λίμνην τόπον τὴν καλουμένην μὲν Αχερουσίαν, πλησίον δὲ οὖσαν τῆς Μέμφεως, ὄντων περὶ αὐτὴν λειμώνων καλλίστων, καὶ λωτοῦ, καὶ καλάμου, ἀκολούθως δὲ εἰρῆσθαι καὶ τὸ κατοικεῖν τοὺς τελευτήσαντας ἐν τούτοις τοῖς τόποις διὰ τὸ τὰς τῶν Αἰγυπτίων ταφὰς τὰς πλείστας καὶ μεγίστας ἐνταῦθα γίνεσθαι, κτλ. *Id quum Orpheus cum Graecis communicaſſet, Homerum eius veſtigia ſecutum poemati ſuo inſeruiſſe,*

> *Heroumque animas Cyllenius evocat Hermes*
> *In manibuſque gerit baculum, qui fulgidus auro eſt.*

ubi progreſſus aliquantum addat,

> *Oceani veniunt undas, & Leucada rupem,*
> *Solis & ad portas, ubi ſomnia [gens vaga] regnant,*
> *Vlteriuſque adeunt viridantia prata, frequentant*
> *Quae manes, hominum vita ſimulacra carentum.*

Oceani nomen heic fluvio tribui, ſic enim lingua populari Nilum Aegyptiis nominari. Per ſolis portas Heliopolin intelligi. Pratum vero & defunctorum habitationem confictam, eſſe locum iuxta paludem, quam Acheruſiam vocant, prope Memphin; quam prata & ſtagna amoeniſſima cum Loti & Calami ſilvis circumdant. Nec abludere quod mortuos loca iſta incolere fingat; pleraſque enim & maximas Aegyptiorum funerationes iſthic peragi &c. Sed quod nobis inprimis animadverſum velim eſt, *Home-*

merum ab Aegyptiis Sacerdotibus θεοφανείας accepiſſe, ut *Diodorus* laudato volumine adſeverat, adeoque ceciniſſe:

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
Παντοῖοι τε λαθόντες ἐπιστρωφῶσι πόληας
Ανθρώπων ὕβριντε καὶ εὐνομίην ἐσορῶντες.
Hoſpitibuſque Dei ſimiles aliunde profectis
Introeunt urbes variae ſub imagine formae,
Vt videant quae prava viris, quae iuſta gerantur.

Quod evidenter oſtendit Aegyptios Sacerdotes eorum, quae narrat Moſes, ignaros omnino non fuiſſe: unde & apud illos in ſuis monumentis quidam mille annos & ultra vixiſſe memorantur, ut ex eodem *Diodoro*, *Manethone* apud *Ioſeph. Lib. I. Αρχαιολογ. cap.* IV. & *Plinio Lib. VII.* liquet. Quid doctrinae de tribus δημιουργοῖς principiis *Homerus* contuliſſe videatur, ſubindicat *Plato in Gorgia*, ſi *Proculo Lib. I. in Theol. Plat. cap.* V. credere dignum eſt.

Quanta vero *Solon* [hic anno Per. Iulianae MMMMCXX. vivebat, & in Aegyptum profectus eſt quum multi Iudaeorum regionem illam incolerent, ut obſervat *Euſebius Lib. X. Προπαρασκ. cap.* II.] ab Aegyptiis Prophetis, & a praeceptore *Sonchite* Saita acceperit, duo Platonis dialogi, *Timaeus*, & *Critias* luculenter oſtendunt. *Cleobulum* autem, in eamdem regionem peregrinatione ſuſcepta, Aegyptiorum diſciplinis imbutum fuiſſe exploratae fidei eſt. *Pherecides* Syrius, qui anno Per. Iulianae MMMMCLXXVII. floruit, Aegyptios pariter convenit, quod *Ioſephus I. contra Apionem* refert. Hic in Phoenicum etiam ſtudiis multum verſatus eſt, quum, *Heſychio* & *Suida* auctoribus, reconditos Phoenicum libros ſibi comparaviſset; nec falſorum Deorum cultor fuit, & primus a quibuſdam, qui de animorum immortalitate diſputaverit, habitus eſt.

Thaletem quoque Mileſium in Aegyptum conceſſiſſe ſcribit citato libro *Ioſephus*, & *Plutarchus I.* [ſi tamen hoc opus *Plutarchi* eſt] *De Placitis cap.* III. qui eum ibidem diu verſatum fuiſſe ait, quemadmodum & *Laërtius in Vita*. Id autem contigit quum iam ſenex eſſet, & poſtquam Aſiam Phoenicenque luſtraſſet. Immo eum *Leander*, & *Herodotus* Phoenicem fuiſ-

fuisse adfirmant. Obiit *Thales* anno Per. Iulianae MMMMCLXVII. nonaginta & duos annos natus. Iam non mirum si tam multa *Thales* in sua decreta Mosaicis placitis consona transtulit. Nam & Chaos, seu rerum materiam aquam esse dixit, ut videre est apud *Aristotelem I. τῶν μετὰ τὰ Φυσικὰ, Ciceronem I. De Natura Deorum, Plutarchum De Placitis, Laërtium,* & *Stobaeum:* quo referenda verba illa *Plutarchi* in Libro *Ignis an Aqua utilior,* ubi producto Hesiodi loco:

Ητοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ'.

Cunctorum primum Chaos exstitit,

addit: *Maior pars Physicorum antiquissimorum aquam Chaos adpellavere, voce derivata παρὰ τῆς χύσεως ab effusione.* Sed & *Aristoteles I. Metaphys.* scripserat, quum de Thalete locutus esset: εἰσὶ δέ τινες οἱ καὶ τοὺς παμπαλαίους, καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως, καὶ πρώτους θεολογήσαντας, οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως διαλαβεῖν. Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Θέτιν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὅρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν στύγα τῶν ποιητῶν. *Sunt autem quidam qui etiam antiquissimos illos, & nimis a praesenti generatione remotos, & primos theologissantes sic arbitrantur de Natura sensisse. Oceanum namque & Thetin generationis parentes esse cecinerunt. Iusiurandum quoque Deorum aquam esse, Stygem a Poëtis adpellatam.* Quapropter etsi forte dici posset ab Hesiodo & Homero hanc sententiam *Thaletem* derivasse, ut & ipse innuere visus est poëtarum principem advocans ad suam opinionem confirmandam, *Plutarcho & Iustino Martyre* testibus; tamen id ab eo fieri potuit, quod amaret exoticam & peregrinam sententiam Graecis etiam testimoniis & auctoritatibus comprobare. Quin & *Orpheum* adlegare potuisset, si quae sub Orphei nomine apud *Athenagoram* leguntur:

Ἐκ τοῦ ὕδατος ἰλὺς κατέστη

Ex aqua genitum lutum.

Et apud eumdem *Athenagoram,* & *Iustinum* ἐν Παραινετικῷ.

Ὠκεανὸς, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Oceanus, qui dat cunctis primordia rebus.

pro genuinis Orphei foetibus haberi possent. Orphica enim quae circumferuntur Pisistrati aevo vetustiora non sunt, ut *Huetius* quoque *Demonstrat. Evang. Prop. IV. cap.* 1. *vers.* 3. animad-

madvertit. Eorum autem auctor vel *Onomacritus* Atheniensis fuit, ut habet *Tatianus contra Gentes*, & *Clemens I.* Στρωμαῖ. vel *Cercops* quidam, ut adserit *Aristoteles* apud *Ciceronem I. De Natura Deorum*. Itaque dicendum est cum *Plutarcho De Iside & Osiride* huiusmodi opinionem ab Aegyptiis Thaletem accepisse, nisi arbitrari lubeat eamdem illum deduxisse a Phoenicibus, quum simile consultum apud eos invaluisset, ut ex *Pseudo-Sanchoniathone* apud *Eusebium Lib. I.* Προπαρασκ. *cap.* x. perspectum habemus. Quod quidem confirmari videtur ex eo, quod *Zeno*, quum e Phoenicibus esset, quorum Colonia Citium in Cypro est, *Laërtio in Zenone* auctore, quare *Phoenix* apud *Suidam* adpellatur, & *Ciceroni IV. De Finibus Poenulus* dicitur, paria sensit. Scholiastes enim *Apollonii* ad illud eiusdem poëtae.

. . . . ἐξ ἰλύος ἐβλάστησε
Χθὼν αὐτὴ . . . .
. . . . *Edita limo*
Tellus ipsa fuit . . . .

ita scribit: Ζήνων τὸ παρ' Ησιόδῳ χάος ὕδωρ εἶναί φησιν, ἐξ οὗ τὰ πάντα γίνεται, οὗ συνιζάνοντος ἰλὺν γενέσθαι, ἧς πηγνυμένης ἡ γῆ στερεοῦται. *Zeno Chaos illud apud Hesiodum aquam esse dicebat, unde fiunt omnia, ea subsidente, factum limum, limo concreto, terram solidatam*. Haud tamen facile recipiendum crediderim quod *Edm. Dickinsonus* opinatur, Mosen scilicet dum exul in Madiana ageret, ad Phoenices excurrisse, & ibi apud Sidonios de rerum principiis, & naturalibus caussis disseruisse. Et quidem ante laudatum *Dickinsonum Theodoretus*, *Ioh. Arcerius*, *& Seldenus* Mosen & Moschum Sidonium unum eumdemque esse censuerant, & ratio temporum congruit, eisque doctissimus *Huetius* in sua *Demonstratione Evangelica* libenter adstipulatur *Propos. IV. cap.* 1. *num.* 8. quod tamen nos in medio relinquimus. Sed quod forte insinuare possit eiusmodi opinionem a Mose, & Iudaeis in alias gentes defluxisse, est *Numenii* Pythagorei apud *Porphyrium De Nympharum Antro* locus, ubi ipsa Mosis verba pro hac sententia adlegavit, ait enim τὸν προφήτην εἰρηκέναι ἐμφέρεσθαι ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ Θεοῦ πνεῦμα, *dixisse Prophetam Dei spiritum supervectatum aquis*. *Megasthenes* autem apud

apud *Strabonem Lib. XV.* Indos quoque Philoſophos ait mundi primordia aquam eſſe cenſuiſſe, nam iis, & Iudaeis communem doctrinam tribuere videtur idem auctor apud *Clementem Alexandrinum Lib. I. Stromatum*. Eam ſententiam nec Scythis quidem ignotam fuiſſe, ex iis quae *Iuſtinus Lib. II.* habet, intelligere eſt. Non mirum autem eſſe, ſi ad Phoenicas, utpote Iudaeis conterminos, multa horum decreta profluxere, animadvertit etiam *Theodoretus Θεραπευτ. Serm. I.* De commercio autem & amicitia Phoenicum cum Iudaeis ex ſacrarum literarum oraculis conſtat *III. Regum cap. V. II. Paralip. cap.* II. & *II. Eſdrae cap.* XIII. 16. *Hiram* vero Tyri regem Salomoni literas ſcribere ſolitum fuiſſe, eique aenigmata reſolvenda proponere, & viciſſim hoc ipſum a Salomone factitatum, *Dius* & *Menander* apud *Ioſephum Lib. VIII. Antiquit. cap. II.* teſtantur, quamquam Epiſtolae, quas *Ioſephus* refert, pro apocryphis habendae ſunt. Porro, quum Tyrum civitatem opulentiſſimam mercaturae gratia populi undique gentium adcurrerent, ut ex *Ezechielis cap.* XXVII. liquet, facile Phoenicum dogmata in aliarum quoque nationum cognitionem deveniebant. Immo Phoenices ipſi per totum ferme terrarum orbem diſperſi erant, non tantum quia inclyti mercatores, & negotiatores ditiſſimi fuere, ut *Eſaias cap.* XXIII. luculente enunciat; ſed etiam quia in regiones quaslibet colonias deduxerant, ut late non minus quam erudite oſtendit doctiſſimus *Bochartus* in *Phaleg*; quare eos Pelargos primum a Graecis adpellatos fuiſſe *Myrſilus* apud *Dionyſium* Halicarnaſſenſem *Lib. I.* ait, quod *τῶν ὀρνέων τοῖς καλουμένοις πελαργοῖς εἰκασθέντες κατ' ἀγέλας ἐφοίτων εἴς τε τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Βάρβαρον*. *Quadam alitum Pelargorum* [Ciconiarum] *ſimilitudine, agminatim oberrarent per Graecas regiones, & Barbaras*: quumque eos pateat multis gentibus primos literaturam adtuliſſe, cur dubitemus ſua etiam placita, & mores, una cum illa pariter communicaſſe, quae deinde in alios populos tractu temporis diverſa propagatione dimanaverint? Lubet heic exſcribere quae habet *Edm. Chishull* in *Antiquitatibus Aſiaticis* ad Inſcriptionem Sigeam *cap.* XV. *Sed revocat*, inquit, *nunc calamum properantem, & neſcio qua animum dulcedine perfundit, veneranda illa origo, & ſucceſſio*

ceſſio literarum. Sexaginta ſcilicet ante tempora Troiana annis Latinae a Pelaſgis, & Arcadibus, utriſque gente Aeolibus, domo patriaque profugis, ad Vmbros & Aborigines, alioſque tum Italiae populos, ſunt deductae. Graecas centum & quinquaginta annis ante Pelaſgorum exitum, aut Cadmus, aut Cadmei certe Phoenices Graeciae tum indigenis Aeolibus & Ionibus tradidere. Cadmeis eo tempore Phoenicibus eaedem fuere literae, quae & Samaritis poſtea Iſraeliticis fuerunt: Samaritis eaedem quae & Iudaeis ipſorum fratribus ad aſportationem uſque Babylonicam: Iudaeis nondum aſportatis eaedem quae & Pentateucho Moſis: Pentateucho, ut fas eſt credere, eaedem quae lapideis legis tabulis, Dei ipſius digito inſcriptis. Pulcra ex his concluſio, & praeclara eluceſcit; ab iiſdem ſacris fontibus literaturam fluxiſſe, & religionem. Sed ut ad *Thaletem* revertamur, hic noctem aiebat una prius exſtitiſſe die, *Laërtio Diogene* auctore, quam creationis circumſtantiam *Orpheus* quoque obſervavit & *Heſiodus*, eademque vigebat apud Aegyptios opinio, ut *Plutarchus IV. Sympoſ. cap.* v. adſeverat. *Moſes* autem ſcripſerat: *Et tenebrae erant ſuper faciem abyſſi*. Haec cauſa fuit computandorum a Germanis, Gallis, Numidis, & Athenienſibus per noctes temporum, ut ex *Tacito De Mor. German. Caeſare de Bello Gallico VI. Nicolao Damaſceno apud Stobaeum Serm. XLII. Gellio Lib. III. cap.* II. *Cenſorino De Die Natali cap.* XXIII. *Varrone apud Macrob. Lib. I. Saturnaliorum cap.* III. liquet. Quod autem *Ariſtoteles I. Metaphyſ. & Seneca VI. Quaeſt. Natural.* tradunt, Thaletem videlicet infimum locum aquis adſignaſſe, & terram iis velut innatantem conſtituiſſe, a Iudaeorum philoſophia forte non diſcrepat. *Pſalmo* enim CXXXV. v. 6. legitur: Τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, *Qui firmavit terram ſuper aquas*. Et *Pſalm.* XXIII. Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν· καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν. *Ipſe ſuper maria fundavit eum* [orbem terrarum ſcilicet] *& ſuper flumina praeparavit eum*. Mundum quoque unicum eſſe ille adfirmavit, *Plutarcho* in *Placitis* teſte aſſiduo, qui quidem & pulcerrimus a Deo conditus ſit, & eius aeterna providentia ſapientiſſime regatur, ut ex *Laërtio & Stobaeo Eclog. Phyſic. cap.* VIII. oſtendere eſt. Sed de Philoſophorum cum Ebraeis in eo, quod Mundi Syſtema reſpi-

respicit, consensione, consulendus eruditus *Calmetius Dissert. De Mundi iuxta veteres Iudaeos Systemate*. De Divina pariter natura recte sensit Thales. Rogatus enim, Quid sit Deus? τὸ μήτε ἀρχὴν, inquit, μήτε τέλος ἔχον. *Id quod neque habet principium, neque finem*. Quum autem rogasset eum alius, An Deum lateat homo aliquid agens? Καὶ πῶς, inquit, ὅσγε οὐδὲ διανοούμενος. *Et quomodo, qui ne cogitans quidem*? ut apud memoratum *Laërtium* & *Clementem Alexandrinum* videre est. *Cicero* autem *L. II. De Legibus* Thalete auctore homines existimare oportere ait, omnia quae cernuntur, Deorum esse plena, quod latius expedit *Plutarchus De Placitis*, & *Athenagoras*, & quod quidem ante Thaletem Graecis, ut *Hesiodo*, innotuerat, & Angelorum Daemonumque naturam manifeste ac dilucide insinuat. Id autem omne quam Iudaeorum placitis consonum sit quis non videat?

C A P V T XV.

Pythagoras *quoque in Aegyptum, Assyriam, aliasque regiones peregrinatus est. De eius doctrina quaedam.* Pherecydes *itidem Syrius*, & Thales *Milesius*, & Democritus *Chaldaeos convenere. De Chaldaeorum placitis nonnulla*.

SEd omnium, qui Aegyptum peragravere, nominatissimus *Pythagoras* est. Hic Pherecydis discipulus, quum iam Phoenicen lustrasset, & Sidone cum Moschi Physiologi successoribus congressus fuisset, Tyrique Chaldaeis commendatus, eorum disciplinis operam ibidem navasset [si minus *Neanthi* adhaerendum, qui eum Tyrium fuisse dicit apud *Porphyrium in Vita*, & *Clementem I.* Στρωμ. & *Theodoretum Serm. I.* Θεραπ.] Sacris quae in diversis Syriae partibus celebrabantur initiatus, ut *Iamblichus in Vita* tradit, in Aegyptum anno Periodi Iulianae MMMMCLXVII. profectus est. Eum viginti duos annos cum Aegyptiis versatum esse, laudatus *Iamblichus* scribit. Illius autem regionis linguam didicisse *Valerius Maximus Lib. VIII. Memor. cap.* VII. literis mandavit his verbis

bis usus: *Et literis gentis eius adsuefactus praeteriti aevi sacerdotum commentarios scrutatus innumerabilium saeculorum observationes cognovit*. *Diogenes* etiam apud Porphyrium, cui & *Antiphon* suffragatur, prodit. Pythagoram dum vixit in Aegypto cum Sacerdotibus, & sapientiam & linguam Aegyptiorum perdidicisse, atque triplex literarum genus, Epistolicum scilicet, Hieroglyphicum, & Symbolicum. Quare Prophetas & Sacerdotes, quibus est usus, in sui amorem admirationemque, ut ait *Iamblichus*, excitans, eorum auxilio omnium rerum adcuratam hausit cognitionem, neque praetermisit sive virorum eius temporis sapientia celebratorum, sive initiorum quomodocumque cultorum notitiam; nec loca invisere neglexit, in quibus se inventurum aliquid singulare putavit. Heinc ut ei adyta subire fas esset, & mysticam Aegyptiorum philosophiam addiscere, circumcisus etiam fuisse traditur a *Clemente Alexandrino I. Στρωματῶν*, qui eius quoque magistrum ait fuisse *Sonchidem* Archiprophetam: quamquam hunc *Plutarchus De Iside & Osiride Oenuphin*, Heliopolitam adpellat. Multos Iudaeorum, quum in Aegyptum *Pythagoras* concessit, eam regionem incoluisse, ex iis, quae superius opportune docuimus, patet. Iis autem illum ibidem congressum fuisse scribit *Theodoretus II. Θεραπ.* Quum vero *Cambyses* Persarum rex Aegypto potitus est, & inde multa hominum millia Susa transtulit, *Pythagoras* quoque, qui id temporis in Aegypto versabatur, ab ipsius militibus captus, Babylonem abductus fuit, ut memoriae prodidit in vita *Iamblichus*, qui & cum Magis ibidem conversatum fuisse perhibet. Addit vero alter Pythagorae vitae scriptor *Malchus*, sive *Porphyrius*, eum Babylone & cum aliis Iudaeis versatum fuisse, & *Zabratum* etiam quemdam adiisse, ab eoque pristinae vitae sordibus fuisse expurgatum. Is *Nazaratus* ille Assyrius fuisse putatur, quem *Alexander ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῶν συμβόλων*, Pythagorae fecit magistrum, aliique nonnulli *Ezechielem* fuisse perperam opinati sunt, ut laudatus *Clemens* in *I. Stromatum* volumine retulit. Huic tamen opinioni temporum ratio non resistit, ut *Seldenus* recte animadvertit. Babyloniorum autem Iudaeorum consuetudine Pythagoram fuisse usum, argumento fuerit quod eorum dogmata

mata compluria in suam Philosophiam traduxerit, ut *Hermippus* ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ πυθαγόρου βιβλίων a *Iosepho Lib. I. contra Apionem*, & ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ab *Origene Lib. I. contra Celsum* citatus, diserte testatur. *Hermippi* verba apud Iosephum de praeceptis Pythagorae & institutis loquentis ita habent: ταῦτα δὲ ἔπραττε καὶ ἔλεγε καὶ ἰουδαίων, καί θρακῶν δόξας μιμούμενος καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν. quod & *Aristobulus* apud Clementem *Lib. I.* Στρωμ. confirmat. Nulla autem ratione subfulti quidam non ἰουδαίων, sed ἰδιώτων legendum esse apud Hermippum subspicantur. Sed cum Ebraeis congressum fuisse Pythagoram in illius Vita ex Diogene ἐν τοῖς ὑπὲρ Θύλην ἀπίστοις, *De incredibilibus ultra Thulen* nos docet, ut diximus, expresse *Porphyrius*, a quibus, & somniorum interpretationem didicisse ait. Frustra vero pariter nonnulli sunt qui & hunc Porphyrii locum corruptum, aut interpolatum esse pertendunt. Duodecim annis cum Chaldaeis *Pythagoras* versatus est, quem & ad Brachmanas contendisse *Alexander*, & *Apuleius* tradunt, sicut & in Arabiam *Diogenes* apud memoratum Porphyrium. Iam mirari subit, quod *Lactantius Firmianus Lib. IV. De Divin. Instit. cap.* 11. Iudaeos convenisse Pythagoram adfirmare neget: sed forte is significare voluit illum in Iudaeam non esse profectum.

Non mirum tamen heinc fuerit, si ut *Heraclitus* Physicus apud Laërtium ait, historiarum *Pythagoras* prae aliis omnibus peritus fuit, veterumque scripta evolvens, inde suam sapientiam, polymathianque conlegit. In eius doctrina ex Orientalibus derivatum fuisse alicui fortasse videatur, quod ternarium numerum tanquam primum perfectum maxime subspiceret, eumque primam & propriam unitatum coacervationem esse adfirmaret. *Pythagorici*, ait *Servius* ad Eclogam VIII. *ternarium numerum perfectum Deo adsignant.* Unde non abit, quod de iisdem Pythagoricis habet *Aristoteles I. De Coelo* ipso initio. Numerum item senarium perfectum & absolutum esse statuebat, creationem Mundi ex sententia Prophetae veneratus, ut videtur *Clementi Alexandrino* librorum, quos Στρωματέας inscripsit, VI. Quare illum *formam formae, & universi articulationem, & mundum, & animae effectorem, & nuptias, & jugalem, & inlecebram vel conciliationem* Pythagorei adpellabant.

bant. Heinc forte & *Augustinus* cum Libris *De Genesi ad Literam*, tum operosis quidem & literarum plenis *De Civitate Dei* voluminibus multa de huius numeri perfectione & laudibus acute subtiliterque commentatur. Haec autem senarii numeri laus & aestimatio ex Aegyptiis ad Pythagoram profluxisse videtur, si *Macrobio* fides *VII. Saturnal. cap.* XIII. Septenarium quoque numerum rebus sacris maxime convenire Pythagoras opinatus est, quare ἑπτὰς dictum existimabat, quasi σεπτὰς, σεβασμοῦ ἄξιος, ut scribit *Nicomachus* apud Photium, & *Philo* περὶ κοσμοποιΐας; quod quidem cum Ebraeorum placitis mire congruere deprehenditur, ut coelestes literas evolventi statim elucet; quamobrem de eius numeri laudibus & praestantia tam multa reperire est apud *Philonem*, *Cyprianum Martyrem*, *Clementem Alexandrinum*, *Eusebium*, *Basilium*, *Ambrosium*, *Augustinum*, aliosque Ecclesiasticos Scriptores. Non dissimulandum tamen in iis, quae de numeris docuit *Pythagoras*, in quibus certe prolixior fuit, *Orphei* etiam vestigiis institisse videri posse, ut ex *Iamblicho in Vita* intelligere est. *Pythagoras* homines conloquio Deorum meliores evadere dixit, bonorumque finem Deo similes effici statuebat. Quod Deum adtinet, unum illum esse adfirmavit, ut ex *Iustino in Paraenetico* constat, & rerum universitatem mirabili providentia regere ac procurare, quod *Iamblichus & Laërtius* produnt. Post summum Deum tres eorum, quae tantum sub intelligentiam cadunt, species constituebat, Deos videlicet, Daemonas, & Heroas, ut ex *Laërtio*, *Iamblicho*, & *Aureis carminibus* comprehendere est. Hoc a Chaldaeis quidem accipere potuit, quemadmodum & illud accepisse ex *Porphyrio* novimus, quod effabatur, Deum ἐοικέναι τὸ μὲν σῶμα φωτὶ· τὴν δὲ ψυχὴν ἀληθείᾳ, corpore luci, animo autem veritati similem esse, quem solum sapientem dicebat, ut apud *Laërtium* & *Porphyrium* legimus; & quem neque sensui, neque passioni obnoxium, sed inadspicuum, & qui intelligentia tantum perciperetur, esse perseverabat, *Chaeronensi Plutarcho in Numa* auctore: id quod etiam amplius insinuavit illo Symbolo: θεοῦ τύπον μὴ ἐπίγλυφε δακτυλίῳ. *Dei formam annulo ne insculpito*. Scilicet, ut *Iamblichus* exponit, philosophare, & ante omnia Deos ducito incor-

corporeos esse, quod saepe a nobis laudatus *Clemens* confirmat. Quae mihi in mentem revocant ea, quae habet *Tacitus V.* Historiarum ita scribens: *Iudaei mente sola, unumque numen intelligunt. Profanos, qui Deûm imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant. Summum illud & aeternum, neque mutabile, neque interiturum.* Sed & Exemplar rerum omnium intelligibile, sive Ideam, Mundi item animam admisisse, vel ex *Timaei* Libro, qui a Proculo servatus temporis iniuria non intercidit, & cui titulus est περὶ τᾶς ψυχᾶς κόσμω καὶ φύσιος, satis superque constare potest, & partim *Laërtius Diogenes* adseverat. Quare de tribus δημιουργοῖς principiis doctrinam, Pythagoricam quoque fuisse diserte significat *Iamblichus* apud *Proclum Lib. II. in Timaeum*, & *Eusebius Caesariensis Lib. XIV.* Προπαρασκ. *cap.* 11. Ideam autem Pythagorici λόγον etiam adpellare consueverunt, ut ex *Epicharmo* ἐν πολιτείᾳ apud *Clementem Alexandrinum Lib. V.* Στρωματ. conligere est. Mundum itaque a Deo conditum fuisse Pythagoras sapienter existimavit, & interitui quidem, quantum ad eius naturam, obnoxium, nunquam tamen interiturum Dei providentia servatum, ut ex laudato *Timaei Libro*, & *Plutarcho De Placitis Philosophorum* elucet. Quam docte autem ac perite de animorum aeternitate senserit, magis notum est, quam ut commemorare opus sit. Eos opificium aeterni Dei esse dixit, & opinione περὶ μετεμψυχώσεως Chaldaeos, & Aegyptios imitatus esse videtur. Heic in memoriam revocare oportet, quod apud *Clericum Pneumatolog. Sect. II. cap.* 1. legitur: *Platonici ac Pythagorici omnia dicuntur Chaldaeis debere*.

Non solus tamen Pythagoras Chaldaeis congressus est, sed & eius praeceptor *Pherecydes*, qui, ut iam diximus, comparatis sibi Phoenicum libris, multa ac sublimia sine praeceptore didicerat, & *Thales* Milesius Babyloniorum terram peragravere, ut *Ioseph. Lib. I. contra Apionem* auctor est. *Democritus* quoque, cum in Aegyptum ad Sacerdotes Geometriae discendae causa, quod testibus Demetrio & Antisthene adlegatis *Diogenes Laërtius* prodit, tum in Persiam ad Chaldaeos, atque ad mare rubrum profectus est. Sed & cum Gymnosophistis in India versatum, & peregrinatum in Aethiopiam va-

riam illarum gentium ſapientiam didiciſſe, ſunt qui adfirment. Totos quidem LXXX. annos peregrinationibus conſumſiſſe certum & exploratum eſt. Adeundi *Laërtius in Vita*, *Aelianus L. IV. var. hiſt. cap.* XX. *Plinius Lib. XXV. cap.* II. *& Lib. XXX. cap.* I. *Euſebius X.* Προπαρ. *cap.* II. *Clemens Alexandrinus I.* Στρωμ. & *Suidas*. *Laërtius* quoque ſcriptum reliquit a nonnullis perhiberi Democritum περὶ τῶν ἐν βαβυλῶνι ἱερῶν γραμμάτων *De Sacris in Babylone literis* librum exaraſſe, quem certe librum *Clementem Alexandrinum I. Strom.* reſpicere veroſimile eſt. Δημόκριτος γὰρ, inquit, τοὺς βαβυλωνίους λόγους ἠθικοὺς πεποίηται· λέγεται γὰρ τὴν Ἀκικάρου στήλην ἑρμηνευθεῖσαν τοῖς ἰδίοις συντάξαι συγγράμμασι. *Democritus Babylonios ſermones doctrinam morum concernentes, literis conſignavit: dicitur enim ſcriptis ſuis ſententias Pyramidis Acicari* [ſeu, ut legit *Strabo*, *Achaicari*] *inſeruiſſe*. Item περὶ τῶν ἐν μερόῃ ἱερῶν γραμμάτων. *De his quae ſunt in Meroe ſacris literis*. *Chaldaicus Sermo* pariter, & *Sermo Phrygius* eius libri eſſe feruntur. *Plinius Lib. XXX. cap.* I. ſcribit a Democrito *Apollobechem* Coptiten, & *Dardanum* e Phoenice inluſtratos fuiſſe, & huius quidem volumina ex eius ſepulcro petiiſſe, ſua autem ex eorum edidiſſe diſciplina. At non defuere qui hos libros *Democrito* abiudicarent, ut apud eumdem *Plinium* videre eſt, inter quos etiam *Diogenes Laërtius* recenſendus. Non tamen inficiandum videtur de Atomis doctrinam, quidquid *Burnettus in Archaeologia Philoſophica*, & *Baelus in Dictionario Critico* reclament, ex Phoenicibus originem traxiſſe. Quamquam enim *Cicero* auctorem huius de Atomis ſententiae Democritum uno loco facit, alio Leucippo eum honorem adſerit, addens in hoc ſimilem eum Leucippo fuiſſe, in reliquis uberiorem, ut *Libro De Fato*, & *IV. Quaeſt. Academ.* videre eſt; tamen eiuſmodi inventum *Moſcho* Phoenicio *Poſidonius* tribuit, quem ante bellum Troianum vixiſſe adfirmat *Strabo Lib. XVI.* & a quibuſdam cum Moſe confundi ſupra tempeſtive animadvertimus. Sed a Pythagora forte id Eleatici accepere, quae *Ariſtotelis* ſententia eſſe videtur *III. De Coelo*. Atque heinc eſſe credere par eſt, quod Pythagorica *Monadum* adpellatione Atomos *Automedon* deſignaverit *Lib. I. Anthologiae XV.* Sed de huius opinionis ex Phoenicibus Ebraeiſque origine videantur

Diſ-

Dissertationes *Gotfridi Olearii* a nobis etiam inferius laudandae. *Democritus* item homines ex aqua & limo primum genitos fuisse adfirmavit, ut auctor est *Censorinus De Die Natali cap.* IV. quod Phoeniciae Philosophiae consonare deprehenditur. Homines quoque esse revicturos huic eidem Philosopho persuasum fuisse scribit *Plinius Lib. VIII. cap.* LV. *Similis*, inquit, *& de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi promissa a Democrito vanitas, qui non revixit ipse.*

Sed quia nonnulla iam de Chaldaeorum doctrina nos superius opportune praelibasse meminimus, nunc alia quaedam eiusdem commemorare fert animus, ut magis atque magis semper eluceat, unde Graeci sapientes pleraque consulta deduxerint, & ea, quae in huius voluminis decursu a nobis adferuntur, vero esse quamsimillima dignoscantur. Deum igitur unum ac summum a Chaldaeis creditum fuisse luculentus auctor est scriptor *Brevis Explanationis dogmatum Chaldaicorum. Vnicum*, inquit, *arbitrantur rerum omnium principium, idque profitentur unum esse & bonum*. Deus autem secundum Magos & Chaldaeos, ut ex *Porphyrio* in *Vita Pythagorae* cognoscere est, *corpore similis est luci, animo veritati*. Quare illum Persae אורמזא *Oromazen*, hoc est, *ignem splendentem* adpellaverunt. Et *lucem* a Chaldaeis dici, eruditissimus *Eusebius* adtestatur. Eodem sensu Deum vocabant *Ignem*, nam, quum אור *Or*, vel *Our*, Chaldaice significet *lucem* & *ignem*, promiscue horum vocabulorum significata sumebant, quasi *lux* & *ignis* idem sint. Sic in Iudaeorum quoque literis Deus Mosi in flamma ignis adparet; mox inter fulgura & coruscationes in Sinai leges illi, populoque praescribit; nunc ignis consumens dicitur, nunc amictus lumine tamquam vestimento praedicatur, id quod etiam doctissimus *Clericus in Indice Philologico Histor. Philos. Orientalis Stanleii* in voce *Oromazes* animadvertebat. Quod si Persicum dogma, ut ostendimus, ex Chaldaeorum sapientia defluxit, Chaldaicam de Deo opinionem ex Magorum etiam documentis consequenter adgnoscere erit. *Zoroaster* igitur Magus in sacro Persicorum rituum commentario haec totidem verbis habet, ut apud *Eusebium Lib. I.* Προπαρ. *cap. ult.* legitur. Ο *δὲ θεός ἐστι κεφαλὴν ἔχων ἱέρακος. οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος ἄφθαρτος, ἀΐδιος, ἀγέννη-*

τος, ἀμερὴς, ἀνομοιότατος, ἡνίοχος παντὸς καλοῦ, ἀδωροδόκητος, ἀγαθῶν ἀγαθώτατος, φρονίμων φρονιμώτατος ἔστι δὲ καὶ πατὴρ εὐνομίας, καὶ δικαιοσύνης, αὐτοδίδακτος, φυσικὸς, καὶ τέλειος, καὶ σοφὸς, καὶ ἱεροῦ φυσικοῦ μόνος εὑρετής. *Deus*, inquit, *est accipitris capite* [quod quidem ἀλληγορικῶς intelligendum venit] *hic est primus, incorruptibilis, aeternus, ingenitus, ſine partibus, omnibus aliis diſſimillimus, moderator omnis boni, donis non capiendus, bonorum optimus, prudentium prudentiſſimus, legum, aequitatis, ac iuſtitiae parens, ipſe ſui doctor, phyſicus, & perfectus, & ſapiens, & ſacri phyſici unicus inventor.* Deorum quoque & Daemonum varios ordines, ut ſuperius etiam ſubindicavimus, Chaldaei conſtituerunt, & Daemonum alios quidem bonos, alios autem malos eſſe dixere, ut ex *Pſello* diſcere eſt. Animarum quoque προΰπαρξιν, earumque vehicula, & immortalitatem Chaldaei, Magique credebant, quin & mortuorum reſurrectionem fore, *Laërtio in Prooemio ex Theopompi Philippicorum VIII. & Eudemii Rhodii* adſertione teſte aſſiduo, dum ſcribit ἀναβιώσεσθαι κατὰ τοὺς μάγους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔσεσθαι ἀθανάτους, *revicturos ſecundum Magos homines, & futuros immortales*. Id quod & Democrito dehinc placuiſſe notavimus, quare non omnino vere fortaſſis *Sept. Tertullianus De Praeſcriptionibus* ſcripſit: *Et ut carnis reſtitutio negetur, de una omnium philoſophorum ſchola ſumitur*.

Quum autem conſtet unum Deum tantum, ceterorum omnium ſupremum a Chaldaeis habitum fuiſſe, verum quoque Deum ab iiſdem aliquatenus cognitum, & cultum fuiſſe exiſtimare religioni non duxerim. Hunc enim Deum, *Belum*, hoc eſt, *Dominum* adpellabant. *Belus* autem Chaldaeorum idem eſt ac *Baal* Phoenicum, qua voce Ebraei *Dominum* ſignificare conſueverunt. Heinc Deus apud Oſeam *cap*. 11. *verſ*. 16. ait: *Vocabit me vir meus, & non vocabit me ultra Baali*, ad quem locum videndus *Seldenus Syntagm. II. De Diis Syris cap*. 1. *Agathias* quoque *Lib. II.* ſcribit, Iovem a Perſis ſub nomine *Beli* cultum fuiſſe, quod Chaldaicam huius religionis originem aperte oſtendit. Et quidem qui primi Orientales diſciplinas Graecos docuerunt, plerique omnes vocem βῆλον vocabulo ζεὺς tranſtulerunt. Ita *Herodotus, Diodorus, Heſychius*

ſychius, aliique. Idolum vero quoddam nomine *Bel* apud Babylonios, ſeu Perſas fuiſſe liquet etiam ex eius hiſtoria, quae ex Theodotionis editione in Danielis libro refertur. *Bel* quoque memoratur *Eſaiae cap.* XLVI. & *Ieremiae cap.* L. *&* LI. & *Baruch cap.* VI. Nam apud Aſſyrios *Bel* dicebatur, quadam ſacrorum ratione, & Saturnus, & Sol, ut ait *Servius* in *I. Aeneidos*, & videri poteſt *Theophilus* ad *Autolyc. Lib. III. ſub finem*, & *Ioh. Clericus* in *Indice Philologico ad Hiſtor. Philoſ. Oriental. Stanleii* in voce *Belus*: veri ſcilicet Dei adpellatione ad falſa numina ſignificanda ſenſim traducta. Ex huius autem vocabuli ſignificatione liquido patet, nomen *Belus* non proprium fuiſſe, ut crediderunt Graeci, ſed adpellativum Ebraeum, nempe *Baal*, quod, ut diximus, *Dominum* denotat. Et quidem fere omnes, qui ſub *Beli* nomine ab Hiſtoricis memorantur, aliis etiam nominibus indigitatos fuiſſe deprehendimus, ut *Belum* Aegyptium *Aegypti* & *Danai* patrem, qui rex *Amenophis* fuiſſe cenſetur: Babylonius item *Belus*, *Evechous* fuiſſe creditur: Phoenicius vero, Eliſae, ſeu Didonis genitor, cuius *Virgilius I. Aeneidos* meminit, *Methres* alio nomine dicebatur, ut auctor eſt *Servius*. Quare & de *Belo* Aſſyrio Nini patre idem arbitrari fas eſt.

At, ſi res penſiculatius examinetur, apud omnes aeque gentes veri Dei notitia aliqua exſtitiſſe videri poteſt. Vnum enim ſummum Deum nationes omnes inter denſas errorum tenebras, quibus premebantur, adgnovere, quod alibi mature praeſtruximus: nec illum alium eſſe opinati ſunt, quam nos profiteamur, etſi non debito eum cultu, & religione honoraverunt. *Quum cognoviſſent Deum*, inquit Apoſtolus ad Romanos ſcribens, *non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώ-

του, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. Rei autem huiusmodi rationem praeclariter etiam reddit *Tertullianus*. *Nemo negat*, inquit, *quia nemo ignorat, quod ultro natura subgerit, Deum esse universitatis conditorem, eamque universitatem tam bonam, quam homini mancipatam. Sed quia non penitus Deum norunt, nisi naturali iure, non etiam familiari, de longinquo, non de proximo: necesse est ignorent, qualiter administrari aut iuberet, aut prohiberet quae instituit, simul quae sint aemula ex diverso adulterandis usibus divinae conditionis, quia neque voluntatem, neque adversarium noveris eius, quem minus noveris*. Et profecto ipsi Ethnici interdum diserte ac luculente protestati sunt, non alium supremum Deum se colere, quam nos veneremur, quomodocumque eum colerent, unde apud *Lactantium Lib. I. Divin. Instit. cap.* XI. legimus: *Solent enim quidam errores suos hac excusatione defendere, qui convicti de uno Deo, quum id negare non possunt, ipsum se colere adfirmant. Verum hoc sibi placere, ut Iupiter nominetur. Celsus* autem apud *Origenem Lib. I. contra Celsum* non referre adfirmabat etiamsi vulgato hoc apud Graecos nomine rerum omnium Deus vocetur, *Iupiter*, aut quopiam alio, verbi gratia, Indis usitato, aut Aegyptiis. Conferunt quae habet *Augustinus Lib.IV. De Civit. Dei cap.* IX. de Iove verba faciens. *Hunc Varro credit etiam ab his coli, qui unum Deum solum sine simulacro colunt, sed alio nomine nuncupari*. Heinc *Symmachus* adversus Christianos pro veteri Deorum cultu perorans, *Aequum est*, inquit, *quidquid omnes colunt, unum putari*: adeo & dum errori deservit, in verum incurrit. Nam, ut recte *Minucius* in *Octavio* animadvertit, *& qui Iovem principem volunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt*. Sed ad nostram adsertionem confirmandam magni momenti esse possunt nomina, quibus Deos suos variae gentes insignibant. Illa enim eadem sunt, ac veri Dei nomina: ut manifeste indicent quascumque religiones a recto illo ac sincero Dei cultu profluxisse, quem vel ignorantia, vel oblivio, vel temporis longinquitas, ut fere usuvenit, & humanae naturae vitium multiplici superstitione corruperat. Et quidem *Iovis* nomen, quo Latini summum illum Deum, divum patrem, atque hominum regem designa-

signa-

ſignabant, non aliunde derivatum eſſe videtur, quidquid *Cicero II. De Nat. Deor.* & *Gellius Lib. V. cap.* XII. aliter ſentiant, quam ex Ebraeo יהוה *Iehova*, ſive ut *Caſtalio* ſcribere amat, *Iovah*, quod eſt veri Dei nomen tetragrammaton & ineffabile, & in quo eſſe τοῦ ὄντος ſignificationem vere dictum *Philoni*: nam Grammatici Ebraei obſervant tria tempora verbi ſubſtantivi *ſum* in eo contineri, praeteritum, praeſens, & futurum, *ſum*, *fui*, *ero*. Ex *Iehova* factum videtur alterum Dei apud Ebreos nomen, *Iah*. Ex his autem originem ducit *Iao* Ἰάω, quomodo Graeci Deum Iudaeorum adpellabant: nam *Diodorus Siculus Lib. I.* ſcribit Moſen Iudaeorum legislatorem Deo *Iao* ſuas leges acceptas tuliſſe. Hunc autem Deum, ſeu *Iao*, ſummum Deum a Graecis exiſtimatum fuiſſe indicare poſſunt verſus, qui apud *Macrobium Lib. I. Saturn. cap.* XVIII. habentur:

Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μέν τ' ἀΐδην, δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο,
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.
Dic me cunctorum ſupremum Numen Iao,
Tempore Plutonem hyberno, ſimul incipiente
Vere Iovem, rapida Solemque aeſtate coruſcum,
At mollem, Autumnus rediit quum laetus, Iao.

Hoc nomen *Iao Baſilides*, aliique Gnoſtici ad ſupremum Aeona in ſuis Genealogiis ſignificandum tranſtulere, ut apud Salaminium *Epiphanium* videre eſt. Tyrii, ſi Byblio *Philoni* apud *Euſeb. X.* Προπαρ. & *Theodoretum I.* Θεραπευτ. fides adhibenda eſt, Deum colebant, cui nomen erat *Ievo*, Ἰεύω, eiuſdem profecto cum memoratis originis. Orientis enim populi iiſdem vocibus alii alias tribuebant vocales, & inde in propriis nominibus tanta ſaepe diverſitas. Nam iſthuc ipſum nomen, Ἰαοὺ apud *Clementem Alexandrinum V. Strom.* ſcribitur, Samaritani vero Ἰαβαὶ *Iavae* efferebant, teſte *Theodoreto Quaeſt. XV. in Exodum.* Inde modica mutatione, Maurorum *Iuba. Minucius Felix*: *Iuba Mauris volentibus Deus eſt.* Non aliud quidem vocabulum fuiſſe *Ed. Dickinſono* adſenſus autumaverim illud, quo Apollo indigitatus fuit, ut ſcribit *Macrob. Lib. I. Saturnal. cap.* XVII. ἰήιος videlicet, quamquam ipſe ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, hoc

 eſt,

est, *a sanando* deducit. *Iacchus* quoque ab *Iah*, sive Ἰάω derivatum nomen videtur aliquibus. Sed & quae eidem Baccho fiebant adclamationes, non aliam habuisse originem existimaverim. *Euohe* enim *Iehova*, corrupte pronuntiatum, esse videtur. Et quidem *Lucianus* memoriae prodidit, quum *Thyades εὖ οἷ* proclamabant, *Dominum suum* eas adpellare solitas. Καὶ βοᾷν, inquit, εὖ οἷ, τοῦτο δὲ εἰκάζειν, καλεῖσθαι αὐτῶν τὸν δεσπότην. Exinde vero & illa Bacchi nomina, *Evan*, ut legitur apud *Ovidium IV. Metamorphoseon*, & *Evius*, quod habet idem poëta *I. De Art. Amandi*, & *Statius Thebaidos Lib. II.* & *Evantes* Bacchantes apud *Virgilium*, & *Catullum*. Illud quoque Bacchantium Epiphonema εὖ οἷ σαβοῖ de quo *Demosthenes περὶ στεφαν*. a *Iehoua Sebaoth* deductum censent *Seldenus*, & *Vossius*. In hac quoque sententia olim erat vir maximus, & omni eruditionis genere excultissimus *Antonius Maria Salvinius* Florentinus, Praeceptor meus, qui raro exemplo admirabilem modestiam, & humanitatem singularem cum summa scientia & doctrina coniunxerat, ut animi pendeam, incredibilem ne magis liberalium artium, disciplinarumque cognitionem, an candidos mores, spectatamque animi virtutem in illo commendem.

Iam vero vidimus a Chaldaeis & Persis Deum, seu Iovem *Belum* adpellatum fuisse, qui idem est ac *Baali* Phoenicum, & *Bal* Poenorum, ut habet *Servius in I. Aeneidos*, & *Augustinus Quaest. XVI. in Iudic.* Diserte quoque Etymologus: Βάλα γὰρ καλεῖται τῇ Σύρων φωνῇ ὁ τῇ Ἑλληνίδι Βῆλος. Quamvis enim antiqui Assyrii *Belum* proprie Solem nuncuparent, tamen eos ad hoc sidus indigitandum, quod pro sanctissimo numine habebant, veri Dei nomen usurpasse statim eminet: heinc illum etiam *Beelsamen* vocabant, hoc est *Dominum Coeli*. *Bel* quoque eadem de caussa apud eos Saturnus dictus est: quamquam nescio an fides Graecis Scriptoribus in hoc omnino habenda sit, ut etiam *Clericus* observabat. Non inficiandum tamen Ebraeos nomine hoc *Baal* lubentius usos fuisse ut falsa numina, quibus Gentiles Syri serviebant, denotarent. Diversis autem de caussis obtigit ut dictio *Baal* cum aliqua alia coniungeretur, & nomen compositum fieret, ut *Baalberith*, qui Deus erat Siche-

chemitarum, & *Dominus foederis* interpretari possumus: *Baalpeor*, vel *Baalphegor* Deus Moabitarum & Madianitarum, *Baalzebub*, vel *Beelzebub*, Idolum Philistaeorum, & maxime Accaronitarum, quod vocabulum Latine verti posset *Deus muscarum*. Sed forte verum illius Idoli nomen *Beelsamain*, idest, *Dominus Coelorum* fuit, *Beelzebub* vero per contemtum a Iudaeis vocitatum est. *Baalzephon* quoque Idoli nomen, quod Aegyptii colebant, aliquibus videtur, quibus tamen adversatur *Seldenus*, apud quem *Syntagm. II. De Diis Syris cap.* I. quantum hoc nomen *Baal* ad Deos adpellitandos inter Europeos invaluerit videre est.

Sed Ηλιος *Helios* quoque Graecorum, quo nomine *Sol* intelligitur, ab *El* Phoenicum, quod *Deum* significat, ut notat etiam *Servius*, factum est. Inter nomina, quibus Iudaei verum Deum adpellabant, *El*, & *Helion* reperiuntur, ut videre est apud *Hieronymum Epistola CXXXVI. ad Marcellam*. Primum nomen *Aquila*, ἐτυμολογίαν eius exprimens, ἰσχυρὸν, seu *Fortem*, interpretatur, secundum nos *Excelsum* dicimus. Heinc forte factum est ut *Saturnus* apud Phoenicas *Elion*, vel *Il*, aut *Ilus* diceretur, si *Pseudo-Sanchoniathoni* apud *Eusebium I.* Προπαρ. credere dignum est, quod notabat etiam *Bochartus Geographiae Sacrae Par. II. Lib. I. cap.* III. Quid autem est *Adonis*, nisi *Adon* Ebraeorum, quod *Dominus* Latine transfertur? *Hesychius:* Αδωνις δεσπότης ὑπὸ Φοινίκων. Heinc eodem *Hesychio* auctore, Adonis Laconibus Κιρὶς, vel Κύρις, seu Κύριος dictus est. *Adonis* autem Assyriorum Deus fuit, & postea Phoenicum, auctore *Macrobio Lib. I. Saturnal. cap.* XXI. atque heinc eius cultus ad Amathusios quoque, Phoenicum in Cypro colonos, *Stephano* teste, transivit. *Marnas* quoque Gazaeorum nonnisi *Dominus hominum* Syriace sonare cognoscitur. Quin nomina illa *Mithra*, *Hamilca*, *Moloch*, aut *Melech*, aut *Malcum*, aut *Milcom* nonnisi *regem & dominum* significare intelligimus. Sed quum *Moloch* nomen pluribus Numinibus commune esset, idem enim sonat ac *Rex*, ad distinctionem praenomina addebantur, ut *Adramelech*, vox composita ex *Adir*, idest *Magnificus*, & *Melech*; & *Amamelech* sive *Anamelech*, quod nomen significat *opulentum regem*. Arabibus enim *Gani*, sive *Ani* sonat divitem, ut *Vossius* ob-

obſervat; *Adramelech* autem & *Anamelech* inter Idola Aſſyriorum nominantur. *Hercules* quoque *Malica*, ideſt *Malca*, *Rex*, a ſupra memoratis Amathuſiis colebatur, ut laudatus *Heſychius* ſcribit. *Aſſyrii* etiam *Deo*, verba ſunt *Macrobii Lib. I. Saturn. cap.* XVIII. *quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio ſignificat unus.* Sed forte in hoc nomine tradendo *Macrobius* fallitur, aut eius verba depravata ſunt, ut notat *Iohan. Seldenus*, cuius egregium opus, quod *De Diis Syris* inſcripſit, notitias de huiuſmodi rebus quamplurimas ſuppeditare legentibus poterit.

Sive igitur quorumdam vocabulorum originem, ſive eorum vim & intellectum ſedulo ac penſiculate examinemus, certum prope ratumque erit omnium religionum rivulos ex uno & eodem fonte per quoſcumque tramites longa propagatione defluxiſſe, genteſque variis ſuperſtitionum vinculis obligatas non adeo manus ad verum numen extendere & elevare oblitas eſſe, ut nullum ſincerae, ac piae credulitatis veſtigium apud eaſdem ſuperaverit. Quare *Paulus* Athenienſibus, quos quidem ſuperſtitioſiores invenerat, inquiebat: *Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego adnuncio vobis.* ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. occaſione capta ex ara in qua ſcriptum erat: Ἀγνώστῳ Θεῷ *Ignoto Deo*, ut refert *Lucas Act. cap.* XVII. Immo ut eodem tempore Deum eumdem omnibus eſſe communem ſignificanter inſinuaret, id quod *Aratus Solenſis* in *Phaenomenis* de Iove dixerat, vero Deo adplicat, illudque adlegat: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: *Illius enim & genus ſumus*; quod quidem hemiſtichium ad primum verſum refertur: Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα: *Ab Iove initium faciamus*. Iſthuc ipſum *Clemens* quoque *Alexandrinus Lib. VI.* Στρωματῶν recte ac ſapienter animadvertebat: poſtquam enim ex libro quodam ἀποκρύφῳ, qui *Praedicatio Petri* inſcriptus erat, haec Petri verba retuliſſet: τὸν Θεὸν σέβεσθε, μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, *Deum colite, non ſecundum Graecos*, ait Apoſtolum τὸν τρόπον τῆς σεβήσεως ἐναλλάττειν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ ἄλλον καταγγέλλειν. *Mutare rationem cultûs divini, non alium adnunciare.* Id totum maxime probat, atque tuetur *Voſſius De Origine Idololatriae Lib. I. cap.* II. & neſcio quid conferant *Varro* apud *Auguſtinum Lib. IV. De Civit. Dei*. *Auctor libelli de Mundo*

cap.

cap. VII. & *Macrob. I. Saturnal.* Sed Colophonem forte addere posse videatur locus insignis, qui habetur *II Regum cap.* XVII. *verſ.* 32. *&* 33. & in quo de Coloniis a Salmanasare in Samariam deductis agitur: *Timebant itaque Dominum, & fecerunt ſibi quoſdam ſacerdotes Excelſorum, qui illis in fanis Excelſorum ſacra faciebant. Sic itaque timebant Dominum, & coluerunt Deos ſuos, iuxta morem gentium, quas inde transtulerant.*

C A P V T XVI.

An Heraclitus *in Aegyptum contenderit. De eius placitis quaedam.* Euripides *in Aegyptum penetravit. Item* Eudoxus *Cnidius,* Enopides *Chius, aliique.*

HEraclitus autem Ephesius, qui anno Periodi Iulianae MMMMCCXIV. floruit, quin Aegyptios convenerit, in dubium fortaſſe non revocandum. Quis enim habeat perſuaſum, eum, quum per plurimas terras inacceſſas in montem Atlanticum iter laborioſiſſimum ſuſcepiſſet, ut *Proclus in Timaeum* memoriae prodidit, Aegyptios deinde, non adeo remotos, at obvios, neglexiſſe? Sed quidquid de hoc ſentiendum ſit, eius certe philoſophia, utpote Aſiani, aliorum Orientalium placitis concinere in multis, & conſonare deprehenditur. Tam recte enim de Deo, eiuſque cultu ſenſit, ut ea, per quae Deos ſuos homines deliniri, ac placari exiſtimabant, ſacrificia derideret. *Purgantur*, inquiebat, *dum cruore polluuntur, non ſecus ac ſi quis in lutum ingreſſus, luto ſe abluat*, ut auctor eſt *Elias Cretenſis in Orat. XXIII. Gregorii Nazianzeni*. Idolis vero vota facientes, perinde agere dicebat ac ſi quis loquatur cum aedibus: ἀγάλμασι τουτέοισιν εὔχονται, ὅποιον, εἴτις δόμοις λεσχηνεύοιτο. Bacchi vero ſacra his verbis inriſit: *Niſi pompam facerent Baccho, & cantica canerent impudentiſſima, actum erat*: εἰ μὴ γάρ Διονύσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο, καὶ ὕμνεον ᾆσμα αἰδοίοισιν ἀναιδέστατα, εἴργασται. quod *Clemens Alexandrinus* in *Protreptico* ſcriptum reliquit. Non me fallit videri quibuſdam parum dextre de Deo eſſe loquutum, ut *Ariſtoteli*, *Varroni*, *Philoni Iudaeo*, *Auguſtino*, quod eum ignem eſſe dixerit; ſed forte Heracliti ſen-

ſententia ex iis, quae de Chaldaica doctrina praeſtruximus, rectam accipit interpretationem. De animarum quoque aeternitate optime opinatus eſt, quare animarum & Daemonum plena omnia eſſe dixit, ut *Laërtius* quidem literis mandavit; & apud *Clementem in Stromatis*, *&* *in Protreptico* exſtat eius ſententia, quae habet, manere homines mortuos ea, quae neque ſperent, neque expectent, quod non abſimilis Apoſtolici teſtimonii mihi memoriam renovat. Haud equidem ignoro a *Theodoreto V.* Θεραπευτ. ſcribi Heraclitum cenſuiſſe animas hominum corporibus liberatas in mundi totius animam concedere, ſed id forte explicandum eſt iis, quae commentatur *Plotinus Lib. I. & II. De Dubiis Animae*. Hiſce addi poteſt quod apud laudatos *Clementem Lib. II.* Στρωμ. & *Theodoretum* Θεραπευτ. *I.* Heraclitus ait, videlicet, ἐὰν μὴ ἔλπηται ἀνέλπιστον, οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξερεύνητον, καὶ ἄπορον. *Niſi quis ſperet, quod eſt inſperatum, non inveniet inſcrutabile quod eſt, & inacceſſum*. Quae verba explicationem quamdam habere dicit *Clemens* propheticorum illorum: *Niſi credideritis, non intelligetis*.

Deum autem univerſitatis creatorem fuiſſe non dubitavit, quem & in ea condenda luſiſſe dixit, ut relatum eſt *Proclo II. in Timaeum*. ἄλλοι δὲ, ſunt *Procli* verba, καὶ τὸν δημιουργὸν ἐν τῷ κοσμουργεῖν παίζειν εἰρήκασι, καθάπερ Ἡράκλειτος: quo ſpectant *Clementis* illa de eodem: τοιαύτην τινὰ παίζειν παιδίαν τὸν ἑαυτοῦ Δία Ἡράκλειτος λέγει. *Talem vero ludum Iovem ſuum ludere dicit Heraclitus*: quorum quidam ſimilia habentur apud *Salomonem VIII. Proverbiorum*. Per hunc igitur Deum, eiuſque Rationem omnia diſponentem, ab igne, quem rerum omnium principium arbitratus eſt, aërem in liquidam ſubſtantiam redigi adfirmabat, quae ſemen quaſi ſit conditoris mundi, & quam mare adpellabat. Ex hac viciſſim Coelum, Terramque gigni, & omnia quae iis continentur, ut apud *Clementem V.* Στρωμ. videre eſt; apud quem tamen idem *Heraclitus* videtur adſerere mundum eſſe aeternum, nec ab ullo creatum ſive Deorum, ſive hominum, ſicut etiam apud *Plutarchum De Procreatione Animi* habetur, quod forte de Mundi materia intelligendum venit, uti recte etiam exiſtimat *Goſfr. Olearius*

in

in *Priori Differtatione De Principio rerum naturalium ex mente Heracliti*. At fi laudato *Plutarcho De Placitis Philofophorum* fides, Heraclitus cenfuit ignis exftinctione hanc rerum univerfitatem productam fuiffe: primum enim craffifsimas eius partes in fefe coeundo terram conftituiffe, deinde laxatam ignis vi terram, edidiffe aquam; hanc exhalando aëri ortum praebuiffe. Animam autem mundi autumavit naturae illius humidae exhalationem, ut idem *Plutarchus Lib. IV.* memorati operis prodit. Atque haec anima eft, quam *ἀρχὴν principium* vocat iuxta *Ariftotelem Lib. I. De Anima*, atque *ἀναθυμίασιν exhalationem* definit, ex qua reliqua fint omnia. Eadem apud laudatum Philofophum Chaeronenfem *Lib. I. De Placitis*, Heraclito dicitur *οὐσία τοῦ παντὸς, effentia, feu natura univerfi*, & defcribitur aethereum corpus [unde & Ariftoteli *ἀσωματώτατον* dicitur, & femper fluens] quod femen fit omnium rerum generationis. Ignem vero efse rerum exordium atque materiam, ab Hippafo Pythagoreo, cuius fuit auditor, potuit Heraclitus accipere: ille enim in eadem fententia fuit, ut ex *Ariftotele I. Metaphyfic. Plutar. I. De Placitis, & Stobaeo* intelligimus. Sed quemadmodum Heraclitus Mundum ex igne fecundum Hippafi decreta conftituit; ita & tandem in ignem refolutum iri cum eodem adfirmavit, ut ex *Plutarcho, & Clemente Alexandrino* liquido conftat. Haud me quidem praeterit videri quibufdam, ignem rerum principium ab Heraclito conftitutum non fuiffe, fed aërem, vel tenuiffima corpufcula, five atomos, quod late exfequitur laudatus *Olearius* in memorata priori, & pofteriori etiam *Differtatione*; fed utcumque fit, noftra parum refert.

Neceffe tamen habeo heic paulo fufius explicare, quod ex *Clemente Alexandrino* fuperius innuimus, ex Heracliti fcilicet mente materiam rerum per Deum & *Rationem* fuifse difpofitam, ut in tot rerum facies, naturafque pulcerrimas coalefceret. Eam quidem fuiffe huius Philofophi fententiam teftis eft etiam *Amelius* Platonicus apud *Eufebium Caefarienfem Lib. XI. Προπαρ. cap. x.* & *Cyrillum Lib. VIII. Adverfus Iulianum*. *Plutarchus* autem *I. De Placitis*, Ἡράκλειτος, inquit, *οὐσίαν εἱμαρμένης*

λόγον

λόγον τὸν διὰ τῆς ὀσίας τοῦ παντὸς διήκοντα φησι. *Heraclitus fati naturam dicit Rationem per universitatis substantiam permeantem*. Nam Καθ' εἱμαρμένην mundum esse factum pronuntiavit, testibus locupletissimis *Laërtio*, *Plutarcho*, *Hermia*, *Theodoreto*; quamobrem apud *Stobaeum Eclog. Phys. cap.* I. εἱμαρμένη secundum Heraclitum est λόγος ἐκ τῆς ἐναντιοδρομίας δημιουργὸς τῶν ὄντων. *Ratio quae de motibus contrariis res efficit*. Et hanc quidem *Rationem* exsistentem, & substantiam mente vel intellectu praeditam existimasse vel ex eo liquere potest, quod iam *Heracliti* aetate, *Anaxagorae* doctrina de Mente rerum opifice invaluisse videtur, quam & multo ante docuerat *Thales*. Id patet etiam, quia τὸν λόγον Ethnici Philosophi semper exsistentem intellexere, ut ex laudato *Amelio*, qui *Heracliti*, *Platonis*, & *Iohannis* Evangelistae λόγον contendit, & eumdem putat, colligere est. Quin *Porphyrius* adfirmat Deum λόγῳ αἰώνιον ab Aegyptiis adpellari, ut apud *Eusebium III. Praepar. Evang. cap.* 11. legitur, & *Phornutus* προεστῶτα λόγον vocat θεὸν δημιουργὸν, ubi de *Pane* agit. Ex Stoicis autem aperte constat, λόγον cum Deo, & fato confundi, & fatum, necessitatemque cum Deo, siquidem fidem merentur *Laërtius in Zenone*, *Tertullianus in Apologetico cap.* XXI. *Lactantius librorum, quos divinas Institutiones inscripsit, III.* Quare non sine magna ratione *Iustinus Martyr. in Apologia I.* quae tamen secunda dicenda esset, scriptum reliquit: καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν· οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης, καὶ Ἡράκλειτος, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς. Quantum vero *Heracliti* de principiis sententia cum Mosis Phoenicumque placitis congruat vide in citata posteriori *Gotfr. Olearii Dissertatione*.

Euripides etiam Tragicus in Aegyptum peregrinatus est, qui quum ibi morbo correptus fuisset, a Sacerdotibus marinae aquae curatione saluti restitutus est. Quamobrem postea, quum Tragoediam, cuius *Iphigenia Taurica* titulus est, conscriberet, dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.
Mare universa proluit hominum mala.

Quin & adfirmavit iuxta Homeri effatum omnes Aegyptios me-

Medicos esse. *Eudoxus* item Astronomus una cum *Chrysippo* Medico in Aegyptum perrexit, ubi *Octaeterida*, ut quidam opinantur, conscripsit. Ibi autem *Chonuphide* usus est praeceptore, ut *Clemens* quidem *Lib. I.* Στρωμαῖ. & *Plutarchus De Iside & Osiride* scribit, quamquam apud *Laërtium* in vita parvo discrimine *Ichonuphyn* Heliopolitanum legere est. Sed & plerique alii Graecorum Sapientes, ut *Enopides* Chius, auctore *Diodoro*, in Aegyptum doctrinae ac scientiae caussa concessere, quos omnes lubenter percensere supersedemus, ut de *Platone* tandem, ad quem unum, quaecumque hactenus disputavimus, dirigebantur, sermo a nobis instituatur.

Duo tantum heic veluti pro huius libri coronide subiiciam. Unum est id, quod ait *Cyrillus Alexandrinus Lib. I. contra Iulianum*, Graecos omnes scilicet sapientes, qui in Aegyptum discendi caussa profecti sunt, utpote Mosaicorum dogmatum non expertes, propius ad veritatem accessisse, quam ceteros: εἰσὶ δὲ μωσαικῶν οὐκ ἀμοιρήσαντες λόγων, διὰ τὸ μέχρις Αἰγύπτου φιλομαθείας χάριν παρελθεῖν, οὗτοι ἄμεινόν πως, ἢ οἱ λοιποὶ πεφρονήκασιν, ἐγγὺς μὲν γεγονότες τῆς ἀληθείας, οὐ μὴν ἀθόλωτον παντελῶς ἐσχηκότες τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν, οὓς ἄν οἶμαί τις καὶ παραβλῶπας εἰπὼν, ὐκ ἂν τοῦ εἰκότος ἁμάρτοι λογισμοῦ. *Sunt vero ex iis Mosaicorum Sermonum haud expertes, ut qui discendi caussa peregre in Aegyptum usque profecti sint, hi melius quodammodo quam ceteri senserunt, ad veritatem quidem propius accedentes, sed non mentis oculum omnino purum & caligine vacuum lucidumque habuerunt, quos siquis Strabos dixerit, non utique a ratione deerrabit*. Alterum vero, ludibrium Eruditis debere eos, qui Aegyptios sua placita & documenta viris ad eos accedentibus tradere, & manifestare refugisse, aut nefas esse arbitratos adfirmant, quum Scriptores omnes contrarium diserte perspicueque prodant, & *Herodotus* inprimis, qui *Lib II.* de Aegyptiis loquens ait: Τὰ μέν νυν θεῖα τῶν ἀπηγημάτων οἷα ἤκουον οὐκ εἰμι πρόθυμος ἐξηγέεσθαι ἢ τὰ οὐνόματα αὐτέων μοῦνον· νομίζων πάντας ἀνθρώπους ἴσον περὶ αὐτῶν ἐπίςασθαι. τὰ δ' ἂν ἐπιμνησθῶ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ λόγου ἀναγκαζόμενος ἐπιμνησθήσομαι. *Verum quae mihi ad Deos pertinentia narrarunt, ea scriptis mandare non libet, praeter illo-*

rum

rum nomina: quod idem de illis omnes homines ſcire exiſtimem. Quae autem de his commemorabo, id oratione coactus commemorabo. Oportet autem ut nunquam *Diodorum* legerit, ſiquis eiuſmodi effutire non dubitat, ſexcentis enim locis auctor hic graviſſimus adſeverat ſe & ſacros commentarios, & arcana volumina, & Aegyptiorum carmina diligenter evoluiſſe, & ipſos de iis, quae ad eos pertinent, conſuluiſſe ſacerdotes; praeter ea, quae iſthuc ipſum comprobantia, ex eodem Scriptore, & *Valerio Maximo* ſuperius adtulimus, ut alios innumeros, eoſdemque clariſſimos Auctores ſilentio tranſiliam, quos inter *Lucanus* ea, quae diſſerimus, luculentiſſimo teſtimonio confirmat: ab eo enim Caeſar ita Aegyptium Achorea adloquens *Pharſaliae X.* inducitur:

> . . . . *Cecropium ſua ſacra Platonem*
> *Maiores docuere tui*.

D E

DE RECTA CHRISTIANORVM IN EO QVOD MYSTERIVM DIVINAE TRINITATIS ADTINET SENTENTIA.

LIBER SECVNDVS.

C A P V T I.

Plato *in Aegyptum proficiscitur*. Euripides *eius itineris comes non fuit*.

PLATO igitur, maiorum suorum aemulator, & ingenti sapientiae amore perculsus, quum *Socrates* eius praeceptor, hausto cicutae poculo, diem suum damnatus obiisset, animum induxit Athenas deserere, & novos sibi quaerere suscepta peregrinatione magistros. *Socrates* quidem anno Periodi Iul. MMMMCCCCXIV. Olympiadis LXXXXV. an. I. naturae concessit. Tum *Plato* XXVIII. aetatis annum agebat, iuxta *Apollodori* Chronologi celeberrimi calculos. Natus est enim anno I. Olympiadis LXXXVIII. Per. Iul. MMMMCCLXXXVI. Quod si adridet eruditorum obser-

vatio, quando *Socrates* scilicet mortuus est, Platonem fuisse Senatorem, adeoque xxx. aetatis annum tum explevisse, retrotrahendus erit eius ortus. Itaque non multo post praeceptoris fatum in Aegyptum proficiscitur. *M.* enim *Tullius* apud *Nonium* in *Contendere* diserte scribit, *Platonem, Socrate mortuo, in Aegyptum discendi caussa, post in Italiam contendisse*. Si vero lubet sententiae eorum inhaerere, qui censent *Platonem* primum in Italiam ad Pythagoreos adpulisse, atque heinc discessisse Cyrenas & in Aegyptum, atque inde iterum Tarentum ad Pythagoreos rediisse, per me quidem licebit. *Plutarchus in Vita Solonis* memoriae prodidit, occasionem Platoni peregrinationis fuisse, olei in Aegypto distractionem; mercaturam enim exercuisse idem auctor est, quemadmodum & alios sapientes viros *Thaletem*, *Solonem*, *Hippocratem Mathematicum*. Quod ita forte accipiendum videtur, ut *Platonem*, quum numeros & coelestia a Barbaris Sacerdotibus ediscendi maximo desiderio flagraret, adrepta illa occasione vel praetextu, Aegyptum peragravisse intelligatur.

Sunt qui apud *Laërtium Diogenem* scribant *Euripidem* Tragicum una cum Platone profectum itineris illi comitem exstitisse. Sed quum ex Apollodoro apud *Diodorum*, cui & *Thomas Magister* vitae Euripidis scriptor adstipulari videtur, *Euripidem* anno III. Olympiadis LXXXXIII. fato functum esse liqueat, certe auctores illi mendacii manifesti arguuntur. Hisce etiam repugnant *Diogenes Laërtius* in *Socrate*, *Scriptor Olympiadum*, *Suidas* in Ευριπίδης, & *Epochae Graecorum*, quas doctissimus *Seldenus* edidit.

CAPUT II.

Eudoxum *una cum* Platone *in Aegyptum non concessisse*.

EVdoxum tamen una cum *Platone* in Aegyptum concessisse, & cum eodem in ea regione versatum esse *Strabo Lib. XVII.* auctor est, sicut & in *II. De Divinatione M. Tullius*. Sed rem aliter se habere verosimilius est. *Eudoxus* enim annum vicesimum tertium aetatis agens, ut *Laërtius* scribit,

bit, Athenas cum *Theomedonte* medico profectus est. *Sotion* ἐν Διαδοχαῖς, & *M. Tullius* in libris *De Divinatione*, Platonis auditorem fuisse tradunt. Id contigisse videtur anno II. Olympiadis LXXXXIX. quamquam *Eusebius* in *Chronico* initio Olympiadis LXXXXVII. eum floruisse scribit, quod esse non potuit, siquidem Platonis discipulus fuit: nam septennio post mortem Socratis claruisset, ut recte notat *Vossius De Historicis Graecis Lib. I. cap.* VI. Nec *Plato* discipulos in Graecia habuit, nisi post suum ex Aegypto Athenas reditum, quidquid *Val. Maximus*, & *Hieronymus* secus indicare videantur. Eius autem Athenas reditus nonnisi post aditam Siciliam Dionysii Senioris aetate contigit, quod Olympiade circiter LXXXXVIII. evenisse videtur, anno scilicet aetatis circiter quadragesimo, ut ipse in Epistolis testatur, & nos in eius vita, cuius iam voluminis iacturam fecimus, late exsequuti fueramus. *Eudoxus* duos tantum menses Athenis moratus domum revertitur: forte quod illum *Plato* contemnens ab se dimiserat. Inde amicorum largitate subfultus in Aegyptum cum *Chrysippo* medico traiecit.

Id autem post annum II. Olympiadis CIV. factum esse opinamur. Nam *Diogenes Laërtius* scribit illum commendatitias ab *Agesilao* literas ad *Nectanebin* accepisse, a quo & Sacerdotibus commendatus fuerit. Compertum autem habemus *Nectanebin* primum *Sebennytarum* Dynastiae regem, *Nepheritae* postremo *Mendesiorum* Dynastiae regi subcessisse anno Periodi Iulianae MMMMCCCXXXIX. ut videre est apud diligentissimum Chronologorum *Usserium* Harmacanum. Duodecim autem annis regnavisse constat, cui deinde subcessit *Nectanebis II.* cum quo foedus *Agesilaus* inierat, & qui tandem fugere coactus est anno Per. Iul. MMMMCCCLXIII. *Nectanebis* igitur *II.* imperaverit ab anno II. Olympiadis CIV. ad annum II. Olympiadis CVII. Igitur post trigesimum & primum aetatis annum *Eudoxus* in Aegyptum navigavit, & anno Per. Iul. MMMMCCCXLVIII. illuc adpulisse adfirmarem, quandoquidem id laudato *Usserio* adridere videtur, nisi quae de literis ad *Nectanebin* ab *Agesilao* datis ediximus, eas secundo *Nectanebi* Lacedemonii Regis amico scriptas fuisse suaderent. Quamquam non diffitendum est id fieri

potuisse etiam *Nectanebi I.* imperante. At illud semper ratum firmumque esto, ante annum II. Olympiadis CI. quo *Nectanebis I.* regnare coepit, *Eudoxum* in Aegyptum non contendisse.

Annum in Aegypto unum, & menses quatuor *Eudoxus* moratus est, si *Laërtio* fidem habemus. Cyzicum deinde atque in Propontidem transmittens ad *Mausolum* quoque accessit, qui Cariae regulus anno Per. Iul. MMMMCCCLXI. obiit, Olympiadis videlicet CVI. anno IV. ut notat laudatus *Usserius*. Athenas demum redit habens secum discipulos plurimos, contristandi, ut quidam volunt, Platonis gratia, quod is ab initio illum ab se dimisisset. Ad Dionysium quoque Iuniorem Syracusarum regem, & quidem postquam apud eumdem iam primum *Plato* diverterat, ut *Aelianus* scribit, profectus est, quod nonnisi post primum Olympiadis CIII. Periodi Iulianae MMMMCCCXLVI. annum evenire potuit, qua Olympiade eum floruisse & *Laërtius* tradit, & *Anonymus* scribit ἐν Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ. Hoc enim anno *Dionysius* senior moritur, & regnum filius eius obtinet *Dionysius*, qui regnare desiit Periodi Iul. anno MMMMCCCLXXI. Sed si *Platonis* Syracusas ad iuniorem Dionysium adventus, anno V. C. CCCC. ut *Gellius Lib. XVII. cap.* XXI. scribit, contigit, audacter adserere possumus nonnisi post annum Per. Iul. MMMMCCCLX. *Eudoxum* ad Dionysium Iuniorem accessisse. *Eudoxus* autem, annum agens tertium supra quinquagesimum, diem obiit.

Haec omnia satis persuadent vero esse omnino absimile *Eudoxum* a *Platone* itineris in Aegyptum socium adsumtum fuisse. Nam hanc *Platonis* peregrinationem in Olympiadem saltem CI. praeter alia absurda, reiicere oporteret. Exploratae autem fidei est iuxta ea, quae *M. Tullius* apud *Nonium*, & *Lib. V. De Finibus*, & *Apuleius* scripta reliquerunt, post peragratam Aegyptum illum in Italiam ad Pythagoreos contendisse. Id autem contigisse anno eius aetatis circiter quadragesimo ipse in epistola, quam ad Dionis familiares primo scripsit, diserte adfirmat, anno videlicet Per. Iul. MMMMCCCXXVI. tunc enim ad Seniorem Dionysium profectum se esse scribit. Quum enim in Italia versaretur, Aetnae eructationes, & fervidum

vidum fretum videndi cupidus, in Siciliam traiecerat, ut *Laërtius*, *Athenaeus*, *Apuleius*, & *Olympiodorus* tradunt; atque Syracuſas delatus, adoleſcentis Dionis impulſu cum priore Dionyſio congreſsus eſt, ut *Plutarchus in Dione* memoriae prodidit. Itaque Olympiade LXXXXVIII. iam ex Aegypto reverſus fuerat.

Ex his, quae hactenus diſseruimus, conſtat, arbitror, quam vere *Ioſ. Scaliger* in Notis *ad Sphaeram Manilii* ſcripſerit, *Platonem*, *Eudoxum*, *Euripidem* profectionis in Aegyptum ſocios, Planetarum curſum ab Aegyptiis didiciſse, & Graecorum omnium primos, populares ſuos id docuiſse; *Platonem* quidem, in *Timaeo*; *Eudoxum*, *ἐν ἐνόπτρῳ*; *Euripidem*, in *Thyeſte*.

CAPVT III.

De mora & ſtudiis Platonis *in Aegypto*.

QVum igitur *Strabo* Platonem & Eudoxum una in Aegyptum contendiſse literis mandaſset, quantum etiam temporis in ea regione permanſerint, indicavit, tredecim videlicet totos annos ibidem cum Sacerdotibus converſatos eſse ex quorundam ſententia teſtatus. Sed de *Eudoxo* aliter ſentiendum iam ſupra ex *Laërtio* inſinuavimus: de *Platone* tamen non vero abſimilia tradit, modo cum hoc temporis tractu, & eius apud Theodorum Geometram Cyrenis, & apud Pythagoreos in Italia moram confuderis. Nam ſi aetati, quam Socratis obitûs tempore *Plato* agebat, tredecim annos adieceris, unum ſupra quadrageſimum annum, quando in Siciliam primum profectus eſt, habebis. Sed forte unum aut alterum annum a Socratis morte in Graecia *Plato* trivit. Nihilotamen minus haud a veritate prorſus abludere heic *Strabonem* deprehendimus. Indictum tamen nolim in *Strabonis* Epitome, non tredecim, ſed tres tantum annos haberi. Quamvis autem *Plato* in Aegyptum addiſcendi gratia conceſſiſset, tamen docuiſse etiam & ſapientiam profeſsum eſse idem *Strabo* libro laudato ſubindicaret, dum ſcribit: *ἐπεὶ οὖν ἐδείκνυντο οἶκοι τῶν ἱερέων*

ρέων οἶκοι, καὶ πλάτωνος καὶ εὐδόξου διατριβαὶ: si τὸ διατριβαὶ non *domicilia*, sed *auditoria* interpretandum esset.

Quum igitur in Aegyptum advenisset *Plato* heic etiam in Geometriam incubuit, ut *Val. Maximus Lib. VIII. Memorabilium*, *&* *Clemens Alexandrinus in Protreptico* auctores sunt; sed Astrologiam praecipue & coelestium observationum rationem percipere velis remisque contendit, quod apud laudatum *Maximum*, *M. Tullium V. de Finibus*, & *Apuleium* legere est. *Strabo Lib. XVII.* scribit, tempore Platonis & Eudoxi ignotas fuisse Graecis eas diei ac noctis particulas, quae supra dies CCCLXV. excurrunt; easque primum Aegyptios tradidisse, a quibus iuniores Astrologi acceperint, quod an de *Platone* dicendum sit, qui *Caput* XIX. *Censorini*, & ea, quae *Ptolemaeus Lib. III. Magnae Construct.* habet, mature prius expenderit, diiudicare poterit. Multam etiam gentis illius ritibus, & sacris cognoscendis operam eum navavisse *Philostratus Lib. I. Vitae Apollonii Tyanei*, *&* *Lactantius IV. Divin. Instit.* volumine tradidere. *Iamblichus* vero de Gentium arcanis scribens, quemadmodum & *Proclus* ex *Crantore*, perhibet, *Platonem* in Aegypto Philosophiam ex Mercurii columnis didicisse: columnas autem Mercurii doctrinis, mysteriisque fuisse plenas, quod & *Tertullianus Lib. De Anima* confirmat. Cuncta autem Aegyptiorum arcana Platoni reseravit *Iechnuphis* Heliopolita, qui tanto discipulo gloriabatur, ut *Clemens* eorum librorum, quos Στρωματεῖς inscripsit, I, literarum monumentis commendavit. Heinc illud Caesaris Aegyptium Achorea adloquentis apud *Lucanum X. Pharsaliae*:

. . . . Cecropium sua sacra Platonem
Maiores docuere tui.

Quum autem indubitatum sit Medicinam iam ab antiquissimis temporibus magno in pretio & honore apud Aegyptios habitam fuisse, quod & superiori libro comprobavimus; suspicari est & ad eam animum in Aegypto adplicuisse *Platonem*, quum ex *Aeliano Lib. IX. De Var. Histor.* eum Medicinae studiosum fuisse compertum habeamus. Quamquam & Pythagoreos, quibuscum versatus est *Plato*, rei medicae scientia praecelluisse ex *Iamblicho in Vita Pythagorae* liquido con-

conſtat: nam & ipſe Pythagoras medica facultate clariſſimus exſtitit *Cornelio Celſo* in *Praefatione* auctore.

C A P V T IV.

An Plato *Aegyptias literas didicerit.*

AT quî *Plato*, ceterique Graecorum Sapientes, qui in Aegyptum doctrinae ac ſtudiorum cauſsa profecti ſunt, Aegyptiorum ſapientiam & arcana ediſcere potuere, quum illius gentis idioma longe diverſum eſſet a Graeco? Sed creditu difficile non videtur, pleroſque omnes ſapientiae quaeſitores viros, & eos praeſertim, qui in Aegypto diutius commorati ſunt, illius regionis literis adſueviſſe, ut tempeſtive ſuperius de *Pythagora*, *Diogenis*, *Antiphontis*, *&* *Valer. Maximi* teſtimoniis & auctoritate probavimus. *Democritum* vero huius linguae notitiam percepiſſe non longa tantum eius in Aegypto mora fortaſſe perſuadeat, ſed etiam quod *περὶ τῶν ἐν μεροῇ ἱερῶν γραμμάτων*: *De his quae ſunt in Meroe ſacris literis* librum conſcripſerit, *Laërtio* auctore; & *Apollobechen Coptiten* ſuis commentariis inluſtraverit, ut *Plinius Lib. XXX.* teſtatur, magno argumento eſſe poteſt. Quamquam quid *περὶ γνησιότητος*, huius operis ſentiendum ſit, alibi mature indicavimus. Chaldaeam quoque linguam eumdem calluiſſe ex eo quis ſubſpicetur, quod adoleſcens Magos quoſdam & Chaldaeos audiverit, Xerſe rege patri illius praeceptores, quando apud illum hoſpitatus eſt, relinquente, ut *Diogenes* ait; & *περὶ τῶν ἐν βαβυλῶνι ἱερῶν γραμμάτων*. *De ſacris in Babylone literis*, *Chaldaicaque hiſtoria* commentarios exaraverit. Accedit inſuper diu illum in Chaldaea, & Perſide verſatum fuiſſe, quod iam ſuperiori volumine claſſicorum Scriptorum auctoritate functi praeſtruximus: & *Clemens* quidem *Alexandrinus I.* Στρωματ. innuere videtur ſententias Pyramidis Acicari illum interpretatum ad Graecas aures tranſtuliſſe. Ait enim: *λέγεται γὰρ τὴν ἀκικάρου ςήλην ἑρμηνευθεῖσαν τοῖς ἰδίοις συντάξαι συγγράμμασι*. Phoeniciae etiam linguae eum ignarum non fuiſſe prope adfirmarem, ſi *Plinii Lib. XXX.* narratio, qua refertur *Democritum* Dardani

e Phoenice volumina lectitasse, & suam inde hausisse disciplinam, variis praescriptionibus obnoxia minime deprehenderetur. Id autem iustius de Syrio *Pherecyde* suspicabimur, quem multa, eademque sublimia, comparatis sibi Phoenicum libris, sine praeceptore didicisse auctor est *Suidas*. Sed nescio an *Blancho Albiensi* fides habenda sit, qui se alicubi legisse testatur, Lycophronem poëtam literas Ebraicas percalluisse, & inde anagrammata conficiendi modum didicisse, ut videre est apud *Edm. Dickinsonum* in *Libro* cui titulus *Delphi Phoenicissantes*.

Et quidem nil facilius praestanti ingenio viris quam gentium, quibuscum versantur, linguam & sermonem addiscere. *Alcibiades* quidem, si *Athenaeo Lib. XII. cap.* IX. fidem habemus, linguam Persicam didicit tantisper dum apud Pharnabazum commoratus est. *Themistocles*, eodem *Athenaeo*, & *Plutarcho in Vita*, & *Valerio Maximo* testibus locupletissimis, ad Xersem, quem paulo ante devicerat, confugere coactus, priusquam in conspectum eius veniret, Persico sermoni se adsuefecit. Auctor est *Solinus cap.* LVI. Libertum Annii Plocami, quum Arabiam peteret, Aquilonibus praeter Carmaniam raptum, ad Taprobanen tandem adpulisse: ubi sex tantum mensium spatio Barbarum illius insulae sermonem perdoctus, ad conloquia regis admissus est. Quid de *P. Crasso Muciano* dicam, qui quum in Asiam ad Aristonicum regem debellandum consul profectus esset, tanta facilitate Graecae linguae notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque divisam genera per omnes partes ac numeros penitus cognosceret, ut *Val. Maximus Lib. VIII. Memorab. cap.* VII. scribit?

Quod si non facillime linguarum cognitio percipitur, quomodo *Mithridates* Ponti atque Bithyniae rex inclytus, duarum & viginti gentium, quas sub ditione habuit, linguas percalluit: earumque omnium gentium viris, haud unquam per interpretem loquutus est, ut *Maximus*, *Plinius*, *Solinus*, *Gellius* indubitabili adsertione testantur? Cur *M. Cato Censorius* provecta iam senectute decrepitus Graecis literis erudiri concupivit, quod laudatus *Maximus*, & *Cicero De Senectute* tradunt? Qui Sarsinas *Plautus*, dum molam versat in pistrino, & fabulas festivissimas scribit, Punicum Sermonem edidicit?

Non-

Nonne *Plutarchus*, ut ipse initio *Vitae Demosthenis* adseverat, ex rerum, quae tractabantur, cognitione, ad perfectam Latinae orationis intelligentiam expeditissima ratione pervenit? Superfluum heic exsequi existimo quam proclive fuerit Romanis Graecas literas discere, & quomodo inter Urbis feminas in luxum eiusmodi eruditio transierit, quod vel *Ovidius* indicat, dum suadet rem puellis gratam facturos Amantes, si duarum linguarum eruditione praestiterint:

Profuit & linguas edidicisse duas.

Sed explicate, & solita dicacitate *Iuvenalis Satyr. VI.*

Nam quid rancidius quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quae de Tusca Graecula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Graece,
Quum sit turpe magis nostris nescire Latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta.

Si autem ad recentioris aetatis exempla descendere lubet, iuvenis Diis, prope dixerim, par *Ioh. Picus*, & doctissimus *Rup. Bellarminus*, quam brevi temporis tractu Ebraicam linguam edocti sint, magis notum est quam ut commemorare opus sit. Ipse autem quum in Germania essem magno cum stupore notavi non honestos tantum viros, & humanarum literarum studiis excultos diversis linguis facile & expedite loquentes, sed mulierculas ipsas, & famulos, & muliones, & rupices nunc Latine, nunc Gallice, nunc Italice sermocinantes admirabar, quod quidem vix credibile dictu est. Et quoniam de Germania mentio incidit, silentio praeterire nefas existimo, quum Vindobonae, in Vrbe Norici clarissima, commorarer, nobilissimum virum, & amplissime commendandum a me ibidem cognitum fuisse, *Marchionem Bartholomaeium* Florentinum Serenissimi Magni Etruriae Ducis apud Caesarem Ablegatum. Quis enim sine piaculo celebrare neglexerit optimi Viri, & prope ex virtutibus coagmentati modestiam, humanitatem, adfabilitatem, elegantiam, amplitudinem, munificentiam, in bonas liberalesque artes proclivitatem singularem, & erga doctos homines amorem & benevolentiam incredibilem?

Nec facile est persuasu Graiae gentis homines, cultioresque

que alios populos a Barbararum linguarum cognitione & ſtudio prorſus abhorruiſſe, quum certa hiſtoriae fide compertum habeamus, rem aliter ſe habuiſſe, & vel pluria ſciendi cupidine, vel ſibi oblata loci aut temporis opportunitate permotos cum Graecos, tum Romanos in Barbari ſermonis intelligentiam ſedulo gnaviterque incubuiſſe. Iſthuc autem ipſum perſpicue luculenteque confirmant, quae ſuperius protulimus, *Pythagorae*, *Themiſtoclis*, *Alcibiadis*, *Anonymi Liberti*, & *Plauti* Comici exempla: *Arrianus* autem *Lib. III.* περὶ ἀναβάσεως narrat ab Alexandro Barbaris Captivis Laomedontem Larichi F. praefectum fuiſſe, quod δίγλωσσος ἦν ἐς τὰ βαρβαρικὰ γράμματα. Et perſuaderi hoc ipſum poteſt ex eo quod videamus diverſa Sapientum virorum opera Barbaro ſermone conſcripta, Graece olim, & vetuſtis quidem temporibus, fuiſſe converſa: quod quidem fieri non potuit niſi ab hominibus utriuſque linguae peritiſſimis. Exploratae enim fidei eſt *Zoroaſtris* libros in Graecam linguam antiquitus translatos fuiſſe, adeoque *Hermippus*, qui de Arte Magica diligentiſſime ſcripſit, vicies centum millia verſuum a *Zoroaſtre* condita, indicibus quoque voluminum eius poſitis, explanavit, ut ſcribit *Plinius Libro XXX. cap.* I. Etſi vero non liqueat, an a Graeco aliquo, qui Chaldaeum ſermonem calluerit, vel a Chaldaeo homine Graece erudito, illi converſi fuerint, niſi *Hermippus* ipſe id perfecerit; *Laetum* tamen, ut habet *Clemens Alexandrinus*, nam *Chaetus* legitur apud *Tatianum*, ſive ex adpellationis indicio, ſive ex eo quod Philoſophorum vitas adcurate ſcripſiſſe perhibetur, Graecum fuiſſe forte intelligitur: is autem *Theodotum*, *Hypſicratem*, & *Mochum* Phoenices Scriptores, Graece interpretatus eſt. Vt autem ad Romanos tranſeat oratio, *Q. Ennius* quum Latine & Graece loqui ſciret, Oſcam quoque linguam percalluit, quare tria corda habere ſeſe dicebat, ut *Gellius Lib. XVII. cap.* XVII. memoriae prodidit. Carthagine autem capta, adeo Romani Punico ſermone delectabantur, ut quum Senatus duodetriginta Poeni *Magonis* de Agricultura volumina in Latinam linguam transferenda cenſuiſſet, multis linguae Punicae peritis negotium dederit, in quo tamen praeceſſit omnes vir tum clariſſimae familiae *D. Syllanus* ſapientiae compoſitiſſimae, ut ait *Plinius*

Lib.

Lib. XVIII. Hist. Natur. cap. III. Heinc & *Hannonis* Carthaginiensium ducis commentarii, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africae iussi, de quibus laudatus *Plinius Libro V cap.* I. a Latinis Graecisque hominibus lecti passim, & intellecti. Heinc *Hiempsalis*, & alii Punici libri laudati, ut videre est apud *Melam* & *Solinum cap.* XXXV. De *Plauto* quidem opportune iam mentionem fecimus, qui tam multa in Poenulo Punica habet; ubi etiam indicare videtur Punicae linguae usum multis Romae fuisse familiarem, quum & servus, haud certe Poenus, Punice se iactitet loquuturum. Ait enim;

Adibo, atque hosce adpellabo Punice,
Si respondebunt, Punice pergam loqui,
Si non, tum ad horum mores linguam divortero.

Quid vero de Linguae Etruscae cognitione, quae maxime inter Romanos viguit, dicam? Heinc ab eis rituales Etruscorum libri habiti, & Tuscae historiae lectae atque evolutae, ut ex *Censorino De Die Natali cap.* XVII. liquet. Sed iam tempus insigne exemplum adducere, ex quo liquido constare poterit, quam serio & lubenter docti sapientesque viri Barbararum gentium, quas inter versabantur, literis & orationi se adsuefecerint, illudque *Ovidii* calamitas, qui Tomos in Pontum ab Augusto Caesare relegatus est, tempestive suppeditabit. Quum enim in Barbaras illas regiones vates elegantissimus delatus esset, adeo illarum gentium sermonem penitus animo comprehendit, ut non tantum cum illis familiariter & expedite conloqueretur, quod ipse *Lib. III. De Ponto Epist.* II. *Cottae* testatur canens:

Heic quoque Sauromatae iam vos novere, Getaeque,
Et tales animos Barbara turba probat.
Quumque ego de vestra nuper probitate referrem,
[Nam didici Getice, Sarmaticeque loqui]
Forte senex quidam coetu quum staret in illo,
Reddidit ad nostros talia verba sonos &c.

sed etiam sexto sui exilii anno poëma quoddam Getice composuerit, gentisque meruerit adprobationem. De eo autem *Lib. IV. De Ponto Epist.* XIII. *ita scribit, Caro* ἐπιςέλλων:

Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit

Car-

Carmina, quae faciam poene poëta Getes.
Ah! pudet, & Getico scripsi sermone libellum:
Structaque sunt nostris Barbara verba modis.
Et placui [gratare mihi] coepique poëtae
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quaeris? laudes de Caesare dixi,
Adiuta est novitas numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus: in aethereas Numen abisse domos.
Esse parem virtute patri, qui fraena coactus
Saepe recusati coeperit imperii.
Esse pudicarum te Vestam, Livia, matrum,
Ambiguum nato dignior, anne Viro,
Esse duos Iuvenes firma adiumenta parentis,
Qui dederint animi pignora certa sui.
Haec ubi non patria perlegi scripta camoena,
Venit & ad digitos ultima charta meos;
Et caput, & plenas omnes movere pharetras;
Et longum Getico murmur in ore fuit.

Et mirum profecto esset si Graeci homines, qui immenso sapientiae amore percellebantur, & acri pollebant ingenio, & exilia verius, ut cum *Plinio* loquar, quam peregrinationes doctrinae gratia suscipiebant, earum gentium, inter quas tam sedulo & laboriose scientiam disciplinasque quaerebant, literas omnino neglexissent, quum & tanta proclivitas, & tanta opportunitas eas cognoscendi subpeteret. Quid quod nulla via brevior atque securior, ut perfectam, & numeris omnibus absolutam Barbaricorum dogmatum notitiam consequerentur? Ipse quidem video quicumque Barbari Graeca sapientia praestare voluerunt, eos huius gentis literis sedulam operam navavisse prius, & sic ad illam doctrinae laudem & eminentiam pervenisse. Num in hoc studio illi Graecorum industriam & diligentiam longe superaverint? At prope id arbitrari Graiae gentis hominibus iniurium esse videatur. Barbarorum autem Sapientum Graece eruditorum exempla quamplurima obcurrunt, ut *Abaridos Hyperborei; Zamolxidos* Thracis; *Berosi*, & duorum *Iulianorum* Chaldaeorum; *Herilli, Clitoma-*

chi

chi, *&* *Demetrii* Carthaginensium; *Manethonis*, *Hieronymi*, *Chaeremonis*, *Apionis*, *&* *Heraclidis Lembi* Aegyptiorum; *Heracliti*, *Porphyrii*, *Maximi*, *Antipatri*, *&* *Apollonii* Tyriorum; *Mithris*, *Philonis Byblii*, *Pompilii Andronici*, *Iustini Martyris*, *Tatiani* Syriorum; *Antipatri*, *Dionysii*, *Boethi* Sidoniorum; *Metroclis & Sotadis* Maronitarum; *Iosephi* Hierosolymitani; *Favorini* Galli, & sexcenta alia, quibus percurrendis supersedemus, ne potius catalogum quemdam adornare, quam nostram propositionem confirmare & inlustrare videamur.

Stultum autem esset obponere, illud fuisse Graecae Sapientiae nomen & celebritatem; eas linguae elegantissimae veneres & inlecebras, quae mortales ceteros quadam veluti mirabilitate perculsos, aut dulcedine captos potenter adtraherent: quae quidem laudes & praerogativae gentibus aliis defuerint. Perspectum enim, & exploratum habemus cum Aegyptiorum, tum Chaldaeorum sapientiam apud omnes semper exstitisse celeberrimam, nec latuisse quemquam quanta Indorum Brachmanes, & Gymnosophistae, aliaeque Barbarae nationes doctrina & ingenio praecellerent: & de hoc quidem ipsi Graeci testimonia luculentissima reliquere, & sufficit ut in memoriam revocentur, quae super hac re libro superiore mature & diligenter exsequuti fuimus. Et sua quoque linguis Orientalibus, aliisque venustas est & elegantia, quibus si minus bella, aut amores, illustribus voluminibus scriptis, modulate & numerose canebantur; mirabilis certe coelestium rerum scientia, & alta abstrusaque sapientiae divinioris arcana ad maximam & incredibilem humani generis utilitatem literarum monumentis commendabantur. Eos quidem populos mihi audire videor cum *Manilio Lib. III. Astronomicōn* ita loquentes:

Huc ades, o quicumque meis advertere coeptis
Aurem oculosque potes, veras & percipe voces.
Non ad iuratos reges, Troiamque cadentem
Impendas animum, nec dulcia carmina quaeras.
Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Si vero nullum exstaret in eorum, qui longa itinera ingressi

gressi inter varias gentes versati sunt, voluminibus indicium, aut vestigium, ex quo liceret intelligere eos Barbararum linguarum cognitione praeditos fuisse, certe id vel provenisset ex eo, quod argumenta, materiaeque, quae tractabantur, minime id requisivissent; vel quia, quum Graecis Barbara, quae didicerant, placita traderent, inutile prorsus & supervacaneum fuisset verba Aegyptiaca, aut Persica, aliave eiusmodi ingerere; vel quia pleraque omnia illorum Sapientum monumenta aetatem non tulerunt, admodum difficile est in huiusmodi notitiam pervenire. Animadvertendum est insuper non linguas tantum peregrinas sibi notas fuisse eos dissimulasse, sed nec suorum etiam itinerum & peregrinationum unquam in suis commentariis quosdam meminisse: adeo ut quum ex iis, qui pervetustis temporibus Aegyptios convenere, *Homerus* inter alios, & *Euripides*, & *Plato* sua volumina a temporis iniuria servata ad nos usque transmiserint; tamen si ex his eorum in Aegyptum profectionem cognoscere velis, oleum tibi certe, & impensa perierit. Vnum *Democritum*, quod sciam, inter Philosophos suae Athenis morae in quodam commentario mentionem fecisse tradit *Maximus Lib. VIII. Memorab. cap.* VII. Quod autem adfirmabamus, neglexisse Veteres suam exoticorum idiomatum peritiam ostentare, nisi id omnino argumentum, quod prae manibus habebant, exigeret, vel ex eo liqueat, quod ex *Ennii*, quae supersunt, fragmentis nunquam conligere erit Rhudium vatem Osce eruditum fuisse; & nisi *Ovidius* se Geticam Sarmaticamque linguam calluisse testaretur, nunquam profecto ex eius carminibus isthuc ipsum deduceremus: & *Plautus* ipse, nisi fabulam, cui *Poenulo* titulus est, scripsisset, Punici sermonis ignarus facillime crederetur. Ceterum quando id operis ratio poposcerat, & res, de quibus agebatur, talem eruditionis cultum patiebantur, qualemcumque linguarum Barbararum notitiam haberent, ostendere non omnino omiserunt, ut in sua historia *Herodotus*, *Plato* in *Cratylo*, *Plautus* in *Poenulo*, *Virgilius* in *Aeneide*, *Varro* in *Libris de Lingua Latina*, *Silius Italicus De Bello Punico*, *Servius Honoratus* in *Commentariis*, quibus Mantuanum Homerum inlustravit. Recte *Manilius Lib. III. Astronomicῶν*:

Et

Et siqua externa referentur nomina lingua
Hoc operis, non vatis erit: Non omnia flecti
Possunt, & propria melius sub voce notantur.

Expendendum insuper proposuerim, etsi *Diogenes Laërtius*, qui Philosophorum vitas diligentissime scripsit, hanc Barbararum linguarum cognitionem nulli philosophorum Graecorum expresse vendicet, nihil tamen ex eius silentio, quod nostram adsertionem labefactet, exprimi posse. Primo enim certum exploratumque est multa a *Laërtio* in Philosophica historia describenda omissa fuisse, quod quidem impugnare non audeat, nisi qui in antiquis Scriptoribus perlegendis minime exercitatus fuerit, aut ne doctorum quidem virorum, & *Aeg. Menagii* praesertim, ad illum Biographum notas unquam inspexerit, vel in Philosophicam *Thomae Stanleii* Historiam saltem inciderit. Nam, ut exempli gratia aliquid proferam, quia *Laërtius* Pythagoram Aegyptias literas perdoctum fuisse silentio transiliit, expressa & luculenta hac de re alterius *Diogenis*, *Antiphontis*, & *Maximi* testimonia reiiciemus? Et si id *Laërtio* in *Pythagora* memoria excidit, vel notare neglexit; cur & in aliorum vitis idem illi potuisse contingere non suspicemur? Secundo, proclive *Laërtio* esse potuit eiusmodi scribendo praeterire, quod satis esse arbitraretur Philosophorum itinera & peregrinationes, & gentes, quibuscum congressi fuerant, indicasse: nam eos hac occasione nonnullam exoticarum linguarum, & pro mora, quam in Barbaris regionibus fecerant, magis aut minus absolutam cognitionem hausisse veluti sponte consequebatur. Obtusiori pectore profecto, hebetiorique ingenio fuissent, qui per multos annos cum aliqua gente conversati, eius gentis literis prorsus expertes in patrium solum rediissent.

Quod autem *Platonem* adtinet, non temere quem atque inconsulte facturum existimarem, si non omnino eum Aegyptiae literaturae rudem arbitraretur, quandoquidem id longa eius in Aegypto mora persuadere videtur. Nam & vir acri ingenio fuit, & multis ediscendis exercitato; nec minus quam Pythagoras sapientiae, & multa cognoscendi amore correptus. Ceterum *Augustinus Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XI. Platonem,

nem, ut Sacerdotum doctrinam, & mysteria perciperet, interprete esse usum adfirmat, quod forte de eo tempore, quo recens adhuc in Aegyptum advenerat, intelligendum est, quando & simile exemplum habemus in Themistocle apud *Plutarchum in Vita*. Et quidem *Plato* ipse aliarum etiam praeter Graecam linguarum nonnullam se habuisse notitiam satis indicat in *Cratylo*, & *Epinomide*, ubi & Phrygia vocabula, & Syria nomina, & Barbaras adpellationes notat, & discutit.

C A P V T V.

Multos Iudaeorum Aegyptum incoluisse, quum illbuc Plato *concessit.*

OPportune superiore huius retractatus volumine ostendimus Iudaeos plurimos cum decem Tribuum dispersionis, tum Ieremiae & Baruchi Prophetarum aetate, anno videlicet Per. Iul. MMMMCXXVI. in Aegyptum se recepisse, atque ab *Esdra* tandem Artaxersis permissu anno memoratae Periodi MMMMCCXXXXVII. Iudaeorum remp. fuisse restitutam, centum & uno supra viginti annis ab hac posteriore fuga Iudaeorum in Aegyptum elapsis. Vsque in haec tempora profugorum illorum plurimos Aegyptum incoluisse, Persarum tyrannidem indignantes, non videtur dubitandum. Rep autem restituta alios in patrium solum reversos esse, alios in Aegypto, cui iam adsueverant, & ubi qualescumque fortunas stabiliverant, remansisse, prout fecisse eos, qui in Chaldaeam captivi abducti fuerant, superius ex *Iosepho* probavimus, vero est quamsimillimum. Exstat quidem *Ieremiae* vaticinium *cap.* XXXVII. quod iis, qui in Aegyptum fugerant, vel mortem, vel Babylonicam captivitatem praedicit, & quod quidem adimpletum fuisse pro certo habendum est, ut recte notat *Sigonius* redarguens *Sev. Sulpitium*, qui *Lib. II. Histor. Sacrae* scriptum reliquit: *Sed plebs adsueta malo, insolens parendi salubribus consiliis, & divino imperio, profecta est in Aegyptum, quid de eis postea actum sacris literis siletur: nobis nibil compertum*. Sed huius etiam prophetiae, quam *Ieremias* *cap.*

cap. XXXXIV. repetit, implementum aperte conligitur, cum ex laudato capite, & *cap.* XXXXVII. huius Prophetae, tum ex *Ezechielis cap.* XXIX. *& sequent.* quod confirmat *Iosephus Lib. X.* Αρχαιολογ. *cap.* XI.

Nihilo tamen minus animadvertendum est, etsi anno Per. Iul. MMMMCIV. *Nebuchadnesar* Babyloniorum rex MMMXXIII. Iudaeos Babylonem captivos abduxerit, ut habetur *Ieremiae cap.* LII. & insequenti anno decem & octo millia captivorum ex Iudaea pariter in Assyriam deportaverit, annoque Periodi Iul. MMMMCXXIV. captivos DCCCXXXII. eodem migrare iusserit: quin sequenti anno captis & conflagratis Hierosolymis Sedekiam regem excoecatum, & Iudaeos Babylonem abduxerit, & tantum de populo tenuissimos, ut essent vinitores & agricolae, reliquisse dicatur, ut ex *Ierem.* XXXIX. XL. LII. & *III. Reg.* XXV. patet; tamen revera Iudaeorum quamplurimi in patrio solo remansere, & multi etiam ex primariis. Nam *Ieremiae cap.* XL. *vers.* 7. 12. & *III. Reg.* XXV. *vers.* 23. 34. narratur, Duces & milites [qui scilicet cum *Sedekia* noctu Hierosolymis aufugerant, *III. Reg.* XXV. 4. *Ierem.* LII. 7.] in agris passim palantes dispersos fuisse, multosque Iudaeos, qui ad Moabitas, Ammonitas, & gentes finitimas se receperant una cum illis ad *Godoliam* Praefectum in patriam suam reversos esse, ubi vini, & olei, & aestivorum fructuum copiosum proventum conlegere. Sed multos viros nobiles ibidem relictos fuisse constat etiam ex *cap.* XLI. laudati *Ieremiae*, ubi Ismahelis facinus, & Iohannis virtus exponitur. Hi autem fere omnes sunt, qui hoc eodem anno in Aegyptum confugerunt, non pauci quidem numero, ut liquet. Etsi enim *Ieremiae cap.* XLII. dicunt: *Derelicti sumus pauci de pluribus*; tamen scite ac solerter ad hunc locum ita commentatur eruditus *Calmetius*: *Se comparant*, inquit, *illi nationi numerosae & potenti, quae sub Regibus ante extremum Iudae exitium viguerat. Sed tunc quoque erant magno numero, quum ex cuncta vicinia convenissent*, Ierem. cap. XLIII. 5. *si iis, qui principio obsidionis fuerant, & post capta statim Hierosolyma, conferantur*. Ingens itaque Iudaeorum multitudo in Aegyptum concessit, multique etiam in Palaestina, & finitimis regionibus remansere.

Et anno quidem Periodi Iulianae MMMMCXXX. *Nebuzardan* obsessa Tyro Iudaeorum reliquias cum Tyriis mistas deportavit ad capita DCCXXXXV. & hoc ipsum etiam evidenter elucet ex *II. Esdrae cap.* I. 2.

Hisce rite praestructis ne de modico profugorum Iudaeorum numero nobis praescriberetur, adeoque de faciliori, & generali eorumdem interitu; de vaticiniorum *Ieremiae*, & *Ezechielis* complemento videamus. *Ieremias* igitur *cap.* XLII. & XLIV. praedicit Iudaeis, qui in terram Aegypti fuga se proripere deliberaverant, omnes ibidem gladio, & fame perituros, & a minimo usque ad maximum consumtum iri, & diserte explicateque subiicit: *Et non erit qui effugiat, & sit residuus de reliquiis Iudaeorum, qui vadunt ut peregrinentur in terra Aegypti*. Et anno quidem Per. Iul. MMMMCXXXXIII. *Nebuchadnesar* Aegypto potitur a Syene usque in terminum, & tum Aegyptiorum, tum Iudaeorum inter illos agentium alios gladio caedit, alios captivos abducit, ut etiam *Iosephus Lib. X.* Ἀρχαιολογ. memoriae tradidit. Sed neminem profecto latet, qui paululum coelestium literarum lectioni adsueverit, multa interdum a Prophetis ὑπερβολικῶς enuntiari, quod *Augustinus* observat; & recte ac sapienter notat *Polychronius* in *cap.* IX. *Ezechielis* magna ac terribilia Deum saepe minari, non quod inferre velit, sed quia terrere constituit: id quod & heic de *Ieremia* dicendum est, alioquin ipse Propheta sibi vix constare deprehenderetur, quod quidem dictu nefas. Hic enim *cap.* XLIV. quamquam easdem minas repetit, fore tamen ut quidam effugiant, edicit his verbis: *Et non erit qui effugiat & sit residuus de reliquiis Iudaeorum, qui vadunt ut peregrinentur in terra Aegypti, & revertantur in terram Iuda, ad quam ipsi elevant animas suas, ut revertantur, & habitent ibi: non revertentur nisi qui fugerint*. Et ex intervallo: *Et qui fugerint gladium revertentur de terra Aegypti in terram Iuda viri pauci: & scient omnes reliquiae Iuda ingredientium terram Aegypti, ut habitent ibi, cuius sermo compleatur meus, an illorum*. Quod tamen leniter est etiam interpretandum, ut non omnes in terram Iuda ex Aegypto revertisse intelligatur, qui gladio minime perierant, sed quosdam ibidem reliquos fuisse, ut etiam

ani-

animadvertit doctiſſimus *Calmetius in Hiſtoria Veteris Teſtamenti* ad annum Mundi MMMCCCCXVII. Non abſimilia de *Ezechielis* praedictionibus dicenda eſſe, quicumque eius volumen non oſcitanter evolverit, primore adſpectu comprehendet.

Et quidem multa ſunt quae perſpicue dilucideque demonſtrent Iudaeos in Aegypto poſt illius regni vaſtationem a rege Babyloniorum factam verſari, & commorari non deſiiſſe. *Zacharias* enim *cap.* x. prophetatur, in fine captivitatis, qui ſub *Eſdra* contigit, Iudaeos non tam ex Aſſyria quam ex Aegypto in patrias ſedes reducendos eſſe, quod fieri non potuiſſe patet, niſi eorum multi per ea tempora in hac regione exſtitiſſent. Multi inſuper Iudaei ex decem Tribuum diſperſione ab antiquo tempore Aegyptum incolebant, ut Propheta *Oſee* teſtatur, quod & tempeſtive ſuperius adſtruximus: & hi quidem *Ieremiae* minis, & infauſtis vaticiniis obnoxii fuiſſe non videntur: quamquam commune Aegyptiorum infortunium, quod *Ezechiel* praedixit, perpeſſos fuiſſe non eſt dubitandum. Adde, quod anno Per. Iul. MMMMCCV. *Darius Ochus*, quem illum eſſe cenſent, qui in ſcriptura *Aſſuerus* adpellatur, & qui imperium obtinuit anno MMMMCXCIII. per omnes ſui regni provincias edicta propoſuit, quibus ut omnes Iudaei occiderentur indicebatur; eodemque anno alia iterum edicta per eaſdem provincias miſiſſe traditur, quibus permittebatur Iudaeis ut ſe defenderent. Ille autem in Hiſtoriae Eſtherae initio *Regnum* dicitur *obtinuiſſe* ab India uſque ad *Aethiopiam centum viginti ſeptem provinciarum*. Inter has autem provincias & Aegyptus erat. Nam *Cambyſes* Cyri F. Anno Periodi Iul. MMMMCLXXXIX. eam armis ſubegit, quum *Amaſis* a Cyro anno, ut videtur, MMMMCLXXXIII. defeciſſet: quo quidem anno captiva multitudo Aegyptiorum in terram ſuam rediit, cum quibus & Iudaeos reverſos eſſe vero eſt quamſimillimum, una enim cum Aegyptiis captivi abducti fuerant, ut ex *Ezechiel. cap.* XXIX. 11. 16. & *Ierem. cap.* XLVI. 26. deducere eſt. Quum igitur in Eſtherae hiſtoria memoriae proditum ſit, edicta illa ab *Aſſuero* per centum viginti ſeptem ſui Imperii provincias propoſita fuiſſe, ut *cap.* III. & VIII. ſcribitur: conſectarium videtur exſiſtere, Iudaeos per eas omnes fuiſſe diſperſos, &

per Aegyptum pariter, quae iterum a Perſis defecit tantum anno MMMMCCXXVII. & anno deinde MMMMCCXXX. iterum eſt a Xerſe Darii ſubceſſore ſubacta: & id omne animadvertebat etiam *Calmetius* Diſſertatione *De decem Tribuum diſperſione* quam ſuis in Paralipomena Commentariis praefixit.

Nec quis obiecerit vero abſimile non eſſe, quum reſp. Iudaica *Artaxerſis* permiſſu ab Eſdra anno MMMMCCLVII. reſtituta fuiſſet, Iudaeos, qui in Aegypto exulabant, in Iudaeam iterum ſe contuliſſe: nam & paulo ſuperius huic difficultati opportune obcurrimus, & nunc adiicere poſſumus, adeo verum eſſe Iudaeos in Aegypto verſari poſt ea quoque tempora non deſtitiſſe, ut *Syncellus* literarum monumentis ex *Iulio Africano* commendaverit, quod & antea *Hecataeus* Abderita apud *Ioſephum Lib. I. contra Apionem* tradiderat, *Artaxerſem Ochum* Phoenice, & Aegypto debellatis ingentem captivorum numerum ex iis trans Euphratem abduxiſſe, & inter eos magnam Iudaeorum copiam ex Aegypto detractam, quos in Hyrcaniam ad mare Caſpium deportavit. Contigit id anno Per. Iul. MMMMCCCLXVII. poſt reſtitutam remp. Iudaeorum CXX. poſt *Platonis* in Aegyptum profectionem LII. ut iam candidos ſolis radios negaturus ſit, qui *Platonis* aetate multos Iudaeorum in Aegypto commoratos fuiſſe inficias ierit. Et heic obiter & e re nata notandnm, etſi eorum opinio, qui decem Tribus Iſraelis tandem in patrium ſolum una cum aliis duabus Eſdrae temporibus reverſas eſſe cenſent, ſubſiſtere deprehenderetur, ut *Calmetius* quidem inter alios in Diſſertatione *De decem Tribuum in Terram Iuda reverſione* pertendit, tamen non exinde deducere licere Iudaeos omnes exules in Palaeſtinam regreſſos eſſe, ſed multi adhuc, ut iam liquido demonſtravimus, cum in Aegypto, tum in Perſide, aliiſque Provinciis diſperſi remanſere.

Et iſta quidem paulo prolixius diſputare lubuit, non ut doctis viris, quibus nil planius eſt atque perſpectius, quam id quod adſerui, ſatisfacerem; ſed ut hominis vere plumbei, & in meridie veluti in tenebris offendentis, ineptas difficultates vera atque irreprehenſa reſponſione difflarem, & ſuam illi ſtultitiam conſpicuam & exſtantem veluti ob oculos ponerem.

Quum

Quum igitur *Platonem* perveniſſe in Aegyptum, multis adhuc Ebraeorum in ea regione exulantibus *Lib. IX.* Προπαρασκ. *cap.* VI. ſcripſit *Euſebius*, minime falſus eſt. *Plato* enim in Aegyptum traieciſſe videtur anno Per. Iul. MMMMCCCXV. vel circiter, uno ſcilicet vel altero anno poſt mortem Socratis.

CAPVT VI.

Plato *non fuit* Ieremiae *Prophetae coaevus*. *An cum Iudaeis in Aegypto congreſſus fuerit*.

FAlſus tamen eſſet *Ambroſius* Antiſtes Mediolanenſis, ut ex numerorum ratione, quam tradidimus, ſtatim elucet, ſi, quemadmodum *Auguſtinus Lib. II. De Doctrina Chriſtiana* memoriae prodidit, adfirmaſſet, *Platonem* Ieremiae Prophetae temporibus profectum eſſe in Aegyptum, ubi tunc temporis vir ille caſtiſſimus verſabatur. Sed quum idem *Auguſtinus Lib. II. Retractationum* cenſoriam virgulam in ſe ipſum adſumens, ſe ea in re memoria lapſum ingenue fateatur his verbis uſus: *In eo, quod dixi de temporum hiſtoria, Sanctum Ambroſium ſolviſſe quaeſtionem, tamquam coaetanei fuerint Plato & Ieremias, me fefellit memoria. Nam quid ille de hac re Epiſcopus dixerit in libro eius legitur, quem de Sacramentis ſive de Prophetia* [editio operum Auguſtini a doctiſſimis Monachis Gallis adornata habet, *de Philoſophia*] *ſcripſit*; *Ambroſium* tam ingentem errorem erraviſſe haudquaquam dicendum eſt, quod mirari ſubit ab erudititſſimo *Clerico* in ſua *Art. Critic. Part. I. cap.* 1. §. 2. non fuiſſe animadverſum, ibi enim non dubitat ea de cauſa *D. Ambroſium* immanis erroris, & turpiſſimi in numerorum ratione lapſûs arguere. Quapropter quod laudatus *Auguſtinus Lib. VIII. De Civit. Dei* iterum adſerit, ſe videlicet quorumdam opinionem in libris ſuis poſuiſſe, qui putaverunt *Platonem*, quando perrexit in Aegyptum, *Ieremiam* Prophetam audiviſſe, eidem cenſurae obnoxium arbitrari oportet: & tum pariter quid vere ea de re ſenſiſſet Ambroſius, memoria ſibi excidiſſe nondum ab eo animadverſum, quamvis in numero temporum errorem ineſſe iam deprehendiſſet. Nam libros,

quibus *De Doctrina Christiana* titulum fecit, circiter Christi annum CCCXCVII. ille inchoavit; sub annum vero CCCCXXVI. absolvit: ingens autem *De Civitate Dei*, & plenum literis opus, quum anno CCCCXIII. inceptum fuisset, anno CCCCXXVII. vel antecedenti ad umbilicum deductum fuit. Sed *Retractationum* libri anno CCCCXXVI. vel insequenti conscripti sunt, quando iam, ut videtur, *Augustino* librorum Ambrosii copia facta fuerat: nam anno CCCXCVI. quo ineunte scripta est Epistola XXXIV. *ad Paulinum*, ut doctissimi Monachi, quorum calculis inhaeremus, observant, eos non habebat; sicuti non habuisse videtur quum libros *De Civitate Dei* composuit. Ceterum iis libris, quos *De Sacramentis vel de Prophetia*, Ambrosius inscripsit, & qui aetatem non ferentes toti interciderunt, eum adversus Platonicos, aliosque, qui Iesum Christum sua praeclara & divina praecepta ex Platonis libris derivasse per summam calumniam iactitabant disputavisse exploratum habemus ex eodem *Augustino*, qui memorata ad Paulinum Epistola ita scribit: *Libros beatissimi Papae Ambrosii credo habere sanctitatem tuam, eos autem multum desidero, quos adversus nonnullos imperitissimos & superbissimos, qui de Platonis libris Dominum profecisse contendunt, diligentissime & copiosissime scripsit.*

Obiter heic insuper notandum est, peccavisse etiam *Augustinum*, quum *Lib. VIII. De Civitate Dei cap.* XI. Ieremiam centum tantum annis Platone antiquiorem esse adseveravit. Nam inter *Ieremiae* aetatem & *Platonis* ortum saeculum circiter cum dimidio interfluxit. Melius autem *Lib. XVIII.* eiusdem operis *cap.* XXXVII. censuit Scriptor egregius, ubi non multo post Esdram Platonem esse natum scriptis mandavit, ut de hisce omnibus ex annorum ratione, quam superius inivimus, liquido constat.

Iam vero, ut redeat, unde huc defluxit oratio, fieri potuit ut *Plato*, qui cuncta erat investigandi, & percipiendi cupidissimus, Iudaeis quoque id temporis in Aegypto commorantibus congrederetur, nam nec Pythagora, qui eos convenit, in studiorum curriculo inertior est habitus, & id *Numenius* Pythagoreus apud *Clementem Alexandrinum*, *Eusebium*, & *Theodoretum* fortassis insinuat. Eius enim est memorabile

illud

illud effatum: τί γάρ ἐςι Πλάτων, ἢ Μώσης ἀττικίζων; *Quid est enim Plato, nisi Moses Attice loquens?* In primo autem περὶ τἀγαθοῦ volumine apud *Eusebium Lib. IX.* Προπαρασκ. εὐαγγ. *cap.* VII. Platonicorum dogmatum originem etiam ab Iudaeis repetit, scribit enim: Εἰς δὲ τοῦτο δεήσει εἰπόντα καὶ σημαινόμενον ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος ἀναχωρήσασθαι καὶ ξυνδήσασθαι τοῖς λόγοις τοῦ Πυθαγόρου, ἐπικαλέσασθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκιμοῦντα προσφερόμενον αὐτῶν τὰς τελετὰς, καὶ τὰ δόγματα, τάς τε ἰδρύσεις συντελουμένας Πλάτωνι ὁμολογουμένως, ὁπόσας Βραχμᾶνες, καὶ Ιουδαῖοι, καὶ Μάγοι, καὶ Αἰγύπτιοι διέθεντο. *Qui hanc in disputationem ingressus, Platonis eam testimoniis obsignarit, eamdem ab ipso quoque superiorem ad aetatem redeunte cum ipsius Pythagorae verbis praeceptisque copulari oportebit. Gentes ei praeterea celeberrimae adpellandae erunt, singularumque sacrificia, ritus, instituta, quae cum Platonicis omnino consentiunt, proferenda, quotquot a Brachmanis, Iudaeis, Magis, Aegyptiis sancita sunt.* De Graecis autem Sapientibus loquens *Theodoretus I.* Θεραπευτ. scribit: Φασὶ δὲ αὐτοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, οὐ μόνον παρ' Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ παρ' Εβραίων τὰ περὶ τοῦ ὄντως διδαχθῆναι θεοῦ. καὶ ταῦτα διδάσκει μὲν Πλούταρχος ὁ Βοιώτιος, διδάσκει δὲ καὶ ὁ Πορφύριος ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας λυττήσας καὶ μέντοι καὶ Νουμήνιος ὁ Πυθαγόρειος, καὶ ἕτεροι πλεῖςοι. *Ferunt autem illos in Aegypto, non ab Aegyptiis tantum, sed ab Ebraeis etiam, quae verum Deum adtinent edoctos fuisse. Atque haec quidem Plutarchus narrat Boeotius, narrat & Porphyrius ille, qui contra veritatem debacchatus est. Numenius praeterea Pythagoreus, & alii complures.* Et certe iis adcommodari possunt, quae *Cyrillus Alexandrinus I.* eorum voluminum, quae adversus Iulianum Augustum exaravit, de Graecis Historicis habet: οἱ μὲν παρ' ἐκείνοις ἱςοριογράφοι πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, περινοςοῦντες τὴν γῆν ἀεὶ τι μανθάνειν ἤθελον ἵνα δοκοῖεν εἰδέναι τὰ πολλά· τιγάρτοι τῶν γεγονότων ἀποσιγῆσαι μηδὲν, κόσμημα τῆς ἑαυτῶν ἐποιοῦντο συγγραφῆς εἶτα πῶς οἵγε τοιοῦτοι καὶ χρηςομαθεῖν εἰωθότες καταμελῆσαι ἂν τοῦ χρῆναι διαμαθεῖν ἱςορίας οὕτω σεμνὰς, δογμάτων τε καὶ νόμων ἀρχαιοπρεπεςάτην καὶ ἀκριβῆ διασάφησιν. *Historiarum Scriptores apud eos omnem, ut ita dicam, orbem terrarum pervagati, semper discendi cupidi fuerunt, ut multa scire atque cognoscere viderentur. Quare & magnum suae commen-*

mentationis ornamentum illud esse duxerunt, si nihil eorum, quae gesta essent, silentio praeterirent. Ecquî tales viri utilia discere soliti, tam graves historias nosse [de Iudaicis loquitur] *dogmatumque, & legum antiquissimam & adcuratam explanationem capessere neglexerint?*

CAPUT VII.

Platonem *Iudaeis esse congressum, a vero haud forsan abludere ulterius demonstratur.*

SEd & si minus tam diserta & explicata Ethnicorum Philosophorum testimonia, adversus quae non facile est excipere, Platonem multa a Iudaeis accepisse significarent: alia quaedam, si pensiculate examinentur, in causa esse possunt, cur eorum quis facilius auctoritatibus adquiescat. Nam quum *Plato* Philosophos, qui eum aetate antecesserant, imitaturus difficiles peregrinationes & longa itinera suscepisset, nec Aegyptum tantum peragrare, sed ulterius etiam progredi, & alias gentes adire animo revolveret; si postea quominus id perficeret quaedam impedimento fuere, hunc defectum, qua licuit, supplere, si verisimilitudinem sectamur, forte non omisit. Nam & ipse iam docuit, ut Sapientem quis in veniat, nec labori nec impensae parcere debere, sed omnes etiam Barbaras nationes, si opus sit, perlustrandas sibi proponere. Eius verba sunt in *Phaedone*: πολλὴ μὲν ἡ Ἑλλὰς (ἔφη) ὦ Κέβης, ἐν ᾗ ἔνεισί που ἀγαθοὶ ἄνδρες. πολλὰ δὲ καὶ τῶν βαρβάρων γένη, οὓς πάντας χρὴ διερευνᾶσθαι, ζητοῦντας τοιοῦτον ἐπῳδὸν, μήτε χρημάτων φειδομένους, μήτε πόνων. Hoc est, ut *Io: Serranus* interpretatur: *Lata, inquit, est Graecia, Cebes, in qua boni quidem, & periti adsunt viri: multae & Barbarorum nationes, quae omnes sunt perlustrandae, ut vir incantatricis illius artis cognitione pollens investigetur; nec vero pecuniae, nec laboribus parcendum.* ὡς οὐκ ἔστιν εἰς ὅ, τι ἂν εὐκαιρότερον ἀναλίσκοιτε χρήματα. *Nulla enim magis necessaria in re pecuniam impenderitis.* Itaque certum exploratumque est ex *Laërtii & Apuleii* testimonio, Platonem, quum in Aegypto versaretur, Magorum Indo-

rum-

rumque fama permotum, iis etiam ſapientiae laude praeſignibus congredi meditatum fuiſſe, ſed propter bella, quibus id temporis tota Aſia fervebat ac miſcebatur, propoſito deſtitit. *Lactantius* quidem *Firmianus Lib. IV. Divin. Inſtit. cap.* 11. Platonem ad Magos etiam, & Perſas uſque penetraſſe diſerte ſcribit, at fallitur. Illi tamen *Clemens Alexandrinus* praeiviſſe videtur, qui praeter iſtos & Thracas ipſos, & Ebraeos illum adiiſſe in *Admonitione ad Gentes* ſubindicare deprehenditur: quamquam & aliam interpretationem eius verba recipere poſſunt. Lucentiſſima vero ſunt, & omnis ambiguitatis expertia *Olympiodori* verba, quibus *Platonem* in Phoenicen contendiſſe adſeverat. Ita enim ſcriptum reliquit: *βουλόμενος δὲ καὶ τοῖς Μάγοις ἐντυχεῖν, διὰ τὸ καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐν Περσίδι συνεστᾶναι πόλεμον, μὴ δυνηθεὶς παρ' αὐτοὺς ἐλθεῖν ἀφίκετο εἰς τὴν Φοινίκην· καὶ Μάγοις ἐκεῖ ἐντύχων, παρέλαβε τὴν μαγικήν. διὸ καὶ ἐν τῷ Τιμαίῳ φαίνεται τῆς θυτικῆς ἔμπειρος ὤν, σημειάτε λέγων ἤπατος καὶ σπλάγχνων, καὶ τοιαῦτά τινα. Cupiens etiam adire Magos, quum per bella in Perſide ea tempeſtate coorta ad illos pervenire non potuiſſet, in Phoenicen divertit, cumque Magis illbeic agentibus verſatus, Magicam didicit. Inde in Timaeo etiam Aruſpicinae conſultus videtur, ſigna iecoris, & viſcerum, & eiuſmodi recenſens.* Ex quibus *Olympiodori* verbis manifeſte elucet, virum Barbaris gentibus, quae aliqua praerogativa cenſerentur, congrediendi cupidine flagrantiſſimum, obiicibus ſuae voluntati obpoſitis, finitimas ſaltem Aegypto regiones luſtrare non deſtitiſſe, & ad gentes, quaſcumque poſſet, accedere. Cur igitur Iudaeos, eos ſaltem qui Aegyptum incolerent, ab eo neglectos fuiſſe cenſeamus? Ad eos conveniendos falſus etiam rumor, qui apud Ethnicos obtinebat, eos ſcilicet Magica ſcientia fuiſſe praeſignes, ut *Plinius Lib. XXX. Iuſtinus Lib. XXXVI.* & *Apuleius in Apologia II.* ſatis indicant, *Platonem* inlicere potuit, quem Magicae cognoſcendae cupidum, praeter laudatum *Olympiodorum, Plinius* etiam loco citato fuiſſe teſtatur. Verum hos etiam, etſi non requiſiviſſet, potuit caſu, & forte fortuna offendere, & in eorum colloquia & confabulationes etiam imprudenter incurrere, ut ſic ſaltem veluti navigium tempeſtate delatum ad veritatis oras adpelleret, quod eſt *Tertul-*

liani

liani & *Lactantii* de Ethnicis Sapientibus, Philoſophiſque iudicium.

Conſiderandum quoque, & diligenter perpendendum modo propoſuerim, quaſdam de Iudaeorum gente opiniones apud Ethnicos exſtitiſſe, & ab his Ebraeos iis gentibus confuſos, aut derivatos fuiſſe, quae multa laude apud Philoſophos & aeſtimatione claruere: unde facilior cuilibet ad eiuſmodi homines ambiendos impulſus aut inlecebra. Nam ſi Phoenicum nomen late diffuſum celebrabatur, Iudaeos Phoenicibus admiſcet *Strabo Lib. XVI.* ubi ait Iudaeam ab Aegyptiis, Phoenicibus, & Arabibus habitari, ut recte ſcripſerit *Euſebius X. Praepar. Evang. cap.* II. eam Phoenicen a priſcis interdum adpellatam fuiſſe conſtare, quod & ex *Eupolemo* apud eumdem *Euſebium* liquet. *Ariſtophanes* autem in *Avibus* Phoenicas Ψώλους vocat, ex quo intelligitur illum Phoenicum nomine Iudaeos deſignare: alii enim Phoenices minime circumcidebantur, teſte *Ioſepho Lib. VIII.* Ἀρχαιολογ. *c.* IV. Sed & ipſi Iudaei ſe Phoenices profitebantur, & *cap.* XIX. *Eſaiae verſ.* 18. lingua Ebraica lingua Chanaan nominatur, & LXX. Viri in hiſtoria Ioſue convertunt haec verba *Reges Chanaan*, in *Reges Phoeniciae*. At eoſdem LXX. Seniores ſaepe Phoenicum & Chananaeorum nomen promiſcue uſurpare, ex locis etiam aliis inter ſe & cum fonte Ebraeo conlatis, facile adparet, ut *Exod. cap.* VI. 15. cum *Geneſ. cap.* XLVI. 10. & *Exod. cap.* XVI. 35. cum *Ioſue c.* V. 12. Et quidem Phoenices a Chananaeis ortos cum ex his, quae diximus, tum ex Phoenices nomine, ſitu, antiqua ipſorum lingua, moribus, & inſtitutis proclive eſſet oſtendere. Ipſa autem lingua Ebraica, qua ſacri libri ſcripti ſunt, eadem fere eſt ac Phoenicia, ut recte eruditiſſimus *Sam. Bochartus in Phaleg. Lib. I. cap.* XV. *par. I. & par. II. Lib. II. cap.* I. & ὁ κριτικώτατος *Rich. Simonius Lib. I. Hiſtor. Critic. Vet. Teſtam. cap.* XIV. animadvertunt. Iſthuc ipſum etiam perſpicue indicat *Lucianus* ἐν Ψευδομάντ. dum de Alexandro dicit, ipſum voces quaſdam ignotas protuliſſe, οἷαι γένοιντ' ἂν Ἑβραίων, ἢ Φοινίκων, *quales ſunt Ebraicae, vel Phoeniciae*. Quod ſi *Choerili* verſus, qui a *Ioſepho* referuntur, de Iudaeis intelligendi eſſent, ut quibuſdam quidem videtur, quibus ipſe haud facile adſenſerim, certiſſimum

mum huiusce rei testimonium etiam ex illis haberemus: de Iudaeis enim diceretur;

Γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ ςομάτων ἀφιέντες.

Hi vero ore suo Phoenicia verba sonabant.

Immo *Moses* ipse non aliis characteribus scripsit, quam Phoeniciis, ut *Iosephus Scaliger* in *Diatriba ad annum Eusebii* MDCXVII. & *Ger. Ioh. Vossius Grammatices Lib. I cap*. x. & praecipue laudatus *Bochartus* in *Chanaane* demonstravere. Quin ipsae Samariticae literae aliae non erant quam Phoeniciae, ut ostenderunt *Lud. Capellus*, *Bochartus*, aliique viri longe doctissimi. Azoticum tamen sermonem ab Ebraeo fuisse diversum liquet ex *II. Esdrae cap*. XIII. *vers*. 24. quare & eamdem linguam in varias dialectos sensim divisam fuisse, quod & *Seldenus* notabat.

Si vero Syrorum gentem apud omnes variis titulis nobilissimam exstitisse cognoscimus, Syros a prima origine Iudaeos fuisse evidenter indicat *Artapanus* apud Eusebium ἐν Προπαρασκευῇ ἐυαγγελικῇ, & diserte scribit *Iustinus*, seu potius *Pompeius Trogus*. Iudaeam vero in Syria conlocant *Aristoteles* apud *Clearchum*, *Plinius Lib. V. cap*. XII. *&* *Pomponius Mela Lib. I. De situ Orbis cap*. XI. *Herodotus* autem *Lib. VII. cap*. LXXXIX. Palaestinae nomine maritimum Syriae tractum, & quidquid Aegypto tenus est, se intelligere adfirmat, quam & Syriam Palaestinam vocatam esse dicit *Lib. III cap*. XCI. quemadmodum *Lib. II. cap*. CIV. incolas habere circumcisos, quos Syros adpellat. Quare Iudaeos Syrorum nomine denotare apertissimum est, sicut expresse faciunt *Megasthenes* paulo inferius adducendus, *Strabo*, *Ptolemaeus*, *&* *Tacitus*.

Si Chaldaeos pariter ob doctrinae praestantiam suspexit antiquitas, Iudaeorum originem a Magis Chaldaeisque vere deducit *Eupolemus* apud *Alexandrum Polyhistorem* in volumine *De Iudaica historia*, ut refert *Euseb. L. IX.* Προπαρ. *cap*. IV. Et *Diogenes Laërtius Lib. I. De Vitis Philosophorum* literis mandavit, fuisse plerisque persuasum Iudaeorum a Magis initia defluere, quod est sacris literis omnino consentaneum, quum *Abrahamus* Chaldaeus fuerit, ut verissime *Lib. Iudith. cap*. V. dicatur: *Populus iste ex progenie Chaldaeorum est;* unde non minus vere *Priscianus*,

nus, ſeu *Remnius* in *Perieges*ſ*i* Iudaeos adpellat

> *Chaldaeo nimium decoratam* ſ*anguine gentem*
> *Arcani*ſ*que Dei celebratam legibus unam*.

Magi enim Chaldaei ante Perſarum tempora dicebantur, ut *Hieronym. ad Daniel. cap.* xi. ſcribit: quamquam multas alias gentes praeter Perſas ſuos Magos habuiſſe auctor eſt *Lucianus* in *Longaevis*.

Si Calanos, aut Gymnoſophiſtas, Brachmanaſque per omnium mortalium ora fama volitans notos effecit, Iudaeos *Clearchus*, ſeu *Ariſtoteles* apud *Ioſephum Lib. I. contra Apionem* ex eorum propagine traducit, & eiuſdem doctrinae communionem utriſque adſerit *Megaſthenes*, qui cum Seleuco Nicatore vixit, in *III. Rerum Indicarum* volumine apud *Clementem* Alexandrinum *I.* Στρωματ. ita ſcribens: Ἅπαντα μέντοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι· τὰ μὲν παρ' Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων. *Omnia quidem quae de natura dicta* ſ*unt a veteribus, dicuntur etiam ab iis, qui extra Graeciam philo*ſ*ophantur, partim quidem apud Indos a Brachmanis, partim vero in Syria ab iis, qui vocantur Iudaei.* Atque ita quidem ille.

CAPVT VIII.

Iudaeorum natio ab Ethnicis Scriptoribus celebrata.

SEd & ſuo nomine Iudaei erant apud Ethnicos famigerati, & nobiliſſimi. Id elucet potiſſimum ex prope innumerabili ſcriptorum turba, qui de illis mentionem fecere. Eos heic tumultuaria enumeratione recenſere fert animus, quatenus eorumdem notitiam ex eruditiſſimi *Flavii Ioſephi* libris, *Iuſtini Martyris* lucubrationibus, *Tatiani* Aſſyrii Oratione, *Theophili* Antiocheni, *Clementis* Alexandrini, *Euſebii* Caeſarienſis, *Cyrilli* aeque Alexandrini voluminibus, aliiſque eruditarum commentationum conditoribus antiquis & perilluſtribus haurire licuit. Ex Chaldaeis, aut qui eorum hiſtoriam ſcripſere, nominandi veniunt primum *Beroſus*, deinde *An-*

Antiochus, qui tribus voluminibus res Chaldaicas exposuit. E Phoenicibus *Sanchoniathon* Berytius, qui Phoenicum historiam a *Philone* Byblio deinde ad Graecas aures translatam conscripsit, laudandus esset, nisi iam liber ille Ψευδώνυμος, & Scriptor falsarius videretur. Non tamen huiusmodi praescriptioni obnoxii sunt *Theodotus*, *Hypsicrates*, *Mochus*, quorum libros in Graecam linguam convertit *Chaetus* is [ut *Tatianus* habet, nam *Clemens* Alexandrinus Λαῖτος *Laetus* legit] qui philosophorum vitas adcurate scripsisse perhibetur. *Hieronymus* quoque Aegyptius antiquitates Phoenicum literis mandavit. Ex Aegyptiis, & eorum historiae Scriptoribus sunt *Manetho*, *Apion* Grammaticus, adversus quem stylum exercuit *Iosephus*, *Ptolemaeus* Mendesius Sacerdos, & *Menander* Pergamenus. Ex Graecis *Hecataeus* Abderita, qui singularem librum Iudaicae historiae destinavit, *Herodotus* Halicarnasseus Graecae historiae parens, *Hellanicus*, *Aristoteles* apud Clearchum, *Theophrastus*, *Demetrius Phalereus*, *Megasthenes*, *Alexander Polyhistor*, qui volumen de Iudaica historia scriptum reliquit; *Molo*, qui libros adversus Iudaeos exaravit; *Artapanus*, *Timochares*, *Nicolaus* Damascenus Peripateticus, seu Platonicus; *Philochorus*, *Hermippus*, *Dius*, *Menander* Ephesius, *Agatharchides*, *Timagenes*, *Polybius*, *Castor Chronographus*, *Apollodorus*, *Theophilus*, *Mnaseas*, *Ariphanes*, *Hermogenes*, *Evemerus*, *Comon*, *Zopyrion*, *Thalus*, *Chaeremon*, *Posidonius*, *Hestiaeus*, *Herennius Philo*, *Clearchus*, *Polemo*, *Theodotus*, qui elegantissimo carmine universam gentis Iudaeorum historiam complexus est, *Diodorus* Siculus, *Strabo* Amasenus Geographus. Memoratur etiam *Philonis*, non Iudaei, sed Ethnici & Pythagorei, de Hierosolymis liber, qui carminibus pariter contextus est; ut *Choerilum* poëtam silentio praeteream, quando eius versus a *Iosepho* descripti aliam interpretationem recipiunt, quam ille opinatur, quod & *Bochartus*, quidquid alii reclament, observabat. *Demetrium* quoque, & *Eupolemum*, & *Aristobulum* non commemoro, utpote Iudaeos, qui adversus gentes scripsere, & Ἀρχαιογονίαν Moysis & Iudaicae gentis adseverarunt, ut ex Clemente Alexandrino notabat *Hieronymus* in *Catalogo*, si credere tamen dignum est: nam ex *Iosepho* contra *Apionem* scri-

ſcribente manifeſte reſultat *Demetrium* & *Eupolemum* Ethnicos fuiſſe. *Cleodemus* cognomine *Malchus*, Iudaeorum hiſtoriam ad Moſis imitationem concinnavit. Et hi quidem Graeci, quibus alios bene multos inferioris aevi addere poſſem, quos conſulto praetereo. Ex Latinis autem obcurrunt *Pompeius Trogus*, *Horatius Flaccus*, *Ovidius Naſo*, *Tibullus*, *Seneca*, *Lucanus*, *Iuvenalis*, *Statius*, *Martialis*, *Iuſtinus*, *Tacitus*, *Suetonius*, *Mela*, *Plinius*, *Solinus*, *Apuleius*, aliique.

Sed non tantum Scriptores hi, quos memoravimus, de Iudaeis generatim, eorumque moribus, & inſtitutis loquuti ſunt, verum etiam plerique clariſsimos eius gentis viros variis titulis commendarunt, & multis laudibus tulerunt. *Beroſus* enim, *Eupolemus*, *Alexander Polyhiſtor*, *Demetrius*, *Artapanus*, *Molo*, *Nicolaus Damaſcenus* Abrahamum modo iuſtum virum, atque ſapientiſsimum; modo coeleſtium rerum doctrina praeſtantem, & ipſius Aſtrologiae repertorem; modo Arithmeticae doctorem fuiſſe praedicant. Laudatus pariter *Artapanus* Moſen ampliſsime commendat: illum enim multa doctrina inſignem fuiſſe dicit, & ex eius placitis multa Orpheum ſubripuiſſe teſtatur. *Diodorum* autem, ut brevitati conſulam, & *Strabonem*, & *Plinium*, & *Tacitum*, alioſque, qui omnes Moſeos meminere, dedita opera ſilentio tranſiliam. Pluria de Davide habet *Eupolemus*: Salomonem commemorant *Theodotus*, *Hypſicrates*, *Mochus* Phoenices, *Menander* Epheſius, & *Dius* in Phoenicum hiſtoria: Ieremiam *Eupolemus*, & *Alexander Polyhiſtor*, qui eum etiam temporibus Ioachimi prophetaſſe diſerte ſcribit. *Hecataeus* vero, vir & verbo & re philoſophus, in eas Iudaeae gentis laudes erumpit, ut ex eo quidam, an vere ille huiuſmodi opus conſcripſerit, dubitandi anſam adripuerint. Quae multa autem de Iudaeis habet *Demetrius* iniqua anguſti temporis ſpatia percurrere non permittunt.

Quum autem *Trogus Pompeius* ſuarum hiſtoriarum volumina ex antiquis Graeciae Scriptoribus, quorum plerique intercidere, deduxerit, atque coagmentaverit, ut ex eorum etiam fragmentis, quae apud *Ioſephum* ſuperſunt, patet, & *Iuſtinus* qui eum in Epitomen contraxit, in Praefatione perſpicue & diſerte

te scribit: certe ea, quae ille tradit, quin veterum Graecorum habenda sint, in dubium revocari non potest. Quamobrem si eius verba, quibus de Iudaeorum gente loquutus est, eo modo quo nobis illa laudatus *Iustinus Lib. XXXVI* transmisit, in medium proferemus, Graecos ipsos loquentes audire autumabimus, & simul quam non ignobilis apud eos Iudaeorum natio fuerit, intelligemus. Scribit igitur: *Iudaeis origo Damascena, Syriae nobilissima civitas: unde & Assyriis regibus genus ex regina Semirami fuit. Nomen urbi a Damasco rege inditum: in cuius honorem Syrii sepulcrum Arathis uxoris eius pro templo coluere, Deamque exinde sanctissimae religionis habent. Post Damascum Azelus, mox Adores, & Abraham, & Israel reges fuere. Sed Israelem felix decem filiorum proventus maioribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna divisum filiis tradidit, omnesque ex nomine Iudae, qui post divisionem decesserat, Iudaeos adpellavit: colique eius memoriam ab omnibus iussit: eius portio omnibus accesserat. Minimus aetate inter fratres Ioseph fuit: cuius excellens ingenium veriti fratres, clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum quum magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit; nihilque divini iuris humanique ei incognitum videbatur: adeo ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: perissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu eius rex edicto servari per multos annos fruges iussisset: tantaque experimenta eius fuerunt, ut non ab homine, sed a Deo responsa dari viderentur. Filius eius Moses fuit, quem praeter paternae scientiae haereditatem, etiam formae pulcritudo commendabat, &c.* quae quidem omnia proferimus, non ut historiae veritatem ingeramus, nam hisce multa falsa admista esse perspicuum est, sed ut qualis esset Graecorum aliarumque gentium de Iudaeis opinio, & quam plena honoris & laudis de illis fama percrebuisset, in propatulo conlocetur. Quamobrem iure merito *Numenius Lib. I.* περὶ τἀγαθοῦ inter celeberrimas gentes, & multa doctrina conspicuas Iudaeos quoque recensuit.

Et

Et heic opportune animadvertendum est, quam multum in rebus etiam liquidis & apertissimis, quales sunt populorum fortunae & imperia, & regum principumque subcessiones, veritatis inversio & corruptela processerit; adeo ut Iudaeorum originem, eorumque potentiae progressum, mores, sacra, religionem, Ethnici scriptores vere, & nulla admista falsitate nunquam nostrae memoriae transmiserint, quod ex quincto quoque historiarum *Taciti* libro magis elucet atque eminet, ut, quos describit *Iosephus*, Graecos Historicos omittam. Ad rem profecto idem *Iosephus Libro I. contra Apionem*, quum Graecos Historiographos esse mendaces ostendisset, subdit: *καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν καὶὰ πόλεις, καὶ βραχυτέρων, ὅπου περὶ τῆς περιηγήσεως τῆς Περσικῆς ϛραῖιᾶς, καὶ τῶν ἐν αὐῖῇ πραχθένῖων οἱ δοκιμώῖαῖοι διαπεφωνήκασιν; Et quid oportet dicere de civitatibus, brevibusque rebus, quando de Militia Persica, & his, quae in ea sunt gesta, tantum viri probatissimi discordasse noscuntur?* Et tamen exploratae fidei est, plerosque omnes Graecos illos Scriptores, qui tam multa & varia de Iudaeis, rebusque eorum gestis memoriae prodiderunt, post *Philadelphi* tempora floruisse, quando scilicet iam coelestes literae in Graecam linguam conversae fuerant; immo quosdam in Aegypto versatos esse, ubi eas lectitandi opportunitas praecipua erat. Quare probabile esse videtur Iudaicas scripturas anxiae eorum ac solicitae curiositati patuisse. Nihilo tamen minus, tantum ab historiae fide & veritate aberrare deprehenduntur. *Homines* enim *gloriae* [ut vere *Tertullianus in Apologetico* exclamat] *& eloquentiae solius libidinosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, digestis pro instituto curiositatis, ad propria opera verterunt, neque satis credentes divina esse quominus interpolarent, neque satis intelligentes. Siquidem vera quaeque* [addit in *Libro De Anima*] *& consonantia Prophetis aut aliunde commendant, aut aliorsum subornant, cum maxima iniuria veritatis, quam efficiunt, aut adiuvari falsis, aut patrocinari.* Non enim Scriptores Ethnici tantum Iudaicis literis deferre poterant, ut eas omnibus suorum monumentis, quae minime fabulosa censebant, vetustisque narrationibus, quae apud ipsos obtinebant, anteferrent. Sed ob eiusmodi interpolationes eo mi-

minus mirari subit, quod perspectum habeamus *Flavium* ipsum *Iosephum*, qui certe Iudaeus erat, & suae gentis historiarum peritissimus, non semel quidem aut a divinae Scripturae veritate scribendo recessisse, aut eam insertis, & aliunde adscitis deformasse fabulamentis. Eant nunc quidam, & arcanam Iudaeorum doctrinam, & abstrusiora de Divinitate consulta, si quae ex illis ad gentes Philosophosque promanarunt, integra, & inlibata, & omni errore libera in Graecorum Sapientum voluminibus reperiri debere contendant. Vtinam insignia, & verissima *Lactantii Firmiani* verba omnes memoria recolerent, quibus, quum de Ethnicis poëtis loqueretur, ita sententiam nostram graviter & copiose disseruit: *Quae Prophetarum*, inquit *Lib. II. cap.* XI. *vaticinio tradita, in sacrario Dei continebantur, ea de fabulis & obscura opinione conlecta & depravata, ut veritas a vulgo solet variis sermonibus dissipata corrumpi, nullo non addente aliquid ad id quod audierant, carminibus suis comprehenderunt*. Quod quidem ad omnes Ethnicos Sapientes extendendum.

CAPVT IX.

Quaedam diluuntur obiecta.

SEd mihi iam quosdam obloquentes audire videor, Scriptores, quorum nomina recensuimus, vel esse *Platone* posteriores, vel eorum opera interpolata a quibusdam censeri: nonnulla etiam solida, adulterina & subpofititia iudicari. Quibus ut fiat satis, obſervandum est ea, quae ex laudatis Scriptoribus supra memoravimus, etsi ab iis, qui post *Platonem* vixere, literarum monumentis commendata fuissent, eos tamen non tam suam opinionem & notitias, quas ipsi hauserant, quam famam etiam nomenque aliquod, quod fortassis ab antiquis temporibus invaluerat, posterorum memoriae transmisisse. Ceterum *Herodotus* Platonem aetate antevertit: *Hellanicus* initio Belli Peloponnesiaci sexaginta & quinque annos natus erat, ut *Agellius Lib. XV.* scribit. *Aristoteles* Platonis discipulus fuit. *Berosus* Chaldaeus, & *Theophrastus* Eresius

 Ale-

Alexandri Macedonis aetatem inlustravere. *Hecataeus* Abderita cum eodem rege nutritus, & cum Ptolemaeo Lagi commeratus dicitur *Iosepho Lib. I. contra Apionem*. *Evemerus* & *Hieronymus* Aegyptius circa haec eadem tempora floruere. *Megasthenes* sub *Seleuco Nicatore* sua volumina lucubratus est. Quis autem sibi persuadeat sano rectoque iudicio usus, hosce Auctores nova prorsus & inaudita, parentibusque suis omnino incognita, quum de Iudaeis loquerentur, literis mandavisse? Ipse tamen nunquam inficias ierim sub Alexandro principe, in cuius Ebraei ditionem venere, ut *Iosephus*, & *Iustinus*, & *Iohannes Monachus* tradunt, eam gentem celebriorem evasisse; & insequentium Syriae, Aegyptique regum temporibus eius nomen late diffusum mortalium paene neminem latuisse: sed immensum Scriptorum agmen, Platonis etiam aetate posteriorum, ideo in medium produximus, ut ex innumeris saltem posterorum testimoniis qualescumque maiorum notitias & opiniones esset arguere. Insequentes enim Scriptores vetustiorum, ut plurimum, qui de iisdem rebus egere, monumenta sibi vendicant, atque describunt. Nam, ut aliquid exempli gratia proferam, *Porphyrius in Libro De Erudito auditu* apud *Eusebium Lib. X.* Προπαρ. Εὐαγγελ. *cap.* 1. ait: Καὶ τί ὑμῖν λέγω, ὡς τὰ Βαρβαρικὰ νόμιμα Ελλανίκου ἐκ τῶν Ηροδότου καὶ Δαμάσου συνῆκται; ἢ ὡς Ηρόδοτος ἐν τῇ δευτέρᾳ πολλὰ Εκαταίου τοῦ Μιλησίου κατὰ λέξιν μετήνεγκεν ἐκ τῆς περιηγήσεως; *Quid adtinet hoc loco dicere, aut Hellanici de moribus Barbarorum opus ex Herodoti Damasique scriptis esse conflatum? aut Herodotum in secundo ex historica Hecatei Milesii narratione quamplurima verbis totidem exscripsisse?* Quod quidem omne ex iis, quae a nobis libro huius nostri commentarii sexto disputanda erunt, manifestius elucebit.

Si autem ad τὸ γνήσιον librorum respicimus, in huius etiam operis limine me non praeterire ostendi, quae sint quorumdam doctorum virorum de eorum nonnullis iudicia & censurae, ut *Scaligeri*, & *Rich. Simonii* praesertim, qui praeter ea, quae superius ex *Libro II. Histor. Critic. V. T. cap.* 11. protulimus, eodem loco addit, animadvertendum esse non ab *Iosepho* tantum, sed etiam ab *Eusebio*, & Patrum aliis nonnullis, scri-

Scriptores saepe laudari, qui suae caussae favere ac suffragari viderentur, absque eo quod excusserint prius, & diligenter examinaverint, an revera codices, quos citabant, Auctorum foetus essent, quos advocaverant. Sed quatenus huiusmodi iudicio standum sit opportune pronunciavimus: nam nos etiam iustae Criticae regulas amplectimur & exosculamur, atque eapropter nec *Hermen Trismegistum* induximus, nec *Sybillas* exhibuimus, nec *Aristeam* laudavimus, & *Hystaspen* praeterivimus, & oracula famigerata, sed adulterina, neglexímus. Contra apertissimam veritatem iret, quisquis subpostitios & falsos Auctores a Sanctis Patribus interdum laudari inficiaretur. Subficit *Iustinum Martyrem*, *Clementem Alexandrinum*, *Eusebium Caesariensem*, *Lactantium Firmianum*, *Cyrillum Alexandrinum*, *Aur. Augustinum* evolvisse, ut id statim pateat. Sed eatenus adulterinorum Scriptorum auctoritate eos functos esse cognoscimus, quatenus eiusmodi libros subpostitios esse certis argumentis evicimus. Sed ubi nullae subpetunt iustae validaeque coniecturae, & indicia; cur an laudata volumina legitima & genuina sint dubitemus, nullus profecto video. Eos tamen quis dicat falsariorum testimoniis abuti solitos fuisse. At quorsum isthaec? id tum demum aliquatenus iuvare deprehenditur, quando alia multa persuadent librum aliquem nothum esse, & ὑποβολιμαῖον. Secus enim & haec ratiocinatio iusta esset: *Eusebius* laudat *Aristeam*, qui νοθείας insimulatur: ergo & *Oenomaus* eodem vitio laborat, quia ab *Eusebio* citatur. Quaedam autem insertitia & ὑποβεβλημένα a Iudaeis Hellenistis Graecorum Scriptorum historiis adsuta fuisse, tum demum adfirmabimus, quando locum esse intrusum evidenti, seu probabili ratione demonstratum fuerit. Ceterum eo quod Graeci Scriptores Iudaeos, eorumque duces, aut reges, aut Prophetas interdum memorent atque commendent, statim eos interpolatos aut subpostitios adserere, & ineptum ridiculumque est, & ἀκρισίας plenum. Nam Barbaras etiam gentes celebrare, & laudibus ferre Graecis Latinisque Scriptoribus moris fuit, & viros sapientia & virtute praestantes, qui inter eas exstitere, subspicere & demirari. Heinc Bactrianus, seu Chaldaeus, seu Persa *Zoroastres*, nam plures huius nomi-

nis fuere, *Moschus* Phoenix, *Zamolxis & Orpheus* Thraces, *Antaeus & Atlas* Lybici, *Hercules* Aegyptius, *Gerion* Hispanus, *Tages* Etruscus, *Abaris* Hyperboreus, *Anacharsis* Scytha, ut Indorum Gymnosophistas & Brachmanas, & Aegyptiorum Hierophantas, & Gallorum Druidas silentio transiliam, Graecis historiis celebratissimi per omnium mortalium ora volitabant.

Tot tantaque igitur disseruimus, ut forte suadere valeant Iudaeos, Platonis etiam aetate, iis titulis celebres fuisse, qui Platonem curiosissimum rerum, arcanorumque scrutatorem ad eos conveniendos prorsus inlicerent. Eo magis quod eum non latebat id genus homines *Socrati* etiam praeceptori suo nonnulla sapientiae incrementa contulisse. Narrat enim philosophicae historiae Scriptor diligentissimus *Diogenes* in *Vita Socratis*, scriptum fuisse ab Aristotele, Magum quemdam ex Syria profectum Athenas, qui *Socratem* pluribus in rebus reprehendit, violentamque illi mortem imminere praedixit. Ex quo *Diogenis* testimonio emergit etiam verisimilitudo eorum, quae habet *Clearchus* apud *Iosephum I. contra Apionem*, & *Eusebium Lib. IX. Praepar. Evang. cap.* III. non enim absimilia sunt. Et per ea tempora consuevisse Philosophos Iudaeorum etiam mores & placita probe investigare & ediscere vel *Theophrastus* validum suppeditat argumentum, qui se Iudaicae religionis & rituum peritissimum ostendit apud *Porphyrium De Abstinendo a carnibus*, quod & *Eusebius Lib. IX. Προπαρ. cap.* I. animadvertebat. Et scripsit quidem *Theophrastus* de Barbararum etiam gentium legibus, quod *Cicero Libro De Finibus V.* testatur. *Omnium*, inquit, *fere civitatum non Graeciae solum, sed etiam Barbariae ab Aristotele mores, instituta, disciplinas: a Theophrasto etiam leges cognovimus*. Ex quibus verbis *Aristotelem* etiam in simili argumento ad *Hellanici*, ut videtur, imitationem stylum exercuisse intelligimus, quod & *Varro Lib. IV. De lingua Latina* confirmat: *Hoc factitatum*, inquit, *Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαρικά*. Et huius fragmenta quaedam sparsim adhuc apud diversos Scriptores supersunt.

Ex iis, quae hactenus disputavimus, plane liquet, falsum

ſum fuiſſe videri virum multis nominibus ſubſpiciendum *Origenem Adamantium*, ubi *Homilia I. in Cantica Canticorum* ſcriptis mandavit: *Nunc Moyſis nomen auditur, quod prius Iudaeae tantum claudebatur anguſtiis. Neque enim Graecorum quiſpiam meminit eius: neque in ulla Gentilium literarum hiſtoria de illo, ſeu ceteris ſcriptum aliquid invenimus.* Sed forte ita *Origenis* verba intelligenda ſunt, ut Moſen poſt Chriſti ortum celebriorem evaſiſſe comprehendamus, ſecus enim ipſe *Adamantius* minime ſibi conſtaret, quum *Lib. I. contra Celſum* haec habeat: *Demiror autem quomodo quum Odryſas, Samothracas, Eleuſinios, Hyperboreos inter antiquiſſimas & ſapientiſſimas gentes recenſeat Celſus, Iudaeos ne in Sapientum quidem ordinem recipere dignatus eſt, aut antiquorum, quum multa ſcripta ferantur apud Aegyptios, Phoenicas, Graecos, eorum antiquitati adteſtantia, quae ſupervacaneum duxi heic adponere. Licet enim volentibus legere duos libros Flavii Ioſephi De Iudaeorum antiquitate, ubi longam Scriptorum ſeriem citat in gentis eius antiquitatis teſtimonium. Sed & Tatiani Iunioris circumfertur ad Graecos oratio, qua eruditiſſime adlegat eos qui in ſuis hiſtoriis mentionem fecerunt de Iudaeorum & Moſis antiquitate.* Haec ille. Eodem temperamento interpretanda videntur quae non abſimilia ſcribit *Philo* Vitae Moſis initio.

C A P U T X.

An ullam Plato *Ebraicarum ſcripturarum cognitionem habuerit.*

QVum igitur vero non abludat *Platonem* Iudaeis in Aegypto verſantibus congreſſum fuiſſe: ex iiſdem etiam aliquam coeleſtium ſcripturarum cognitionem hauſiſſe, eorumque mores, inſtituta, placitaque aliquatenus intellexiſſe, conſectarium forte videatur. *Iuſtinus* quidem Martyr Platonem divinas Ebraeorum literas legiſſe teſtatur. Sed ſi minus legit, forte per interpretem potuit, quid continerent, ediſcere, quod etiam ſubſpicatus eſt *Auguſtinus Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XI. *Quapropter*, inquit, *in illa peregrinatione ſua Plato, nec Ie-*

remiam videre potuit tanto ante defunctum; nec easdem scripturas legere, quae nondum fuerant in Graecam linguam translatae, qua ille pollebat: nisi forte, quia fuit acerrimi studii, sicut Aegyptias, ita & istas per interpretem didicit, non ut scribendo transferret, quod Ptolemaeus pro ingenti beneficio, qui regia potestate etiam timeri poterat, meruisse perhibetur, sed ut conloquendo, quid continerent, quantum capere potuisset, addisceret. Quamquam tam heic *Augustinus*, quam in *II. De Doctr. Christ.* volumine *cap.* XXVIII. ab opinando non abhorret, multa *Platonem* ex Mosaica doctrina in suam philosophiam transtulisse. *Augustino* tamen nec *Iustinus* ipse refragari videatur. Licet enim scribat *Platonem* libros Mosis, aliorumque Prophetarum, & Ieremiae praecipue didicisse, iis ἐντύχοντα, quae vox sacra volumina a *Platone* lecta fuisse significare videtur: tamen & ita accipi potest, ut *Platonem* in sacros libros, quum ab aliis legerentur, aut edissererentur, forte fortuna incurrisse intelligatur, quod expendebat Monachus eruditissimus *Nic. Nourryus in Adpar. ad Biblioth. Maxim. Patr. Saecul. II. Differt. II. cap.* VII. §. III.

Nec opinandum Iudaeos noluisse Ethnicis suae legis, & religionis arcana manifestare, quando ideo potius Dei se voluntate dispersos, & in miseram captivitatem abductos fuisse existimarunt, ut ita gentibus quoque veritatis mysteria & Dei mirabilia patefierent. Hoc insinuat locus insignis *Tobiae cap.* XIII. ubi ita vir ille castissimus in captivitate degens loquitur: Ἐξομολογεῖσθε αὐτῷ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν ὅτι αὐτὸς διέσπειρεν ἡμᾶς ἐν αὐτοῖς ἐκεῖ ὑποδείξατε τὴν μεγαλοσύνην αὐτοῦ καὶ ὑψοῦτε αὐτὸν ἐνώπιον παντὸς ζῶντος καθότι αὐτὸς κύριος ἡμῶν καὶ ὁ θεὸς αὐτὸς πατὴρ ἡμῶν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. quae sic vertit vulgatus Interpres: *Confitemini Domino, filii Israel, & in conspectu gentium laudate eum: quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quae ignorant eum, ut vos narretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens praeter eum.* Et profecto, licet quidam Iudaeorum divinos codices in arcanis habendos esse censerent, multi alii tamen eos, & quae mysteria iis continebantur, nationibus vulgare religioni minime duxere, unde illa sacrarum scripturarum a Iudaeis in Graecam linguam

facta

facta interpretatio, quae vulgo LXX. Seniorum adpellatur. Adeundus *Philo Lib. III. De Vita Mosis*. Heinc *Siracidae* nepos sub Ptolemaeo Evergete aureum avi sui libellum, & totum memoriter ediscendum, ex Ebraeo Idiomate in Graecum convertit. Heinc Auctor libri *Sapientiae* utilissimum commentarium, & optimis praeceptis, arcanisque doctrinis refertissimum, in Ethnicorum gratiam, ut videtur, Graece conscripsit. Quid de *Aristobulo* dixerim? qui explanationem legis Mosaicae, ut Ptolemaei etiam Philometoris interrogationibus satisfaceret, Graeca oratione elucubratus est, ut ipse apud *Eusebium Lib. VIII.* Προπαρ. *cap.* x. luculenter indicat: Πλὴν ἱκανῶς εἰρημένων, πρὸς τὰ προκείμενα ζητήματα, ἐπεφώνησας καί συ, βασιλεῦ, διότι σηναίνεται διὰ τοῦ νόμου τοῦ παρ' ἡμῖν, καὶ χεῖρες, καὶ βραχίων, καὶ πρόσωπον, καὶ πόδες, καὶ περίπατος ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως· ἃ τεύξεται λόγου καθήκοντος κτλ. *Sed quoniam quum propositis quaestionibus satis a nobis factum esset, subclamasti, o Rex, deinceps ipse quoque, quorsum tandem lex ipsa nostra manus, brachia, vultum, pedes, ambulationem divino Numini adtribuat; hanc praeterea iuverit superioribus disputationibus adiungere &c.* Ex quibus verbis & Ethnicorum studium, & in sensis arcanarum literarum investigandis curiositatem intelligimus. Quae Iudaicae sapientiae mysteria, quas suae gentis historias Alexandrinus *Philo* gentibus non reseravit? Quid ad plenam & absolutissimam rerum a Iudaeis gestarum, morum, religionum, dogmatum notitiam Graecis, gentibusque aliis tradendam *Iason* Cyrenaeus, *Iustus* Tiberiensis, *Flavius Iosephus* instructissimis & elegantissimis commentariis non praestiterunt? Et quidem tantum abest ut Iudaei sua arcana gentes omnino caelarent, quin vaticinium ipsum de venturo Christo frequentibus sermonibus vulgo celebraverunt, unde illius notitia ad Ethnicos quoque pervenerat, & ea de re fidem quidem faciunt Scriptores gravissimi *Suetonius* in *Vespasiano*, *Tacitus Lib. V. Histor. Appianus Lib. XXII. Romanae historiae*. Sed *Suetonium*, *Tacitumque* loquentes audiamus. *Percrebuerat*, inquit, *ille Oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur*. Hic autem, *Pluribus*, ait, *persuasio inerat; antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fo-*

fore ut valesceret Oriens : profectique Iudaea rerum potirentur.

Sed etsi Plato cum Ebraeis nunquam conlocutus fuisset, nonnullam scripturarum intelligentiam ab ipsis Aegyptiis accipere forte potuisset. In illorum enim ore *Moses* frequenter habebatur, si *Cyrillo* Alexandrino *I. contra Iulianum* fides habenda est: & apud illos Iudaica volumina exstitisse, quae persuadere possint, iam superius mature produximus. Quod si *Iustinus Apologia II.* quae tamen prima dicenda esset, quum libri sacri e Iudaea ad Ptolemaeum delati essent, ignotos illos Aegyptiis propter linguae diversitatem fuisse scribit, donec & eorum pariter interpretes evocaverit: vel historia tota ut ἀπόκρυφος non recipienda, vel id de Alexandrinis dictum intelligendum est, quos, Graeca excepta, omnium aliarum linguarum contemtores fuisse *Hieronymus Catalogo in Origene* memoriae prodidit. Et heic obcurrendum difficultati, quam stupidi ingenii, & obesae naris homo, qui literis ideo tantum operam navasse videtur ut nihil addisceret, mihi quondam obiiciebat; si scilicet Ebreorum volumina in Aegypto *Platonis* aetate fuissent, non illa ab Eleazaro Pontifice Ptolemaeum Philadelphum petiturum fuisse: quasi *Aristeae* somniis & fabulamentis fidem adhibeamus, & falsarium Scriptorem cum cordatis sapientibusque viris probe perspicueque non adgnoscamus. Quamquam, etsi ea historia vera esset, alia multa in caussa esse potuere, cur sacras scripturas ab ipso Iudaeorum Pontifice Ptolemaeus exposceret.

Si igitur quaedam *Plato* Iudaicarum scripturarum intellexit, ea potissimum illi innotuisse credibile est, quae principio *Geneseos* de Mundi constitutione & exordio narrantur, quaeque *Salomon cap.* VIII. *Proverbiorum* de eiusdem origine pronuntiat: nam rerum caussas, & universitatis primordia & conditum, philosophicae erat curiositatis inquirere. Sic & *Pythagoras* Babylonios adiit, *ad perdiscendos siderum motus, originemque Mundi spectandam*, ut inquit *Iustinus Lib. XX.* Sed initio potissimum *Geneseos* lectitando Ethnicos Philosophos incubuisse vel aperte ostendunt, quae habet *Numenius* apud *Porphyrium De Nympharum antro*, & *Dionis. Longinus* περὶ ὕψους λόγου. *Caput* autem VIII. Proverbiorum Ethnicis aliquo modo inno-

innotuisse forte subindicent, quae libro superiore de *Heraclito Ephesio* disseruimus.

CAPUT XI.

An ante Ptolemaeum Philadelphum Iudaicae Scripturae in Graecam linguam conversae fuerint.

AT non aliter potuit Plato in nonnullam Iudaicarum Scripturarum notitiam pervenire, & quid illae continerent ediscere? Potuit fortasse. Nam & eius aetate Mosaicas leges iam in Graecam linguam conversas fuisse sunt qui adfirment. *Aristobulus*, qui a sectae professione *Peripateticus* est adpellatus, quique secundo *Machabaeorum* libro, hoc est *Iasonis* Cyrenaei Epitome, Regis Ptolemaei magister dicitur, Iudaeus fuit erudikissimus, qui anno II. Olympiadis CLVII. in Aegypto versabatur. Heinc *Anatolii* hallucinatio patet, qui apud *Eusebium* Caesariensem *Lib. VII. Histor. Eccles. cap.* XXVI. de *Aristobulo* ita loquitur: ὃς ἐν τοῖς ἑβδομήκοντα καταλελεγμένος τοῖς τὰς ἱερὰς καὶ θείας Ἑβραίων ἑρμηνεύσασι γραφὰς Πτολεμαίῳ Φιλαδέλφῳ, καὶ τῷ τούτου Πατρὶ, καὶ βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωσέως νόμου τοῖς αὐτοῖς προσεφώνησε βασιλεῦσι. *Qui unus ex* LXX. *qui sacras divinasque Ebraeorum Scripturas Ptolemaeo Philadelpho, & Patri eius interpretati sunt, esse deprehenditur, quique commentarios in legem Mosis iisdem regibus nuncupavit*. Constat enim *Ptolemaeum Philadelphum* anno III. Olympiadis CXXXIII. naturae concessisse, & scripturarum interpretatio quae LXX. dicitur, facta videtur aliquibus anno III. Olympiadis CXXV. Quare inter LXX. Viros & *Aristobulum* annos CXXVII. interfluxisse intelligitur. Maior autem est *Bartoloccii* error, qui in *Bibliotheca Rabbinica* Aristobulum dissecat atque discerpit, & ex uno duos facit, unum quidem LXX. Viris adnumerans, alterum suae aetati relinquens. Quum autem *Aristobulus* in Aegypto ageret, explanationum in Mosen commentarios scripsit, & *Ptolemaeo Philometori* dedicavit, ut recte habet *Eusebius* in *Chronico*, qui etiam tres eius locos insignes adfert in *Praeparatione Evangelica Lib. VII. & VIII. & XIII. Clemens* Ale-

Alexandrinus *Lib. V.* Στρωματ. memoriae tradidit multos illum fecisse libros, per quos Philosophiam Peripateticam ex lege Mosaica, aliisque Prophetis defluxisse probaret, qui forte iidem sunt ac commentarii explanationum in Mosen. Ex horum Commentariorum Praefatione, laudati *Clemens I.* Στρωματ. & *Eusebius* in *Evangelica Praeparatione*, verba, quae sequuntur, descripsere: Κατηκολούθηκε δὲ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐστι περιειργασάμενος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Διηρμήνευται δὲ πρὸ Δημητρίου ὑφ' ἑτέρων πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τά τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγὴν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις. ὥστε εὔδηλον εἶναι τὸν προειρημένον εἰληφέναι πολλά. γέγονε γὰρ πολυμαθὴς καθὼς καὶ Πυθαγόρας, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν κατεχώρησε. *Sequutus est autem nostras quoque leges Plato, & satis aperte ostendit se eorum, quae in eis dicuntur, fuisse admodum studiosum. Ante Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persae, versa fuerant, & quae ab Ebraeis nostris gesta fuerant in exitu ex Aegypto, & quaecumque eis insignia & facta erant, & adparuerant, & regionis per vim quaesita possessio, & omnium, quae latae sunt, legum descriptio, adeo ut clarum sit antedictum Philosophum multa ex eis sumsisse; fuit enim lectionis plurimae, ut & Pythagoras, qui multa e nostris in sua dogmata transtulit.* Quare iam ex huius perantiqui Scriptoris testimonio constat Mosis libros, si minus integros, ex parte saltem, ante Alexandri & Persarum imperium in Graecam linguam conversos fuisse.

Non me quidem praeterit *Aristobuli* auctoritatem a quibusdam parvipendi, atque etiam impugnari, ut a *Baronio*, *Capello*, *Valtonio*, *Simonio*, *Marshamo*, *Clerico*, aliisque qui LXX. Virûm interpretationem ceterarum omnium esse antiquissimam arbitrantur. Sed hi omnes, dum fidem illi abrogare conantur, laterem, ut in proverbio est, lavant, utpote qui nullo certo ac stabili fundamento innixi id adgrediuntur, quod etiam advertit iustissimae Criticae vir *Nic. Nourryus in Adparat. ad Biblioth. Max. Patrum Saecul. I. Dissert. XII. cap.* I. §. IX. Et profecto qui *Aristeae* testimonio innituntur referentis *Theopom-*

pompum a quibuſdam ſcripturae Iudaicae locis in Graecam hiſtoriam transferendis, mentis & animi turbatione, & ſomniorum oraculis fuiſſe deterritum: *Theodectem* quoque Tragoediarum poëtam, quod nonnulla e coeleſtibus literis ad fabulam quamdam traducere voluiſſet, oculorum coecitate punitum fuiſſe: falſarii omnino Scriptoris auctoritate ſe fungi non vident, & qui propterea merito fidem omnem decoxerit. Quid quod huiuſmodi narrationes anilia potius fabulamenta, quam hiſtoriae veritatem redolent? Quibus, quum Scriptor ille Ψευδώνυμος, quemadmodum ſuae inſigni, & incaſſum magnificis commentis celebratae LXX. Virûm Interpretationi, fidem conciliare ſtuderet, memoratam ab *Ariſtobulo* translationem dedita fortaſſe opera ſilentio tranſiliit. Quamobrem fruſtra *Ioh. Clericus* eiuſmodi ſe taciturnitate fulciri arbitratur, quando, etſi *Ariſteas* tot praeſcriptionibus non eſſet obnoxius, & aliquam mereretur fidem, unius Scriptoris ſilentium, expreſſum alterius teſtimonium non infirmat: & vere ſciteque de hoc argumentationis genere in univerſum pronuntiavit vir acerrimi iudicii *Strabo*, nihil eo eſſe vanius, nihil fallacius. Quamquam *Pſeudo-Ariſteas* ille indicare non omittit, interpretationem quamdam ante Ptolemaei tempora fuiſſe factam, nam apud illum *Demetrius Phalereus* ait, ἀκηκοέναι περὶ Θεοπόμπου, διότι μέλλων τινὰ τῶν προηρμηνευομένων ἐπισφαλέστερον ἐκ τοῦ νόμου προϊστορεῖν, ταραχὴν λαβεῖν τῆς διανοίας πλείων ἡμέρων τριάκοντα κτλ. Adde quod *Hodyus* cenſet, Ariſteae librum paulo ante Chriſti ortum fuiſſe conſcriptum, ut mirum non ſit ſi ille Scriptor infelix, quomodo res antiquitus ſe haberet, ignoraret, quum, quid *Ariſtobulus* literis mandaſſet, fortaſſe non meminiſſet. *Hodyi* ſententia veroſimilis videtur ex eo, quod ſi *Pſeudo-Ariſteas ante Ariſtobulum* ſcripſiſſet, non facile, neque impune illi fuiſſet Graecis & Aegyptiis imponere, quum adhuc recens eſſet rerum a *Ptolemaeo Philadelpho* geſtarum memoria. Nihilo tamen minus *Nourryus* aliter ſentiens *Pſeudo-Ariſteam* Ariſtobulo antiquiorem facit, & hunc ab illo, quae de Demetrio habet, accepiſſe pertendit. At forte non ex Ariſtea Demetrii meminit *Ariſtobulus*: ſed quia fama ferebat, ut ex *Plutarcho* in *Apophthegmatis* conſtat, eo ſuadente, *Ptolemaeum*

maeum Lagi libros quoscumque posset conligere & comparare coepisse; qua occasione ab Hellenistis Iudaeis scripturarum translatio suscepta est, quum rem se gratam Regi facturos existimarent. Verosimiliter enim quidam arbitrantur sacrarum literarum interpretationem sub *Ptolemaeo Lagi* inceptam fuisse: creditum autem quibusdam sub *Philadelpho* factam, vel quod is regni & imperii consors esset, vel quod sub huius principatu ad umbilicum ducta fuerit, & absoluta, vel quod *Aristeae* Milesiis fidem adhibuerint. Et quidem *Irenaeus*, & *Clemens* Alexandrinus sacrum Codicem Graece versum fuisse tempore *Ptolemaei Soteris*, scriptum reliquere, quibus adstipulari iam vidimus *Anatolium*, quamquam in adsignanda *Aristobuli* aetate turpiter labitur. Quae si ita se habent, exculcatis omnibus *Aristeae* fabulis, Scriptores alios, qui sub *Philadelpho* interpretationem illam factam fuisse tradunt, proclive est cum tribus memoratis conciliare, quod quidem animadvertebat etiam *Ger. Iob. Vossius Lib. I. De Histor. Graec. cap.* XII.

Quum igitur quae *Aristobulus* de Demetrio habet, nihil nobis obficiant, nunquid aliquatenus obstabit *Augustini* sententia & auctoritas? Ille enim pariter *Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XI. Septuaginta Virûm interpretationem omnium vetustissimam esse opinatur. Sed duo heic a nobis serio animadvertenda sunt. Vnum, *Augustinum* in Graecis Scriptoribus legendis haud exercitatissimum fuisse, nam & a puero Graecas literas oderat, ut ipse scribit *Lib. I. Confess. cap.* XIV. & in libris *De Trinitate* non adeo se Graecae linguae peritum fuisse indicat, ut Graecos auctores, qui de Trinitate scripserant, legere atque intelligere posset; quare non mirum si, quae *Aristobulus* literis mandaverat, ignoravit. Alterum est, *Augustini* aevo LXX. Virûm interpretationem adeo celebrem & famigeratam fuisse, & omnium mentes ad sui contemplationem convertisse, ut cuiuscumque alius vetustioris, & quae ad posteros minime pervenerat, facillime oblivio inducta sit, quod etiam ex *Lib. XVIII. De Civit. Dei cap.* XLII. *& sequent.* arguere est. Et quidem non solum Apostoli hac translatione usi sunt, sed ex ea etiam factae aliae Versiones, quae primis temporibus in Ecclesiis legebantur. Hoc & de aliis Patribus, si qui sunt *Au-*

gu-

gustino consentientes, dicendum est. Nulla enim vera historia tantam inter mortales fidem invenit, quanta commentitiae illi ab omnibus habita est. Eam *Philo*, *Iosephus*, *Iustinus*, *Irenaeus*, *Clemens* Alexandrinus, *Tertullianus*, *Eusebius*, *Hieronymus*, *Cyrillus* Alexandrinus, ceterique omnes Ecclesiastici Scriptores, & amplexati sunt, & varia commemoratione celebraverunt, adeo ut nihil prope aliud per ea tempora Christianorum auribus insonaret. Haud igitur temere *Aristobuli* testimonio plurimum tribuerunt cum alii, tum Recutitorum Magister *Azarias* apud *Buxtorfium Lib. De Punctorum antiquitate*, & non ita pridem *G. Vockerodtus* in Exercitatione *De notitia divinarum scripturarum apud Gentiles*.

C A P V T XII.

Plato *multa Graecos a Barbaris accepisse ingenue fatetur*.

At videamus iam an *Plato* ipse aliqua in suis Dialogis argumenta suppeditet, ex quibus forte conligere sit nonnullam ipsum Iudaicorum dogmatum, aut scripturarum cognitionem habuisse. Neminem quidem latere arbitror eum Graiae gentis hominum fuisse tumorem & adrogantiam, ut quasi soli scientiae gloria conspicui, & politioribus studiis exculti essent, omnes alias nationes prae se barbaras dicerent & arbitrarentur, quod & *Plato* in *Politico* adgnoscit. Heinc etiam tractu temporis mos invaluit, ut Christiani ipsi, quod eorum religio ex Iudaeorum placitis & institutis defluxisse censeretur, Barbari passim ab eiusmodi hominibus audirent, quod aegre fert *Tatianus Assyrius* in *Oratione*, & eos hoc nomine saepenumero indicant *Iustinus* Martyr, & *Clemens* Alexandrinus, veluti in hoc praevaricati, ut ad consuetae adpellationis sonitum in ea, quae differebant, mentem facilius Graeci lectores intenderent. Sic quum *Iamblichus* apud *Proculum I. in Timaeum*, *Porphyrium* ritu nimis Barbarico Theologiam tractare notat, Iudaeorum etiam fortassis Christianorumque consulta, & eorum docendi rationem prae oculis habet. Sed vere

re quondam *Anacharsis* pronuntiavit, Scythas Athenienſibus, Athenienſes Scythis Barbaros eſſe. *Plato* etiam ſuae gentis morem ſequutus, Barbaros alios fere omnes, praeter Graecos, indigitat, & a Barbaris Graecos mutua pleraque accepiſſe diſerte perſpicueque fatetur. Plura *Platonis* loca, quibus illa mirae ingenuitatis confeſſio comprehenditur, iam *Clemens* Alexandrinus *Lib. I.* Στρωμ. conlegit & protulit, nos ea tamen iterum ad examen in praeſentiarum revocabimus. Ille igitur Philoſophorum facile princeps eo dialogo, quem de nomine Heraclitei praeceptoris *Cratylum* inſcripſit: ita infit: καὶ ἡμεῖς οὕτως ἀπόντες ἀπαλλαγῶμεν, ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα οἱ θεοὶ ἔθεσαν καὶ διὰ ταῦτα ὀρθῶς ἔχει· ἆρα καὶ ἡμῖν κράτιστος οὗτος τῶν λόγων, ἢ ἐκεῖνος, ὅτι παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν; εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι: *Ita nos ocyus rem expediamus, dicentes Deos prima nomina poſuiſſe & idcirco recte inſtituta fuiſſe. Numquid potiſſimus nobis hic ſermo? an ille, quod ipſa a Barbaris quibuſdam accepimus? Nobis quippe antiquiores ſunt Barbari.*

Ioh. Clericus Par. III. Art. Critic. Epiſt. VII. nullos alios cenſet heic a *Platone* nomine Barbarorum intelligi, quam primos Graeciae incolas, quorum barbara erat lingua, nec niſi longo temporis lapſu in Graecam mutata: Pelaſgos nimirum, quos Graeciam primos occupaſſe multis oſtendit *Eduar. Stillingfleettus Lib. III. Origin. ſacrarum cap.* IV. *ſect.* II. Sed Platonem, quum Barbaros nominat, gentes a Graecis diſtinctas denotare, evidenter elucet. Nam priſcam Graeciae incolarum linguam a Barbarica expreſſe & dilucide diſtinguit. Ait enim: Φάναι, ὃ ἐὰν μὴ γιγνώσκομεν, βαρβαρικόν τι τοῦτο εἶναι. εἴη μὲν οὖν ἴσως ἄν τι τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοιοῦτον αὐτῶν, εἴη δὲ κἂν ὑπὸ παλαιότητος τὰ πρῶτα τῶν ὀνομάτων ἀνεύρετα εἶναι. Διὰ γὰρ τὸ πανταχῇ στρέφεσθαι τὰ ὀνόματα, οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν εἴη εἰ ἡ παλαιὰ φωνὴ πρὸς τὴν νυνὶ, βαρβαρικῆς μηδὲν διαφέροι. *Quod minime cognoſcimus Barbaricum eſſe dicimus: forte enim partim revera talia ſunt; forte vero partim nomina prima, temporum confuſione inſcrutabilia. Etenim quum paſſim vocabula diſtrahantur, nihil mirum eſſet ſi priſca lingua cum noſtra conlata nihil a Barbarica voce differret.* His *Plato* aperte inſinuat poſſe quidem falli, dum quaedam

dam nomina Barbara esse adseverat; alios tamen quam veteres Graecos se, quum Barbaros nominat, intelligere ostendit. Sed clarius etiam alibi isthuc ipsum patefacit. Σκέψαι δὴ ὁ ἐγὼ ὑποπτεύω περὶ αὐτοῦ. ἐννοῶ γὰρ ὅτι πολλὰ οἱ Ἕλληνες ὀνόματα ἄλλως τε καὶ οἱ ὑπὸ τοῖς Βαρβάροις οἰκοῦντες, παρὰ τῶν Βαρβάρων εἰλήφασι. *Vide quid de hoc subspicer. Reor equidem multa nomina Graecos a Barbaris, eos praesertim qui sub Barbaris sunt, habuisse.* Graeci profecto sub Barbaris, qui Graeciam primum incoluere, Platonis aetate non erant; de aliis igitur Barbaris loquitur *Plato*, quod etiam lucentissimis & nulli calumniae obnoxiis verbis deinde declarat, subiiciens ex intervallo: ὅρα τοίνυν καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα τὸ πῦρ μήτι Βαρβαρικὸν ᾖ. τοῦτο γὰρ οὔτε ῥᾴδιον προσάψαι ἐστὶν Ἑλληνικῇ φωνῇ, φανεροί τ' εἰσιν οὕτως αὐτὸ καλοῦντες Φρύγες, σμικρόν τι παρακλίνοντες· καὶ τό γε ὕδωρ, καὶ τὰς κύνας, καὶ ἄλλα πολλά. *Vide itaque ne nomen hoc* πῦρ *Barbaricum sit. Neque enim facile est istud Graecae linguae adcommodare, constatque ita hoc Phrygios nominare parum quid declinantes, &* ὕδωρ, *&* κύνας, *aliaque permulta*. Ecce heic Barbarorum nomine Phrygios intellexerat. Sed quum alia loca, eaque insignia, quibus *Plato* multa Graecos Barbaris debere explicate & adseveranter adfirmat, in huius operis progressu opportune proferenda sint, ea consulto in praesentiarum omittemus.

Quoniam autem vidimus a Platone Barbaros Graecis antiquiores adseverari, eos interdum Veterum etiam, Priscorumque nomine apud illum significari non est dubitandum. Itaque & quum in *Philebo* scribit his verbis: οἱ μὲν παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες, ταύτην φήμην παρέδοσαν, ὡς ἐξ ἑνὸς μὲν καὶ πολλῶν ὄντων τῶν ἀεὶ λεγομένων εἶναι, πέρας δὲ καὶ ἀπειρίαν ἐν ἑαυτοῖς ξύμφυτον ἐχόντων. Δεῖν οὖν ἡμᾶς, τούτων οὕτω διακεκοσμημένων αἰεὶ μίαν ἰδέαν περὶ παντὸς ἑκάστοτε θεμένους ζητεῖν. εὑρήσειν ἐνοῦσαν. ἐὰν οὖν καταλάβωμεν, μετὰ μίαν δύο, εἴπως εἰσὶ σκοπεῖν. εἰ δὲ μὴ τρεῖς ἤ τινα ἄλλον ἀριθμὸν, καὶ τῶν ἓν ἐκείνων ἕκαστον πάλιν ὡσαύτως· μέχρι περ ἂν τὸ κατ' ἀρχὰς ἓν μὴ ὅτι ἕν, καὶ πολλὰ, καὶ ἄπειρά ἐστι, μόνον ἴδῃ τις, ἀλλὰ καὶ ὁπόσα. τὴν δὲ τοῦ ἀπείρου ἰδέαν πρὸς τὸ πλῆθος μὴ προσφέρειν, πρὶν ἄν τις τὸν ἀριθμὸν αὐτοῦ πάντα κατίδῃ, τὸν μεταξὺ τοῦ ἀπείρου τε καὶ τοῦ ἑνός. τότε δὲ ἤδη τὸ ἓν ἕκαστον τῶν πάντων εἰς τὸ ἄπειρον μεθέντα χαίρειν ἐᾷν.

Ve-

Veteres nobis meliores, & propius Deos habitantes hanc famam tradiderunt. Quum ea, quae semper dicuntur esse, constent ex uno & multis, finemque & infinitatem in se insitam habeant; oportere nos rebus sic constitutis, semper unam ideam de omni re singulatim ponentes quaerere, nos enim comperturos eam inesse, quam si comprehendamus, post unam duas, si sint, perscrutari; si minus id pateat, tres: aut alium numerum quaerere, & quodlibet eorum, quae sunt unum, non modo quod unum multaque & infinita sit, verum etiam quot sit aliquid noscat: infiniti autem ideam non prius ad multitudinem adhibere, quam quis numerum omnem inter infinitum & unum medium cadentem percepit, tum demum unum quodlibet omnium abeuntium in infinitum dimittere. Locum hunc licet paulo prolixiorem descripsimus, quod inferius a nobis aliquatenus expendendus sit. *Libro* pariter *IV. De Legibus* Philosophus ille eminentissimus, antiquum sermonem memorat, pro eo quod Prisci senserint, his verbis: Θεὸς ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήντε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων εὐθείαν περαίνει, κατὰ φύσιν περιπορευόμενος. *Deus, ut fert etiam antiquus sermo, initium, & finem, & media omnium entium habens recta absolvit, per naturam circumiens.* Vult *Iustinus* in *Adhortatione ad Gentes* haec Mosi deberi. At obloquitur *Clericus*, aitque oportuisse ab eo proferri locum Mosis, in quo sit quidpiam simile. Sed si ita locus Platonis intelligendus est, ut ex illo Dei aeternitas comprehendatur, quod pertendit *Iustinus*: Θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς, inquit, εἰ Μωϋσεῖ πεισθεὶς ὁ Πλάτων περὶ τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ οὕτω γέγραφε. *Minime vero mirum esse cuiquam videri debet, si a Mose persuasus Plato de Dei aeternitate ita scripsit*: non video cur *Iustinus* plures ex Mose locos proferre non potuisset, quibus Dei aeternitas diserte praedicatur. Nec unquam dixit *Iustinus* hunc locum ita Mosi deberi, ut totidem ex illo prope verbis descriptus in suos dialogos a Platone translatus fuerit. Sed *Iustini* verborum sensus est, Platonem de Dei aeternitate a Mose persuasum ita loquutum esse, ut vetustissimo effato usus Numinis aeternitatem luculentissime praedicaverit. Si autem *Iustinus* Platonis dicta eo intellectu accepisset, quo illa edisserit *Clericus* adfirmans proferri heic a *Platone* sensum eo-

eorum, quae a *Timaeo* dicta erant de anima Mundi, quam Deus opifex rerum τῷ κόσμῳ μεσόθεν ἐξάψας ἐπάγωγεν ἔξω. *Mundi medio indidit, & extra eduxit;* illud Mosis adtulisset, vel adferre potuisset: *Spiritus Domini superferebatur aquis*, ad quem locum vult in eadem *Adhortatione* respexisse Platonem quum mundanam animam induxit. Sed non adeo ineptus erat *Iustinus*, ut *Timaei* effatum veterem sermonem a Platone dici potuisse arbitraretur, quamvis a *Pythagora* profluxisset, quum hic LXXX. tantum circiter annis ante Platonem vixerit; mortuus enim est anno IV. Olympiadis LXX. *Anaxagoras* quoque, qui omnia mente exornari dixit, ut in *Cratylo* & *Phaedone* docet ipse *Plato*, quum *Socratis* praeceptor fuerit, non est inter priscos conlocandus, nec eius sermo dicendus antiquus. Sed nec *Thales* quidem esset ita nominandus, qui CXX. circiter annis Platonis ortum antecesſit, omnium Graecorum Philosophorum vetustissimus.

Nec obiiciatur, a Platone antiquos interdum adpellari eos, qui *Simonidis* Cei aetatem tantum praecessere. *Simonides* enim literas invexit η καὶ ω, quum antea Graeci indifferenter τοῖς ε καὶ ο, seu brevibus, seu longis uterentur. *Plato* igitur hac de re ita scribit in *Cratylo*: οὐ γὰρ η ἐχρώμεθα, ἀλλὰ ε τὸ παλαιόν. *Non η antiquitus, sed ε utebantur*, cuius exemplum antea adtulit: οἱ μὲν ἀρχαιότατοι ἱμέραν τὴν ἡμέραν ἐκάλουν, οἱ δὲ ἑμέραν. *Antiquissimorum alii non ἡμέραν, ut nunc dixere; sed ἱμέραν, alii vero ἑμέραν.* Iterumque: ἔρως ἀπὸ τοῦ ἐσρεῖν ἔσρος, τόγε παλαιὸν ἐκαλεῖτο. τῷ γὰρ ο ἀντὶ τοῦ ω ἐχρώμεθα. νῦν δὲ ἔρως κέκληται διὰ τὴν τοῦ ω ἀντὶ τοῦ ο μεταλλαγήν. Ερως *antiquitus vocabatur* ἔσρος ἀπὸ τοῦ ἐσρεῖν, ο *enim loco* ω *in usu fuit; at ob* ο *immutatum* ἔρως *nunc vocatur*. Haec enim nullum nobis negotium facessunt. Nam eatenus Plato antiqua, quae *Simonidis* aetatem antevertunt, adpellat, quatenus non per ea tempora in usu esse coeperunt, sed a vetustissimus saeculis originem suam repetebant. Heinc illud οἱ μὲν ἀρχαιότατοι. Et quidem *Celsus* apud *Origenem Lib. I.* adfirmat a Graecis illa ut plurimum existimari prisca, quae antiquiora sunt diluviis & exustionibus memoriam ipsorum excedentibus.

CAPVT XIII.

Plato *quum Barbaros nominat, non ad unum tantum Barbarorum genus respicit.*

AT Barbari, omnibus illis, quos protulimus, locis, aliisque a *Platone* significentur, & ii quidem, qui nihil haberent commune cum Graecis: ergo, quis dicat, Barbarorum nomine Iudaeos ille statim intelliget? *Non erat unum,* inquit *Clericus, Barbarorum genus.* πολλὰ καὶ τὰ τῶν Βαρβάρων γένη, *inquit ille in Phaedone, quae etiam recenset Clemens loco laudato. Ideoque si fateamur Platonem multa debuisse Barbaris, propterea tamen consequens non est Ebraeos aut libros, aut homines ab eo fuisse consultos. Si vel solos Aegyptios adiisset, quod constat ex eius vita, recte dici posset Barbaros audivisse magistros, quamvis reliquorum Barbarorum ne nomina quidem fando accepisset. Annon dixit Cicero Lib. V. De Finibus*: Plato Aegyptum peragravit, ut a sacerdotibus Barbaris, numeros & coelestia acciperet? Haec ille. Cui primum replicamus nobis hactenus cordi fuisse demonstrare *Platonem* pluria Barbaris, quos antiquissimos censet, accepta referre, atque id apertissime digna tanto Philosopho ingenuitate profiteri. In praesentiarum vero inquirere est, quum multa esse Barbarorum genera adfirmet, quorum nam potissimum ille vel auctoritate fungatur, vel ad mores & consulta respiciat. Igitur quum Barbaros generaliter nominet, atque ita non magis Iudaeos, quam Aegyptios, & Thracas, aliosque indicare videatur, aliunde in hanc notitiam perveniamus oportet. Generalem itaque adpellationem certis definitae scientiae & cognitionis terminis circumscribent, vel indicia quae *Plato* ipse in suis Dialogis suppeditabit; vel huius Philosophi institutum atque indoles, eiusque docendi ratio; vel denique eius peregrinationis cursus, decretaque, quae intulit.

Et quod primum adtinet, certum, exploratumque est, ut vidimus, pluria Barbarorum genera a Platone fuisse cognita, & ea quidem, quae non parvi penderet, quum digna censeat, qui-

quibuſcum quis ſapientiae inquirendae gratia congrediatur, nulli impenſae, nulli labori aut incommodo parcens. At non minus indubitatum eſt, Barbararum gentium plurimas expreſſe interdum, & propria adpellatione nominare; neque in hoc tantum conſiſtere, ſed & qui viri inter eas ſapientiae ac doctrinae laude praeſtiterint, quaeque illorum ſtudia & placita fuerint, commemorare. Itaque in *Cratylo* Phrygum meminit; Zamolxidos, & Thracum, eorumque doctrinae in *Charmide;* Zoroaſtrem, Perſarumque Magos in *Alcibiade Maiore* commendat; & quid de eorum praeceptis ſentiat, exponit: Phoenices *Lib. III.* & *IV. De Rep.* producit; quorum altero & Scytharum meminit; Syros ob ſiderum coeleſtiumque converſionum ſcientiam laudibus fert in *Epinomide*; Abarin Hyperboreum, & eius incantationes in *Charmide* celebrat; Aegyptium Theut in *Philebo*, Sacerdotes Aegyptios in *Timaeo* commemorat, praedicatque. Dicendum eſt igitur ad hoſce omnes, alioſque, diverſos tamen utplurimum pro diverſa rerum tractatione, *Platonem* reſpexiſſe.

Huius rei veritatem inſinuat etiam methodus ſtudiorum *Platonis*, & eius dogmata ſcientiamque tradendi ratio. Fuit enim *Plato* φιλομαθέστατος, adeoque iuxta Iſocratis effatum πολυμαθέστατος. A pueritia enim ſub *Dionyſio* Grammatico, cuius meminit in Ἀντεραστᾶις, literis eruditus, Muſicae etiam operam ſub *Dracone* Athenienſi, cuius in libris περὶ πολιτείας mentio eſt, praeceptore navavit. Paleſtrae quoque, & Picturae non rudis, Tragoedias inſuper & Dithyrambos poëta conſcripſit, & cum *Ariſtophane* comico verſatus eſt. *Iſocratis* pariter oratorum ſuaviſſimi familiarem fuiſſe ſatis ipſe oſtendit in *Phaedro*. Et haec quidem in adoleſcentia, quando & *Cratylum* audivit, ſi *Ariſtoteli*, & *Apuleio* credimus, a quo *Heracliti* Epheſii placitis imbutus fuit. Anno aetatis vigeſimo *Socrati* in diſciplinam ſe dedit, quo mortuo *Hermogenem* adiit, & *Parmenidis* opiniones edidicit. Mox Cyrenas profectus, *Theodorum* geometram frequentavit: Aegyptum peragravit: penetravit uſque in Phoenicen, ſi *Olympiodoro* fides: Pythagoreis in Italia congreſſus eſt. Quae quidem omnia itinera ſuſcepit ſapientiae, & doctrinae amore multiplicis. In quas artes & di-

diſciplinas in Aegypto incubuerit, iam ſuperius expedivimus. Libros, quoſcumque potuit, conraſit & comparavit, ut *Dionyſius Iunior* Syracuſanus Tyrannus dicere conſueverit, *Ariſtippo* pecuniam, *Platoni* libros eſſe dandum. Adeantur, ſi vacat, *Plutarchus*, *Laërtius*, *Agellius*, *Tzezes*. Heinc quam multarum rerum ſcientiam habuerit *Plato* iam facile patet, & quam indignatus fuerit unius ſectae vel gentis dogmatis & documentis ſe addicere. Quis igitur dicat πολυμαθῆ, & omnis doctrinae conſultiſſimum hunc Philoſophum, Aegyptiorum tantum, non etiam aliarum gentium, quas noviſſe iam oſtendidimus, myſteria & decreta ſuis inſeruiſſe Dialogis? Nemo profecto: quum etiam compertum habeamus nihil illi fuiſſe ſolemnius, quam varia variorum placita, diverſaſque plurium ſectarum ſententias miſcere ſimul atque confundere, & velut unum Philoſophiae corpus ex multifariis omnigeniſque doctrinis coagmentare. Sufficit adiiſſe *Ariſtotelem I.* τῶν μετὰ τὰ Φυσικά, *M. Tullium V. De Finibus*, *Diogenem Laërtium in Vita*, *Philoſtratum Lib. I. Vitae Apollonii Tyanei*, *Apuleium*, *Heſychium Mileſium*, *Anonymum Lib. I. Antholog.* *Tatianum in Oratione ad Graecos*, *Auguſtinum Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* IV. *Photium inter Excerpta Pythagorae* qui omnes iſthuc ipſum uno ore teſtantur adfirmantes, *Platonem* Socratis documentis Heracliti ſectam, Pythagorae diſciplinam, Parmenidis Zenoniſque opiniones, Aegyptiorum myſteria adiunxiſſe, velut egregium pictorem adumbratis imaginibus colores ſuperimponentem. *Numenius* autem *Lib. I.* περὶ τἀγαθοῦ a Brachmanis etiam, & Magis, Iudaeiſque multa accepta in ſuam Philoſophiam traduxiſſe innuit: idemque, quoad Iudaeos, *Plutarchus* & *Porphyrius* apud *Theodoretum* adfirmant. Heinc iure optimo *Aeneas Gazaeus* in ſingulari Dialogo, quem *Theophraſtum* inſcripſit, admonet propoſitum fuiſſe Platoni cunctas in ſuis Dialogis ſectas exprimere, & univerſas multiiugis eruditionis opes congerere, ut ſuis diſcipulis omnem omnium doctrinarum copiam & adparatum ſufficeret, atque ita illos πολυμαθεστάτους redderet. Quare iniuria omnino *Xenophon* in Epiſtola ad Aeſchinem Socraticum, cuius adhuc exſtat fragmentum, heinc adripit occaſionem Platoni invidiam faciendi, quaſi a Socratis diſci-

pli-

plina recedens prodigialem quamdam ſcientiam ex decretis maxime diſparatis conflatam invexiſſet. Sed recte ac vere magnus *Auguſtinus* loco proxime laudato de *Platone* ſcripſit: *Parum putans perficiendae philoſophiae ſufficere ſeipſum ac Socraticam diſciplinam, quam longe lateque potuit, peregrinatus eſt; quaquaverſum eum alicuius nobilitatae ſcientiae percipiendae fama rapiebat.*

Quibus rite perſtructis, non unum tantum Barbarorum genus, ſed pluria a Platone, utpote plurimarum doctrinarum venatore ac conlectore, quum *Barbaros* nominat, indicari fatendum eſt. Quamobrem non ſine cauſſa *Clemens* Alexandrinus in *Admonitione ad Gentes* Platonem compellans exclamabat: *οἶδά σου τοὺς διδασκάλους, κἂν ἀποκρύπτειν ἐθέλεις· γεωμετρίαν παρ' Αἰγυπτίων μανθάνεις, ἀστρονομίαν παρὰ Βαβυλωνίων. ἐπῳδὰς τὰς ὑγιεῖς παρὰ Θρακῶν λαμβάνεις· πολλά σε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδεύκασι· νόμους δὲ τοὺς ὅσοι ἀληθεῖς, καὶ δόξαν τὴν περὶ τοῦ θεοῦ, παρ' αὐτῶν ὠφέλησαι τῶν Ἑβραίων. Novi tuos magiſtros, etſi eos caelare velis.. Geometriam diſcis ab Aegyptiis; Aſtronomiam a Babyloniis, Incantationes, queis morbi ſanantur, accipis a Thracibus. Multa etiam Aſſyrii te docuerunt; leges autem quaecumque verae ſunt, & de Deo opinio, ſuppeditata tibi ſunt ab Ebraeis.*

C A P V T XIV.

An Plato *de Iudaeis aliquid ſaltem ſubobſcure indicet.*

QVum igitur luculente demonſtraverimus ad diverſa Barbarorum genera a *Platone* reſpici, & ab eis illum non pauca ad ſe Graecoſque alios defluxiſſe profiteri, an rationes ullae & argumenta ex eius etiam libris petita ſuadeant ut inter illa Barbarorum nomina Iudaeorum quoque gens conlocanda ſit, videamus. Tempeſtive quidem ſuperius adſtruximus Iudaeos ab Ethnicis vulgo cum Syris, aliiſque gentibus fuiſſe confuſos, quod etiam animadvertebat *Calmetius Praefat. in Exodum. Abrahamum* vero inprimis Chaldaeum & Syrum habitum ab iiſdem fuiſſe, & *Artapanus*, & *Trogus* argumento ſunt: eumque rerum coeleſtium peritiſſimum di-

cunt & Chaldaeus *Berosus*, & laudatus *Artapanus*, & *Alexander Polyhistor*, & ad Abrahamum referenda videntur carmina illa Orphica antiquissima, quae apud *Clementem Strom. V.* & *Eusebium Lib. XIII.* Προπαρ. *cap.* XII. leguntur, & in quibus Chaldaeo sanguine natus, & rei Astronomicae consultus indicatur. Sed addit insuper *Artapanus* eumdem astrorum scientiam Aegyptiis tradidisse, & *Alexander Polyhistor* ex Eupolemo eam apud Babylonios etiam instituisse refert. Modo non quaero an ea, quae Scriptores illi prodiderunt vera sint, necne: iam meam hac de re opinionem *Libro I.* declaravi: sed forte ex his coniicere est eiusmodi famam & rumorem apud Ethnicos de *Abrahamo* percrebuisse. Quare ex horum auctorum sententia Astronomiam tam apud Babylonios, quam apud Aegyptios eodem tempore ortam, & excitatam fuisse constaret: nam utrique genti *Abrahamus* primum eam tradidisset. Inspiciamus modo an cum huiusmodi opinione convenire possint, quae *Plato* habet in *Epinomide* de sideribus, coelestiumque observatione dissertans. Ibi diserte ait, primum coelestium conversionum, astrorumque spectatorem Barbarum fuisse. Aegyptum vero, & Syriam propter aëris serenitatem huiusmodi scientiae primordia contulisse. Mox dicit hominem Syrum numeros fecisse stellis, & nomina, quod idem est ac explicate pronunciare, fuisse Astronomiae repertorem.

Non me quidem latet potuisse *Platonem* ad Zoroastrem Assyrium, de quo iam opportune loquuti sumus, respicere, cuius vel ipsum nomen, si eruditissimo *Sam. Bocharto* credimus, siderum contemplatorem fuisse indicat, ita ut idem valeat ac Ἀστροθεάτης, quemadmodum pertendit apud *Laërtium Lib. I.* legendum pro Ἀστροθύτης, quod & *Ger. Ioh. Vossius* probat, quamquam alii dissentiunt. Potuisset & *Belum* Assyrium prae mentis oculis habere, qui iuxta quorumdam opinionem Astronomiae inventor fuit, ut *Plinius Lib. VI. cap.* XXVI. & *Solinus cap.* XL. scribunt, & Zoroastre ipso est antiquior, nam anno Per. Iul. MMMCCCCXLVII. naturae concessit. Et eo magis id esse verosimile videri potest, quod *Diodorus Lib. I.* scribit hunc *Belum* Neptuni & Lybiae F. ex Aegypto Coloniam Babylonem deduxisse, quod tamen omne esse fabulosum viri do-

cti animadverterunt, ut *Th. Stanleius De Philos. Chaldaica Sect. I. cap.* IV.

Sed iam tempus ipsissima *Platonis* verba describendi. Quum igitur tres virtutes ex octo, quas in Coelo esse dixerat, memorasset, Solis videlicet, Lunae, & Stellarum omnium, subiicit: ἡ τετάρτη δὲ φορὰ καὶ διέξοδος ἅμα καὶ πέμπτη, τάχει μὲν Ἡλίῳ σχεδὸν ἴση, καὶ οὔτε βραδυτέρα, οὔτε θάττων. τόγ' ἐπίπαν ἀεὶ τούτων τριῶν ὄντων, τὸν νοῦν ἱκανὸν ἔχοντα ἡγεῖσθαι λέγωμεν δὴ ταύτας ἡλίου τε εἶναι καὶ ἑωσφόρου· καὶ τρίτον ὡς μὲν ὀνόματι φράζειν οὐκ ἔστι, διὰ τὸ μὴ γιγνώσκεσθαι. Τούτου δὲ αἴτιος ὁ πρῶτος ταῦτα κατιδὼν, βάρβαρος ὤν. Παλαιὸς γὰρ δὴ τόπος ἔθρεψε τοὺς πρώτους ταῦτα ἐννοήσαντας, διὰ τὸ κάλλος τῆς θερινῆς ὥρας, ἣν Αἴγυπτός τε καὶ Συρία ἱκανῶς κέκτηται. Φανέρους μὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀστέρας ἀεὶ ξύμπαντας καθορῶντας, ἅτε νεφῶν καὶ ὑδάτων ἀπόπροσθεν ἀεὶ τοῦ κόσμου κατῳκισμένους. Ὅθεν καὶ πανταχόσε καὶ δεῦρ' ἐξήκει, βεβασανισμένα χρόνῳ μυριετεῖ τε καὶ ἀπείρῳ. Et mox: ὅτι δὲ οὐκ ὀνόματα ἔσχηκε, τήνγε αἰτίαν χρὴ λέγεσθαι ταύτην. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὀνόματα εἰλήφασι θεῶν. ὁ μὲν γὰρ ἑωσφόρος, ἑσπερόστε ὢν ὁ αὐτὸς, Ἀφροδίτης εἶναι σχεδὸν ἔχει λόγον, καὶ μάλα Συρίῳ νομοθέτῃ [legendum forte iuxta *Ficini* interpretationem ὀνοματοθέτῃ) πρέπον. Quae quidem in Vetustis codicibus habentur, eademque adgnoscit *Ficinus*. *Quarta vero, & quincta latio & anfractus aequali ferme velocitate cum sole feruntur. Itaque neque tardiores sunt, neque velociores. Atque harum trium semper sufficiens ductor est intellectus. Solis dico & Luciferi, & tertii illius, quod, quum ignoretur, nominari non potest. Quod propterea factum est quoniam primus harum rerum spectator Barbarus fuit. Antiqua enim regio illos aluit, qui propter aestivi temporis serenitatem, primi haec inspexerunt. Talis Aegyptus, & Syria fuit, ubi stellae semper omnes, ut ita dixerim, clare cernuntur: quia coeli adspectum nubes & pluviae non impediunt. Inde huc & alio, quocumque infinito tempore probata ista manarunt.* Et mox: *Quod autem nominibus caruerint, caussa dicta est, adgnomina tamen Deorum tenent. Lucifer enim, qui & Vesper est, stella* Ἀφροδίτης, *hoc est Veneris esse dicitur. Quod dictum Syrio nominum auctori valde congruum est.* Et ex intervallo scribit: ἡ δὲ ὑστεροῦσα ἡμῖν εἰς τὸ θερινὸν φύσις τοῦ περὶ τὸν ἐκεῖ τό-

τον ὅπερ εἴπομεν, ὕϛερον ἡμῖν παραδέδωκε τὸ τούτων τῶν θεῶν τοῦ κόσμου κατανόημα. Λάβωμεν δὲ, ὡς ὅ, τιπερ ἂν Ἕλληνες Βαρβάρων παραλάβωσι κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. *Quoniam vero magis quam Barbari, ut diximus, ab aestiva serenitate distamus, horum deorum ordinem tardius intelleximus. Verum quidquid Graeci a Barbaris accepere, melius reddiderunt.* Quae quidem lubenter protulimus, ut magis atque magis, qui Barbari apud Platonem dicantur, eluceat, & ab eis ad Graecos artes disciplinasque profluxisse intelligatur. Ceterum quae hactenus de *Abrahamo* disseruimus, quum obscura admodum & ambigua sint, & non una sit Platonis Codicum lectio, in medium relinquimus, atque οὐδὲν ὁρίζομεν.

Sed perscrutemur ulterius an alibi *Plato* certiora nobis de Iudaica doctrina & gente praebeat indicia, & eorum adpellationem propius adtingat. Nunquam enim illos suo nomine peculiari designat, & falso *Hyac. Gravesonius* in *Historia Veteris Testamenti*, *& Tractatu De Sacra Scriptura Par. I.* §. v. literis mandavit Mosen, ut inclytum legislatorem, a *Pythagora & Platone* celebrari. Quum igitur exploratae fidei sit Iudaeos Phoenicas passim a profanis Scriptoribus habitos fuisse, quod & alibi tempestive exsequuti sumus, num subspicari est quum *Plato Lib. III.* Περὶ πολιτείας non tantum Phoenices memoret, sed etiam apud eos opinionem invaluisse scribat, quae censet mortalium omnium primos e terra genitos atque eductos fuisse, ad ea quae Moses de primi hominis conditu literarum monumentis consignavit, respexisse? Non ignoro quidem a Platone ita interpolatam atque corruptam hanc sententiam proferri, ut quaedam tantum verae opinionis vestigia in ea, & lineamenta deprehendantur. Sed forte quis dixerit amasse Graiae gentis hominem suorum poëtarum fabellas historiae veridicae admiscere, & cognitam veritatem iis, quibus eam gentes deformaverant, commentis immutare. Apud omnes enim fere gentes eiusmodi opinionem fuisse liquet, vel e Cadmi dentes serentis fabula, vel e Gigantum ortu, vel ex Scriptorum testificationibus apertissimis, ut *Lucretii*, *Trogi*, *Virgilii*, *Ovidii*, *Horatii*, & aliorum etiam qui modo memoriae non obcurrunt, ut de Milesio *Anaximandro*,

dro, & *Empedocle* taceam, qui hanc ſententiam amplexi ſui nominis claritate inluſtravere, ut apud *Cenſorinum De Die Natali c.* I. & *Plutarch. V. De Placit. Philoſ.* & *Symp. Lib. VIII. Quaeſt.* VIII. videre eſt. Quid quod Aegyptii homines primum e terra in Aegypto natos eſſe adſeverabant, ut ſcribit *Euſebius Lib. II. Praepar. Evang. cap.* I. Heinc *Plato* ipſe in *Menexeno* Athenienſes ut αὐτόχθονας, unde & τεττιγοφόροι, ampliſſime commendat: τί δὲ, τὸ τοὺς ἔμπροσθεν, φύεσθαι γηγενεῖς, καὶ μὴ ἐξ ἀλλήλων γεννᾶσθαι; καὶ τοῦτο ἐκ τῶν πάλαι λεχθέντων. *Quid vero? Nonne & priſcos illos e terra procreari, haud vero ex ſe invicem? Hoc quoque in antiquis rebus commemoratur*. In *Protagora* quoque eamdem opinionem inſinuat, ubi & fabulam eſſe ait, & in *III. De Rep.* etiam mendacium eam adpellavit, ad ea forte reſpiciens, quae mendaciloqui poëtae interſeruerant.

Nec mirum profecto ſi minus puram & liquidam veritatem, quam ex fontibus hauſerat, *Plato* protuliſſet, quum ipſe conſueverit multa ſimul miſcere atque confundere, & ſententias ab aliis acceptas vel exornare, vel ſuis aliorumque commentis interpolatas adducere. Heinc videmus vix in *Timaeo* Timaeum illum verum & genuinum deprehendi poſſe, ita eius doctrinam narrationibus & dogmatis aliunde petitis invertit atque deformavit, quod & *Ioh. Serranus* animadvertebat. Sed hunc Platonis morem obſervabat etiam *Ioh. Clericus in Indice Philolog. ad Hiſtor. Philoſ. Orien. Th. Stanleii* in voce *Reſurrectio: Indidem* [hoc eſt ex Chaldaeorum doctrina] inquit, *hauſiſſe credibile eſt Platonem, quae pro more ſuo auctiora & ornatiora, dicam ne inquinatiora? de Reſurrectione dixit in Politico &c.* Iſthuc autem ipſum Ethnicis Sapientibus prope ſolemne fuiſſe, & praecipue quum hiſtorias, quae etiam arcanis Iudaeorum literis continentur, vel placita traderent, Chriſtianae Philoſophiae Sacerdotes verbis luculentiſſimis adſeruere. Πολλοὶ γὰρ, inquit *Tatianus*, οἱ κατ' αὐτοὺς (Ελληνας) σοφισαὶ κεχρήμενοι περιεργίᾳ, τὰ ὅσα περὶ τῶν κατὰ Μωσέα, καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ φιλοσοφούντων ἔγνωσαν, ἃ παραχαράκτειν πειράθησαν. Πρῶτον μὲν ἵνα τι λέγειν ἴδιον νομίζωνται. δεύτερον δὲ ὅπως τὰ ὅσα μὴ συνίεσαν, διά τινος ἐπιπλάστου ῥητολογίας παρακαλύπτοντες. ταῖς μυθολογίαις τὴν ἀλήθειαν παραπρεσβεύωσι. *Multi namque Graecorum Sophiſtae curio-*

riositate quadam inducti, quaecumque a Mose, & similibus ei Sapientibus viris didicerunt, depravare, & secus efferre conati sunt: partim ut ipsi proprium aliquid promere viderentur, partim ut ea, quae non intellexere, ficta quadam sermonis compositione velantes, veritatem suis commentis vitiarent. Sic *Iustinus* in *Adhortatione ad Gentes*, de Platone, aliisque Ethnicis Philosophis loquens, ait eos, quae a Mose ceterisque Prophetis sunt tradita, per allegoriam & immutationem quamdam διά τινος ἐκείνης ἀλληγορίας in suis libris promulgasse, quod & *Clemens* Alexandrinus *l.* Στρωματ. & *Eusebius Lib III.* Προπαρασκευῆς recte ac prudenter observavere. Sed praeclariter in *Apologetico Tertullianus*, *Homines*, inquit, *gloriae & eloquentiae solius libidinosi, siquid in sanctis scripturis offenderunt, digestis pro instituto curiositatis ad propria opera verterunt, neque satis credentes divina esse, quominus interpolarent; neque satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubilo etiam ipsis Iudaeis obumbrata, quorum propria videbantur. Nam & si qua simplicitas erat veritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata mutabat, per quod incertum miscuerunt etiam quod invenerant certum.* Et occultare quidem veritatem, ne cunctis vulgata vilesceret, adrisisse *Platoni*, ex eius Epistolis eminet evidenter: & id praecipue inducto fabularum cortice, & commentitiarum narrationum integumentis veteres Sapientes efficere consuevisse, testes locupletissimi sunt *Zeno*, *Cleanthes*, *Chrysippus*, *Diodorus*, *Metrodorus*, *Plutarchus*, *Athenagoras*, *Macrobius*, aliique, ut allegoriarum; & περὶ ἀπίστων Scriptores.

Sed tamen ἐπέχομεν, & in rebus incertis ambiguos nos traducere congruum existimamus, ut merito eos sugillare, ac reprehendere liceat, qui singulari temeritate, & impudentia minime ferenda, non dubia tantum & obscura, sed vel ea, quae ipsi nunquam probe intellexere, & falsa manifeste deprehenduntur, importune ingerere, & stulte demirari, & adroganter praedicare non erubescunt.

DE RECTA CHRISTIANORVM IN EO QVOD MYSTERIVM DIVINAE TRINITATIS ADTINET SENTENTIA.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Recensentur Scriptores, qui Platonem *Iudaicarum scripturarum vel dogmatum notitiam habuisse memoriae prodiderunt.*

AM multa hactenus nonnullam a Platone Iudaicorum dogmatum notitiam habitam fuisse probabiliter demonstraturi expedivimus; ut iam nemo in dubium revocare possit quin omnes veteres Scriptores, qui isthuc ipsum etiam adseveranter prodiderunt, ne temeritatis notam incurrant, satis superque à nobis protecti ac defensi fuerint. Multi quidem illi, & omnes celebratissimi exstitere, quorum agmen ducit, ut vidimus, *Aristobulus*, in libris, quos Ptolemaeo Φιλομήτορι inscripsit. *Fl. Iosephus* subsequitur cum *II.* περὶ ἀρχαιολογ. tum *II. adver-*

sus

sus Apionem volumine. His ingens Christianorum Theologorum omni doctrinae genere insignium turba accedit, *Iustinus* Martyr in *Adhortatione ad Gentes*, *Irenaeus Lib. III. Adversus Haereses*, *Tatianus* in *Oratione ad Graecos*, *Clemens* Alexandrinus *I.* eorum librorum, quibus Στρωματέας titulum fecit, & passim, cui *Plato* dicitur ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος: *Origenes Adamantius Lib. VI. contra Celsum*, *Tertullianus* in *Apologetico*, *Eusebius* Caesariensis in libris omni eruditione copiosis, quorum *De Praeparatione Evangelica* est titulus; *Cyrillus* Alexandrinus *Lib. I. contra Iulianum*, *Ambrosius Serm. II & XVIII.* in Psalmum CXVIII. *Theodoretus Lib. II. De Curatione Graecarum adfectionum*, *Ioh. Philoponus* in *Hexahemerone*, & alii quam plurimi.

Novi quae excipiat adversus istorum omnium auctoritatem *Ioh. Clericus*. Primum ait memoratos Patres *Aristobuli*, *Iosephique* testimonium sequutos esse, & eorum dicta ab illorum omnia fide & adsertione pendere. At quum vero non absimilia *Aristobulus*, & *Iosephus* edicant, non parvi faciendum est quod horum adtestatio tantorum etiam virorum auctoritate fulciatur, & calculo suffragiisque comprobetur. Falsum insuper possum ostendere laudatos Scriptores *Aristobuli*, vel *Iosephi* tantum vestigiis inhaesisse, quum iis vel Ethnici ipsi Philosophi praeiverint, ut *Numenius*, qui Platonem dixit Mosen Attice loquentem, & *Libro περὶ τἀγαθοῦ I.* diserte indicat, Platonis atque Pythagorae doctrinam a Brachmanis, Magis, Aegyptiis, Iudaeisque defluere. Vtinam *Plutarchi*, *Porphyrii*, aliorumque Ethnicorum volumina, quae *Theodoretus* laudat, non intercidissent, melius forte atque evidentius adgnosceremus quam falso adseritur Iudaeorum tantum Scriptorum auctoritatem venerabiles Ecclesiae Patres in hoc sequutos fuisse.

Subiicit deinde ille totius antiquitatis solicitator, laudatorum Patrum, & Scriptorum dicta nequaquam esse *testimonia hominum, qui quae viderant, aut a testibus aequalibus accepta narrent, at iudicia & coniecturas Scriptorum Platone non una aetate recentiorum*. At nulla ne antiquitatis praescriptio huiusmodi criminatores repellat, & praesumptio illa, qua verosi-

rosimiliter arbitramur, alias vetustis Scriptoribus suppetiisse notitias, alia monumenta, quae aetatem non tulerunt, unde illa, quae literis mandavere, certa & verissima hauserint? Historici fere omnes fide periclitabuntur, si in iis etiam, quae absurdi nihil includunt, huiusmodi ineptis exceptionibus eorum auctoritatem labefactare quis valeat. Iam cur *Livio*, *Diodoro*, *Plutarcho*, quae antiquissimis temporibus evenere, scribentibus fidem habeam?

C A P V T II.

Platonicae & Iudaicae doctrinae similitudo.

QVantum autem doctissimorum Scriptorum opinionem mirificus Iudaicae, Platonicaeque doctrinae consensus & similitudo iuvare noscuntur? Huius argumenti vim tantam esse sensit *Augustinus Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XI. ut, quum sacrarum scripturarum in Graecam linguam translationem Ptolemaica antiquiorem olim fuisse ne fando quidem accepisset, tamen se adsensurum ostenderet si quis adfirmaret Platonem per interpretem ea, quae arcanis Iudaeorum literis continerentur, didicisse; quod fere eadem & quamsimillima in utrorumque voluminibus reperirentur. Hanc Platonicae doctrinae cum Ebraica consensionem, concentumque mirabilem non summates tantum Christianae Sapientiae viri, verum etiam Ethnici ipsi Philosophi intelligentes, subspexere: quare *Numenius* Pythagoreus aeque ac Platonicus illud de Platone iudicium tulit, quod ab Alexandrino *Clemente*, *Eusebio*, & *Theodoreto* refertur. τί γάρ ἐςι Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀττικίζων; *Quid est enim Plato, nisi Moses Attice loquens?*

Eam utriusque sapientiae similitudinem non inficiatur *Clericus*, sed inter Mosen, & Platonem facile convenire concedit; adiicit tamen, *ut eum e Mose, quae habet paria, furatum esse constaret, quandoquidem, ut vidimus, testes fide digni nobis desunt, oporteret ostendi eiusmodi esse, ut nec ab aliis quam Iudaeis accipere, nec ipse comminisci ea potuerit, aut certe ita expressa esse ut loquutiones scripturae manifesto redolerent.* Heinc

ex-

excurrit memorando ea eſſe, quae *Plato* Moſi debere dicitur, ut aliunde omnia diſcere potuerit; proclamatque Aegyptiorum leges Ebraicis valde adfines fuiſſe, quemadmodum antiquas Atticas, quod forte a *Cecrope* Aegyptio profluxerint; recta inſuper ratione duce multa excogitari po uiſſe, quae omnino cum Moſis legibus convenirent. Ipſe his libenter adnectam, quae de Iudaicis ritibus ſcribit *Kirkerus*: *tantam habent*, inquit, *ad ritus, ſacrificia, caeremonias, ſacraſque diſciplinas Aegyptiorum adfinitatem, ut vel Aegyptios Ebraiſſantes, vel Ebraeos Aegyptiſſantes fuiſſe dicas.*

Ad haec ipſe reſponderim, etſi quaedam ex Aegyptiis inſtitutis & ritibus in ſuas leges Moſes transfudiſſe videatur, quaedam tamen eſſe, quae Iudaeis ab Aegyptiis debeantur, & ea praecipue documenta, quae ad rectam de Divinitate opinionem propius accedunt, aſſidua mutuaque utriuſque gentis commercia, de quibus non pauca quidem primo noſtri huius Commentarii volumine diſſerui, veroſimiliter perſuadeant. Etenim fere ſemper uſuvenit, ut qui ſimul longo temporis tractu converſantur, ſuis invicem placitis, & moribus adſueſcant. Non enim ſine magna ratione *Iuſtinus Martyr* in *Apologetico II.* exclamabat: οὐ τὰ αὐτὰ οὖν ἡμεῖς ἄλλοις δοξάζομεν, ἀλλ' οἱ πάντες τὰ ἡμέτερα μιμούμενοι λέγουσι. *Non ergo eadem nos cum aliis opinamur, ſed omnes illi noſtra per imitationem proferunt.* Quamobrem etſi quaedam *Plato*, quae Iudaicam Sapientiam redolent, ab Aegyptiis accepiſſet: tamen illum Iudaicae doctrinae prorſus expertem nunquam iure quis dixerit, nam etſi minus illa ex Moſe ad Platonem recta derivata eſt; eadem tamen ad illum quocumque tramite deducta profluxit Quod quidem in cauſſa eſt cur non amplius anxia, ac ſolicita inveſtigatione perquiram, an Plato coeleſtes Iudaeorum literas legerit, vel eis congreſſus fuerit [hactenus enim huiuſmodi diligenter ac ſedulo ſectati ſumus, ut quid ad eam opinionem fulciendam dici poſſet experiremur, non ut aliquid in re dubia & incerta definire auderemus] ſed conſtanter in poſterum & ſine ulla haeſitatione pertendam, multa Platonis decreta, a quibuſcumque ille acceperit, tamquam deductos longis & obliquis tramitibus rivulos, ex primaevo Iudaicae doctrinae fonte pro-

ma-

manasse. Iudaeorum nomine non Iacobi posteros tantum inpraesentiarum intelligo, sed & eos κατὰ πρόληψιν qui a *Noacho* propius traxerunt originem, & qui per orbem dispersi humanum genus in varias gentes & populos longe lateque propagavere. Nunc iterum in memoriam revocanda quae Libro primo de Adami ceterorumque Prophetarum sapientia, & divinarum rerum cognitione praestruximus; quae de Chaldaeorum, Aegyptiorumque doctrina tradidimus; quae de Iudaeorum dispersione & captivitate; de Graecorum Sapientum peregrinationibus & consultis opportuna commemoratione percurrimus. Lubet heic οὐκ ἀπροσδιονύσως profecto ea describere, quae vir adprime doctus, quum de Graecis Philosophis in quibusdam suis *Thesibus* loquutus esset, literis mandavit. *Verisimilius est*, inquit, *illos plurima quae sacris literis adfinia videntur, ex sola Iudaeorum consuetudine, vel potius maiorum traditione, vel antiquissimis Aegyptiorum & Phoenicum monumentis, vel solo denique rationis lumine accepisse*. Sed omnium maxime solertissimo *Burnetto Par. I. Archaeol. Philos. cap.* XIV. adsentiendum est, dum sapienter ac vere ita scribit: *Adscendamus altius*, inquit, *in quaerenda origine Philosophiae Barbaricae: altius inquam Mose, aut Abrahamo: ad diluvium usque, & communem gentium, & Iudaeorum patrem, Noachum, virum magnum, veri numinis cultorem, & utriusque mundi scientem. Quidni credamus ab hoc fonte, ab hoc viro originario, descendisse ad suos posteros, ad homines nempe postdiluvianos, ea Theologiae & Philosophiae capita, quae apud Gentes antiquo-barbaras reperiuntur? Suis liberis, & nepotibus fertur tradidisse Noachus praecepta moralia, quae praecepta Noachidarum dici solent: quidni etiam dogmata, quae eodem iure dogmata Noachidarum sunt adpellanda? &c.* Et mox: *Hic igitur, me Iudice, utriusque mundi incola, scientiarum lampada ab illis ad hos tradidit, & propagavit per terrarum orbem, una cum sua sobole & primaevis populis, quaedam semina tam naturalis, quam moralis doctrinae. Sed multum exaruisse sequioribus saeculis utramque doctrinam, & subcrescentibus zizaniis tantum non subfocatam esse, libens adgnosco*. Quum igitur deinceps de Platone verba faciemus, non tam de Platone, quam de aliis omnibus

bus Ethnicae ſapientiae Sacerdotibus loqui nos intelligetur.

Quum autem quaedam a Moſe ex Aegyptiis inſtitutis in ſuas leges traducta fuiſſe haud a vero abludere indicaverimus: heic quoque obiter indictum nolim me quibuſdam nunquam adſenſurum, qui omnes Iudaeorum ritus ex diverſarum gentium moribus repetunt: & ex illis ad alias nationes nihil unquam aut morum, aut rituum, aut caeremoniarum defluxiſſe contendunt. Quae me ad ita arbitrandum impellunt, tria ſunt momenta potiſſimum. Primum eſt, Scripturae auctoritas quae aliter omnino pronunciat: ſecundum, verae atque indubitatae hiſtoriae fides, quae varios eius gentis ritus, illius peculiares fuiſſe, aut apud illam fuiſſe primum inſtitutos adfirmat: tertium, ambiguitas quaedam, quae oritur vel ex eorum rituum origine & cauſſis: vel ex incerta apud diverſas gentes antiquitate: vel ex differentia & diſcrimine eorum inter ſe, qui tamen ſimiles aut adfines exiſtimantur.

Et quod primum adtinet lucentiſſima ſunt *Moſis* verba populum adloquentis, & Dei iuſſu intimantis ne mores & conſuetudines Aegyptiorum vel Chananaeorum ſequeretur: *Capite* enim XVIII. *Levitici* ita infit: *Iuxta conſuetudinem terrae Aegypti, in qua habitaſtis non facietis, & iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. Facietis iudicia mea, & praecepta mea ſervabitis, & ambulabitis in eis: Ego Dominus Deus veſter*. Capite autem XII. *Deuteronomii* ait: *Quando diſperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris poſſidendas, & poſſederis eas, atque habitaveris in terra earum: cave ne imiteris eas, poſtquam te fuerint introeunte ſubverſae, & requiras caeremonias earum dicens: ſicut coluerunt gentes iſtae Deos ſuos, ita & ego colam. Non facies ſimiliter Domino Deo tuo*. Capite vero eiuſdem libri IV. quomodo Moſes, ſi eoſdem ritus & caeremonias, quas apud Gentes viderat, aemulatus eſſet, ita ſine mendacio, aut impudentia loqui potuiſſet? *Scitis quod docuerim vos praecepta atque iuſtitias, ſicut mandavit mihi Dominus Deus meus: ſic facietis ea in terra quam poſſeſſuri eſtis: & obſervabitis & implebitis opere. Haec eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus coram*

ram populis, ut audientes universa praecepta haec, dicant: En populus sapiens & intelligens, gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quae habeat deos adpropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quae est enim alia gens sic inclyta, ut habeat caeremonias, iustaque iudicia, & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? Quod quidem adeo verum etiam Ethnicis ipsis visum est, ut *Tacitus Lib. V. Historiarum* scriptum reliquerit: *Moses, quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus, contrariosque ceteris mortalibus, indidit. Profana illic omnia, quae apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quae nobis incesta.*

Secundo serio animadvertendum est ex certissimis sacrae historiae monumentis liquido constare caeremonias quasdam, & instituta Iudaeorum propria ac peculiaria fuisse, vel saltem apud eos orta primum & excitata. Huiusmodi sunt, diei septimi requies, quae a Deo ipso *Exodi cap.* XVI. *vers.* 23. imperatur, cuiusque rei ratio adfertur *cap.* XX. *vers.* II. *Sex enim diebus fecit Dominus coelum, & terram, & mare, & omnia, quae in eis sunt, & requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificavit eum.* Hoc autem proprium & peculiare fuisse Iudaeorum ne Ethnici quidem Scriptores dubitare nos sinunt, ut *Tacitus, Iustinus, Tibullus, Ovidius, Seneca, Horatius, Martialis, Iuvenalis, Rutilius.* Circumcisio quoque propria primum Iudaeorum fuit, quum eam sciamus ex *cap.* XVII. Geneseos a Deo ipso Abrahamo indictam fuisse; & satis argumenti habeamus ut serio iudicatoque existimemus nullum eiusdem ritûs usum ante ea tempora apud Aegyptios extitisse. Ratum enim exploratumque est Abrahamum anno Per. Iul. MMDCCXCIII. in Aegyptum concessisse, ubi propter Sarai uxorem suam valde locupletatus est, *fueruntque ei*, ut habetur *Genes. cap.* XII. *vers.* 17. *oves, & boves, & asini, & servi, & famulae, & asinae, & cameli.* Et tamen dicitur post annos XXIV. quum illi circumcisionis lex a Deo imposita est, omnes viros domûs suae, tam vernaculos, quam emtitios, & alienigenas pariter circumcidisse, *Genes. cap.* XVII. *vers.* 27. Horum autem, ut vidimus, bona pars, Aegyptii erant: & vel ipsa Agar Aegyptia fuit. *Genes.* XVI.

 vers. I.

verſ. I. Quod ſi non omnes Aegyptii circumcidebantur, ut vel ex *Apionis* hominis Aegyptii exemplo apud *Ioſephum* diſcere eſt; vel Sacerdotes tantum, ut ſcribit *Epiphanius Haereſ.* xxx. cur credam ab eis hunc ritum eſſe propagatum ad gentem, cuius mares omnes hoc ſignaculo non notari religioni ducebant? Paſchatis quoque ſolemnitas, azymorum agnique comeſtio, & primogenitorum oblatio & conſecratio, ita ſolis Iudaeis convenire noſcuntur, ut quicumque id inficias ierit, XII. & XIII. Capita Libri *Exodi* nunquam legiſſe liquide, & ſancte iuraverim. Cauſae enim, quibus Moſes permotus haec inſtituit, nonniſi apud Iudaeos exſtiterant. Multa alia proferre poſſem, quae nemo, modo ſani capitis, aliis, praeter Iudaeos, gentibus accepta ferenda eſſe pertendat.

Adde inſuper multos alios fuiſſe Iudaeorum ritus & caeremonias, quarum originem nulla cauſa eſt cur ad Ethnicos referamus. Si enim de ſacrificiis ſermo eſt, nonne *Abelem & Cainum*, quos imitarentur, habebant? illi enim munera Deo de fructibus terrae, & primogenitis gregis in ipſo mundi exordio obtuliſſe memorantur, *Geneſ. cap.* IV. Nonne altare aedificaverat *Noe*, ſuper quod & hoſtias mactavit, & obtulit holocauſta? *Geneſ. cap.* VIII. Altare quoque dicitur ab *Abrahamo* conſtructum, in quo nomen Domini invocaverit *Geneſ. cap.* XII. & XIII. qui inſuper a Deo iuſſus vaccam, & capram, & arietem triennes, & turturem & columbam ſacrificavit *Geneſ. cap.* XV. Holocauſtum quoque arietis, loco filii, obfert in monte, *Geneſ. cap.* XXII. *Melchiſedech* autem Dei altiſſimi ſacerdos nonne panem & vinum in ſacrificium protulit? *Geneſ. cap.* XIV. *Iobus* quoque ſacrificavit, ut *cap.* I. videre eſt. Quare quum talia exempla maiorum ſuorum Moſes habuerit, non video cur his praeteritis ad Ethnicorum mores potius reſpexerit? In hoc certe Aegyptios imitatus non eſt, qui tantum aberat ut quaslibet huiuſmodi hoſtias immolarent, quin potius iumenta & feras pro diis ſtulta religione venerabantur, ut ipſe *Moſes Exodi cap.* VIII. teſtatur, & *Ioſephus Lib. II. contra Apionem*, & *Iuvenalis Satyra* XV. ſeu quicumque illius auctor eſt. Quaslibet dixi, nam certas victimas immolandi morem apud Aegyptios fuiſſe ſcribit *Lib. II. Herodotus*, cuius teſtimonio, quemadmo-

admodum & *Strabonis*, temperanda ea, quae laudati *Iosephus*, & *Iuvenalis* nimis libere indicare videntur. At nobis sufficit plaeraque eorum, quae in hostias mactari iussit Moses, pro diis habita & culta fuisse ab Aegyptiis, ut recte notant *Manetho* apud *Iosephum contra Apionem*, *Tacitus Lib.V. Histor.* & doctissimus *Theodoretus Lib. VII.* θεραπευτ. ut de *Maimonide* in *More Nebochim part. III. cap.* XLVI. taceam. Verissima autem sacrificiorum ratio est illa, quam viri doctissimi exsequuntur, quaedam scilicet ab hominum ingenio excogitata, quibus externo quodam cultu pios se adversus Deum, & religentes ostenderent. *Ioh. Chrysostomus XII.* de Statuis de Abele loquutus: Οὐ γὰρ παρά τινος μαθὼν, οὐδὲ νόμου περὶ ἀπαρχῶν διαλεγομένου ταῦτα ἀκούσας, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρὰ τοῦ συνειδότος διδαχθεὶς, τὴν θυσίαν ἐκείνην ἀνήνεγκε. *Non enim ab ullo edoctus, non lege accepta quae de primitiis aliquid constitueret, sed apud se suapte motus conscientia sacrificium illud obtulit.* In *Responsis ad Orthodoxos*, in Operibus *Iustini* ad Interrogatum LXXXIII. Οὐδεὶς τῶν θυσάντων τὰ ἄλογα θυσίαν τῷ θεῷ πρὸ τοῦ νόμου κατὰ τὴν θείαν διάταξιν ἔθυσε, κἂν φαίνεται ὁ θεὸς ταύτην προσδεξάμενος, τῇ ταύτης ἀποδοχῇ δεικνύων τὸν θυσάντα εὐάρεστον αὐτῷ. *Nemo eorum qui ante legem pecudes Deo obtulit, divino id iussu fecit, quamquam patet talia acceptasse Deum, & eum qui offerebat.* Non opus ergo fuit Ethnicis superstitionibus, quum quilibet vel ex se excogitare talia possit, vel viros sanctissimos imitari. Ex Ethnicis quoque cur repetamus non video mundorum & immundorum animantium distinctionem, de qua *Moses cap.* XI. *Levitici* loquitur, quum eam Deus fecerit Noacho, priusquam arcam ingrederetur, ut legitur *Genes. cap.* VII. Decimas solvi iubet *Moses Levitici cap.* XXVII. at nonne in antecessum Abraham eas Melchisedecho dederat, & Iacobus Deo se daturum receperat? *Genes.* XIV. & XXVIII. Carnis autem cum sanguine usus in epulis nonne a Deo Noacho interdicitur? *Genes. c.* IX. Ex eo vero quod contigit Iacobo cum Deo luctanti, ac deinde claudicanti, Iudaei non comedunt nervum, qui in femore eius emarcuit. *Genes. cap.* XXXII. *Moses* item *Deuteron. cap.* XXV. iubet, ut frater uxorem fratris defuncti accipiat, & suscitet semen fratris sui: & primogenitum ex ea filium nomine

mine illius adpellet, ne deleatur nomen eius ex Israel. Idem autem mos & institutum apud Iacobi filios obtinebat, ut liquet ex *cap.* XXXVIII. *Geneseos*, ubi Iudas dicit ad Onan filium suum: *Ingredere ad uxorem fratris tui, & sociare illi ut suscites semen fratri tuo. Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur.* Fornicationis poena fuit olim ut femina combureretur, *Genes.* XXXVIII. Meretrices quoque morti addicit *Moses Deuteron. cap.* XXII. Primitiae frugum terrae ex Mosis lege in domum Dei deferendae erant *Exod. c.* XXIII. eaedem Deo oblatae a filiis Adami inter ipsa mundi primordia fuerunt *Genes. cap.* IV. Alia multa commemorare possem quae a Mosis maioribus factitata luculenter ostendent alia exempla legislatorem illum, quae imitaretur, habuisse, quam quae Ethnica superstitio suppeditabat: a cuius ritibus adeo abhorruit, ut si quae sancti etiam & casti viri in Dei honorem & cultum fecerant, & ab Ethnicis ad profanas religiones deinde translata fuerant, eadem penitus abominatus suis explicate ac graviter interdixerit. *Abrahamus* filium Deo immolaturus fuit *Genes.* XXII. Tale quicquam fieri vetat *Moses* Gentium ritus detestatus *Deuteron. cap.* XII. Idem plantaverat nemus in Bersabee, & invocaverat ibi nomen Domini Dei aeterni, *Genes. cap.* XXI. *vers.* 33. Hoc ipsum autem prohibetur a Mose *Deuter. cap.* XII. *vers.* 4. quia gentes hunc ritum usurpaverant. *Abrahamus* pariter Deo sacrificaturus in Montem ascenderat *Genes. cap.* XXII. Omnia loca excelsa, & colles, in quibus suas caeremonias peragebant Idololatrae, vitari aut subverti iubet Moses laudato loco *Deuteronomii*. Quare iam constat, arbitror, Mosen praecipue suae gentis ritus, qui iam invaluerant, respexisse & confirmasse, & ab Ethnicorum caeremoniis, & profanis ritibus, quoad fieri potuit, vehementer abhorruisse.

Nec statim obiiciendum est Mosis maiores ritus illos, ac religiones, quas memoravimus, mutuas a Gentibus aliis accepisse, quum de quibusdam certum & perspectum sit eas a sanctorum hominum pietate initium habuisse, vel ab iis primum excogitari potuisse. Obscurum insuper, atque inexplora-

ra-

ratum eſt, quos antiquiſsimis illis temporibus Ethnici ritus, ſacra, caeremonias habuerint, adeoque omnino incertum an quidam ritus ab his ad primaevae aetatis Iudaeos defluxerint, vel contra. Quare quum de multorum Ethnicorum rituum antiquitate nihil liqueat, prudentius facturum exiſtimo, ſiquis rem dubiam in medium relinquat: aut pro plerorumque Iudaicorum inſtitutorum primigenia vetuſtate praeſumat, arbitreturque ſanctos illos viros profanis Ethnicorum ritibus Deum Opt. Max. colere & venerari non ſubſtinuiſſe. Quod autem Moſis leges adtinet, ipſe quidem prope temerarium exiſtimaverim ob eamdem rationem de iiſdem aliquid definire, quum non liqueat quae leges, qui ritus, ſaltem magna ex parte, Moſaicis temporibus apud Aegyptios obtinerent. Quoſcumque enim Aegyptiacos ritus Moſaicis ſimiles & adfines deprehendimus, ii tantum a Scriptoribus a Moſis aetate longe diſtantibus, ut *Herodoto*, *Diodoro*, & ſimilibus, memoriae traditi ſunt, quare ex hiſce Scriptoribus de eorum antiquitate diiudicare non eſt. Conſtat inſuper memoratos hiſtoricos aut mendaces interdum, aut non ſatis exactos adgnoſci, & praecipue in his, quae ad gentium aut inſtitutorum antiquitatem ampliandam pertinent, ut docte & dilucide oſtendit inter alios in ſua Chronologia vir ſummus *Iſ. Nevvtonius*. Quod ſi quis dixerit non dubitandum, quin Moſis aetate Aegyptii caeremonias ſuas, qua ſacras, qua civiles habuerint, quum eorum regnum iam prope a diluvii aetate conditum, & ſtabilitum fuiſſet. Illi ipſe lubenter adſenſerim, ſed in incerto haberi dixerim, quae & quales eſſent illae caeremoniae, quum tam multa volventibus annis cum in legibus, tum in moribus, & inſtitutis immutari videamus:

. . . . . Coelum, & quodcumque ſub illo eſt,
Immutat formas, telluſque, & quidquid in illa eſt.

Et ex certis hiſtoriae monumentis clare ac perſpicue demonſtrare poſſem quas, & quantas imperia & gentes diverſis temporibus, quoad ritus & caeremonias, mutationes acceperint. Quamobrem ex moribus & inſtitutis, quae a Scriptoribus ſerae nimis aetatis apud Aegyptios viguiſſe dicuntur, eadem omnia antiquiſſima, & a primis ſaeculis deducta fuiſſe legitimum

mum consectarium non exsistit. Nec verum esse revincitur Iudaeorum gentem vilem apud Aegyptios, despectamque fuisse: aliud enim omnino suadent, quae de Abrahami, Iosephi, & Mosis apud eosdem gloria; de mutuo ac frequenti utriusque gentis commercio, & consuetudine superius tempestive differuimus. Sed & si natio ipsa vilis, & despectui ab Aegyptiis habita fuisset, non inde sequeretur tamen, ut eius rituum splendore, pompa, magnificentia minime commoveri debuissent. Immo isthuc ipsum iusta admirationis caussa illis fuisset. Quod quidem iure sibi tamquam vaticinans promittebat *Moses Deuteronom. cap.* IV. Nec facile admittere est Aegyptios ita suorum rituum antiquis temporibus tenaces fuisse, ut externas omnes & advenas caeremonias omnino repudiarent. Nam & Romani ipsi quum a peregrinis religionibus, & sacris quammaxime abhorrerent, ut constat ex Halicarnassensi *Dionysio Lib. II.* & *Livio Lib. IX. Decadis* IV. externos tamen Deos Roma receperunt, ut Cybelen, & Phrygia sacra, de quibus *Ovidius Lib. IV. Fastorum*, aliique Romanae historiae Scriptores, quod quidem contigit, ut ille ait:

Post, ut Roma potens opibus iam saecula quinque
Vidit, & edomito sustulit orbe caput.

Vt nihil de Sacris Isiacis dicam, quae & ipsa recepta fuerant a Latinis; unde *Lucanus Lib. VIII.*

Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semicanesque deos, & Sistra iubentia luctum,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirin.

Alia autem quae ex rituum similitudine ducunt argumenta, futilia pleraque, ac prope ridicula deprehenduntur, non tam ex iis, quae hactenus copiose differuimus; quam ex eo, quod si res probe expendatur, maxima inter quosdam Iudaeorum, aliarumque gentium ritus, qui prope iidem, & adfines iudicantur, discrepantia reperitur. Non enim statim si quae similitudinis umbra intercedit, aliud ex alio descendere coniiciendum est, quum & in multis aliis discrepet, quod in aliquo simile esse cognoscitur. Eaedem enim caussae me impellere potuere ad aliquid excogitandum, quod cum re alia nonnullam formae, aut usus habeat adfinitatem. Non enim

enim ſtatim quia galero caput operio, illique aëris intemperiem defendo, aut Armenias tiaras, aut Romanorum tutulos, aut Phrygias mitras imitatus fuerim; ſed illa eadem neceſſitas ſaluti conſulendi, imbres arcendi, aeſtus & frigora vitandi, quae illos impulit ad huiuſmodi capitis operimentis utendum, me quoque coëgit ad ſimilis & paris uſus veſtem adinveniendam. Itaque nulla cauſa ſubeſt, cur Arcam foederis Ciſtarum Ethnicorum imitamentum exiſtimem. Nam licet uſus earum prope idem fuerit ac Arcae foederis, tamen, quum Moſes proſpicere vellet tabularum legis incolumitati, opus fuit ut loculum fabricaret, quo reconditae illae in longum aevum integrae atque inviolatae ſervarentur. Quare ex hac cauſa intelligitur & exemplari opus Moſen ad arcam faciendam non habuiſſe; & uſum illius eumdem, forte tamen fortuna, cum Ciſtis futurum fuiſſe. Ridicularius profecto quis eſſet, ſi Chriſtianos diceret Ethnicorum ritus imitatos quod in Sacramento Euchariſtiae conficiendo calicem adhibeant; nam & illi in ſacrificiis, & pateris, & ſimpulis, & cymbiis, & guttis, & aliis id genus vaſis utebantur. Etenim natura rei, quam Chriſtiani ſuper altare obferunt, ſcilicet vinum, vel ſtolidum quemque, & vere plumbeum ad eiuſmodi vaſcula uſurpanda excitaret, atque compelleret. Ceterum mirum quantum Ethnicorum Ciſtae forma, & materia a foederis Arca differrent.

Numquam tamen inficias ierim leges, & ritus aliquos a Gentibus mutuos Moſen accepiſſe, & eos praecipue, quorum inſtitutio apud Iudaeos primum facta non demonſtratur, vel quorum antiquitas ſupra etiam Moſaica tempora veroſimiliter arguitur, vel qui, quum vetuſtiſſimi deprehendantur, omnimoda inter ſe ſimilitudine minime deſtituuntur. De his igitur intelligendi veniunt Patres aliqui, qui ex gentibus ad Iudaeos ritus, ſacra, caeremonias, religiones tranſiiſſe innuere videntur. Quamquam, ſi probe eorum dicta expendantur, non id ſimpliciter adfirmare deprehendentur, quaſi iidem prorſus Gentium ritus ad Iudaeos traducti fuerint; ſed Deo non diſſimili, ac gentes facerent vel facturae eſſent, ratione, externis ſcilicet quibuſdam ſacris, &

prolixis caeremoniis, & anxiis & prope supervacaneis institutis, coli se, ac honorari placuisse, ut in populo, quem elegerat, industrie ac providenter idololatriae periculum anteverteret. Audiatur aureus ille eloquentiae fluvius *Iohannes* Constantinopolitanus *Homilia XXVII. in Genes.* ubi quum de Noachi sacrificio ageret, ita infit: *Quare autem, dic oro, haec fieri omnino permittit?* [scilicet Deus] *Et in hoc nostrae infirmitatis habetur ratio. Quia enim homines paulatim a vero Dei cultu defecturi erant, & proprios Deos effecturi, quibus sacrificia immolarent, prius voluit ut sibi dona obferrentur: quo vel sic a proposito depelleret, pernicioso errore inliciendos.* Et ex intervallo: *Sane propterea permisit misericors Deus sacrificia sibi obferri, ut quoniam natura nostra imperfectius se habebat, simul & suam gratitudinem declarare, & idolorum perniciosum cultum effugere possit. Nam quum tantum nobis permiserit Deus, multi tamen a ruina sibi non caverunt: si hoc non fuisset factum, quo pacto quis damnum hoc effugisset?* Sed graviter quoque ac copiose fere eadem ante declamaverat *Tertullianus Lib. II. Adversus Marcionem: Sacrificiorum quoque onera*, inquit, *& operationem, & oblationum negociosas scrupulositates nemo reprehendet, quasi Deus talia proprie sibi desideraverit, qui tam manifeste exclamat: Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? &, Quis exquisivit ista de manibus vestris? Sed illam Dei industriam sentiant, qua populum pronum in idololatriam, & transgressionem, eiusmodi officiis religioni suae voluit adstringere, quibus superstitio saeculi agebatur, ut ab ea evocaret illos, sibi iubens fieri quasi desideranti, ne simulacris faciendis delinqueret.* Hanc ipsam caussam legis de sacrificiis adfert *Maimonides* in *Doctore dubitantium Lib. III. cap.* XXII. Et ex hisce explicare est ea, quae habet laudatus *Chrysostomus Homil. VI. in Matthaeum* & *Theodoretus Lib. VII. Θεραπ.*

Stat igitur nostra sententia, nec a vero nostri, & Ethnici ipsi Scriptores aberrant, quum inter Iudaicos, aliarumque gentium ritus, & instituta discrimen haud modicum deprehendunt, & *Diodorus* inprimis *Ecloga Lib. XL.* ut *Tacitum*, de quo superius, praetereamus.

CA-

CAPVT III.

Ex universitatis contemplatione ad Divinae Trinitatis cognitionem perveniri non posse.

SEd ut e diverticulis in regiam viam redeamus, quum iusto voluminis oneri consulendum sit, nec sit praesentis otii per omnia, quae paria cum Mose *Plato* habet, excurrere, & an aliunde quam ex Iudaeorum doctrina Philosophus ille eminentissimus accipere potuerit, examinare; mihi subficiet inpraesentiarum ostendere, ut operam ludat *Iob. Clericus* dum adstruere contendit περὶ τριῶν ὑποςάσεων ἀρχικῶν doctrinam nonnisi humanae ratiocinationi & coniecturae a Platone, aliisque Philosophis deberi. Id facile se confecturum sperat si neget, *in vetere Testamento indicium esse ullum plurium numero substantiarum*, sunt ipsissima *Clerici* verba, *divinarum, quales somniabat Plato, & quales Patres credidere*. Ipse quoque lubenter & aequo animo *Clerico* adsentirer, quum nullum in arcanis Iudaeorum libris plurium numero divinarum substantiarum, quales *Plato* credidit, indicium esse adfirmat; sed quum heic etiam venerabiles Ecclesiae Patres falsae persuasionis insimulet, & *Epistola VIII.* inficias insuper eat, vestigia ulla in laudatis voluminibus inesse, & quaedam οἰκονομίας cuiusdam, ut cum *Tertulliano* loquar, & distributae Divinitatis lineamenta, non ad substantias divinas numero plures, sed ad plures Hypostases, ab eo qui rem penitus ac recte percipiat, intelligendas; hominis veritati manifestissimae repugnantis misereor, & ut omnia eius machinamenta funditus subruam, de Sanctae Trinitatis apud Iudaeos cognitione disputare aliquantulum differens, ita sermonem instituo.

Etsi subponere lubeat ex rerum etiam universitatis contemplatione posse quem ad nonnullam huius mysterii cognitionem adsurgere; illud tamen verosimilius ac probabilius est contigisse, quod facilius, & expeditius, & minori conamine fieri potest, quam quod arduum & inaccessum, atque immensae difficultati obnoxium esse deprehenditur. Sed facilius est

& ma-

& magis in promptu ex coeleſtibus literis vel ex Ebraica traditione aliquam Divinae Trinitatis imaginem & cognitionem eruere, quam per univerſitatis contemplationem humana ratiocinatione ad illam pervenire. Firmato igitur modo per hypotheſin, *Platoni* vel aliis ſapientibus arcanas ſcripturas, aut Iudaica placita innotuiſſe; non eſt ambigendi locus quin ex iiſdem ſuam de Divinitatis gradibus & diſtributione ſententiam hauſiſſe exiſtimandum ſit. Quod ſecundo loco adſumſimus facillime probatur, & ſtabilitur inconcuſſe. Quid enim magis obvium, quid proclivius, quam ex iis literis, in quibus modo Deus plurativo numero ſignificatur, quo innituntur *Origenes*, *Hieronymus*, *Epiphanius*; modo eius Spiritus aquis ab ipſo rerum initio ſupernatans inducitur, quo argumento in hunc finem utuntur *Tertullianus*, *Baſilius*, *Ambroſius*, & *Hieronymus* laudatus; modo geminus Dominus intimatur, quod expendunt *Euſebius Caeſarienſis*, & *Cyrillus Alexandrinus*; modo duo Dii diſtincte & explicate ingeruntur; modo divina proles exprimitur; modo Spiritus Dei diſerte enunciatur; modo Sapientia una cum Deo mundi rerumque omnium artifex adſeritur: ex iis, inquam, literis, ex eiuſmodi doctrina in divinae cuiuſdam pluralitatis, ut ita dicam, ſubſpicionem incurrere? Modo non adfirmo iſta omnia ea eſſe, quae ſolertiſſimo *Clerico* ad trutinam eadem revocanti plures Divinitatis hypoſtaſes eſſe ſuadeant; ſed ea tantum quae minus acutis, & cautis, & in ſcripturarum lectione non admodum exercitatis facile imponere poſsint, & divinam quamdam pluralitatem ingerere. Sed quid e contra difficilius, quid ſalebroſius, magiſque arduum, quam ex hacce rerum omnium univerſitate, quae & una facillime creditur, & ab uno condita & abſoluta protinus intelligitur, & unius praecipue providentia regi ac procurari omnium conſenſu & voce proclamatur; tres eius eſſe opifices, & conditores, tres qui eam ſummo imperio, principali regimine, excellentiſsima poteſtate tueantur ac ſervent, percipere aliquatenus ac comprehendere?

At recte quidem ac ſapienter, Angelicae perſpicientiae vir, *Thomas Aquinas I. I. Quaeſt. XXXII. art.* 1. contra hypothe-

thesin, quam disputationis gratia substruximus, scriptum reliquit: *Impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem Trinitatis divinarum personarum pervenire. Ostensum est enim supra, quod homo per rationem naturalem in cognitionem Dei pervenire non potest, nisi ex creaturis. Creaturae autem ducunt in Dei cognitionem, sicut effectus in causam. Hoc igitur solum de Deo naturali ratione cognosci potest, quod competere ei necesse est secundum quod est omnium entium principium. Virtus autem creativa Dei est communis toti Trinitati: unde pertinet ad unitatem essentiae, non ad distinctionem personarum. Per rationem igitur etiam naturalem cognosci possunt de Deo ea, quae pertinent ad unitatem essentiae, non autem ea quae pertinent ad distinctionem personarum*. Atque ita quidem ille.

C A P V T IV.

Idem continuatur argumentum.

THeologi itaque doctissimi *Thomae* verissima, quam protulimus, doctrina, ut aliter nostram argumentationem concipiamus non tam suadet, quam cogit; quare ita eam proponere est. Illud tantum contigisse credibile est, quod fieri potest, non quod factu deprehenditur impossibile: atqui ad τριῶν ἀρχικῶν ὑποςάσεων notitiam naturali ratiocinatione adsurgere impossibile est: non igitur in eam tali via *Plato*, ceterique Philosophi pervenere. Propositionum alteram esse certissimam ex inconcussis *D. Thomae* documentis, ut diximus, liquet.

Sed ut res magis atque magis elucidetur, lubet hunc locum urgere diutius, & τὸ ἀδύνατον, quod praetendimus, manifestissimum efficere. Nemo quidem inficias ierit, si humana coniectura & naturali ratiocinatione tantum tres esse ἀρχικὰς ὑποςάσεις deprehendere esset, Christianis potissimum temporibus eiusmodi ratiocinationes conficere, & concinnare, & quae praemittenda, quae adsumenda, ut legitimum consectarium deduci possit, cognoscere proclive esse debere atque facillimum. Nam si re adhuc incomperta & incognita *Plato*, aliique

que Ethnici Sapientes ita naturaliter ratiocinari potuere, ut memoratas Hypostases aliquatenus intelligerent: quid de Christianis Philosophis dicendum est, quibus ad eam investigationem tot praesidia subpetunt? qui iam plures esse divinas Hypostases ex coelesti revelatione & credunt, & sciunt: non tantum quod *Plato* illas invexerit, aut *Auctor Sapientiae* insinuaverit, aut *Siracides* adseruerit, aut *Aristobulus* indicaverit, aut *Philo* tam multis adstruxerit, aut Chaldaei Paraphrastae diserte praedicaverint? Nihilo tamen minus nullum Christianorum Sapientum reperire est [nam erraticam *Raim*: *Lullii* opinionem non moror] qui ea quae de Trinitatis mysterio Christus docuit in naturae & universitatis theatro saltem per vestigia, per indicia quaedam atque umbracula insinuari & obgeri deprehenderit. Et quantis, Deus bone, machinamentis, quanto molimine isthuc ipsum adcuratissime persequi, & solertissime investigare viri undequaque doctissimi adgressi sunt? Omnem quidem lapidem movit, omnem in id curam & nervos intendit Patrum omnium acutissimus *Augustinus Lib. XI. De Civit. Dei, & Lib. IX. X. & XI. De Trinit.* sed praestare non potuit, quia rei natura non patiebatur. Si igitur postquam *Plato* tam multa περὶ τῦ λόγυ disseruit; post quam Mundi Servator, & ipse λόγος, Trinae Divinitatis mysteria revelavit; postquam ad rem arcanam inlustrandam viri sapientissimi prolixis & eruditissimis lucubrationibus insudarunt: probe tamen recteque rem expendenti nulla ratio naturalis obcurrit, qua ad tres Hypostases divinas inducendas non dicam adigatur, sed ne adliciatur quidem: qui a nobis impetrare possimus ut credamus *Platonem*, aliosve Philosophos, nullo praeveniente monumento, nulla subgerente doctrina, cognitionem hanc profecto mirabilem naturali ratiocinatione, humana speculatione, universitatis contemplatione adsequutos fuisse? Quid igitur restat dicendum? Id profecto: quando *Plato*, ceterique antiquitatis Sapientes, sola naturali ratione duce eiusmodi notitiam adquirere non valuere, ex divinitus inspiratis scripturis, Iudaeorumve placitis illam accepisse. Quod enim universam rerum naturam speculando reperiri non potuit, innumeros homines, eosque omnes doctrina conspicuos in iis

lite-

literis ac decretis offendisse & deprehendisse exploratum est.

Modo Sanctae Trinitatis indicia in arcanis Ebraeorum literis exstare non contendo: sed ea tantum in illis contineri confirmo, quae Divinae Trinitatis sacramentum doctissimis viris represcntare potuere; & iis quidem, qui ex naturae contemplatione aliquid de illo subspicari nequiverant. Eapropter *Sapientiae Scriptor* περὶ τοῦ θείου λόγου praeclare & luculente disserit, quem frustra *Clericus* pertendit esse Platonicum; qui tamen, etsi talis fuisset, doctrinam certe Prophetis minus consonam obgerere non sustinuisset: *Aristobulus* eamdem sententiam insinuare videtur: *Philo* autem nil aliud prope personat, quam θεῖον λόγον, & ut ipse *Clericus Epistola VIII.* recte advertit, nil aliud ostendere conatur, quam περὶ τοῦ λόγου doctrinam de Mosaicarum literarum fonte defluxisse, & Platonica consulta cum Iudaeorum sapientia confundere. Quam multa & praeclara Chaldaei Paraphrastae περὶ τοῦ λόγου effati sunt? Hi profecto nonnisi Ebraica decreta se tradere arbitrabantur. Sed eos λόγον ἐνυπόςατον non intellexisse contendit *Clericus*, contendunt alii: egregie tamen omnibus hisce vitilitigatoribus occurrunt viri doctissimi *Iac. Capellus*, *Steph. Rittangelius*, *Fagius*, aliique. Sed nimiae operae & prolixitatis esset Christianos omnes Sapientes enumerare, qui in antiqui Foederis voluminibus certissima & manifesta Sanctae Trinitatis indicia videre sibi visi sunt. At hi omnes, aliquis reponat, scripturarum sensum nec probe, nec penitus introspexere. Herbam inpraesentiarum porrigam: sed *Plato*, aliique Ethnici Philosophi, Iudaicas scripturas, aut consulta non recte intelligentes, in eamdem hallucinationem tot magnis viris communem convenire potuerunt, quum somniatam ratiocinationem compingere & concinnare nemo potuerit.

Verum urgeat iterum aliquis, & interroget, cur facilius *Plato*, aliive ex Iudaeorum placitis plures esse divinas Hypostases intellexere, quas certe fatendum est in sacris libris subobscurius indicari, quam quod perspicue & explicate saepius ingeritur ac proclamatur, unum tantum & singularem esse Deum? Sed qui *Platonis* lectioni adsueverit facile comprehendet ab illo etiam unum Deum saepe praedicari, quod re-

cte

cte etiam animadvertebat *Porphyrius Lib. IV. Histor. Philosophicae* apud *Cyrillum Alexandrinum Lib. I. contra Iulianum*, quod & ceteri fere omnes philosophi fecere, ut late ostendunt *Iustinus Martyr*, *Athenagoras*, & laudatus *Cyrillus*: & tamen impedimento esse non censet, quin & alii Dii constituantur, qui ab uno, primoque originem ducant. Praesignia sunt hac super re *Plotini* verba *Ennead. V. Lib. I. cap.* VIII. ὁ δὲ παρὰ Πλάτωνι, inquit, Παρμενίδης ἀκριβέστερον λέγων, διαιρεῖ ἀπ' ἀλλήλων τὸ πρῶτον ἓν, ὁ κυριώτερον ἓν· καὶ δεύτερον ἓν, πολλὰ λέγων· καὶ τρίτον ἓν καὶ πολλά· καὶ σύμφωνος οὕτως καὶ αὐτός ἐστι ταῖς φύσεσι ταῖς τρισίν. *Parmenides autem loquens apud Platonem, exactius inter se distinguit primum ipsum unum: quod & praecipue unum est, solumque unum. Item secundum unum multa nominat. Tertium denique unum atque multa. Hic itaque sic tres dictas confirmat naturas.* Optime item *Proclus* in Theologiam Platonicam *Lib. I. cap.* IV. Αὐτὸ δὲ τὸ ὂν μετέχει τῆς ἐξῃρημένης τῶν ὅλων ἑνάδος, καὶ ὡς πεπονθός ἐστι τὸ ἕν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ ἓν ὑφειμένον τοῦ ἑνὸς, καὶ ἡνωμένον ὑπάρχον, ἀλλ' οὐ πρώτως ἕν. *Ipsum vero ens particeps fit illius unitatis, quae ex universis rebus est exemta, & quomodo unum patiatur, idest adficiatur: sed tamen id quod sit per se unum non sit subiectum uni, & unitum exsistens, sed non primo unum.* Quid quod saepe etiam in coelestibus literis plures Dii, sine unitatis damno, nominantur?

Vnam heic antevertam calumniam, quae forte a nobis veram tantummodo Dei Trinitatem, non autem Platonicam, aut Arianam, humana coniectura adtingi non posse demonstratum fuisse praetenderit. Si quis cor habet, etsi de falsa *Platonis* Trinitate sermo sit, easdem vel maiores difficultates recurrere statim intelliget. Siquis autem pertendat *Platonem* male ratiocinatum fuisse, adeoque errore quodam & paralogismo ductum suam demiurgicam Trinitatem introduxisse, huic abunde inferius factum ibimus satis, quamquam & ex insequenti Capite aptam congruamque responsionem habere quis potest.

Interim adversus eos, qui nimium humanae inventioni, & ratiocinationi deferunt, adrogantque, doctissimum *Burnettum Part. I. Archaeolog. Philos. cap.* XIV. ita graviter, & copio-

piose differentem audiamus: *Quis tantum*, inquit, *ingenii acumen, & rationis vim, & disserendi facultatem & exercitationem in priscis illis viris mihi commonstrare poterit? quae naturae examina, & observationes, & experimenta posteris prodiderunt? cedo mihi aliquot exempla, & specimina in Aegyptiis, in Chaldaeis, in Brachmanis, ceterisque, huius praeclarae & inventricis indolis: ut sua vi, atque suis ratiociniis tantarum sibi rerum comparasse scientiam, non temere credamus. Sua dogmata tradunt plerumque nude & simpliciter, nulla praeeunte dissertatione, nullis munita rationibus; ab ipso nutu, & auctoritate docentis recipienda. Vel si forte rationes adferant, sunt vagae, & instabiles: quae plus minus valent ad lectoris adfectum, & arbitrium. Mundi futura conflagratio, est dogma perantiquum: a Gentibus ad Graecos deductum: sed neque ab his, aut illis probatum legimus, nec tam dirae sententiae caussas aut modos exposuerunt. Quod si argumentis a natura rerum petitis, & ratiocinativo, ut aiunt, orationis genere, in huius rei notitiam pervenissent, iisdem usi essent ad persuadendum aut revincendum alios, quos eadem doctrina imbuere. Sed nude accepta, nude retulerunt: ut solent transferri πατροπαράδοτα &c.*

C A P V T V.

Plato *de Demiurgica Trinitate doctrinam aliis debet*.

QVoniam vero de *Plotino* mentio incidit, iam tempus est *Clerici* seu calumniam, seu hallucinationem, sublimis huius Philosophi testimonio & auctoritate, in propatulo conlocandi. Tempestive superius Libro Secundo locum ex *Platonis* Philebo in medium adduximus, cuius doctrinam *Clericus* quum τερατώδη Metaphysica per contemtionem contumeliose adpellasset, subiicit: *At quum viri docti viderent heic mentionem fieri unius, infiniti, & multorum, continuo existimarunt respici ad Sanctam Trinitatem, quam nunquam heic quaesivissent, si locum paulo adtentius legissent.* Videamus modo quam facile oscitantiae notam, quam aliis adpingit, ipsi *Clerico* inurere sit. *Plotinus* quidem Platonicorum omnium do-

doctiſsimus & perſpicientiſsimus iure cenſetur, nam nec qui *Platonis* dicta melius intellexerit, nec qui libros ſuos tam arcana & prope coeleſti doctrina referſerit, inter eos facile reperire eſt. Hic igitur huius ſectae Philoſophorum eminentiſſimus, loco ſupra laudato, memoratam *Philebi* doctrinam ad tres Hypoſtaſes, quae principii rationem habent, pertinere diſerte ſcribit, ad eamque opinionem a viris antiquiſsimis traditam inluſtrandam omnium primum *Parmenidem* adgreſſum eſſe. Nimiam ſententiae vetuſtatem ex ipſa *Platonis* adteſtatione coniectari quoque adſerit. Vbi modo illa *Clerici* verba: *quam nunquam heic quaeſiviſſent, ſi locum paulo adtentius legiſſent?* Num & *Plotinus* oſcitanter & tralatitie legit? Aut *Clericus* in Platonis ſenſibus deprehendendis illo eſt perſpicacior atque felicior? *Credat Iudaeus Apella, Non ego.* Apud *Auguſtinum* quidem *Lib. VIII. De Civ. Dei cap.* x. haec lego: *Plotinus certe noſtrae memoriae vicinus temporibus Platonem ceteris excellentius intellexiſſe laudatur.* Sed quî *Clericus* eam Platonis doctrinam a Parmenide acceptam probe intelligat, quum Parmenidis libros non habeat, quos *Plotinus* ſe prius conſuluiſſe aperte indicat? Vbi modo naturalis illa ratiocinatio, qua *Plato* tres ἀρχικὰς ὑποςάσεις comprehendit, ſi tam diſtincte ac diſerte ipſe *Plato* hanc opinionem a priſcis vetuſtiſsimiſque viris deductam invaluiſſe profitetur? *Plotinus* confirmat? quam ob cauſſam fortaſſe θεοπαράδοτον illam *Proculus* adpellavit. Sed *Clerici* ludentis potius quam ſerio agentis nugas miſſas faciamus, & ipſiſsima *Plotini* verba deſcribamus: Ωςε Πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τἀγαθοῦ τὸν νοῦν, τὴν ἰδέαν. ἐκ δὲ τοῦ νοῦ, τὴν ψυχήν· καὶ εἶναι τοὺς λόγους τούσδε, μὴ καινοὺς· μήδε νῦν ἀλλὰ πάλαι μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπταμένως, τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονέναι, μαρτυρίοις πιςωσαμένοις τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος γράμμασιν. ἥπτετο μὲν οὖν καὶ Παρμενίδης πρότερον τῆς τοιαύτης δόξης, καθόσον εἰς ταὐτο συνῆγεν ὂν καὶ νοῦν καὶ τὸ ὂν οὐκ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐτίθετο. τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐςίτε καὶ εἶναι λέγων, καὶ ἀκίνητον δὲ λέγει τοῦτο καίτοι προστιθεὶς τὸ νοεῖν, σωματικὴν πᾶσαν κίνησιν ἐξαίρων ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα μένῃ ὡσαύτως. καὶ ὄγκῳ σφαίρας ἐπεικάζων, ὅτι πάντα ἔχει περιειλημμένα καὶ ὅτι τὸ νοεῖν οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. ἓν δὲ λέγων ἐν τοῖς ἑαυτοῦ

συγ-

συγγράμμασιν, αἰτίαν εἶχεν ὡς τοῦ ἑνὸς τούτου πολλὰ εὑρισκομένου. ὁ δὲ παρὰ Πλάτωνι Παρμενίδης ἀκριβέστερον λέγων, διαιρεῖ ἀπ' ἀλλήλων τὸ πρῶτον ἓν, ὃ κυριώτερον ἕν. καὶ δεύτερον ἓν, πολλὰ λέγων. καὶ τρίτον ἓν καὶ πολλά. καὶ σύμφωνος οὕτως, καὶ αὐτὸς ἐστι ταῖς φύσεσι ταῖς τρισίν. *Quapropter apud Platonem cognoscere licet ex ipso quidem Bono Mentem atque Ideam: ex Mente vero Animam. Atqui sermones eiusmodi non esse novos, neque nuper inventos, sed quondam dictos fuisse, licet non explicatos. Praesentes vero sermones esse velut interpretes antiquorum. Idque testimoniis comprobari, adserentibus opiniones eiusmodi esse priscas. Parmenides igitur prior opinionem eiusmodi adtigit, ubi in idem ens, intellectumque reduxit. Atque ens ipsum in rebus sensibilibus minime conlocavit, dicens intelligere atque esse, idem prorsus exsistere: idque immobile, tametsi adiungat illheic intelligere. Omnem sane corpoream inde substulit motionem, ut eodem semper modo permaneat: comparat insuper sphaerae globo, quoniam cuncta in se involuta complectitur: & quoniam intelligentia non petitur ab extrinseco, sed in seipsa perficitur. Ubi vero in libris suis unum nominat, adtingit caussam quasi unum hoc deprehensum sit esse multa. Parmenides autem loquens apud Platonem, exactius inter se distinguit primum ipsum unum, quod & praecipue unum est, solumque unum. Item secundum unum, multa nominat. Tertium denique, unum atque multa. Hic itaque tres dictas confirmat naturas.* Atque ita quidem ille.

CAPUT VI.

Continuatur idem argumentum.

Electis igitur & exculcatis vitilitigatorum Milesiis, compertum habemus *Platonem* de tribus Hypostasibus Δημιουργοῖς sententiam, quam etiam *Parmenidis* esse noverat, ab antiquis omnino Sapientibus se accepisse profiteri. Οἱ μὲν, inquit, παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες ταύτην φήμην παρέδοσαν. *Veteres nobis meliores, & propius Deos habitantes hanc famam tradiderant.* Quae quidem verba tem-

pus vetustissimum indicant, & illud, ut videtur, quod aetati subcessit, qua Deos in Aegypto regnasse scribunt *Herodotus Lib. II.* & *Diodorus Siculus Lib. I.* & *Manetho apud Iosephum*, & vetus Chronicon apud *Georgium Monachum Syncellum*. Horum Deorum tempus *Iul. Africanus* in illud reiicit, quod diluvium generale praecessit, idemque *Kirkerus* subspicatus est, quod Aegyptii eos plus mille annis vixisse adfirmarent, ut videre est apud laudatos *Manethonem*, *Diodorum*, & *Plinium*, immo eorum nomine nonnisi sanctos Iudaeorum Patriarchas venire. Ipse quidem eiusmodi famam ex iis originem traxisse facile adsenserim.

Heinc aliquis forte in eam subspicionem veniat, quae censeat satis a *Platone* indicari suam de Trinitate divina opinionem ab Aegyptiis accepisse, qui insuper eidem adfirmaverint illam ab antiquissimis temporibus sibi veluti per manus traditam fuisse. Nunc in mentem veniat oportet eorum, quae Libro I. de Sanctae Trinitatis apud veteres Iudaeos notitia, deque non omnino absimili, quae apud Chaldaeos, Aegyptiosque obtinebat, sententia mature & opportune praestruximus. Hanc autem eamdem a Pythagoreis habuisse *Parmenidem* admodum verisimile est, nam eum cum *Ameinia* & *Diocheta* Pythagoreis versatum fuisse testis est *Sotion apud Laërtium*.

CAPUT VII.

De Divinae Trinitatis apud Iudaeos notitia.

DUm ea, quae proxime antecedunt, disseruimus, subponere lubuit nulla probe rimanti & expendenti vera Divinae Trinitatis indicia, certaque vestigia in sacris Veteris Testamenti libris obcurrere, ut funditus radicitusque *Clerici* doctrinam everteremus: quod quum sub manus subcesserit, iam tempestivum arbitramur, an vere apud veteres Ebraeos ulla de Sancta Trinitate persuasio esset, inquirere. Iam nonnulla in antecessum de hac controversia delibavimus; quaedam etiam in huius operis decursu disputanda ite-

iterum essent; quare heic, ne actum toties agatur, eorum, quae ad hanc litem finiendam pertinere videntur, brevis erit, & cum delectu quodam tractatio. Quae quidem ut rite instituatur animadvertendum est, multos Ebraeorum libros, quibus res eorum gestae, decreta, & opiniones continebantur, iniuria temporis, vel alia de caussa intercidisse: plures etiam eorum qui aetatem tulere, esse tantum ἐπιτομὰς & Breviaria vel actorum & monumentorum, quae in publicis Archivis adservabantur, vel eorum voluminum, quae ab Historicis Scriptoribusque aliis prolixiori narratione exarata fuerant. Quin & si quae, ut a suis Auctoribus primum conscripta fuerant, ad nos pervenere, in iis tamen multa consulto & dedita opera omissa, & subpressa fuere, & in arcanis habita.

Quod primo loco adseruimus certum esse & indubitatum neminem latere potest, qui Iudaicas scripturas evolverit. In iis enim multi libri & acta citantur, qui toti periere, ut Libro *Iosue*, & Libris *Regum*, & *Paralipomenon* praecipue videre est. Nam *Liber Iustorum*, quem carmine conscriptum fuisse opinantur quidam, memoratur *Iosue c.* x. 13. quamquam non desunt, qui hunc pro *Genesi* habent. Liber quidem *Regum Iudae & Israelis*, qui certe periit, nominatur *II. Paralipom. cap.* XVI. 11. *& cap.* XXIV. 27. *& cap.* XXV. 26. *& cap.* XXVII. 7. Eiusmodi libri plures fuisse videntur, erantque Commentarii, ut verosimile est, seu Diaria, in quibus literis mandabantur ea, quae sub Regibus in dies contingebant. In libris *Regum* citatur *Liber Verborum dierum*, qui, ut videtur, antiquus erat, & veluti Ephemerides quaedam copiosae eorum, quae gesta fuerant. Huiusmodi libros Scriptores quidam publici exarabant, qui *Maschirim*, hoc est, *A commentariis* dicebantur, qualis sub Davide & Salomone fuit *Iosaphat Abilud F. II. Regum cap.* VIII. *III. Regum cap.* IV. *I. Paralip. cap.* XVIII. sub Ezechia *Iohaë* Asaphi F. *IV. Regum* XVIII. sub Iosia *Ioha* Ioachazi F. *II. Paralip.* XXXIV. Regum tamen historias Prophetae etiam scripsere. *Samuel*, *Nathan*, & *Gad* id, quod Davidis regnum adtinet, literarum monumentis consignarunt, *I. Paralip.* XXIX. 29. *Nathan*, *Gad*, *Addo*, & *Abias* idem fecere, quoad regnum Salomonis *II. Paralip.* IX. 29. *Addo* & *Semeias* hi-

hiſtoriam Roboami contexuere, *II. Paral.* xii. Idem *Addo* res quoque geſtas Abiae deſcripſit, *II. Paralip.* xiii. *Hanani* ſub Aſa commentabatur, *II. Paralip.* xvi. Ioſaphati vitam *Iehu* Hanani F. ſub eodem principe ſcripſit, quando & *Eliezer* & *Iabaziel* quoque prophetabantur, *II. Paralip.* xx. Sed etſi Prophetae, ut vidimus, hiſtoricorum munus obibant, id tamen impedimento non erat Scriptoribus publicis, quin literis eadem mandarent. Sic quamquam hiſtoria Salomonis a *Nathan, Gad, Addo*, & *Ahia* Prophetis ſcripta fuit, eadem tamen concinnata quoque eſt per eos, qui a commentariis erant, & qui ſub nomine *Dierum Salomonis* citantur, *III. Regum* xi. Hiſtoriae Ioſaphati idem contigit, *III. Regum* xxii. Eodem loco, quo laudatur hiſtoria Ezechiae ab *Iſaia* conſcripta, laudantur etiam *Annales Regum Iuda, II. Paralip.* xxxii. Alibi Annales regum Iuda, & Prophetae *Hozai*, qui Vitam Manaſſis ſcripſerat, adlegantur, *II. Paralip.* xxxiii. Et ecce quam multa iam Ebraeorum volumina deperdita. Sed & *Manaſſis* oratio, quae loco Paralipomenon proxime laudato memoratur, aetatem non tulit. Citantur *I. Paralip.* iv. *Verba vetera*, hoc eſt, antiqua monumenta, ſeu antiquae traditiones, ſicuti *II. Eſdrae* xii. laudatur liber *Verborum dierum*, antiquorum videlicet monumentorum, quae quidem ad nos non pervenere. Quid de libris *Salomonis* dixerim? Exploratae fidei eſt illum ad MMMMM. cantica conſcripſiſſe, *III. Regum* iv. & eorum tamen non alia ſuperſunt, niſi *Canticum canticorum*, & quaedam forte quae inter Pſalmos habentur. Sed verba ipſa Bibliorum exſcribamus: *Loquutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque & mille. Et diſputavit ſuper lignis a Cedro, quae eſt in Libano, uſque ad Hyſſopum, quae egreditur de pariete: & diſſeruit de Iumentis, & Volucribus, & Reptilibus, & Piſcibus.* Si eas commentationes literis mandavit, ut videtur, ii omnes libri temporis iniuria intercidere. Liber autem *I. Machabaeorum* ita terminatur: *Et cetera ſermonum Iohannis & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter geſſit, & aedificii murorum quos extruxit, & rerum geſtarum eius: ecce haec ſcripta ſunt in libro dierum ſacerdotii eius, ex quo factus eſt princeps ſacer-*

dotum

dotum post patrem suum. Scriptor vero Libri secundi, sive, qui Iasonem Cyrenaeum in Epitomen contraxit, *cap.* II. meminit *Descriptionum Ieremiae Prophetae*, quae certe deperditae sunt. Nam minus subsistere videtur, quod censet *Huetius Demonstr. Evang. Prop. IV.* memoratas scilicet Descriptiones esse Ieremiae Epistolam, quae in Prophetia Baruchi habetur. Lugubre quoque carmen ab eodem *Ieremia* in Iosiae regis obitu compositum, cuius fit mentio *II. Paralip. cap.* XXXV. si a Threnis aliud est, eiusdemque Epistola ad Iudaeos in captivitatem Babylonicam abducendos, de qua loquitur *cap.* LI. *suae Prophetiae* omnino pariter interiere. Immo *Tertullianus* plures sacrarum scripturarum libros a Iudaeis certis de caussis subpressos fuisse non dubitavit adserere.

Multos autem sacrorum librorum esse ἐπιτομὰς tantum, & ampliorum monumentorum contracta in compendium Breviaria, vel ex *Paralipomenis* liquido constat, de quibus ita *Hieronymus ad Paulinum*: *Paralipomenon liber, idest, instrumenti veteris ἐπιτομή*. Liber Secundus *Machabaeorum* nihil aliud est, quam breve quinque *Iasonis Cyrenaei* voluminum compendium, ut Scriptor ipse Capite secundo ingenue profitetur. Ex fine libri primi non multo aliter de eodem sentiendum esse intelligimus. An non idem iudicium de libris *Regum* ferendum est? Nonne illi nos ad Acta copiosiora passim amandant? Sed & libri *Salomonis*, qui supersunt, nonnisi excerpta quaedam, ut ita dicam, esse videntur eorum librorum, qui a sapientissimo Principe conscripti, numero multo plures erant, & instructiores. Sed iam satis a nobis disputata sunt ea, quae huiusmodi veritatem manifestam efficiant.

Pluria vero in sacris libris vel esse praetermissa, vel consulto subpressa, manifesta docet res, & classicorum Auctorum comprobant testimonia. *Paralipomena* vel solo titulo praeseferunt ea continere, quae in *Regum* libris praeterita fuerant. *Iis praetermissae in Regum libris tanguntur historiae*, ait *Hieronymus ad Paulinum*. Isthuc ipsum insinuat, quod iam notavimus, sacros libros ad alia saepe monumenta mittere lectorem. Quid quod multa in novi foederis libris obcurrunt, quae veteribus Iudaeis contigisse referuntur, quorum tamen nulla

 ex-

exſtat in Iudaeorum voluminibus, quae ſuperſunt, memoria? Ea recenſet vir multis nominibus ſubſpiciendus *Adamantius Origenes* Epiſtola *ad Africanum*, & merito contendit multa a Magiſtratibus & Senioribus Iudaeorum populi cognitioni ſubtracta fuiſſe, & oculis profanis abſcondita. Iudaeus autem Auctor libri, qui inſcribitur *Cozri*, ea tantum ex actis publiciſque Annalibus & Commentariis eruta fuiſſe adfirmat, quae prudentes & caſtigati iudicii viri in populum evulganda cenſuiſſent; cetera vero in occulto ſervata fuiſſe, & cuſtodita diligenter.

Quin opinatos fuiſſe Iudaeos non omnia a Moſe, quae ſibi Deo revelante innotuerant, in vulgum prolata fuiſſe, conligere eſt ex apocrypho libro *Eſdrae IV. cap.* XIV. ubi Deus de Moſe loquens ita ait: *Enarravi ei mirabilia multa, & oſtendi ei temporum ſecreta, & finem, & praecepi ei dicens: haec in palam facies verba, & haec abſcondes*. Haud equidem me latet horum librorum Auctorem Chriſtianum, vel Chriſtianorum temporum videri; attamen Iudaicas ſuae aetatis opiniones referre certum & exploratum eſt. Heinc eſt quod LXX. etiam Interpretes, ut vocantur, in ſacris ſcripturis in Graecam linguam convertendis cauti admodum fuere, & ſuorum maiorum exemplo multa Graece vertere refugerunt, quae Divinam Trinitatem inſinuant. Audiatur *Hieronymus*, qui *Epiſtola ad Deſiderium*, multa in LXX. Virûm interpretatione deſiderari perſeverans, quae tamen ab Evangeliſtis laudata in Ebraico fonte exſiſtunt, ita ſcribit: *Interrogemus ergo eos ubi haec ſcripta ſint; & quum dicere non potuerint, de libris Ebraicis proferamus. Primum teſtimonium eſt in Oſee, ſecundum in Iſaia, tertium in Zacharia, quartum in Proverbiis, quinctum aeque in Iſaia. Quod multi ignorantes Apocryphorum deliramenta ſectantur: & Iberas Naenias libris authenticis praeferunt. Cauſſas erroris non eſt meum exponere. Iudaei prudenti factum dicunt eſſe conſilio, ne Ptolemaeus unius Dei cultor, etiam apud Iudaeos duplicem Divinitatem deprehenderet. Quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubicumque ſacratum aliquid ſcriptura teſtatur de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, aut aliter interpretati ſunt, aut omnino tacuerunt: ut & Regi ſatisfacerent, &*

arca-

arcanum fidei non vulgarent. Ad *Paulam* vero & *Eustochium* scribens, haec diserte habet: *Vnde coniicio noluisse tum temporis LXX. Interpretes fidei suae sacramenta perspicue Ethnicis prodere: ne sanctum canibus, & margaritas porcis darent*: *quae quum hanc editionem legeritis ab illis animadvertetis abscondita*. Agit ibi *Hieronymus* de libro Esaiae, eiusque apertissimis de Christo vaticiniis. Similia habet idem Doctor in Prooemio *Traditionum Ebraicarum*. *Neque vero*, inquit, *LXX. Interpretum, ut invidi latrant, errores arguimus: nec nostrum laborem, illorum reprehensionem putamus: quum illi Ptolemaeo Regi Alexandriae mystica quaeque in scripturis sanctis prodere noluerint, & maxime ea, quae Christi adventum pollicebantur: ne viderentur Iudaei & alterum Deum colere: quos ille Platonis sectator, magni idcirco faciebat, quia unum Deum colere dicerentur*. Qui postremus tamen versus non satis cohaerere videtur iis, quae superius ex eiusdem Epistola *ad Desiderium* protulimus. Ex quo luculenter adparet, ea praecipue quae Divinitatis distributionem adtinerent, Iudaeos antiquitus in arcanis habuisse, & cunctis evulgare religioni duxisse.

Hisce rite praestructis, nil mirum videri debet, si quaedam, quae propius Divinitatis naturam adtingunt, aut nimis breviter, aut etiam paulo obscurius in sacris literis traduntur: nihilominus enim ex tenuibus etiam vestigiis, & leviter ductis lineamentis, qualem Iudaei Divinitatis cognitionem habuerint, etsi scripto in vulgus non prodiderint, arguere est. Quamobrem dubium esse non potest, quin ea, quae ad huiusmodi notitiam Iudaeis adferendam opportune ex sacris Bibliis vel superius adtulimus, vel in huius retractatus decursu in medium producentur inferius, magni sint ad persuadendum momenti. Commemorare in praesentiarum lubet, Dei hominem aedificare molientis plurale conloquium, *Genes. I.* a Deo item sulphure, & igne pluentis iram Pentapoli exitiabilem, *Genes.* XIX. Deum aeterna in sede sedentem laetitiae oleo inungentis consortium, *Psalm. XLIV.* Domini alium Dominum sibi a dextris adsidere iubentis imperium *Psalm. CIX.* Dei tandem apud *Esaiam* in alio Deo permanentis *inhabitationem*

Cap. XLV. ut omittam quae pluria *Tertullianus* contra *Praxean* ſcribens, & *Novatianus* nondum haereticus de Trinitate diſſertans, & *Auguſtinus*, aliique conlegere.

Minus autem mirum eſſe debet, ſi quae vix Iudaei Scriptores in ſuis voluminibus memorarunt, vocali deinde traditione ad poſterorum aliorumque notitiam tranſmiſere. Omnium enim Sapientum ea cautela fuit, quae multa de divinis myſteriis alios doceret voce facillime, literis autem ſcriptoque mandare quammaxime refugeret. Ita enim coeleſtium arcanorum decori & venerationi conſultum ire arbitrabantur, quum libri per omnium manus circumcurrentes eadem contemtui & irriſioni ſtultorum obiicierent. Subficit *Platonis* Epiſtolas tum ad Dionyſium, tum ad Dionis propinquos & familiares exaratas evolvere, ut quam vere iſta omnia adſeveremus eluceat. *Herodotum* memini *Lib. II.* religioni ducere myſteria, quae a Sacerdotibus Aegyptiis accepit, literarum monumentis commendando manifeſtare: magiſtros hoc ipſo imitatus qui paucis, & his quidem ſpectatis viris myſteria revelare conſueverant, *Clemente Alexandrino V. Stromatum* auctore. Druidas, *Caeſaris* commentarios legens animadverti, nefas exiſtimaviſſe ſuae diſciplinae & religionis arcana libris committere. Inde & maioribus noſtris cautum eſt, nequis Chriſtianae ſapientiae myſteria niſi voce ipſa doceretur, quare illius candidati *καθηχούμενοι*, hoc eſt *Audientes*, ut *Tertullianus* vertit, adpellabantur, cuius rei teſtes locupletiſſimi ſunt *Origenes Adamantius Lib. I. contra Celſum*, *Tertullianus* de *Praeſcriptionibus*, & *Lib. II. ad Vxorem*, & *Lactantius Firmianus Lib. VII. Divin. Inſtit. cap.* XXVI. Vere enim dictum Pythagoreo *Lyſidi* apud *Gregoram Lib. VII.* τὸ δημοσίᾳ φιλοσοφεῖν μεγάλης ἐς ἀνθρώπους ἦρξε τῶν θείων καταφρονήσεως. *Apud populum philoſophari, cauſſa hominibus fuit magni contemtûs rerum Divinarum.* Verum illud Iudaeis praeſertim ſolemne fuiſſe teſtatur *Maimonides* in *More Nevochim Part. I. cap.* LXXI. ubi quum multas Iudaeorum doctrinas, & traditiones interiiſſe conquereretur, ſcriptum reliquit: *Scito multas egregias ſcientias, quae in gente noſtra olim fuerunt de veritate iſtarum rerum, partim longitudine temporis, partim infidelium & ſtultorum populorum*

in

in nos dominatione, partim etiam quod non cuivis concessa erant, sicut exposuimus, periisse, & in oblivionem devenisse [*nihil enim permissum erat, nisi ea quae in libros sacros digesta & relata erant*] *nam nosti Talmud ipsum inter nos receptum, olim non fuisse in certum librum digestum propter rationem illam, quae tunc passim obtinebat in gente nostra: Verba quae dixi tibi ore, non licet tibi scripto divulgare*. Hic idem *Maimonides* in Praefatione sui operis, quod *Manum fortem* inscripsit, dilucidius etiam & apertius indicat quaedam Ebraeos nunquam scriptis olim publicasse, ore tamen & voce alios eadem docuisse. *Enimvero*, inquit, *a Mose doctore nostro, usque ad Rabbi nostrum sanctum* [scilicet R. Iudam] *nullus exaraverat ea, quae publice docebantur ex lege orali, sed unaquaque generatione Princeps consistorii, aut Propheta saeculi illius sibi ipsi scribebat commentarios traditionum quas audiverat a doctoribus suis: publice vero ore docebat*.

Sed multas Ebraeorum traditiones, quorum aliquae etiam libris Apocryphis contineri potuerunt, excidisse, vel illud argumento esse potest, quod & supra innuimus, earum scilicet quasdam confirmatas in novo Testamento reperiri, ut a Sancto *Iuda*, qui *Enochi* librum laudat, & ab Apostolo *Paulo*, qui alterius *ad Timotheum* Epistolae *cap.* III. meminit *Iannis*, & *Iambris*, qui adversus Mosen stetere, & quorum nomina reperiuntur etiam in Commentario allegorico in *Pentateuchum*, quem Iudaei *Zohar* adpellant, & de quibus etiam agit *Numenius Lib. III.* περὶ τἀγαθοῦ, & *Apuleius Apologetico secundo*; & alia idem Apostolus in Epistolis *ad Corinthios I.* & *ad Ebraeos* subindicat, quae in Veteris Testamenti historia invenire non est.

Itaque iniustus & importunus habendus est, quicumque in his rerum angustiis, in tanta parcitate doctrinae, in prope generali traditionum interitu, in tam multorum codicum iactura demonstrationes mysteriorum manifestissimas requirit, & non multum etiam classicorum Scriptorum auctoritati iudicioque defert, ut *Augustini, Epiphanii, Cyrilli, Gregorii Magni*, aliorumque Ecclesiae Patrum, qui integram liquidamque Sanctae Trinitatis cognitionem, Iudaeorum Patriarchis, atque Prophetis iure

iure optimo vindicant. Denique in mentem revocandum illud *Tertulliani* in *Libro de Resurrectione carnis*, de divinis literis agentis: *Ratio autem divina in medulla est, non in superficie, & plerumque aemula manifestis.*

CAPVT VIII.

Eiusdem argumenti continuatio.

SEd non omnes forte de Verbo Divino apud Iudaeos traditiones interciderunt. Chaldaicas Paraphrases quidam, Christi saltem aetate conscriptas fuisse censuere. Alii eas D. Hieronymi aevo posteriores credunt, quod Scriptor hic eruditissimus illarum nunquam meminerit. Sed fortassis illae sunt Hieronymo σύγχρονα, nec mirum si de iis nihil hic loquutus est, quum tunc temporis forte quibusdam tantum privato usui essent, & nondum in unum voluminum corpus inclusae, quemadmodum hodie sunt, quae est opinio *Simonii Lib. II. Hist. Critic. Vet. Testam. cap.* XVIII. Et certe *Onchelosi* & *Ionathani*, ut vocantur, Paraphrases, nam an eorum vere sint non liquet, ex styli puritate, quae in iis maior est quam sit in *Gemara* aut *Talmude*, satis antiquae esse comprobantur. Videntur enim scriptae fuisse illa aetate, qua lingua Chaldaica adeo non degeneraverat, ut quum *Gemara* composita est. Illud autem certum & exploratum est post Babylonicam captivitatem Iudaeos Chaldaica lingua usos fuisse, & huius & Palestinae admistione Iudaeam prorsus infecisse, ut ait *Bochartus* in *Phaleg. I. Lib. II. cap.* XV. *Simoniusque* confirmat. Ideo Magistri & Legis Interpretes populum instruentes non alio idiomate leges Mosis & Prophetas edisserebant, quam Babylonico, quod etiam animadvertit *Bern. Lamius Lib. II. Adpar. Biblic. cap.* VI. Immo *Hieronymus Praefat.* in *Danielem* scribit, *Danielem & Esdram* Ebraicis quidem literis, sed Chaldaeo sermone fuisse conscriptos, quemadmodum & unam *Ieremiae* Pericopen. Heinc ex eo tempore glossae quaedam & scholia scripturarum eâdem lingua fieri coepere, ex quibus admodum, ut patet, vetustis Paraphrases illae, quas Chaldaicas nuncu-

pamus

pamus, compactae ac coagmentatae sunt, ut verisimile etiam videtur *Simonio Lib. I. memorati Operis cap.* XVI. & *Bern. Lamio Lib. II. Adpar. Biblic. cap.* XII. Quare etsi ista conlectio glossarum Hieronymi temporibus, vel aliquanto post facta fuisset; tamen doctrina, quae Paraphrasibus illis continetur, illorum temporum aetatisque dicenda non esset; sed ea quae ab ipso Babylonicae captivitatis aevo inter Iudaeos viguisset. Quamquam diffitendum non est, forte glossis illis antiquissimis pluria in dies, ut in huiusmodi libris fieri consuevit, addita & inserta a Magistris fuisse, donec opus tandem in eam molem ac formam, quam nunc videmus, excreverit. Credibile tamen non est, si quae Christiani nominis saeculis adiecta illis fuere, ea etiam omnia, quae Verbi aeterni exsistentiam & divinitatem manifeste confirmant, tunc fuisse intrusa. Quis enim sibi persuadeat Iudaeos Christiani dogmatis hostes infensissimos, tela nobis, & nuper quidem a se excogitata, sponte sua suppeditare voluisse, quibus eorum caussae iugulum ineluctabiliter peteretur? Sed ea omnia antiqua Iudaeorum placita fuisse comprobant etiam, quae in *Libro Sapientiae*, *&* *Iesu Siracidae Ecclesiastico*, & in *Philonis* commentariis quamsimillima habentur. In memoriam quoque revocare oportet, quid Iudaeis de LXX. Interpretibus adcreditum fuisse paulo superius ex *Hieronymo* retulerimus.

Itaque in Chaldaeis Paraphrasibus diserte perspicueque de Verbo Divino agitur, & eius mentio frequenter obcurrit, ita ut illud ab ipsis mundi primordiis exsistens, & distincta a Deo persona constituatur. Loca istarum Paraphrasum, in quibus de Verbo, quod Chaldaice מימרא *Memra* dicitur, Paraphrastae loquuti sunt, conlegit doctissimus *Steph. Rittangelius* in Notis, quibus librum *Iezirah* a se etiam Latine redditum inlustravit. Vt autem aliquod eorum specimen praebeamus, *Cap. III. Geneseos vers.* 9. illud: *Et quum audissent vocem Domini Dei deambulantis in Paradiso*, *Onchelosus* [hunc Ebraei tamquam Scriptorem divinitus adflatum respiciunt, cuius quidem nomen dialecto Babylonica idem est atque in dialecto Hierosolymitana *Aquila*, etsi *Onkelosi* liber *Aquila* est non uno saeculo posterior. De hoc tamen ea memoriae mandata

data sunt ab Auctoribus, quae *Aquilae* Graeco scripturarum Interpreti omnino conveniunt, ut iam *Vossius* notavit] ita παραφράζει: *Et audierunt vocem Verbi Domini Dei deambulantis in horto ad auram diei*. Et *cap.* VI. *vers.* 6. vertit: *Et poenituit Dominum in Verbo suo ut contereret fortitudinem eorum iuxta beneplacitum suum*. Quae est paraphrasis illorum verborum: *Poenituit eum quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus*. Cap. vero IX. *Geneseos*, v. 12. *Onchelosus* haec habet: *Dixitque Deus, hoc est signum pacti, quod ego ponam inter Verbum meum, & inter vos, & inter omnem animam viventem, quae est vobiscum, in generationes saeculi. Arcum meum ponam in nube, & erit in signum foederis inter verbum meum, & terram. Et erit quum adduxero nubem super terram, & videbitur arcus in nube, & recordabor pacti mei, quod est inter Verbum meum & inter vos: & inter omnem animam viventem in universa carne: neque erit ultra aqua diluvii ad disperdendam omnem carnem. Et erit Arcus in nube, & videbo eum in memoriam foederis sempiterni, quod est inter Verbum Dei, & omnem animam viventem in universa carne quae est super terram. Dixitque Deus ad Noe: Hoc est signum foederis inter Verbum meum, & universam carnem, quae est super terram*. *Iacobus Geneseos cap.* XXVIII. *v.* 22. quum erexisset lapidem in titulum eo in loco, quo ei adparuerat Deus: *Erit mihi*, inquit iuxta Paraphrastem, *Memra Dei in Deum*. *Labanus cap.* XXXI. *vers.* 24. vidit in somnis dicentem sibi Dominum: *Cave ne quidquam aspere loquaris contra Iacob*; ibi Paraphrastes: *Et venit*, inquit, *Memra a facie Dei ad Laban Syrum in somno noctis, & dixit ei. Cave &c.* In eodem *Cap.* *v.* 56. *Iacobus* dicit ad Labanum stylo Paraphrastis: *Memra Domini est testis inter me, & inter te*. Vbi in scriptura legimus, eiusdem *Geneseos cap.* XLVIII. *v.* 21. *& erit Deus vobiscum, & reducet vos in terram Patrum vestrorum*, Chaldaeus habet: *Et erit Memra Domini in adiutorium vestrum, & reducet vos in terram patrum vestrorum*.

Ex hisce omnibus satis liquet, frustra esse eos qui מימרא *Memra* hoc est *Verbi* vel *Sermonis* nomine Legem, quae quatenus Dei voluntatem manifestat, eius verbum dici potest, a

Pa-

Paraphrastis intelligi contendunt: nam quaecumque hactenus ex illis protulimus, ad tempora, quae legem praecessere, pertinere dignoscuntur. Nullo modo praeterea eiusmodi sensum recipiunt, utpote absurdum, & rei, qua de agitur, minime congruentem. Quid quod *Moses* Paraphrastis ore pronuntiat: *In Memra Dei factum est saeculum?* Hierosolimitanus autem Paraphrastes, ubi legitur: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum*, habet: *Et creavit Memra Dei hominem in similitudine sua?*

Sed nec ipsam Dei loquutionem *Verbi* nomine seu *Memra* apud Paraphrastas intelligi posse ostendunt pluribus Viri doctissimi. Nec minus ii errare deprehenduntur, qui censent *Memra Dei* apud eosdem nihil aliud ubique denotare quam ipsum Deum; ita ut *Verbum Domini* apud *Onkelosum*, aliosque pro *ipse* αὐτὸς usurpatum sit. Nam, ut docte & acute advertit inter alia *Iac. Capellus ad cap.* 1. *Iohan.* quum *Ionathanus Psal. CX. vers.* 1. teste *Fagio* in *Deuteron. V.* ita παραφράζει: *Dixit Dominus* למימרא τῷ λόγῳ ἑαυτοῦ *Verbo suo, sede a dextris meis*, non potest id intelligi *dixit sibimet ipsi*, sed omnino λόγος ἐνυπόστατος eo loci significatur. Et hunc quidem Psalmum semper de Messia a Iudaeis intellectum fuisse, non tantum ex eo constat quod *Iesus Christus*, ut Messiam Davidis Filium non esse adversus Pharisaeos revinceret, eius auctoritate functus est, *Matth. XXII. Luc. XX.* illumque tamquam ad Messiam respicientem *Petrus* in *Actis cap.* 11. & *Paulus Epist. ad Ebraeos cap.* 1. laudaverunt; sed ex Magistri etiam *Salomonis Iarchi* testimonio resultat. *Verbi* autem nomine Iudaeos Messiam intelligere consuevisse *Isaacus* quoque *Aramaeus* in *Commentariis* super Librum *Numerorum*, quibus titulus est *Sacrificium Isaac*, luculenter ostendit. Ita enim scribit: *Mittet Verbum suum, & sanabit eos, & eripiet eos de plagis eorum. Dixit R. Samuel Levita, Verbum Dei est nuntius, sive orator eius, de quo scriptum est: profecto tale est Verbum meum qualis est ignis, dixit Deus. Et hoc est quod dictum est: Veniet Verbum tuum, & honorificabimus te. Utique quum veniet Verbum Dei, quod est nuntius eius, tunc honorabimus eum.*

Haud equidem inficias ierim Paraphrastas Chaldaeos ita vi-

videri interdum vocem *Memra* ſeu *Verbum* uſurpare, ut Deum ipſum ſignificent, ut exempli gratia *Ionathanum cap.* IX. *Geneſeos*: *Hoc eſt*, inquit, *ſignum foederis, quod ſtatuo inter Verbum meum, & inter Verbum omnis carnis, quae eſt ſuper terram*: quod & *Lightfootius in Horis Ebraicis in cap. I. Iohannis* obſervabat, alia quoque adducens exempla. Sed tamen non eſt dubitandum ea voce, ut plurimum, λόγον θεῖον ἐνυπόϛαλον, & a Deo diſtinctum ſignificari, quum a Paraphraſtarum doctrina *Philonis* ſententia non diſcrepet; & *Philo* quidem περὶ λόγȣ ἐνυποϛάλου ſemper ſermonem habuerit. Id quod inſuper oſtendit, ut diximus, eiuſmodi de *Dei Sermone* placitum haud fuiſſe novitium, & recens a Paraphraſtis excuſum. Iſthuc autem ipſum ut magis emineat atque exſtet, conſiderabimus a Philone aeque ac a Paraphraſtis omnes fere Dei ἐπιφανείας ſeu praeſentias *Verbo Dei* tribui, quemadmodum mundi fabricam & ornatum. Sic Libro *De Mundi Opificio* ſcribit Deum in animae creatione uſum τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ. Lib. II. *Allegoriarum* Angelum, qui Abrahamo ſobolem promittit, & quem *Abrahamus* Dominum ſuum adpellat, *Verbum divinum* dicit. Lib. *Quod Deus ſit immutabilis* illum Angelum, qui Balaamo Ariolo obſtitit, *divinum Verbum* fuiſſe ſignificat. Libro *De Migratione Abrahami* ait hunc Patriarcham ducem ſui itineris *Verbum divinum* habuiſse. *Lib. De Somniis* dicit *Archangelum Dominum* innixum fuiſse ſcalae, quae Iacobo in Meſopotamiam proficiſcenti ſecundum quietem viſa eſt. Libro autem *De Vita Moſis*, id quod huic adparuit in rubo, pro Dei imagine haberi potuiſſe ait, atque *Angelum* adpellat.

Heic obiter animadvertere eſt *Philonem*, & Chaldaeos Paraphraſtas veterum Patrum ſententiam mirum in modum adiuvare. Illi enim, ut *Iuſtinus Martyr*, *Irenaeus*, *Theophilus Antiochenus*, *Tertullianus*, *Novatianus*, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes*, *Cyprianus*, aliiqui, Filium Dei tantum, non autem Deum Patrem antiquis Patriarchis, & Prophetis conſpicuum ſe praebuiſſe cenſuere, quorum opinio ab *Auguſtino* in libris *De Trinitate* & *contra Maximinum* eatenus reprobata videri poteſt, quatenus eam Ariano dogmati patrocinari illius ſectae homines ſibi vaniſſime blandiebantur.

Qui-

Quibus omnibus expeditis, non ita prorſus omnem de Divinitatis diſtributione doctrinam & traditionem olim apud Iudaeos abolitam fuiſſe cognoſcimus, ut ex iis, quae ſuperſunt veſtigiis, & veluti ἀπηχήμασι deprehendere non ſit, priſcis eam temporibus apud eorum quoſdam celebrem & luculentam exſtitiſſe. Faciunt quae habet *Cicero I. Quaeſt. Tuſcul.* de Antiquitate loquens, *Quae quo propius*, inquit, *aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quae erant vera, cernebat*. Et profecto niſi multae fuiſſent de Chriſto, & eius Divinitate traditiones, quae ad poſteriores etiam Iudaeos perveniſſent, quomodo tam multos ſcripturarum locos, qui certe alias perſonas proxime reſpiciunt, ad Chriſtum tranſtuliſſent, quod in Paraphraſtis, & Rabbinis offendimus? Quin, quomodo Apoſtoli tam multa coeleſtium literarum teſtimonia adverſus Iudaeos adlegaſſent, quae tamen aliud omnino ſignificare videntur, niſi noviſſent ea loca de Meſſia & futura Eccleſia ab iis myſtice intellecta fuiſſe, quod quidem uſuvenire non poterat, niſi ob antiquiſſimas traditiones, quae eiuſmodi interpretationes veras, aut probabiles redderent?

C A P V T IX.

Clerici *obiectio diluitur*.

SEd inſurgit heic *Ioh. Clericus*, atque ita differit: ſi Plato, aut alii Ethnici Sapientes de tribus principiis doctrinam e ſacris literis, ac Iudaeorum traditionibus hauſere; ſacrae igitur literae, Iudaeive ipſi falſa illos dogmata docuere, quandoquidem hi nonniſi purum putum Tritheiſmum invexerunt. Sed impium eſt & exſecrabile id quidem vel mente concipere: non igitur ſua placita coeleſtibus eloquiis, Iudaeorumve doctrinae iſti Philoſophi debent.

Tres impendio Deos, & natura diverſos a Platone inferri non negaverim, quod inter ceteros & *Cyrillo Alexandrino Lib. I. & III. adverſus Iulianum Auguſtum* animadverſum eſt: quamquam non deeſt qui aliter iudicari poſſe adſeveranter adfirmat, & is quidem Platonicorum decretorum conſultiſ-

tiſſimus *Marſ. Ficinus*, cuius lucentiſſima verba argumento Epiſtolae ad *Hermiam*, *Eraſtum*, *&* *Coriſcum* ſunt quae ſequuntur: *Ac ſi quis unam trium ponat eſſentiam, Platonicis quidem multis videbitur adverſari, Platoni tamen manifeſte non repugnabit.* Hocprofecto & *Iamblichi* de Arcanis Gentium ſcribentis auctoritate confirmari poſſet, apud quem Aegyptiorum myſteria, Patris & Filii diverſam quidem rationem, naturam tamen eamdem conſtituere videntur; & neſcio quid ſubſpicari datur, ubi videmus magnum *Athanaſium Lib. De Decretis Synbodi Nicenae* Platonicorum auctoritate fungentem adverſus Arrianos, eoſque iſtis Philoſophis in Verbi Divini cognitione magis caecutire iis, quas contra eoſdem haereticos conſcripſit, orationibus adſeverantem. Quin adeo fuit olim perſuaſum Platonis doctrinam minime cum Ariano dogmate convenire, immo ei potius adverſari, ut *Platonem* legere, & in Arianiſmi erroribus perſeverare miraculi inſtar haberetur. Inſignis eſt *Socratis* Hiſtorici locus *Lib. VII. cap.* VI. ubi poſtquam lectitari ſolitos fuiſſe dixit *Platonem* a Georgio, *Origenem* a Timotheo Arianis Presbyteris, θαυμάσαι οὖν μοι, inquit, ἐπεισιπῶς οὗτοι οἱ ἄνδρες τῇ Αρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν τὸν Πλάτωνα ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν· ὁ δὲ τὸν Ωριγένην ἀνέπνεεν. οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί. καὶ Ωριγένης συναΐδιον πανταχοῦ ὁμολογεῖ τὸν υἱὸν τῷ πατρί. Vertit *Epiphanius Scholaſticus*: *Mihi tamen videtur admirabile, quomodo tales viri in Arianorum lege manſerint, quorum unus quidem Platonem ſemper habebat in manibus, alter ſpirabat iugiter Origenem. Quum nuſquam Plato ſecundam vel tertiam cauſſam [ſicut ipſe nominare ſolet] initium ſubſiſtentiae adſerat percepiſſe, & Origenes coaeternum ubique fateatur filium Patri.* Iſthuc ipſum quoque manifeſte colligere eſt ex iis, quae habet *Auguſtinus Lib. VII. Confeſſ. cap.* IX. *& Lib. X. De Civit. Dei cap.* XXIX. Sed ille idem *Cyrillus* Alexandrinus, qui Arianiſmum in Platone ſibi videre viſus eſt, tamen perſuaſum non habuit ita vere ſenſiſſe *Platonem*, quemadmodum ſcriptum reliquit, ſed veram ſinceramque de Δημιουργῷ Trinitate opinionem, ſycophantiarum & iniqui iudicii metu caute vulgus populareſque ſuos caelaviſſe. Praeclara eius

eius de Platone loquentis verba primo laudatorum voluminum ita ſe habent: *τεθεώρηκε μὲν οὖν οὐχ ὑγιῶς ἅπαντα, ἀλλὰ τοῖς τὰ Αρείου πεφρονηκόσιν ἐν ἴσῳ διαιρεῖ, καὶ ὑφίστησιν, ὑποκαθημένας τε ἀλλήλαις τὰς ὑποστάσεις εἰσφέρει, καὶ τρεῖς οἴεται Θεοὺς εἶναι διῃρημένως τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον τριάδα. πλὴν οὐκ ἠγνόηκεν ὁλοτρόπως τὸ ἀληθές. οἶμαι δ' ἂν ὅτι κἂν ὑγιῶς ἔφητε καὶ πεφρόνηκεν, ἐξήνεγκε δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας, τῆς περὶ Θεοῦ δόξης τὸ ἀρτίως ἔχον, εἰ μὴ τάχα που τὴν Ανύτου καὶ Μελίτου γραφὴν ἐδεδίει, καὶ τοῦ Σωκράτους κώνειον. Speculatus eſt certe non uſquequaque omnia recte, ſed eodem modo, quo qui Arium ſectantur, dividit & ſubponit ſubiectas & ſubordinatas inter ſe ſubſiſtentias inducens, & putat tres eſſe Deos diſtincte ſanctam & conſubſtantialem Trinitatem. Neque vero omnino veritatis ignarus fuit, quin potius exiſtimo eum & ſenſurum & loquuturum fuiſſe recte, editurum quoque in vulgus palamque facturum veras & germanas de Deo opiniones niſi forte Anyti & Meliti accuſationem timuiſſet, atque Socratis cicutam.*

Sed quidquid ſit, tres naturae differentis Hypoſtaſes a Platone induci liberaliter conceſſerim. Verum quid inde? Num conſectarium exſiſtit, quum huiuſmodi ſententiam falſam eſſe deprehendamus, Ebraica doctrina duce ad trium Hypoſtaſeon divinarum notitiam Platonem, alioſve Ethnicos Sapientes non perveniſſe? Nihil minus. Ipſe *Clericus Epiſtola III.* Gilberto Epiſcopo Salisburienſi ſcripta adfirmat, quo iure neſcio, a Nicaena Synhodo non, ut credunt ab aliquot ſaeculis Chriſtiani, unam eſſe *numero* eſſentiam divinam fuiſſe declaratum, *prout ſine dubio docent Veteris & Novi teſtamenti tabulae*, ſunt ipſius verba; ſed venerabiles illos Antiſtites unam dumtaxat *ſpecie*, *numero* vero multiplicem divinarum perſonarum naturam eſſe cenſuiſſe. Idem perſuadere, ſi Deo placet, contendit etiam *Part. II. Artis Critic. Sect. I. cap.* XV. & alibi in ſuis operibus paſſim. Habet etiam alios ſuae ſententiae adſtipulatores. Quam temere id totum atque inſcite adſeveretur alias conſcripta hac de re Diſſertatione demonſtravimus. At ſi verum eſſet, quod Nicaenis Patribus nimis confidenter adſerit *Clericus*, certe inficias ire non poſſet, illos

nulla alia de caussa id persuasum habuisse, nisi quia sibi videretur huiusmodi doctrina ex divinarum scripturarum oraculis satis superque erui, & luculenter insinuari. Inficiantem palmaris palam mendacii redarguerent quaecumque Patres, cum qui ante Nicaenam Synhodum floruere, quandoqnidem eos a nobis dissentire cum *Petavio* aliisque existimat; tum qui eidem Synhodo interfuere, literis mandaverunt: omnes enim suarum adsertionum fontem & originem sacram scripturam proferunt, eamque passim advocant.

Ex erroribus igitur, quos frustra antiquis Theologis adfingere ille conatur, adversus ipsum consectarium deducere est: multa scilicet coelestibus literis contineri, quae non probe intellecta facile legentes in errorem non inducunt tantum, sed trahunt: cuius rei & haereses in Ecclesia diversis temporibus exortae perspicue fidem faciunt. Quare si minus *Tertulliano* adsentiri lubet, ita libro *De Praescriptionibus cap.* XXXIX. scribenti: *Nec periclitor dicere ipsas quoque scripturas sic esse ex voluntate Dei dispositas, ut haereticis materias subministrarent, quum legam, oportere haereses esse, quae sine scripturis esse non possent*: certe eidem adquiescendnm est libro, quem de *Resurrectione carnis* inscripsit, haec verissime proferenti: *Nihil autem mirum si & ex ipsius instrumento captentur argumenta, quum oporteat haereses esse, quae esse non possent, si non & perperam scripturae intelligi possent*. Viro doctissimo adstipulatur ὁ πάνυ *Augustinus Tractat. XVIII. in Iohan. Evang. cap.* V. §. I. *Neque enim*, inquit, *natae sunt haereses & quaedam dogmata perversitatis inlaqueantia animas, & in profundum praecipitantia, nisi dum scripturae bonae intelliguntur non bene, & quod in eis non bene intelligitur, etiam temere & audacter adseritur*. Nil igitur mirum, si & *Plato*, aliique ex aeternae veritatis oraculis, & recta doctrina falsa sibi, erraticaque consulta, perperam intelligendo, comparare potuerint; quando promtius erat & expeditius Ethnicis Philosophis tres Deos, tresque differentes Hypostases subspicari, quam unum tantum in tres personas sine multiplicatione distinctum percipere, quod est a naturali intelligentia longe remotissimum.

Non

Non tres igitur esse Deos in coelestibus voluminibus edocemur: neve haec portenta Iudaica traditio praedicabat; sed pluralitatem Divinitatis ex subobscura & ambigua verborum expressione, vel ex ipsa abstrusi dogmatis difficultate facile potuit a divinorum mysteriorum non probe consulto deduci. Tempestive igitur a *Iustino Martyre*, *Tatiano*, *Clemente Alexandrino*, *Tertulliano*, *Eusebio*, *Lactantio* observatum fuisse supra monuimus, veritatem e puris Ebraicae doctrinae fontibus haustam ab Ethnicis Scriptoribus vanis temeratam fuisse commentis, & caducis mortalibusque ratiocinationibus interpolatam, atque conruptam. Soli enim Dei verbo illud convenit: *Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum: purgatum terrae, probatum septuplum*.

Non tamen adeo quaecumque aut ex nostris Scripturis, aut ex Iudaica traditione accepta in eorum libris habentur, immutata pristinam faciem exuerunt, ut non adhuc multam habitu & lineamentis primae originis similitudinem referant. *Vnde haec oro vos*, exclamabat in *Apologetico Tertullianus*, *Philosophis aut Poëtis tam consimilia? nonnisi de nostris Sacramentis*. Et profecto omnibus antiquis Sapientibus adcommodari potest, quod de Poëtis tantum *Lactantius Firmianus Lib. VII. cap.* XXII. sapienter pronuntiavit: *Quamvis igitur veritatis arcana in parte conruperint, tamen ipsa res eo verior invenitur, quod cum Prophetis in parte consentiunt: quod nobis ad probationem rei satis est*. Et mox: *Conruperunt igitur Poëtica licentia quod acceperant: vel opinio veritatem per diversa ora, sermonesque varios dissipata mutavit*. Non vacat modo per vetustas Poëtarum fabulas excurrere, quas statim & primore adspectu nonnisi Ebraicae historiae imitamenta quaedam adgnoscere est, & quae nostram adsertionem mirifice comprobarent. Adeantur si lubet *Iustinus Martyr Apol. II. Tertullianus Apologetico*, *Eusebius* Caesariensis *ἐν προπαρασκ.* & inter recentiores eruditissimi viri *Sam. Bochartus in Phaleg*, *Vossius De Origine Idololatriae*, *Huetius Demonstrat. Evangel. Falconerius* in sua *De Numo Apameensi* Dissertatione, *Edm. Dichinsonus* Libro, qui inscribitur *Delphi Phoeniciʃsantes*, ubi inter caetera Praefatione habetur: *Sin vero larvas, quas veritati* [*ne ἀμυήτοις innotesceret*]

 in-

invidia praetendit, detrahamus; &, quas error adcumulavit, fabulas amoliamur, Graecis utique non defuisse ἀρχαίαν ἀκοὴν, παλαιὰν δόξαν, doctrinamque ab antiquissimis veritatis, & sapientiae promiscondis pro comperto erit.

CAPUT X.

Plato *in Trinitatis Demiurgicae notitiam falsa ratiocinatione non venit.*

QVoniam vero non tantum adserit *Clericus* Platonem aliosque Philosophos sola naturali ratiocinatione in Mentis ἐνυποστάτου cognitionem venire potuisse; verum etiam ratiocinationem illam speciatim adducit, quam vigilansne an altissimum soporem stertens nescio, Philosophis notitiam eiusmodi addidisse persuadere conatur, quamnam & qualem adferat videamus: *Sola ratiocinatione*, inquit, *coniuncta cum divinorum operum contemplatione potuerunt intelligere τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, hoc est esse quampiam intelligentem naturam, eamque perfectissimam, quae omnia fecerit, & omnia regat, aut per se aut per alium; imo vero intellexerunt, ut liquet ex sermonibus Socratis apud Xenophontem, aliisque eiusmodi. Quum vero viderent Mundi opificem non temere & fortuito, sed summa ratione omnia fecisse, generaque singula omnium rerum, pro suis quaeque naturis, sine mutatione conservari ac propagari; hinc conlegit Plato post alios esse & alteram substantiam divinam primae illi proximam, quae vocaretur Ratio, seu λόγος, quae complecteretur aeterna atque immutabilia exemplaria omnium rerum, & per quam singula essent facta. Nec dixeris Rationem illam fuisse perfectionem Dei, non substantiam singulari exsistentia praeditam, nam Plato [recte ne an secus, nunc non quaerimus] ita ratiocinatus est.* Easdem nugas, & ineptias in *Prolegomenis suae Historiae Ecclesiasticae Sect. II. cap.* 11. obgerere pariter non veretur.

At mirabilis sapientiae & perspicacitatis homo, num tibi Deus inlapsus, ut vates & divinus coeco impetu insaniens haec veluti de Tripode funderes: *Ita Plato ratiocinatus est?* Memento te de *Platone*, non de *Epicuro*, aut Eretriensi *Me-*

ne-

nedemo verba facere: hi quidem Dialecticam ut supervacaneam repudiarunt: illum autem tamquam rationalis philosophiae parentem subspiciunt omnes ac venerantur. In mentem revoca quae *Laërtius Diogenes* in eius Vita literis consignavit. *ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν*, inquit, *ἐν τῇ τραγῳδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἕνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορὸν, καὶ δεύτερον Αἴσχυλος, τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν τραγῳδίαν· οὕτως καὶ τῆς φιλοσοφίας ὁ λόγος πρότερον μὲν ἦν μονοειδὴς ὡς ὁ φυσικός. δεύτερον δὲ Σωκράτης προσέθηκε τὸν ἠθικόν. τρίτον δὲ Πλάτων τὸν διαλεκτικὸν, καὶ ἐτελεσιούργησε τὴν φιλοσοφίαν*. *Ceterum ut olim Tragoediam prius quidem chorus solus agebat, postmodum vero Thespis unum invenit Histrionem, ut chorus interdum requiesceret: secundum postea Aeschylus adiecit, & tertium Sophocles, atque in hunc modum Tragoedia consummata est: ita & Philosophiae ratio dudum circa unam tantum Physicae speciem vertebatur: accessit Socrates & adiecit Ethicen: tertiam Plato Dialecticen addidit, & Philosophiae extremam manum adposuit*. Quamquam id totum ita accipiendum est, ut intelligatur Platonem Dialecticen, qua alioquin & vetustiores, sed parum diligenter, usi fuerant, ut *Panthoides*, *Alexinus*, *Eubulides*, *Brison*, *Dionysodorus*, *Euthydemus Thurius*, quorum *Plato* quoque meminit in *Euthydemo*, & *Xenophanes Colophonius*, perfecisse, & exactiorem absolutioremque reddidisse, ut recte animadvertit eruditus *Dacerius De Doctrina Platonis*.

Sed si minus ille est vates, & Deorum interpres, quandoquidem

Somnia, quae mentes ludunt volitantibus umbris,
Non delubra Deûm, nec ab aethere Numina mittunt,
Sed sibi quisque facit.

praestigiator certe est & *ἐπῳδός*, utpote qui *Platonem* in *Erasistratum* prodigiosa conversione transformaverit. Perhibent enim *Erasistratum* omnia ex omnibus consequi, & legitime deduci posse perperam & absurde censuisse. Quare belle quidam, & lepide ex eo, quod in eius foci angulo inesset baculus, furiosum illum esse & insanum, consectarium exsistere dixit. At non adeo Philosophorum ille facile princeps *Plato* di-

ſipuit, neque eius ſapientiae laus & aeſtimatio apud mortales homines exolevit, ut tam male argumentaretur; vel tam ridiculam conlectionem ab illo confectam fuiſſe in animum quis inducere poſſit. Quid igitur dicendum? Quum ex iis, quae praemiſit *Clericus*, nihil aliud deducere ſit, quam Deum omnia, quaecumque moliturus erat, provida mente praecepiſſe, atque ordinaſſe & diſpoſuiſſe ſapienter, quemadmodum & omnia ſapientiſſime regere ac moderari; quumque ex hiſce nullo pacto defluat, aut intelligatur Ratio ἐνυπόστατος: & tam congruat huiuſmodi conſectarium iis, quae praemiſſa ſunt, quam aeque exſiſtere poteſt etiamſi illa non praeiiciantur: Plato autem fuerit prudentiſſimus Philoſophus, & Dialecticae conſultiſſimus: Mentis igitur ἐνυποστάτου cognitionem non ex futili & ſtulta eiuſmodi argumentatione, ſed aliunde quaeſiviſſe dicendum eſt. Et falſa quidem ratiocinatio, & paralogiſmus in docto & ſapiente homine non praeſumendus eſt temere, ſed certis, & indubitatis argumentis comprobandus.

Porro inquiramus iam utrum in *Platonis* verbis, quibus ſempiternum & exſiſtens exemplum Deo rerum univerſitatem effecturo vendicat, per tenuia ſaltem veſtigia perſequi id, quod *Clerico* viſum eſt, ac tenere tandem valeamus. Inclutus igitur Philoſophus in *Timaeo* ita ſcribit: *τόδε δὲ αὖ πάλιν ἐπισκεπτέον περὶ αὐτοῦ, πρὸς πότερον τῶν παραδειγμάτων ὁ τεκταινόμενος αὐτὸν ἀπειργάζετο. πότερον πρὸς κατὰ ταὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον, ἢ πρὸς τὸ γεγονός. εἰ δὲ μὲν καλός ἐστιν ὅδε ὁ κόσμος, ὅ, τε δημιουργὸς ἀγαθός, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀΐδιον ἔβλεπεν· εἰ δὲ (ὃ μηδὲ εἰπεῖν τινὶ θέμις) πρὸς τὸ γεγονός. παντὶ δὲ σαφὲς ὅτι πρὸς τὸ ἀΐδιον. ὁ μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δ' ἄριστος τῶν αἰτίων. οὕτω δὲ γεγενημένος, πρὸς τὸ λόγῳ καὶ φρονήσει περιληπτὸν, καὶ κατὰ ταὐτὰ ἔχον, δεδημιούργηται. Illud rurſus conſiderandum eſt de ipſo univerſo, ad quod exemplar Opifex illud ſit architectatus effeceritque, an ad illud quod idem ſemper eſt; an ad id quod genitum fuerit. Atqui ſi pulcer eſt hic mundus, & eius opifex bonus, perſpicuum eſt ipſum ad ſempiternum illud exemplum reſpexiſſe. Sin minus [quod dictu quidem nefas eſt] generatum exemplar ſibi propoſuit. At quilibet ſane perſpexerit ſempiternum exemplar ſibi Opificem propoſuiſſe. Quum vero mundus omnium genitorum pulcerrimus ſit,*

&

& ipse sit omnium caussarum optima, ad id profecto genitus & effectus est, quod ratione sapientiaque comprehenditur, & semper idem est. At ea sunt quae heic differit Plato, ut nunquam ex illis conligere iure quis possit: *Hoc igitur exemplar* ἐνυπόστατον esse debuit. Est enim sempiternum exemplum ipsa quoque cognitio, quae Dei perfectio est, & qua cuncta quaecumque efficere decreverat, concepit primum atque intellexit, & certa admirandaque ratione dispsuit. Sed supervacanee omnino in Platonis Dialogis ridiculam *Clerici* ratiocinationem indagamus, quum iam exploratum sit Platonem luculentissimo testimonio adseverare se hanc a priscis viris doctrinam veluti per manus traditam accepisse.

DE RECTA CHRISTIANORVM
IN EO QVOD MYSTERIVM
DIVINAE TRINITATIS
ADTINET SENTENTIA.
LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Quam verosimile sit ea, quae de Mente Mundi opifice Plato, *aliique Philosophi dixere, ex Ebraeorum doctrina profluxisse.*

AM vero, ut libro superiore vidimus, non est dubitandum quin *Plato* ab aliis acceperit περὶ τοῦ λόγου doctrinam, quum & ipse id diserte fateatur, & *Plotinus* solerter advertat, & *Proculus* luculente praedicet, & multiplex ratio suadeat, & *Clericus* ipse non dissimulet. Subdit enim hic[1]: *Rationem, quam & ideam vocat, descripsit quasi substantiam; qua in re praeivit Platoni Timaeus, qui Ideam distinguit a Deo, & substantiam seorsim exsistentem habet initio operis sui. Ait enim duas esse caussas summas, Deum & Necessitatem, & ad hanc quidem referri Ideam & Materiam*

teriam, quasi συναἴτια *caussas una cum Deo*. *Tum Ideam docet esse quidquam* ἀγεννάτοντε καὶ ἀκίνατον καὶ μένοντε καὶ τᾶς ταυτῆς φύσιος, νοατόντε, καὶ παράδειγμα τῶν γεννομένων, ὁκόσα ἐν μεταβολᾷ ἐντί. *Ingenitum, & immotum, & manens, & eiusdem naturae, ac intelligibile exemplar genitorum omnium, quae in mutatione sunt*. Quae pariter habet *Prolegomenon suae Historiae Ecclesiasticae Sect. II. cap.* 11. ubi item addit: *Videri Platonem, quae de tribus rerum omnium principiis habet, Timaeo & aliis forte debere*. Immo veritate ipsa coactus in *Notis in Oracula Chaldaica*; quum de Mente, & Anima, de quibus *Plotinus Lib. IX. Ennead. II.* loquutus esset, ita infit: *Haec quum nihil adfine habeant Graecae Mythologiae, admodum verisimile est ab iis populis, qui sublimius de Deo philosophabantur, eumque* Ἀνθρωποφυῆ *esse negabant, ad Platonem, eiusque discipulos manasse*. Sed quibus debeat iam *Plato* dixit, & doctissimi Platonicorum notavere.

Animadvertendum est interea Platonem illud ipsum intelligibile & sempiternum exemplar ἔνεργον fecisse, atque adfirmasse ab eo mundum effectum fuisse propius quam a primo Deo, οὗτος, inquit ille in Timaeo, δὴ πᾶς ὄντως ἀεὶ λογισμὸς Θεῶ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον Θεὸν λογισθεὶς λεῖον καὶ ὁμαλὸν πανταχῇ ἐκ μέσου ἴσον, καὶ ὅλον καὶ τέλεον ἐκ τελέων σωμάτων σῶμα ἐποίησε. *Hic ergo qui revera semper est omnis Ratiocinatio Dei, de futuro Deo ratiocinatus, levem eum effecit aequalemque & undique a medio parem, ac totum ac perfectum corpus e perfectis corporibus*. In *Epinomide* vero mundi mentione facta illico subiicit: ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος ὁρατόν. *Quem fecit Ratio omnium divinissima conspicuum*. Quae quum respondeant iis, quae *Iohannes* initio sui Evangelii, & *Paulus* cum ad Colossenses, tum ad Ebraeos epistola graviter & sapienter eloquuntur, videamus iam quam proclive sit intelligere huiusmodi placitum ex arcana Iudaeorum sapientia ad Ethnicos profluxisse, sive Iudaicas illi scripturas aut aliquando legerint, aut ab aliis lectas enarrari & disseri audiverint; sive ex conloquiis & consuetudine, quam cum Iudaeis habuere, eam doctrinam hauserint; sive ex antiquissima dispersorum Noachi posterorum traditione in varias ea gentes derivata promanaverit.

Et

Et profecto quam perspicue, quam multipliciter in divinis Ebraeorum literis de Sapientia, vel Ratione opifice consultum insinuatur? Ipse quidem lubenter silentio transiliam quae in *Geneseos* libro sempiternum & ἐνυπόστατον mundi exemplar exhibentia deprehenderunt *Philo*, & *Iustinus Martyr*, & *Clemens* Alexandrinus, & in *Salomonis* libris vestigia premam atque consistam, ut ex illis Iudaeorum dogmata depromantur. *Capite* igitur *Proverbiorum* VIII. ita *Salomon* Sapientiam de se loquentem inducit: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: nec dum fontes aquarum eruperant: nec dum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat, flumina, & cardines orbis terrae. Quando praeparabat Coelos aderam, quando certa lege & gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum & legem ponebat aquis ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terrae. Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore; ludens in orbe terrarum, & deliciae meae esse cum filiis hominum*. Forte in his verbis *Clericus* aliud nescio quid introspicit acutissime: sed vel *Plato*, vel quicumque alius vetustiorum Sapientum ex ipso eiusmodi loquutionum cortice & superficie luculente cognoscere potuit ita de Sapientia apud Iudaeos agi & doceri, ut non Dei perfectionem illi, sed exsistentem ὑπόστασιν Sapientiae nomine intelligant. Quid enim aliud significantius insinuat illud, *Dominus possedit me?* LXX. legunt, & magis ad rem, *Creavit me*, verba Ebraea sonant, *Genuit me*. Quid, *Ab aeterno ordinata sum*, & *ex antiquis ante quam terra fieret?* vel ut fons Ebraeus habet, *A saeculo coronata sum?* Quid, *Quando praeparabat coelos aderam?* Quid, *Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore?* seu magis placet quod Ebraeus contextus exhibet, *Equidem fui prope eum nutritius, & fui in deliciis quotidie ridens coram eo omni tempore?* Quid, *Deliciae meae esse cum filiis hominum?* Aliud ne haec omnia audientis sensibus ingerunt,

quam

quam *Salomon* Sapientiam vocat, esse aliquid ἐνυπόστατον & exsistentis, rerum caussam una cum Deo, quod cuncta simul effecerit, composuerit, exornaverit? quod ante saecula genitum, ante rerum etiam omnium effectionem exstiterit?

Porro alii quoque Ebraeorum Scriptores, qui aliquid deinceps commentati sunt, Sapientiam ἐνυπόστατον & exsistentem a Salomone descriptam fuisse aperte & dilucide intellexere, quando, & ipsi, & ii praecipue qui Salomonis imitationem, eiusque librorum similitudinem adfectavere, de ea semper tamquam de aliquo exsistente loquuti sunt. Ita fecit libri, qui *Sapientia* inscribitur, Auctor, ut inferius opportune demonstrabimus; ita *Iesus Siracides*, qui in suo libro *Ecclesiastici* titulum praeseferente, quem videtur *Antiochi Epiphanis* aetate scripsisse, cum *capite* I. tum XXIV. Salomonis documenta aemulatus, προτέρα πάντων, inquit, ἔκτισαι σοφία: *Prior omnium creata est Sapientia*. Et mox: αὐτὸς ἔκτισεν αὐτήν. *Ipse creavit illam.* Et alio loco laudato ita de Sapientia ait: ἐγὼ ἀπὸ στόματος ὑψίστου ἐξῆλθον· *Ego ex ore altissimi prodivi.* πρὸ τοῦ αἰῶνος ἀπ' ἀρχῆς ἔκτισέν με, καὶ ἕως αἰῶνος οὐ μὴ ἐκλίπω. *Ab initio, & ante saecula creata sum, & usque ad futurum saeculum non desinam.*

Eo autem proclivius comprehendere est heic vere a *Siracide* Sapientiam exsistentem intelligi, quod *cap.* LI. Domino Deo suo filium manifeste ac perspicue tribuat. Ἐπεκαλησάμην, inquit, κύριον πατέρα κυρίου μου. μή με ἐγκαταλιπεῖν ἐν ἡμέραις θλίψεως, ἐν καιρῷ ὑπερηφάνων ἀβοηθησίας. *Invocavi Dominum Patrem Domini mei, ut non derelinquat me in diebus tribulationis, in tempore superborum sine adiutorio. H. Grotius*, homo quidem impense doctus, sed Socianorum fautor apertissimus, divinarum personarum pluralitatem tam luculente ab hoc Scriptore invehi cognovit, ut eum a Christianis fuisse interpolatum, temere de more suo adfirmaverit, & pro ἐπεκαλησάμην κύριον πατέρα κυρίου μου: ἐπεκαλησάμην κύριον πατέρα μου legendum esse pertenderit. Hunc tamen doctissimus *Iac. Benign. Bossuetus*, Episcopus Meldensis, egregie ac solide refutans, incorruptam volumini veritatem facillime vindicavit. Sed ipsi quoque Iudaei probe percepere in hoc opere quamdam divinarum ὑποστάσεων pluralitatem insinuari, ideoque *Gemara* explicat decisionem

Tal-

Talmud, quae extraneorum, & canoni minime inſertorum librorum lectionem prohibet, *ut eſſet*, inquit, *Ben-Sira*; & quamvis *Gemara* involutam quamdam & obſcuram reprobationis cauſſam reddat, tamen *R. Salomon* diſerte adfirmat ideo librum illum reiectum fuiſſe, quod perſonarum in Deo numerum conſtitueret. Alii quidem aliter ſentiunt, & de alio *Ben-Sira* intelligunt, ſed fruſtra ſunt, ut obſervat etiam in Commentariorum in eum librum Praefatione *Calmetius*.

Poſtrema *Siracidae* verba, quae protulimus, nobis in memoriam revocant, quae Scriptor *Sapientiae cap.* II. de Filio Dei habet: *καὶ παῖδα. κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει*. *Et filium Dei ſe nominat*. Et, *καὶ ἀλαζονεύεται πατέρα Θεόν*. *Et gloriatur patrem habere Deum*. Et, *εἰ γάρ ἐστι ὁ δίκαιος υἱὸς Θεοῦ*. *Si enim Iuſtus eſt filius Dei*. Sunt impii adverſus Iuſtum, qui ſe filium Dei dicit, obloquentes ea, quae aperte indicare poſſunt, fuiſſe olim apud Iudaeos de quodam Filio Dei credulitatem.

Nec mirari ſubit ſi hi inferioris aevi Scriptores talia de Dei filio literis mandavere, quum perpetua fuerit ac conſtans inter Iudaeos ſententia, Prophetam illum a Deo promiſſum, qui mortalium genus vindex ac redemtor in veram libertatem adſereret, Deum eſſe futurum. Multa, ut hanc veritatem in propatulo conlocaremus, primo huius commentarii volumine expedivimus, modo autem adiicere lubet, *Eſaiam* quoque *cap.* IX. futuro Chriſto Divinitatem diſerte vindicaſſe, de eo enim vaticinans ſcribit: *Et vocabitur nomen eius Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Fortis*. אל *Fortem*, non *Deum* heic ſignificare contendit *Bodinus De abdit. rerum ſubl. Arcan. Lib. V.* Sed tum cur *Fortis* addere, ut bis habeatur *Fortis? Aquila* quidem & *Symmachus* vertunt *ἰσχυρὸς δυνατὸς*: *Theodotio* vero *ἰσχυρὸς δυνάστης*: ſed *Aquila* & *Teodotio* proſelyti erant Iudaei, *Symmachus* autem Ebionita: adeoque ipſis minus deferendum. Lxx. e contra habent, Θεὸς, ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής. *Deus, robuſtus, potens*. Huc facit etiam dilemma illud, & argumentum validiſſimum, quod tali ratione concinnat vir longe doctiſſimus *P. Dan. Huetius Propoſ. IX.* ſuae *Demonſtrationis Evangelicae*. Quum *Ieſus* Meſſiam ſe, ut erat, apud Iudaeos ferens, θεότητα quoque ſuam praedicaret, *Ego & Pater unum ſumus*, quod in-

indignantes Iudaei, respondebant, *Tu homo quum sis facis teipsum Deum*: vel *Iesum* quis fatebitur fuisse Messiam, proindeque quum seipsum Deum fecerit, Deum fuisse fateri cogetur; nam si non fuisset, quis credat Messiam, virum quippe sanctum & pium, tam nefariae & atrocis impietatis se adligasse, ut non divinos solum honores ambiret, sed Dei quoque interverteret titulos, sibique adscisceret? vel *Iesum* Messiam fuisse negabit, & necesse saltem habebit adgnoscere, quum se Messiam simul & Deum esse iactaret, haudquaquam id fuisse facturum, nisi Iudaeis persuasum fuisset, eum, quem expectabant, Messiam Deum fore. Ex quo pariter liquet Iudaeos de Messiae divinitate, placito maiorum sibi veluti per manus tradito, recte sapienterque sensisse.

Vt autem ad Salomonis *Sapientiam* regrediamur, Iudaeus etiam *Aristobulus*, de quo alibi mentionem fecimus, & qui sub Ptolemaeo Philometore floruit, Sapientiam Salomonis libro descriptam, ἐνυπόστατον & exsistentem intellexisse videtur, nobisque adstipulatur Caesariensis *Eusebius Lib. VII. Praepar. Evang. cap.* v. Verba *Eusebii* sunt quae sequuntur. Καὶ Αριστόβουλος δὲ ἄλλος Εβραίων σοφὸς ἀνὴρ καὶ κατὰ τὴν τῶν Πολεμαίων ἀκμάσας ἡγεμονίαν, κυροῖ τὸ δόγμα ὡς πάτριον, αὐτῷ Πολεμαίῳ τὴν τῶν ἱερῶν νόμων προσφωνῶν ἑρμηνείαν, ἐν ᾗ τάδε φησί. Μεταφέροιτο δ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας· τὸ γὰρ πᾶν φῶς ἐστὶν ἐξ αὐτῆς. διὸ καί τινες εἰρήκασι τῶν ἐκ τῆς αἱρέσεως ὄντες ἐκ τοῦ Περιπάτου, λαμπτῆρος αὐτὴν ἔχειν τάξιν, ἀκολουθοῦντες γὰρ αὐτὴν συνεχῶς, ἀτάραχοι καταστήσονται δι' ὅλου τοῦ βίου. σαφέστερον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων προγόνων τις εἶπε Σολομῶν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς αὐτὴν ὑπάρχειν. *Aristobulus quoque, alius item eruditus Ebraeorum Scriptor, qui Ptolemaeorum imperio floruit, eamdem sententiam genti defendit vendicatque suae, Ptolemaeo ipsi divinarum literarum interpretationem inscribens, ubi haec inter cetera. Quamquam in sapientiam transferri hoc quoque possit, quum ex ea lux universa prodierit. Itaque ex Peripateticorum schola nonnulli, facis eam instar esse voluerunt, quod qui eius ductum constanter sequuti erunt, ii toto vitae suae tempore ab omni perturbatione vacui sint futuri. Verum id clarius simul ac melius Salomon e maioribus nostris unus expressit, quum eam coeli terraeque molitione priorem esse dixit.*

Iam

Iam patet, arbitror, origo prima, & ſcatebra, unde de Mente, ſeu Idea, ſeu Ratione mundi opifice opinio derivari potuit: illud enim fons & exordium, quod eſt antiquius: antiquior autem, & omnes alias praecedens doctrinas ſacra Iudaeorum religio, & coeleſtis atque arcana ſapientia.

CAPUT II.

Quae ab Ebraeis Sapientia, cur λόγος a Graecis Philoſophis adpelletur.

ETſi praeclarum illud *Lactantii Firmiani* effatum, ***nihil obſtant verba quum ſententia congruat veritati***, memoriae noſtrae altius haereat infixum, & veriſſimum eſſe intelligatur; tamen quoniam cunctis difficultatibus obviam ire decrevimus, & in illud inquirendum eſt, cur ſi Ethnici Philoſophi a Iudaeis de Sapientia rerum opifice doctrinam accepere, nomen etiam non retinuerint, ſed eam λόγον, *Rationem* ſcilicet, adpellaverint. Non enim *Plato* tantum, ſed *Epicharmus* etiam apud *Clementem Alexandrinum*, & *Heraclitus* Epheſius eo nomine uſi ſunt. Scribit enim apud Euſebium Caeſarienſem *Amelius* his verbis: καὶ οὗτος ἄρα ὁ λόγος καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα τὰ γενόμενα ἐγίνετο, ὡς ἄν, καὶ ὁ Ηράκλειτος ἀξιώσειε. καὶ νὴ Δι' ὃν ὁ Βάρβαρος ἀξιοῖ, ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξειτε καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς Θεὸν εἶναι, δι' οὗ τὰ πάντα ἁπλῶς γεγενῆσθαι, ἐν ᾧ τὸ γενόμενον ζῶον, καὶ ζωὴν εἶναι καὶ ὂν πεφυκέναι. *Haec itaque illa Ratio per quam ſemper ſunt, quae facta ſunt, quomodo & Heraclitus cenſuit: eadem profecto quam Barbarus ille indicat in primo rerum conditu, imo & incondito ſtatu Deo adſtitiſſe, per quem omnia omnino facta, in quo id quod ſit animal, & vitam & eſſe ſuum haberet.*

At forte Graeci hi Sapientes, & ſi qui alii ita Hypoſtaſin illam Demiurgicam indigitavere, quum non adeo deſiperent, ut quod *Democrito*, *Leucippo*, & *Epicuro* placuit, mundum temere fortuitoque atomorum concurſu coaluiſſe exiſtimarent: ſed non ſine ſummo conſilio, & divina prorſus ratio-

tio-

tione effectum fuisse recte & prudenter arbitrarentur: intelligere primore adspectu potuere quam Sapientiam rerum universarum opificem alii nominaverant, illam eamdem esse Rationem, qua Deus omnia produxerit atque exornaverit, & sine qua nunquam Deus exstiterit, ut egregie dissertat *Evodius* Augustino scribens *Epistola CCVIII*. Quumque illam exsistentem & ἐνυπόςατον describi viderent, Rationem quoque eiusmodi introduxere, diversisque insignivere nominibus, quae idem prope sunt & significant, atque Sapientia. Nam & λογισμὸς Θεοῦ & Mens, & Intellectus, & Idea *Platoni* dicitur: quae quidem vocabula cum Sapientia veteres confudisse praeclariter demonstrat eiusdem *Platonis* locus, qui in *Philebo* sic habet: οὐκοῦν, εἰ μὴ τοῦτο, μετ' ἐκείνου τοῦ λόγου ἂν ἑπόμενοι, βέλτιον λέγοιμεν· ὥς ἐςιν ἃ πολλάκις εἰρήκαμεν, ἄπειρόν τε ἐν τῷ παντὶ πολὺ καὶ πέρας ἱκανόν. καί τις ἐπ' αὐτοῖς αἰτία οὐ φαύλη, κοσμοῦσά τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε καὶ ὥρας καὶ μῆνας σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιότατ' ἄν. *Quamobrem rationem illam ulterius prosequentes licebit adserere ea, quae saepenumero diximus, infinitum prorsus in hoc universo consistere, sufficientemque terminum caussamque illis haud ignobilem semper adesse ornantem disponentemque horas, & menses, & annos, Mentem & Sapientiam merito nuncupatam*. Et hunc quidem Platonis locum de Mente, seu Intellectu, & Ratione Platonici exponunt, ut *Proclus* in *Theol. cap.* v. §. xxiii. ubi ait Socratem in *Philebo* ὑποτίθεσθαι νοῦν τὰ πάντα διακοσμεῖν, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ σοφοὶ, καὶ τόνδε ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ πᾶσαν τὴν περιφορὰν διακυβερνᾶν. *Statuere a Mente omnia disponi, ut Sapientes qui ante eum fuerunt, & Solem, & Lunam, & universam circumactionem ab eadem regi*. Id totum, quod adseruimus, egregie confirmatur a Platonico *Porphyrio* περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσείᾳ τῶν Νυμφῶν ἄντρου, ubi ait: ἐπεὶ γὰρ ὁ κόσμος οὐκ εἰκῆ, οὐδ' ὡς ἔτυχε γέγονεν, ἀλλ' ἐςὶ φρονήσεως Θεοῦ, καὶ νοερᾶς φύσεως ἀποτέλεσμα· παραπεφύτευται τῷ εἰκόνι τοῦ κόσμου τῷ ἄντρῳ, σύμβολον φρονήσεως Θεοῦ, ἡ ἐλαία. Ἀθηνᾶς μὲν γὰρ τὸ φυτόν. Φρόνησις δὲ ἡ Ἀθηνᾶ. Κραταιγενοῦς δ' οὔσης τῆς Θεοῦ, οἰκεῖον τόπον ὁ Θεολόγος ἐξεῦρεν ἐπὶ κρατὸς τοῦ λιμένος αὐτὴν καθιερώσας· σημαίνων δι' αὐτῆς, ὡς οὐκ ἐξ αὐτοματισμοῦ τὸ ὅλον τοῦτο, καὶ τύχης ἀλόγου ἔργον γέγονεν· ἀλλ' ὅτι φύσεως νοερᾶς καὶ σοφίας ἀποτέλεσμα, χωρίςης μὲν οὔ-

ςηο

στης ἀπ᾽ αὐτοῦ· πλησίον δὲ κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ σύμπαντος λιμένος ἱδρυμένης. *Quum enim mundus non temere, & casu exstiterit; sed Sapientiae Dei, & intellectualis Naturae sit opificium; antro, quod mundi imaginem gerit, oliva adponitur, Sapientiae divinae symbolum. Nam Minervae planta est: Minerva autem Sapientia. Quae quum ex Dei vertice nata sit: proprium ei locum Theologus reperit, dum in ipso portûs vertice consecrat. Significans ea ipsa, universum hoc non motûs temerarii, nec fortuiti casûs opus esse; sed Naturae intellectualis, & Sapientiae absolutissimum artificium: quae ab ipso quidem opere separata: prope tamen in totius portûs capite sita est.* Ecce heic Ratio illa universitatis effectrix, Sapientia & Prudentia Dei esse dicitur, & ἐνυπόστατος, & a mundo separata constituitur, eo quod adeo elegans opificium, nonnisi sapientiae, & rationis opus esse potuerit. Itaque mirum non est si *Plotinus* περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων *cap.* IV. Mentem vocat *Praesidem intemeratum, & Sapientiam inaestimabilem.* τὸν ἀκήρατον νοῦν προστάτην, καὶ σοφίαν ἀμήχανον. Sed minime Graecorum nominum, rationem quum de Barbara Sapientia agitur, habendam ut plurimum esse satis liquet ex iis, quae *Clericus* passim habet in *Indice Philologico ad Hist. Philos. Oriental. Thomae Stanleii*; ex iis enim constat Graecos Barbara nomina vocabulis sibi usitatis persaepe mutavisse, quum inter res significatas similitudinem quamdam intercedere arbitrarentur: quamquam id temere etiam interdum fecisse deprehenduntur.

Quid quod λόγος *Sermonem* quoque significat? num quia *Moses*, & alii sacri Scriptores inducunt Deum omnia facientem διὰ λόγου, hoc est ῥήματος *per verbum*, visa est vox λόγος, ut δευτέραν ὑπόστασιν denotarent, Iudaicae doctrinae congruenter usurpari? Ludere id demum est, inquit *Clericus*, ambiguitate vocis λόγος, quae Graece & *Rationem*, & *Sermonem* sonat. Addit insuper sacros Scriptores Deum inducere omnia facientem διὰ λόγου, hoc est ῥήματος, ut describant maximam eius potentiam, & spiritalem agendi rationem, quam vocis imperio exprimunt. Quid super hoc de Ebraica doctrina senserint, & quomodo eam acceperint Ethnici diiudicare & adfirmare non ausim: Iudaei certe λόγον aut *Sermonem* inde exsistentem intelligere ac comprehendere potuissent, si uti ma-

gnus

gnus *Augustinus* ratiocinati unquam essent. Hic enim eorum, quos *Confessiones* inscripsit, Librorum *XI.* ita subtiliter & acute differtat: *Si ergo*, inquit Deum compellans, *verbis sonantibus & praetereuntibus dixisti, ut fieret coelum & terra, atque ita fecisti coelum & terram, erat iam creatura corporalis ante coelum & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret. Nullum autem corpus ante coelum & terram. Aut si erat, id certe sine transitoria voce feceras, unde transitoriam vocem faceres, qua diceres ut fieret coelum & terra. Quidquid enim illud esset, unde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. Vt ergo fieret corpus, unde ista verba fierent, quo verbo a te dictum est? Vocas itaque nos ad intelligendum verbum, Deum apud te Deum, quod sempiterne dicitur, & eo sempiterne dicuntur omnia.* Atque ita quidem ille.

CAPVT III.

Vox λόγος etiam a Iudaeis Scriptoribus usurpata ad divinam hypostasin significandam.

SEd & apud Iudaeos, & divinos Scriptores vocabulum λόγος reperire est eo intellectu donatum, ut divinam hypostasin significaret. Insignis enim, & notatu dignissimus est *Sapientiae* locus, in quo & exsistens natura λόγος nominatur, & Deus splendida & magnifica oratione describitur. At priusquam ad eum proferendum adgrediamur, praefari quaedam atque praestruere necesse est.

Sapientiae liber, quamvis ob doctrinae similitudinem *Salomonis* alias nomen inscriptum praetulerit, incerto tamen Auctore circumfertur. Eius Auctor inter Esdrae aetatem, & Simonis sacerdotium vixisse *Grotio* videtur. Post septuaginta Viros autem, & ipsum Iesum Siracidem, sub Machabaeorum principatu eum scripsisse autumat eruditus *Calmetius*. Qua lingua primum hic liber exaratus fuerit in sententiis est *Grotius* vult a principio Ebraice scriptum fuisse, deinde a Christiano quodam in Graecum idioma conversum, atque interpolatum fuisse solita temeritate perseverat. Et quidem *R. Moy-*

ses Ben-Nachman in *Praefatione Pentateuchi* librum Chaldaice ſeu Syriace ſcriptum laudat, quem *Magnam Sapientiam* vocat, & quidquid ex eo refert cum hoc, quem hodiedum Graecum habemus, *Sapientiae* libro penitus congruit. Nihilo tamen minus probabilius eſt hoc opus primum Graeco ſermone ab aliquo Iudaeo Helleniſta fuiſſe compoſitum, & deinde in Chaldaicam linguam ab alio Iudaeo converſum, ut *Rich. Simonius Lib. I. Hist. Crit. V. T. cap.* VIII. & *Calmetius* in huius voluminis Praefatione animadvertunt. Eius enim phraſes, & totius orationis contextus nihil Ebraiſmi ſonant, aut redolent, ſed ubique Scriptor ſe Graece non perfunctorie eruditum prodit, & Graecos poëtas, Philoſophoſque evolviſse perſpicue oſtendit. Ex hoc profluit, quod *cap.* XIV. *verſ. 6.* Ethnica veluti loquutione de Gigantibus diluvio pereuntibus mentionem facit: quod *cap.* I. *verſ.* 14. Plutonis regnum commemorat; quod *cap.* XIX. *verſ.* 20. Ambroſiam nominat: & id genus alia apud eum reperire eſt. Eius ſtylus eſt tumidus, & crebris epithetis ampullatur, obſcurus etiam interdum, ubique autem poëticus & figuratus.

Huius Scriptoris ſcopus atque propoſitum fuiſſe videtur Ethnicis hominibus per obliquos diſcrepantium ſectarum tramites longe a veritate aberrantibus veram verae ac divinae ſapientiae notitiam, & illius originis & finis comprehenſionem tradere. Ideoque ut eos ad ſui lectionem facile adliciat ac trahat, quibuſdam veluti orationis inlecebris, & conquiſitorum elegantiumque verborum lenociniis ſermonem phaleratum adſpergit, quatenus Graeca in Iudaeo homine eruditio patiebatur. Heinc ut notiora ſemper, & quae Ethnici ipſi in divinis Scripturis offendere poſſent, ingereret, LXX. Interpretum translatione perpetuo utitur. Totum autem id haudquaquam prohibet, ne ſub profanorum, ut ita dicam, verborum cortice puram puramque Iudaicam doctrinam abſconderit, & nihil in ſententia a maiorum ſuorum documentis & traditione deviaverit. Quare fruſtra omnino eſt *Ioh. Clericus* dum *Sapientiae* librum Platonici cuiuſdam lucubrationem eſſe contendit, ut videre eſt *Part. III. Art. Critic. Sect. II. c.* IV. Sed tantum abeſt ut hic alicubi Scriptor Platonicum agat, quin

quin potius tam bene ſe Salomonem exprimere credidit, ut ſub eius imagine & ſimulacro prope latitare tentaverit. Quamobrem ſe tamquam Iudaeae gentis regem, & multiplici ſapientia ac doctrina praeſtantem deſcribit, ſeque templum Deo, & altare in monte ſancto aedificaſſe ait, *cap.* VII. & IX. Quod quidem facit, & ut optimi & ſapientiſſimi regis exemplar in Salomone principibus obſerat, & ut unde potiſſimum ſua dogmata & doctrinam derivaverit, legenti ſubindicet.

Sed quis dicat, *Sapientiae* librum Philonis eſſe opus, veterum nonnullis adcreditum fuiſſe, ut *Hieronymus* in *Praefatione in libros Salomonis* teſtis eſt locupletiſſimus. Verum *Philone* eum multo antiquiorem eſſe vel argumento eſt, quod in novi foederis commentariis, certiſſimae ſunt & numero quidem plures huius Auctoris imitationes, quas videre eſt apud *Calmetium* in *Praefatione in Sapientiam*. *Philo* autem anno aerae vulgaris XL. florebat, quare Evangelia vel eius aetate, vel paulo poſt ſcripta fuere, quemadmodum & reliqui novi teſtamenti libri. Nec quis, ut *H. Grotius*, obiecerit, ea loca ab aliquo Chriſtianorum *Sapientiae* libro inſerta fuiſſe: nam & id principii, ut vocant, petitio eſſet; & temere omnino, nullaque auctoritate & teſtimonio, ut iam notavimus, adfirmaretur. *Clemens* inſuper Romanus in *Epiſtola I.* §. XXVII. verba ex hoc libro citat, eo tamen minime laudato. Eius quoque auctoritate funguntur *Tertullian. III. contra Marcion.* & *Clemens Alexandrinus* qui illum *Lib. VI. Stromatum* tamquam Salomonis foetum laudat, ſicuti *Cyprianus Lib. II. adverſ. Iudaeos* §. XIV. & alibi, quod etiam obſervabant viri doctiſſimi *Nic. Nourryus Adpar. ad Biblioth. Maximam Patrum Lib. III. Diſſert. II. cap.* III. *Art.* III. *& Calmetius Diſſertatione de Canonica Libri Sapientiae auctoritate*. Quid quod & *Auguſtinus* huius libri tamquam Prophetici rationem habet? & idem adprobatur in Concilio Sardicenſi anni CCCXLVII. & Hipponenſi anni CCCXCIII. can. XXXVIII. & Carthaginienſi ſub Syricio Papa anni CCCXCVII. can. XXXXVII. quod quidem *Philonis* operi, non ſecus ac aliis eiuſdem voluminibus, nunquam contigiſſet? *Euſebius* inſuper, & *Hieronymus*, & *Photius* in operum Philonis recenſione, hunc ei minime adtribuunt. Sed ſtylus ipſe non eſſe *Philonis*

foetum oftendit, & difcrepans in multis utriufque auctoris fententia.

Quum igitur *Sapientiam* a Philone fcriptam non fuiffe conftet, nec alium Philonem Iudaeum comminifci fit Alexandrino vetuftiorem, ut quidam perperam faciunt, infpiciamus iam quibus rationibus & argumentis *Clericus* a Platonico quodam librum illum fuiffe contextum probatum eat. In illo, inquit loco laudato, & *Epiftola IX.* animarum προΰπαρξις infinuatur. At quorfum ifthaec? Num *Plato* folus eam invexit? An non ab aliis acceptam in fua decreta traduxit? Non Druidas heic, & Thracas, & Brachmanas, & Celtas, & Barbaros omnino Sapientes memoraverim: fed *Pythagoras*, & *Empedocles*, fed his antiquiores Aegyptii, fed Chaldaei, & Magi, ut iam Libro primo demonftravimus, nonne illam una cum μετεμψυχώσει credidere? Quid fi illud Mofis, *Septima die requievit ab omni opere quod patrarat*, uti *Nemefius* intellexiffet? fi illud, *Maior ferviet minori; &, Iacob dilexi, Efau vero odio habui*, ut *Origenes* in libris περὶ ἀρχῶν, *& Tom. V. in Iohannem* interpretatus effet? Quid fi illud Pfalmi LXXXIX. *Domine refugium factus es nobis a generatione in generationem: priufquam montes fierent aut formaretur terra & orbis: a faeculo & ufque in faeculum tu es Deus*, ut nonnulli apud *Hieronymum Epiftola CXXXIX. ad Cyprianum* legiffet, & diftinxiffet? Nonne Iudaeis animarum praeexiftentiam paffim fuiffe adcreditam, ex multis coeleftium oraculorum locis eruere eft? Haud ierim quidem inficias a Scriptore *Sapientiae* lectum forte effe Platonem, πολυμαθὴς enim fuiffe videtur: fed eum effe Platonicum, aut Platonica confulta, non Iudaica interdum inferre, & ipfe intrepide negaverim, & adverfarius nunquam comprobabit. Ceterum haec differui, ut quam languide & frigidiufcule eiufmodi a *Clerico* effutiantur, liquido conftet: nam praeexiftentiam animarum ab eo Scriptore nullo modo infinuari Interpretes eruditiffimi doctis commentationibus enodate & perfpicue demonftravere.

Aliud *Clerici* argumentum ad revincendum eius Scriptoris Platonifmum eft, vocem λόγος eo fenfu, quo ea hic Auctor utitur, nonnifi e Platone, aut Platonicis peti potuiffe.

Quid

Quid si potius ex *Heraclito* petierit? Nonne & is, *Amelio* teste, λόγον ἐνυπόςαλον introduxit? Quid si ex Pythagoreis, quos Ideam λόγον etiam adpellavisse, vel ex *Epicharmo* constare potest? Canit enim ille in πολιτείᾳ.

Εἴ ἐςιν ἀνθρώπῳ λογισμὸς, ἐςὶ καὶ θεῖος λόγος.
Ο λόγος ἀνθρώπῳ περὶ βίου καὶ τᾶς τροφᾶς·
Ο δέ γε τὰς τέχνας ἅπασι συνέπεται θεῖος λόγος.
Ἐκδιδάσκων αὐτὸς αὐτοὺς ὅ, τι ποιεῖν δεῖ σύμφερον.
Οὐ γὰρ ἄνθρωπος τέχνας εὗρ'· ὁ δὲ Θεὸς ταύταν φέρει.
Ο δέ γε τἀνθρώπου λόγος πέφυκ' ἀπὸ τοῦ θείου λόγου.
Si est homini ratiocinatio, est & divina Ratio,
Ratio inest homini in iis quae ad victum pertinent, & alimenta.
Artes autem apud omnes divina consequitur Ratio,
Quae ipsa eos docet quidnam utile facere oporteat.
Non enim homo invenit artem, sed ipsam adfert Deus.
Hominis autem ratio orta est ex divina Ratione.

Verborum autem *Epicharmi* verus intellectus patet ex iis, quae habet *Alcimus* apud *Laërtium in Platone*: nam ipse de Ideis sententiam maxime promovit. Sed nomen λόγος a Platone Scriptor *Sapientiae* mutuum acceperit. Quid inde? Num ex hoc Platonicus fuisse revincetur? Nihil minus. Iudaicam forte doctrinam vocabulo apud Ethnicos celebri & vulgatissimo apte & commode illis exponi posse autumavit. Hunc autem Scriptorem nonnisi Ebraica placita ingerere & personare, in huius voluminis decursu evidenter & dilucide demonstrabimus.

Sed iam locum proferamus in quo illa est τοῦ λόγου splendida & magnifica descriptio. Itaque memoratus Auctor *Capite* sui operis XVIII. ubi de primogenitorum Aegypti caede agitur, hisce verbis usus narrationem adgreditur: ἡσύχου γὰρ σιγῆς περιεχούσης τὰ πάντα, καὶ νυκτὸς ἐν ἰδίῳ τάχει μεσαζούσης, ὁ παντοδύναμός σου λόγος ἐπ' οὐρανῶν ἐκ θρόνων βασιλείων, ἀπότομος πολεμιςὴς εἰς μέσον τῆς ὀλεθρίας ἥλατο γῆς· ξίφος ὀξὺ τὴν ἀνυπόκριτον ἐπιταγήν σου φέρων, καὶ ςὰς ἐπλήρωσεν τὰ πάντα θανάτου· καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο· βεβήκει δὲ ἐπὶ γῆς. *Quum enim quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omni-*

potens sermo tuus de Coelo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stans replevit omnia morte. Et coelum quidem adtingebat, ingrediebatur vero super terram.

C A P V T IV.

Nomine λόγος scriptor Sapientiae eamdem hypostasin designat, quam antea Salomon, & ipse etiam, Sapientiam adpellaverat.

IAm constitit, arbitror, ut operam ludat qui Sapientiae Scriptorem Platonicum fuisse persuadere conatur. Sed & eo evidentius isthuc ipsum patebit, quo certius exploratiusque habebimus, laudatum Scriptorem voce λόγος eatenus esse usum, quatenus id quod *Salomon* de Sapientia dixerat, & ipse etiam commentatus fuerat, diverse & multipliciter significaret. Et profecto Sapientiam ab hoc Scriptore tamquam ἐνυπόστατον & exsistentem, uti a Salomone factum fuerat, describi res est manifestissima. Subficit inter cetera *Caput IX.* consulere ubi Salomoni inhaerens ita scribit: Καὶ μετὰ σου ἡ σοφία ἡ ἠδυῖα τὰ ἔργα σου, καὶ παροῦσα ὅτι ἐποίεις τὸν κόσμον, καὶ ἐπισαμένη τί ἄρεστον ἐν ὀφθαλμοῖς σου, καὶ τί εὐθὲς ἐν ἐντολαῖς σου. *Et tecum Sapientia tua, quae novit opera tua, quae & adfuit tunc quum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum in oculis tuis, & quid directum in praeceptis tuis.* Hoc etiam facilius persuasum habebimus, si eorum, quae ex *Ecclesiastico* superius protulimus, & quibus pariter sapientia velut exsistens exhibetur, in mentem venerit.

Ea vero, quae *Capitibus* VII. VIII. & IX. de Sapientia laudatus auctor habet, esse omnino eadem ac illa quae passim τῷ λόγῳ tribuit, facta locorum comparatione demonstramus. *Capite* IX. Deum scribit fecisse *omnia verbo suo*. ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου: & *Capite* VII. Sapientiam *omnium Artificem* adpellaverat. Πάντων τεχνῖτις ἐδίδαξέ με σοφία. *Capite* XVI. Dei Sermonem ait sanare omnia. ὁ σὸς κύριε λόγος, ὁ πάντα ἰώμενος,

quod

quod ex *Psalmo CVI*. sumtum est : & *Capite* x. Sapientiam cuncta reparantem induxerat, δι' ὃν κατακλυζομένην γῆν πάλιν διέσωσε σοφία, *Capite* vero IX. καὶ τῇ σοφίᾳ ἐσώθησαν. *Capite* pariter XVI. ait Dei Verbum Israëlitas in deserto nutrivisse: ὅτι οὐχ αἱ γενέσεις τῶν καρπῶν τρέφουσιν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ῥῆμά σου τούς σοι πιστεύοντας διατηρεῖ. *Capitibus* autem x. & XI. Sapientiam eosdem & ex Aegypto deduxisse, & opera eorum in deserto direxisse, populumque conservasse adfirmat. εὐώδωσε τὰ ἔργα αὐτῶν ἐν χειρὶ προφήτου ἁγίου· Διώδευσαν ἔρημον ἀοίκητον καὶ ἐν ἀβάτοις ἔπηξαν σκηνὰς κτλ. *Direxit opera eorum in manibus Prophetae sancti. Iter fecerunt per deserta quae non habitabantur, & in inviis fixerunt casas &c.*

Sed, quod magis e re nostra esse duco, ea quae *Capite* XVIII. περὶ τοῦ λόγου habet cum iis, quae de Sapientia disserit, contendamus. Hoc igitur *Capite* sacer Scriptor vocat τὸν λόγον, παντοδύναμον, *Omnipotentem*. *Capite* autem VII. Sapientiam pariter dicit παντοδύναμον, itemque de eadem scribit: μία δὲ οὖσα πάντα δύναται. *Et quum sit una, omnia potest*. Nec moror quae dicit *Clericus* dum contendit voce λόγος heic Angelum significari, & recte omnipotentem dici, *quia Angelus a Deo ad exsequenda ipsius imperia missus, potentiam accipit ad omnia, quae jubetur, perficienda*. Nam hoc interpretamentum recipiet quicumque quid nomen *omnipotens* sonet, cui tantum conveniat, ignoraverit. Sequitur Auctor, & subiicit, παντοδύναμον λόγον *Omnipotentem Sermonem de coelo a regalibus sedibus in terram prosiluisse* ἀπ' οὐρανῶν ἐκ θρόνων βασιλείων, qui pariter *Capite* IX. vocaverat Sapientiam *Dei sedium assessorem*, δός μοι, inquit, τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν: & *Cap.* VIII. eam habere *Dei contubernium* συμβίωσιν Θεοῦ dixerat. Sed & eodem *Cap.* IX. repetivit Sapientiam poscens, ἀπόστειλον αὐτὴν ἐξ ἁγίων οὐρανῶν, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης σου, *Mitte eam de coelis sanctis, & a sede gloriae tuae*. Si *Cap.* XVIII. scribit τὸν λόγον cladem & exterminium primogenitorum in Aegypto perpetrasse; *Cap.* x. de Sapientia literis mandaverat: Αὕτη λαὸν ὅσιον καὶ σπέρμα ἄμεμπτον ἐῤῥύσατο ἐξ ἔθνους θλιβόντων. Εἰσῆλθεν εἰς ψυχὴν θεράποντος κυρίου καὶ ἀντέστη βασιλεῦσι φοβεροῖς ἐν τέρασι καὶ σημείοις. Απέδωκεν ὁσίοις μισθὸν κόπων αὐτῶν. *Haec populum iustum, & semen sine querela, liberavit*

ravit a nationibus, quae illum deprimebant. Intravit in animam ſervi Dei, & ſtetit contra Reges horrendos in portentis & ſignis, & reddidit iuſtis mercedem laborum ſuorum. Heic autem a Scriptore Sapientiae voce λόγος Deum ipſum intelligi liquido conſtat ex eo, quod Aegyptiorum primogenitorum caedem iuxta Moſis narrationem ediſſerit. Moſes autem cladem illam non ab Angelo factam dicit, ſed ab ipſo Domino. *Exodi* enim *cap.* XI. ſcribit: *Haec dicit Dominus: media nocte egrediar in Aegyptum: & morietur omne primogenitum in terra Aegyptiorum.* Et *cap.* XII. Ipſe *Iehova* ait: *Et tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum.* Et *verſ.* 29. ſcriptum eſt: *Factum eſt autem in noctis medio, percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti.*

Quae hactenus diſſeruimus manifeſte oſtendunt a Scriptore Sapientiae τὸν λόγον & *Sapientiam* una confundi, & rem eamdem exiſtimari; quare ab eo Sapientiam rem exſiſtentem intelligi etiam ex hoc in dubium revocandum non videtur, quod & τὸν λόγον talem deſcripſerit. Sed & ea quae habet *cap.* VII. his commentariis indere oportet, quando Sapientiae ὑπόστασιν evidenter inſinuant, & ſunt quae ſequuntur: Ατμὸς γάρ ἐστι, inquit, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόῤῥοια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης εἰλικρινής· διὰ τοῦτο οὐδὲν μεμιαμμένον εἰς αὐτὴν παρεμπίπτει. Απαύγασμα γάρ ἐστι φωτὸς ἀϊδίου καὶ εἴσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. *Vapor eſt enim virtutis Dei, & emanatio omnipotentis gloriae ſincera: ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Splendor eſt enim lucis aeternae, & ſpeculum ſine macula operationis Dei, & imago bonitatis illius.* Quamobrem *D. Paulus* Ebraeis ſcribens quaedam huius loci patenter imitatur, & Dei filio adcommodat, quod plane intelligeret, non de alio ibidem ab Auctore *Sapientiae* verba fieri. Adeoque eum dicit ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως Dei, *Splendorem gloriae, & characterem ſubſtantiae* Dei. In Epiſtola autem ad Coloſſenſes eum vocat εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. *Imaginem Dei inviſibilis.* Sed quoniam vera ſcripturarum interpretatio e Sanctis Apoſtolis, eorumque commentariis potiſſimum repetenda eſt, quis tam perfrictae frontis fuerit, ut nos ea, quae *Salomon* de Sapientia habet,

aut

aut *Siracides Iesus*, aut hic denique, de quo nunc agimus, libri Sapientiae Scriptor, perperam intellexisse & enarravisse dicat, quum & ille idem gentium Apostolus nostram expositionem confirmet, & apertissime Sapientiam Dei esse ἐνύποςατον indicet, Dei Filium Epistola I. ad Corinthios Θεοῦ σοφίαν *Dei sapientiam* adpellans? Item de eodem scribens, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ. *Qui exstitit nobis sapientia a Deo?* Et in eo ad Colossenses scribens inesse omnes thesauros τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως *Sapientiae*, & *scientiae* absconditos?

CAPVT V.

Obiectio dissolvitur.

SEd quidni λόγου adpellatione apud Scriptorem *Sapientiae* Angelus significetur? Nonne *Exodi cap.* III. dicitur adparuisse Mosi *Dominus in flamma ignis de medio rubi*, & tamen Minister castissimus *Stephanus* eadem memorans *Actorum cap.* VII. expresse ait Angelum fuisse, *qui adparuit illi in rubo?* Angelum insuper fuisse, *qui loquebatur in Monte Sina?* Et tamen *Exodi cap.* XIX. habetur: *Descenditque Dominus super Montem Sinai in ipso montis vertice, & vocavit Moysen in cacumen eius*. Nec statim dicendum est, ut nonnulli consuerunt, illum Angelum fuisse τὸν Θεοῦ λόγον, qui Prophetae iuxta Graecam interpretationem dicitur *magni consilii Angelus*, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. Nam & ipse *Stephanus* resistit, dum plurariter effert inferius, *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum*, sicuti iam & *Paulus Galat. III.* 19. dixit: & nequaquam id responderi posse luculenter ostendit *Augustinus L. III. De Trinit. cap* VIII. *&* IX.

Verum animadvertendum est, etsi Angelorum ministerio Deus ut plurimum utatur, Angelos tamen ita describi, vel praesentes fieri, ut saepe totam Trinitatem, saepe divinarum aliquam Personarum referant atque exhibeant; adeoque licet Angelus vel loquatur, vel quodcumque aliud agat, Deus tamen, vel Filius, vel Spiritus Sanctus loqui, aut facere verissime dicitur, ut observat quoque ὁ πάνυ *Lib. III. De Trinit. cap.* IX.

Sic

Sic exempli gratia quum *Genes. cap.* XVI. Angelus Agar iuxta fontem adloquutus esset, non tamen eum illa Angelum adpellavit, sed in illo Deum adgnovit: *Vocavit autem Agar nomen Domini qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me*. Quamvis multa igitur, quae a Deo sensibiliter facta in sacra scriptura narrantur, per Angelos effecta fuisse intelligendum sit, Deum tamen, vel aliquam Trinitatis personam, quae in divinis oraculis expresse nominatur ea omnia vere & proprie perfecisse fatendum est. Faciunt quae habet idem egregius Theologus *Lib. X. De Civ. Dei cap.* XV. *Sic itaque*, inquit, *divinae providentiae placuit ordinare temporum cursum, ut quemadmodum dixi, & in Actibus Apostolorum legitur, lex in edictis Angelorum daretur de unius veri Dei cultu: in quibus & persona ipsius Dei non quidem per suam substantiam, qua semper corruptibilibus oculis invisibilis permanet, sed certis indiciis per subiectam creatori creaturam visibiliter adpareret; & syllabatim per transitorias temporum morulas humanae linguae vocibus loqueretur, qui in sua natura non corporaliter, sed spiritualiter; non sensibiliter, sed intelligibiliter; non temporaliter, sed ut ita dicam aeternaliter, nec incipit loqui, nec desinit*. Quamobrem omnia nomina, tituli omnes, qui tum illi, quicumque est, tribuuntur, non Angelo ministro conveniant, sed Deum imperantem adtineant, ut patet ex eo quod vocatur *Dominus Deus*: *Deus patrum vestrorum &c.* Et *Sapientiae* Scriptorem latere profecto non potuit in scripturis sanctis, etiam quum Angelus indicatur, si adpellatus fuerit *Iehova*, tum non Angelum merum, sed cui adfuerit ὁ λόγος *Verbum* intelligi, sicuti veteres Iudaei, & Christianorum primi recte ac sollerter animadvertere. Sic interpretatur *Moses Gerundensis* illud *Exodi* XXIII. 21. *Nomen meum in eo est*: & Chaldaeus Paraphrastes *Onkelosus Genes.* XXVIII. 21. *Erit mihi verbum Domini in Deum*: & liquido etiam constat ex iis quae superius ex Chaldaeis Paraphrastis opportune produximus. Ideo quamvis Aegyptiorum primogenitorum caedem Angeli ministerio perpetratam fuisse adserendum esset, a Domino tamen facta verissime diceretur, & ab eo qui λόγος aptissimo vocabulo celebratur, rege regum, & domino dominorum; quod eo proclivius est a Scriptore *Sapientiae* intellectum

fuisse

fuisse opinari, quo certius & exploratius habemus, non Angelum a Mose, sed Deum ipsum, ut diximus, cladis illius auctorem adseverari.

Nec contendat quis ab Auctore laudato vocem λόγος pro ipso nomine *Angelus* adhiberi, adeoque Deo, aut divinae Hypostasi minime adplicandum esse; sicuti ubi in coelestibus literis *Angelus* expresse nominatur, licet ille Deum repraesentet; id tamen nominis ad Deum ut plurimum non referri indubitatum est. Verum heic λόγος pro *Angelus* non usurpari multiplici ratione evincere est. Et primo observandum venit, eam vocem huiusmodi sensu adhibere ab eo Scriptore alienum esse, ut ex locis Capite antecedente productis evidenter elucet; & quum Angelos nominare vult, eos consueta adpellatione vocat atque indicat, ut *Capite* XVI. videre est. Secundo, si vocem λόγος a Platone mutuam accepit, ut *Clericus* pertendit, non alia certe de causa id fecit, nisi ut aliquid eius Philosophi doctrinae ac dogmati conforme, apto & congruenti vocabulo significaret, illudque non in alium usum impenderet, ac *Plato* fecerat. Secus enim caussa nulla subesset aut cur ille Platonicum vocabulum usurparet, aut cur quis illud ex Platone ad eum defluxisse subspicaretur. At *Plato* voce λόγος nunquam ad Deos aut Daemonas, qui Iudaeorum Angelis respondent, significandos usus est, sed ad secundam caussam tantum, seu Mentem, seu Ideam, seu Mundum intelligibilem designandum. Quod si *Philo*, Angelos ipsos λόγους interdum adpellat, quod & *Origenes* eum sequutus facit, id horum esse proprium & peculiare deprehenditur: quamquam ne in Philone quidem ipso reperire est nomen λόγος singulariter positum Angelum simplicem denotare, sed eum tantum, qui est secundum ipsum sacratissimus, aeternus, divinus, Angelis omnibus praestantior, Angelus antiquissimus, Archangelus, Pontifex, Dei imago, primogenitus, inadspicuus, intelligibilis, illustrissimus, splendidissimus, Deus tandem, λόγος.

CA-

CAPVT VI.

De Graecorum Poëtarum imitatione, quae Cap. XVIII. Sapientiae haberi videtur.

HActenus eam esse Scriptoris *Sapientiae* doctrinam atque sententiam perspicue demonstratum est, ut, etsi ille vocem λόγος *Platoni*, aut eius Philosophi sectatoribus deberet, ea tamen nonnisi patrium & Iudaicum consultum insinuasse liquido constiterit. Quod eo facilius quis persuasum habebit, quo testatius fuerit atque perspectius morem huic Scriptori fuisse Ethnicis, ut ita dicam, verbis & loquutionibus Ebraicos sensus atque conceptus exprimere, & peregrina dicendi ratione suae gentis opiniones personare. Id ut pateat sciendum est, a viris doctis animadversum fuisse videri in hoc Scriptore *Homeri* imitationem quamdam inesse. Quum enim Deum λόγον Aegypti primogenitis cladem & exitium inferentem describeret, postquam eum omnipotentem & formidabilem debellatorem, gladioque acuto instructum ad eius vim & efficientiam significandam dixisset, ut eius quoque maiestatem, & amplitudinem, & divinissimam excellentiam indicaret, subdidit: *καὶ στὰς ἐπλήρωσεν τὰ πάντα θανάτου, καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δὲ ἐπὶ γῆς. Et stans implevit omnia morte: & usque ad coelum adtingebat, ingrediebatur vero super terram.* ***Homerus*** autem de *Eride* loquens *Iliados* δ ita canit:

Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει

Coelo firmavit caput, & in terra ingreditur.

Sed & *Callimachus* hymno in *Cererem*, Deam sic pingit:

Ἴθματα μὲν χέρσῳ, κεφαλὰ δὲ οἱ ἅψατ' ὀλύμπω.

Vestigia quidem terra, caput vero tetigit olympum.

Quos postea imitatus *Virgilius IV. Aeneidos* in *Famae* descriptione ait:

Ingrediturque solo, & caput inter sidera condit.

Sed vel casu inter Sapientiae Scriptorem, & Ethnicos illos poëtas similitudo quaedam intervenit; prudenter enim & scite olim *Aretades* ob hoc ipsum περὶ συνεμπτώσεως *De fortuita*

con-

convenientia librum composuit, ut scribit *Porphyrius De erudito auditu;* vel eorum ille verbis Iudaica sensa, ut diximus, domesticosque tantum conceptus expressit. Nihil enim fuit Iudaeis solemnius, quam alicuius vel fortitudinem vel excellentiam excessu proceritatis & magnitudinis exaggerato significare. Vt autem praedicatae magnitudini terminos immane distantes adponerent, coelum & terram nominabant. Nihil de Deo dixerim, de quo ὑπερβολικῶς nihil effertur, & qui tamen apud *Esaiam cap.* XLVI. ait: *Coelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum*. Et de eo in Iobi Libro *cap.* XI. legitur: *Excelsior coelo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognosces?* Et *cap.* XXII. *An non cogitas quod Deus excelsior coelo est, & super stellarum verticem sublimetur?* Quae quidem aliquid Scriptoris illius animo ingerere potuerunt, unde magnificam illam & augustam τοῦ λόγου staturam exhiberet. Sed de aliis quoque passim verba facientes Iudaei, non minorem magnitudinem ὑπερβολικῶς iisdem adtribuunt. Sic ut altissima turris significetur, caput eius ad coelum usque pertingere debuisse dicitur, *Genes. cap.* XI. phrasi scilicet Ebraea, ut observat *Bochartus Phaleg. Par. I. Lib. I. cap.* XIII. profitentur se turrim erecturos, cuius caput in immensum adtollatur. Sic in *Homero*

. . . . ἐλάτη δ' ἦν οὐρανομήκης
Abies autem erat in coelum usque sublimis.

idest, *valde procera*: in *Aristophane* vero, οὐρανόμηκ' ὅσον, est πόλυ καὶ μέγα. Proinde *Iuliano Augusto* historiam illam inridenti *Cyrillus Lib. IV.* merito ac sapienter regerit, scripturam κατὰ τὸν κοινὸν δὲ τοῦτον καὶ καθ' ἡμᾶς λόγον ἀντὶ τοῦ ὕψου δέχεσθαι τὸ εἰς οὐρανόν. *Iuxta receptum apud nos loquendi morem pro alto usurpare τὸ in coelum*. Hac eadem hyperbole *Deuteron. I. vers.* 28. scribitur: *Nuntii terruerunt cor nostrum dicentes: maxima multitudo est, & nobis statura procerior: urbes magnae & ad coelum usque munitae.* Et *IX. vers.* 1. *Audi Israel: Tu transgredieris hodie Iordanem ut possideas nationes maximas & fortiores te, civitates ingentes, & ad coelum usque munitas*. Sic *Val. Flaccus II. Argonaut.* de muris Troiae a Neptuno constructis agens:

. . . . . *neque enim tam lata videbam*

Pe-

Pectora, Neptunus muros quum iungeret astris.
nec multum abſimile illud eiuſdem:

. . . . . . *Coelumque quod incubat urbi.*

Pſaltes autem de iis, qui a maris fluctibus agitantur ait: *Aſcendunt uſque ad coelos, & deſcendunt uſque ad abyſſos. Iobi* vero liber ut res hypocritae proſpere cedentes ſignificet: *Si aſcenderit*, inquit, *uſque in coelum ſuperbia eius, & caput eius nubes adtigerit*. Laudatus pariter Pſaltes impios ſicut cedros Libani exaltatos ſe vidiſſe ait. Ita quoque *II. Machabaeorum Libro cap.* IX. ubi de *Antiocho* iam morituro agitur, ſcriptum eſt: *καὶ τὸν μικρῷ πρότερον τῶν οὐρανίων ἄστρων ἅπτεσθαι δοκοῦντα, παρακομίζειν οὐδεὶς ἐδύνατο, διὰ τῆς ὀσμῆς ἀφόρητον βάρος. Et qui paulo ante ſidera coeli contingere ſe arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam foetoris portare.* Non ſecius *Flaccus* cecinit:

Sublimi feriam ſidera vertice.

Et *Ovidius VII. Metamorph.*

Et Dis cara ferar, & vertice ſidera tangam.

Statius vero *VI. Thebaidos:*

. . . . *Quibus Argos alumnis*
Connexum coelo.

Quare prope in ea ſententia fuerim, quae opinetur *Homerum* illam dicendi formam, aut phraſin ab Orientalibus accepiſſe; & quidem *Heinſius* in ſuo *Ariſtarcho Sacro* innumeras loquutiones Homericas, & Heſiodeas, Moſis, aliorumque Scriptorum ſacrorum loquutionibus ſimiles conlegit, & magnam Ebraiſmorum ſegetem in illis Poëtis deprehendit.

Sed & illud animadvertendum venit Iudaeos ſaepe, ut virum fortem & robuſtum exprimerent, Giganta illum adpellaviſſe. Sic ubi in Vulgata habetur, *Geneſ.* x. 8. de Nemrode: *Ipſe coepit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino: ob hoc exivit proverbium: quaſi Nemrod robuſtus venator coram Domino*: & Ebraica veritas habet: *Potens venatione:* & *Onkeloſus*: *Vir robuſtus*: LXX. Interpretes ita vertunt: *οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο ἐροῦσιν, Ὡς Νεβρὼδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον κυρίου: Hic coepit eſſe Gigas ſuper terram. Hic erat Gigas venator in conſpectu Domini Dei. Eapropter dicunt: Sicut Nebrod Gigas*

ve-

venator coram Domino. Sic pariter vertitur, quod simile habetur *I. Paralipomen.* Sic *Psalmo XVIII.* ubi in Ebraeo legitur: *Exsultavit ut fortis ad currendam viam*, iidem LXX. interpretantur: Αγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν. *Exultabit ut Gigas ad currendam viam*. Ita *Libro I. Machab. cap. III.* de Iuda scribitur: καὶ ἐπλάτυνε δόξαν τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ ἐνεδύσατο θώρακα ὡς γίγας. *Et dilatavit gloriam populo suo, & induit se loricam sicut Gigas.* Et *Diodorus* quidem Siculus *Lib. I. Biblioth.* & *Macrobius Lib. I. Saturnal. cap* XX. nihil aliud fuisse Gigantas existimaverunt, quam robustos, σώματος ῥώμῃ διενέγκοντας, & Deorum contemtores viros, vel πολλὰς πράξεις ἐπιτελεσαμένους, *qui multa egregia facinora perpetrassent*. Et profecto non desunt qui opinentur, Gigantas, quorum mentio fit *cap.* VI. *Genes. vers.* 4. homines tantum robustos, ac violentos fuisse. *Aquila* enim vertit vocem Ebraeam *Nephilim*, quam interpretantur *Gigantes*, ἐμπίπτοντες *inruentes*, *Symmachus* vero βιαῖοι *violenti*. Idcirco Scriptores doctissimi censent Gigantas illos non multum aliis hominibus proceritate praestitisse, sed immanitate & sceleribus antevertisse omnes, *ut Philo Lib. de Gigant. Iosephus I. Antiquitatum, Origenes apud Gennadium Constantinopol. Episc. in Catena Graeca, Eusebius Praeparat. Ev. Lib. V. Ambrosius de Noe & Arca, Chrysostomus in Caten. Genes. Cyrillus Alexandrinus Lib. IX. contra Iulianum, Damascenus in Caten. Genes.* Super hoc tamen consulendus est *Augustinus in Libris De Civit. Dei*.

Ad ea modo descendere nolim quae Recutitorum Magistri delirant. Piget enim eiusmodi nugamentis nostros commentarios dehonestare, quamquam Iudaeorum indolem maxime comprobare deprehenderentur. Vnum mihi notasse subficiet *Elzai* quemdam Iudaeum, & ex Ossenorum secta, ut ait *Epiphanius*, impostorem, qui sub Traiano principe vixit, Christum veluti Vim quamdam & δύναμιν descripsisse, cuius & mensuras tradidit, longitudinis schoenos XXIV. hoc est, milliaria XCVI. latitudinis schoenos sex, hoc est, milliaria XXIV. Non minus autem nugatorie de crassitudine loquebatur, deque pedibus & ceteris omnibus fabulam pertexebat. Adeundus laudatus *Epiphanius Lib. I. Haeres.* XIX. & *Tom. II Lib. I. Haeres* XX.

Iam liquet, arbitror, Scriptorem *Sapientiae* non tam ad

Ho-

Homerum, aliumve Poëtam respexisse, quam suae gentis ingenium phrasesque esse sequutum, quum illud περὶ τοῦ λόγου pronunciavit: καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο· βεβήκει δὲ ἐπὶ γῆς.

CAPVT VII.

Vox λόγος in Libro Sapientiae Cap. XVIII.
Ratio *an* Sermo *verti debeat.*

QVamquam dubium incertumque est, an *Sapientiae* Scriptor vocem λόγος a Platone mutuatus fuerit; tamen etsi agatur liberaliter, & ex Platone aut Platonicis eam petivisse dixerimus, videamus quomodo Latine in eo vertenda sit: in Platone enim *Ratio* aptissime verti inficiabitur nemo. Sed recte in Scriptore nostro παντοδύναμος λόγος, *omnipotens Sermo* ad Latinas aures transferetur. Quum enim ille Iudaeus fuerit, & Scripturarum sanctarum auctoritati & oraculis semper inhaeserit, alio sensu illud vocabulum accepisse non videtur: quando in coelestibus literis tam multa ac magnifica de Dei verbo aut sermone splendidissime praedicantur: de Dei autem ratione nihil explicate effertur, nisi quatenus haec cum Sapientia ipsa confundi potest. Vidimus insuper moris fuisse Iudaeis Scriptoribus fere omnia, quae a Deo in sacris eloquiis mirabiliter & providenter effecta referuntur, Dei ipsius Verbo tribuere, quod ex Paraphrastarum auctoritate & loquutionibus patuit. Quin ipse Iudaeus *Philo* saepe τὸν λόγον non alio intellectu usurpat, quam ut divinum Verbum vel Sermonem significet, quod insequenti Capite late demonstrabitur.

Sed & siquis λόγος in *Platone Sermo*, non *Ratio* interpretetur, eius profecto sententiae minime adversabitur. Nam Mundum intelligibilem, & inadspicuum rerum omnium Exemplar per sermonem aptissime exhiberi perspicuum est. Praeclara & insignia *Q. Sept. Tertulliani* adversus Praxeam declamantis verba expendenda propono: *Vide quum tacitus*, inquit, *tecum ipse congrederis Ratione, hoc ipsum agi intra te, occurrente ea tibi cum Sermone ad omnem cogitatûs tui motum, ad*

omnem

omnem sensûs tui pulsum. Quodcumque cogitaveris, SERMO est: quodcumque senseris, Ratio est. Loquaris illud in animo necesse est: & dum loqueris conlocutorem pateris Sermonem, in quo inest haec ipsa Ratio, qua cum eo cogitans loquaris, & per quem loquens cogites. Ita secundus quodammodo in te est Sermo, per quem loqueris cogitando, & per quem cogitas loquendo, ipse Sermo alius est. Quanto ergo plenius hoc agitur in Deo &c.

CAPUT VIII.

An λόγος *in* Philone Sermo, *vel* Ratio *reddi debeat*.

SEd eo verosimilius est *Sapientiae* Auctorem, τὸν λόγον cum Sapientia confudisse, quia & *Philo* ipse τοῦ λόγου nomine, nonnisi quam *Salomon* & *Siracides* Sapientiam dicunt, intelligere se evidenter ostendit, cum *I. Allegoriarum* libro, ubi Deum dicit patrem Sapientiae, quae est, subdit, ὁ Θεοῦ λόγος, tum libro *De Fugitivis*, ubi τὸν Θεῖον λόγον Sapientiae fontem adpellat. Heinc est, quod cum passim, & praecipue in Libro περὶ κοσμοποιΐας τὸν λόγον mundi, universarumque rerum opificem statuat, tamen eo volumine, quod *Deteriorem potiori insidiari solere* inscripsit, ait μητέρα τὴν σοφίαν, δι' ἧς ἀποτελέσθη τὸ πᾶν, *Matrem Sapientiam, per quam rerum universitas absoluta est.* Quare iure optimo vir doctissimus *Bern. Lamius Dissert. De Voce* λόγος §. *III.* scriptum reliquit: *Salomoni autem ita consentanea sunt, quae Philo inculcat de divino Verbo, ut nemo sanus, qui rem expendat, haec Philonem ex Platone potius hausisse dixerit.* Quae quidem manifestius insinuant, unde Iudaei ἐνυπόστατον λόγον derivare consueverint.

Nec mirum si etiam Σοφιογράφῳ maxime adhaesit *Philo*, utpote Graece scribenti, quum linguam Ebraeam ignorasse opinio sit, & *Clericus* ipse Epistola VIII. adseveret. Nihilo tamen minus pertendit hic omnia, quae *Philo* habet περὶ τοῦ λόγου, a Platone mutua accepisse. Magnam similitudinem inter Platonis doctrinam, & Philonis placita intercedere non negaverim. Subficit duos hosce Philosophos legisse, ut illico profari quis possit famigeratum illud, ἢ Φίλων πλατωνίζει, ἢ Πλάτων φιλωνίζει, *aut*

Philo platonissat, aut Plato philonissat. Quamobrem & Platonicum fuisse Philonem facile adsenserim, quidquid contra opinati sint *Ioh. Ionsius* suis, quorum *De Scriptoribus Historiae Philosophicae* est titulus, libris, & *Ioh. Vander Weyen*, quem *Clericus P. Ventidii* nomine traductum exagitat. Luculenta enim hac de re testimonia *Eusebii*, & *Hieronymi*, & *Nicephori* habemus, quorum ultimus dicit *Philonem* περιβόητον ἐπ' ἀμφοτέραις φιλοσοφίαις, *utraque philosophia celebrem*, Pythagorica scilicet & Platonica.

Sed quum ipse *Philo* libro *De Opificio mundi* diserte adfirmet, testeturque se περὶ τοῦ λόγου doctrinam è Mosis, non è Platonis fontibus hausisse: Μώσεως γάρ ἐςι, inquit, τὸ δόγμα τοῦτο, ὐκ ἐμόν. *Mosis enim est decretum hoc, non meum*; quod producto in medium Prophetae illius loco, & pensiculate diligenterque examinato demonstrare conatur: cur Philonis ipsius testimonio, quo certius nullum aut indubitatius haberi potest, fidem minime adhibeam, nullus video. At Iudaei nihil aliis debere, qui est eorum tumor, videri volunt. At vere ταῦτα λόγος. Sed replicat *Clericus*, quae ex Mose profert *Philo*, alteram in Divinitate hypostasin haudquaquam constituunt. Quorsum isthaec? Quae constituere non videntur *Clerico*, videri Philoni potuere, quemadmodum videntur & aliis. Sic *Faustus Manichaeus* apud Augustinum *contra Faustum Lib. XVI.* totis Mosis libris perlectis, nullam in eis de Christo prophetiam contineri stulte adseverabat, quum tamen *Augustinus*, aliique Catholici prope innumeras in iisdem voluminibus reperirent. At quem *Philo* eruit atque educit, non est verus scripturarum sensus. Quis hic verba magni *Augustini Libro XII. Confess. cap.* xxv. non usurpet? *O vita pauperum Deus meus, in cuius sinu non est contradictio: plue mihi mitigationes in cor, ut patienter tales feram, quia non mihi hoc dicunt, quia divini sunt, & in corde famuli tui viderunt, quod dicunt: sed quia superbi sunt, nec noverunt Moysis sententiam, sed amant suam: non quia vera est, sed quia sua est.* Nam ut optime idem Praesul ait *Libro De Doctr Christ. III. Quid in divinis eloquiis largius & uberius potuit divinitus provideri, quam*

ut

ut eadem verba pluribus intelligantur modis? quod latius exsequitur laudato *XII. Confessionum* volumine. Igitur falsus sit *Philo*. Suam ergo doctrinam ex Mose non probe intellecto deduxerit. An id novum esset? Consulatur, si tanti est, Caput IX. Libri Superioris. At si Platonicus non fuisset, nunquam τοῦ λόγου ei in mentem venisset. Divinare est. *Philo ipse* reclamat: & quae a nobis hactenus disputata sunt aliud suadent. At eadem fere sunt, quae habet Philo, & quae Plato docuit. Num mirum, si quum τοῦ λόγου notionem, ex arcanis literis, ut ipse ait, adsequutus esset, nec ab huiusmodi documentis abludere Platonem comperisset, ritu & loquutionibus non admodum diversis similem materiam Graece tractaverit? Ceterum cum περὶ τοῦ λόγου *Philo* agit tam multa habet a Platonicis diversa, & aliena, ut vix partem eorum minimam ex Platone derivare ac deducere sit. Quod forte argumento etiam esse potest ea, quae *Philo* περὶ τοῦ λόγου habet, aliunde quam a Platone originem trahere.

Sed Philonem eâdem prope ratione, ac Plato fecit, περὶ τοῦ λόγου loquutum esse, non statim indicare *Philonem* eam doctrinam ab eo Philosopho accepisse, vel ex eo elucere potest, quod veteres Ecclesiae Patres, non aliam profecto viam de Filio Dei differendi inierunt, quod *Clericus* ipse contendit, & ipse aequo animo consentio, ut etiam in *Dissertatione De recta Patrum Nicaenorum Fide* ingenue confessus sum. Nec tamen adfirmare quis ausit, nota secus temeritatis inurendus, aliunde illos quam e sanctis scripturis Verbi cognitionem derivasse.

Sed certe urget *Clericus*, aitque, verum non esse *ideo Rationem divinam dictam ab eo λόγον*, quod *imperio creans Deus describatur ab Ebraeorum Legislatore; Philonemve ullo verbo indicare se propterea in eas cogitationes περὶ τοῦ λόγου incidisse*. Porro quid heinc defluit? Ergo ex Mose eam notitiam *Philo* non deduxit? Nihil minus. Si *Philo* ex eo Mosis loco τοῦ λόγου notitiam se habuisse non indicat, diserte & perspicue indicat se ex aliis illius Legislatoris locis eam accepisse. Verum tunc, ait *Clericus*, τὸν Philonis λόγον *Sermonem* Latine apta & vera interpretatione reddi non posse, sed *Rationem* tantum: quod

& loco quodam *Philonis* prolato confirmare nititur. At ſemper laterem, Aethiopemque lavare deprehenditur. Et ipſe liberaliter conceſſerim, ut plurimum in Philone λόγος Latine interpretandum eſſe *Ratio*. Quid inde? Num Moſes hanc rerum univerſitatem a Deo ſine ratione effectam fuiſſe indicat? Nonne perſpicue ac dilucide ubique contrarium inſinuat? Certe id *Philo* ipſe late ac copioſe expedit, atque demonſtrat. Sed cur hanc Rationem *Philo* facit exſiſtentem? Subficit Philonis opera evolvere, ut ſtatim quis cauſſam intelligat? Num *Plato* ſolus talem invexit? Nonne fuit haec communis fere omnium Orientalium opinio? Sed tamen ſe hoſce eſſe ſequutum *Philo* inficiatur, & ſolius Moſis veſtigiis inhaeſiſſe ſe ait.

Verum etſi *Philo* non innuit ſe τὸν λόγον inducere, quod Deus omnipotentis vocis imperio omnia creans a Moſe deſcribatur: aperte tamen & manifeſte inſinuat ſe ad τῦ λόγου comprehenſionem non tam quia laudatus Propheta certa ratione ac conſilio, & veluti praeexſiſtente rerum exemplari aliquo a Deo mundum conditum fuiſſe deſignet, quam quia ſaepe loquentem & ore verba proferentem eumdem inducat, adſurgere. Ad id comprobandum tres inſignes *Philonis* locos heic proferam, quorum duo libro de *Profugis* habentur, tertius autem apud *Euſebium* Caeſarienſem *Libro VII. Praepar. Evang. cap.* v. ex ſecundo Libro *Quaeſtionum & Solutionum* exſiſtit. Primus ita ſe habet: Αὖταὶ μέν εἰσι, inquit, αἱ αἰτίαι, ὧν ἕνεκα οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δράσαντες εἰς μόνας τὰς τῶν νεωκόρων φεύγουσι πόλεις. τίνες δέ εἰσι, καὶ διὰ τί ἀριθμῷ ἕξ, ἑπομένως λεκτέον. μήποτ᾽ ἦν ἡ μὲν πρεσβυτάτη καὶ ὀχυρωτάτη καὶ ἀρίστη μητρόπολις, ὐκ αὐτὸ μόνον πόλις, ὁ Θεῖος ἐστὶ ΛΟΓΟΣ; ἐφ᾽ ὃν πρῶτον καταφεύγειν ὠφελιμώτατον. αἱ δ᾽ ἄλλαι πέντε ὡς ἂν ἀποικίαι δυνάμεις εἰσὶ τῦ ΛΕΓΟΝΤΟΣ, ὧν ἄρχει ἡ ποιητικὴ, καθ᾽ ἣν ὁ ποιῶν λόγῳ τὸν κόσμον ἐδημιούργησε. *Hae ſunt cauſſae ob quas homicidae non voluntarii ad ſolas aedituorum civitates confugiunt: ordo poſtulat ut deinceps dicamus, quaenam ſint, & cur ſex numero. An quoniam antiquiſſima & munitiſſima, non ſolum civitas, ſed ceterarum etiam metropolis, DEI SERMO eſt? Quod primarium & utiliſſimum eſt refugium. Aliae quinque ceu coloniae, potentiae ſunt eum DICENTIS ſeu PROFERENTIS, & in his praecipua creativa, per quam opifex*

SER-

SERMONE mundum condidit. Ecce heic agitur a *Philone* de Sermone divino, περὶ τοῦ θείου λόγου, & eum adfirmat a Deo dici ac proferri, & ad vocis originem respiciens (nam λόγος ἀπὸ τοῦ λέγειν derivatur) illum τὸν λόγον vocat, hunc τὸν λέγοντα, quasi illum, *Sermonem*; hunc, *Sermocinantem* adpellet. Mox de mundi conditu loquens, Deum sermone rerum universitatem fabricasse adfirmat. Quid clarius aut manifestius dici possit, ut voce λόγος *Sermo* intelligatur, & *Sermo* quidem quo mundus effectus fuerit, non video. Nonne heic *Philo* satis indicaverit, se quum τὸν λόγον inducit, & ad Mosis verba, quibus Deum edicto & imperio cuncta molientem describit, animum intendere? Alter locus his verbis concipitur: *αἱ δ' εἰσὶν ἓξ πόλεις ἃς καλεῖ Φυγαδευτήρια, ὧν αἱ μὲν πέντε ἀπεικονίσθησαν, καί ἐστιν αὐτῶν ἐν τοῖς ἁγίοις τὰ μίματα, προστάξεως μὲν καὶ ἀπαγορεύσεως, οἱ ἐν τῇ κιβώτῳ νόμοι· τῆς δὲ ἵλεω δυνάμεως, τὸ ἐπίθεμα τῆς κιβώτου· καλεῖ δ' αὐτὸ ἱλαστήριον· ποιητικῆς καὶ βασιλικῆς, τὰ ὑπόπτερα καὶ ὑφιδρύμενα χερουβίμ· ὁ δ' ὑπεράνω τούτων ΛΟΓΟΣ θεῖος, εἰς ὁρατὴν οὐκ ἦλθεν ἰδέαν, ἅτε μηδενὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἐμφερὴς ὤν, ἀλλ' αὐτὸς εἰκὼν ὑπάρχων Θεοῦ, τῶν νοητῶν ἁπαξαπάντων ὁ πρεσβύτατος, ὁ ἐγγυτάτω, μηδενὸς ὄντος μεθορίου διαστήματος, τοῦ μόνου, ὅ ἐστιν ἀψευδῶς, ἀφιδρυμένου· λέγεται γάρ, ΛΑΛΗΣΩ σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου ἀνὰ μέσον τῶν δυοῖν χερουβίμ. ὥσθ' ἡνίοχον μὲν εἶναι τῶν δυνάμεων τὸν ΛΟΓΟΝ, ἔποχον δὲ τὸν ΛΑΛΟΥΝΤΑ ἐπικελευόμενον τῷ ἡνιόχῳ τὰ πρὸς ὀρθὴν τοῦ παντὸς ἡνιόχησιν.* *Hae sunt illae civitates, quae refugia vocantur; ex quibus quinque suas figuras habent ac imagines in sacris literis: praecepti quidem & interdictionis leges in arca reconditas: propitiationis autem arcae ipsius operculum, hoc enim vocatur propitiatorium. Creativae porro ac regiae Potentiae, duo cherubim alata huic adposita. Ceterum SERMO ille divinis omnibus his superior, non cadit in visibilem speciem, ut qui nulli rei sensibili est similis, sed ipse imago Dei, antiquissimus omnium intelligibilium, & summo proximus, quandoquidem nihil medium est inter ipsum, & ens illud verissimum. Scriptum est enim: LOQVAR tibi supra propitiatorium inter duo Cherubim: ut SERMO Potentiis pro auriga sit, IS vero QVI LOQVITVR pro vectore, ad cuius celeuma universum hoc auriga regat ac temperet.* Huius quoque

 loci

loci ſenſus liquidus eſt & apertus, nec ullis vitilitigatorum calumniis obnoxius. Ceterum apud *Euſebium* ita diſſerit *Philo*. Τὰς δυσωπίας οὖν εἴτις ἀποδιδράσκειν βούλεται, τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι λεγέτω μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐνύλων κραταιὸν οὕτως ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι. Λόγος δὲ ὁ ἀΐδιος Θεοῦ τοῦ αἰωνίου τὸ ὀχυρώτατον καὶ βεβαιώτατον ἔρεισμα τῶν ὅλων ἐστίν· οὗτος ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ μέσα ταθεὶς δολιχεύει τὴν φύσεως ἀήττητον δρόμον συνάγων τὰ μέρη πάντα, καὶ συσφίγγων· δεσμὸν γὰρ αὐτὸν ἄῤῥηκτον τοῦ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατήρ εἰκότως οὖν οὐδὲ γῆ πᾶσα διαλυθήσεται πρὸς παντὸς ὕδατος, ὅπερ αὐτῆς οἱ κόλποι κεχωρήκασιν· οὐδὲ ὑπὸ ἀέρος σβεσθήσεται πῦρ, οὐδὲ ἔμπαλιν ὑπὸ πυρὸς, ἀὴρ ἀναφλεχθήσεται τοῦ θείου λόγου μεθόριον τάττοντος αὐτὸν ΦΩΝΗΕΝ στοιχείων ΑΦΩΝΩΝ. *Quiſquis eo ſe liberum pudore volet, qui dubitationem vulgo conſequitur, is libere palamque pronuntiet, nihil eorum, quae in materiam immerſa ſunt, ad ſubſtinendam orbis molem ſatis habere virium: at ſempiternum illud aeterni Dei Verbum, longe potentiſſimum ac firmiſſimum eſſe columen univerſi: hoc enim illud eſt cuius arbitrio, dum a mediis ad extrema, ſimulque a ſummis ad media pertinet, conſtitutus ac perpetuus naturae curſus peragitur. Partes enim omnes inter ſeſe conſociat atque conſtringit, quod illud Pater, a quo genitum eſt, firmiſſimum quoddam totius univerſi vinculum eſſe voluerit. Mirum ergo nihil eſt, ſi neque terrarum moles, aquarum tanta vi ſinus earum interiores permeante, unquam diſſolvetur, nec ab aëre extinguetur ignis, nec aër contra igne conflagrabit, quum divinum illud Verbum quod ſeſe MVTA inter elementa, quaſi VOCALE quoddam medium conſtituit &c.* Quibus in medium prolatis, liquido patet, arbitror, a Philone vocem λόγος, tum ut *Rationem*, tum ut *Sermonem* ſignificet frequenter uſurpari.

Heinc eſt quod *Origenes* quoque, qui a multis quidem, & haud immerito, Philonis amator, & imitator fuiſſe cenſetur, περὶ τοῦ λόγου aeque & ut *Rationem*, & ut *Sermonem* denotat, copioſe & erudite de more ſuo *Tom. I. in Iohannem* diſſerat. Quod autem Arianiſmum Philoni ſaepe exprobrat *Clericus*, id parum refert: nam vidiſſe quaedam

veri-

veritatis indicia, & imaginem in arcanis literis eum dicimus; solidam integramque veritatem adsequutum esse non adseveramus. Absolutioris erat Theologiae aptioribus verbis, & castigatioribus loquutionibus, verisque ea de re documentis commentari. Sed fortasse Arianus non est, & rectam eius doctrina interpretationem recipit. Consulantur, si lubet, viri eruditissimi, *Thomassinus*, *Bullus*, *Nourryus*, *Caveus*, qui id omne late docteque expedierunt. Et haec quidem ad *Sapientiae* Scriptorem magis inlustrandum, nostramque sententiam confirmandam disputata sint.

DE RECTA CHRISTIANORVM
IN EO QVOD MYSTERIVM
DIVINAE TRINITATIS
ADTINET SENTENTIA.

LIBER QVINCTVS.

CAPVT I.

Christi Divinitas Scripturarum testimoniis, adductis demonstratur.

VAE Superiore libro περὶ τοῦ λόγου, & de vera huius nominis interpretatione differuimus, viam nobis sternunt ad aliam disceptationem prorsus adfinem, qua videlicet examinemus quî vox λόγος in Evangelio *Iohannis* recte proprieque ad Latinas aures transferri debeat, *Sermo* ne scilicet, an *Ratio*. Priusquam tamen ad huiusmodi inquisitionem adgrediamur, quaedam a nobis praeiici, & veluti aedificio construendo substerni necessarium esse existimavimus. Itaque nisi quis cum ineptissimis Socinianis desipiat, Apostolis Christi divinitatem fuisse cognitam,

non

non facile concedet tantum, verum etiam conferens ex iure manu contendet. Nihil enim liquidius, nihil manifestius in eorum commentariis habetur. *Iohannes* enim qui est omnium praecipuus Christi divinitatis adsertor, cum illam sui Evangelii initio luculenter adstruit, tum reliquo voluminis decursu evidenter edicit ac praedicat. Adeoque apud eum alter *Iohannes* clamat de Christo loquens: Αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν. *Ipse est post me veniens, qui ante me fuit.* Et, Ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνήρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. *Post me venit vir, qui ante me fuit; quia prior me erat.* Ipse autem *Christus* aperte perspicueque dicit Nicodemo: Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. *Et nemo ascendit in coelum, nisi qui de coelo descendit, filius hominis.* Et alibi saepius proclamat se esse verum panem, panem Dei, qui de coelo descenderit, atque item intimat. Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. *Descendi de coelo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Heic *Socinus*, ut omnibus ludibrium debeat, & non sine buccina & sibilo e sanorum hominum consessu eiiciatur, contemplationem somniabit, qua in coelum Christus adscenderit. Sed & se ante Abrahamum fuisse Christus clarissimis verbis testatur: ἀμὴν ἀμὴν, inquit, λέγω ὑμῖν πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι. *Amen amen dico vobis antequam Abrahamus esset, ego sum.* Qui locus ad Christi divinitatem comprobandam tanti momenti est, ut, quo eius decretoriam sententiam, si qua pote, *Socinus* & *Grotius* eludant, nugas magis quam interpretamenta in medium proferant. Vbique autem se eo sensu filium esse Dei luculente confirmat, ut & ipse Deus, & Deo aequalis esse intelligatur; quod in caussa fuit cur increduli Iudaei nunc eum interficere, nunc lapidibus impetere voluerint. Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. *Propterea igitur magis quaerebant ipsum Iudaei occidere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed & patrem proprium dicebat Deum, aequalem seipsum faciens Deo.* Et, Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες, περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφη-

μίας

μίας, καὶ ὅτι συ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. *Responderunt ei Iudaei dicentes, non de bono opere lapidamus te, sed de blasphemia, & quia, quum tu homo sis, facis te ipsum Deum*. Dixerat enim ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμέν. *Ego, & pater unum sumus*. Verum quidem est, ut furentes Iudaeorum animos compesceret, & ad tranquillitatem revocaret, demonstrasse illis, ipsorum Lege laudata, homines etiam aliquando adpellari Deos: Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐςε. *Ego dixi: Dii estis*. Sed id fecit, ut ostenderet nullam fuisse caussam, cur se lapidibus peterent, quando etsi merus nudusque homo se Deum diceret, blasphemiae tamen reus agi non posset. Quanto ergo minus is, qui quum in forma Dei esset, iure non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, ut Divus *Paulus* exclamat? Eapropter Apostolus Thomas Christum a morte redivivum suum Deum adpellat, ὁ κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου. *Dominus meus, & Deus meus* ei dicens, ut *Iohannes cap.* xx. refert; & ineptiae vel deliramenta potius sunt, quae heic adfert *Engedinus*, dum ea verba exclamationem demirantis Thomae esse pertendit, nam explicate, & diserte Evangelista ait: *Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus*. *Iohannes* quoque de Christo *Epistola I.* loquens ait, οὗτός ἐςιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος. *Hic est verus Deus, & vita aeterna*. Praeclariter quoque *Paulus* ad Romanos scribens *cap.* ix. quum de Iudaeis Patriarchis ageret, ait: ἐξ ὧν ὁ Χριςὸς τὸ κατὰ σάρκα· ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula*. Non vacat tamen in praesentiarum omnia novi Testamenti loca, in quibus Christus verus Deus manifeste demonstratur, edere atque congerere. Sed hisce contentus sum, utpote quae, nisi quis contentionis funem ducere velit, aut mentem habeat Cymmeriis tenebris atriorem, Christo Iesu divinitatem apertissime vindicare nemo ierit inficias.

CA-

CAPVT II.

Eiusdem argumenti continuatio.

Contemto igitur illo Milesiarum, & deliramentorum thesauro, quem *Bibliothecam Fratrum Polonorum* adpellant, ex ipsis Apostolorum scriptis recta eorum de vera Christi divinitate sententia resultat atque eminet, quem & mundi opificem esse praedicaverunt, ut *Iohannes* quidem ipso suorum commentariorum limine copiose atque prolixe; *Paulus* autem ad Ebraeos breviter & perspicue: πολυμέρως, inquit, καὶ πολυτρόπως παλαὶ ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμέρων τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. *Multifariam multisque modis olim Deus loquutus est patribus in Prophetis, in novissimis diebus hisce loquutus est nobis in Filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit & saecula.* In ea autem, quam Colossensibus scribens, fusiore stylo eadem explicat & exsequitur, dicens eos translatos esse εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. *In regnum Filii dilectionis suae, in quo habemus redemtionem per eius sanguinem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae, quia in ipso condita sunt universa in coelis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates. Omnia per ipsum & in ipso creata fuere, & ipse est ante omnes* [vel *omnia*] *& omnia in ipso constant.*

Per illum autem rerum universitatem conditam fuisse ab ipso Christo profecto Apostoli accepere *Iohannes* enim ita suae Epistolae initium facit: ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. *Quod fuit ab initio,* *quod*

quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae, & vita manifestata est. Et mox, ὃ ἑωράκαμεν, καὶ ἀκηκόαμεν ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν. *Quod vidimus & audivimus, adnuntiamus vobis.* Et *Paulus* Apostolus Galatis scribens ait: γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον, οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. *Notum autem vobis facio, Fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Iesu Christi.* Quod si forte isthuc ipsum, per Christum scilicet mundum a Deo creatum fuisse, dilucide & totidem verbis pronunciatum in Christi sermonibus & adlocutionibus invenire non est, meminisse oportet clausulae, qua suo Evangelio terminum *Iohannes* imponit: ἔστι δὲ καὶ αλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἓν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι γραφόμενα βιβλία. *Sunt autem & alia multa quae fecit Iesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*

Apostolos pariter non latebat, Mosen & ceteros Prophetas de Christo passim esse loquutos: quod facile quidem intellexere ex ipsius Christi dictis, & disputationibus cum Iudaeis, quibus expresse atque enucleate apud *Iohannem* dixerat: ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ ἐκεῖναί εἰσι αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & illae sunt quae testimonium perhibent de me.* Et mox: ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραφεν. *Est qui accusat vos Moses, in quo vos speratis: si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Haec autem dixit *Iesus* Iudaeis, quum antea se filium esse Dei declarasset, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ, *aequalem seipsum faciens Deo*, ut inquit Evangelista. Quare videntur ex hoc Apostoli Mosen & Prophetas de Christi divinitate loquutos esse potuisse intelligere. Quum autem Christo ipso monstrante, & praeeunte vel ex obscurioribus scripturarum locis veritatem eruere didicissent, prout quando Christus Sadducaeis mortuorum resur-

resurrectionem fore mira Mosis explanatione comprobavit; quidni forte & in edicto, & λόγῳ, quo Moses Deum rerum universitatem effecisse scribit, arcanos sensus scrutantes Christum invenire potuerint? Eius divinitatem adgnoscebant, ut late demonstratum est; per ipsum mundum fuisse conditum fatebantur; de ipso Mosen loquutum esse indubitanter noverant, & quidem, ut videtur, tamquam de Deo; Mosen autem non una vice, sed crebrius a Deo διὰ λόγου omnia producta fuisse adfirmare probe sciebant; quid igitur restabat, nisi ut aperte intelligerent, Christum, per quem saecula facta sunt, esse illud verbum sermonemque Dei, quo coelum, & terram, & omnia, quae iis continentur, condita fuisse literis Moses mandavit? En statim ὁ λόγος, & ὁ θεῖος λόγος, & ὁ λόγος ἐνυπόστατος. Quamobrem non sine magna ratione vir doctissimus, qui tandem peiora sequutus ad Socinianum dogma praevaricatus esse videtur, *H. Grotius* isthuc ipsum, quod nos adserimus, intrepide adfirmat, quod etiam notabat *Rich. Simonius Par. III. Hist. Critic. Nov. Testam. cap.* LIV. Cur autem potius vocem λόγος, quam ῥῆμα adhibuerint, & illud inter cetera in caussa esse potuit, quod iam apud Ebraeos vocabulum illud ad hypostasin quandam significandam usurpari soleret, ut ex *Sapientiae* libro constat, & quod apud LXX. illud vocabulum usitatius esset ac tritius, quum de Verbo Dei ageretur, ut exempli gratia *Psalmo XXXII.* ὅτι εὐθὴς ὁ λόγος τοῦ κυρίου καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει. ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν, τοῦ ἐλέους κυρίου πλήρης ἡ γῆ. τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· συνάγων ὡσεὶ ἀσκὸν ὕδατα θαλάσσης, τιθεὶς ἐν θησαυροῖς ἀβύσσους. *Quia rectus est Sermo Domini, & omnia opera eius in fide. Diligit misericordiam & iudicium: misericordia Domini plena est terra. Sermone Domini coeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.*

Quod si cui forte minus apta Mosaicorum verborum interpretatio videatur [quamquam eum plane desipere, quae hactenus disseruimus, abunde revincerent: nihil enim rectius, & praeviis cognitionibus congruentius elici potest] ut se toto coelo errare tandem adgnoscat, animadvertat quaeso simili

pas-

passim modo coelestes literas Apostolos interpretari, & explicare consuevisse; quod & veras iustasqne eiusmodi enarrationes esse probat: & Mosen potuisse eo modo, quo nos contendimus, ab eis intelligi, ulterius demonstrat. Subficit Epistolam ad Ebraeos evolvisse, ut primore quis adspectu comprehendat, quaedam ab eis ex veteri Testamento ad Iesum Christum referri, quorum expositionem nisi θεόπνευστον crederemus, nunquam fortasse probaremus. Vnicum exemplum protulisse subficiet, ut brevitati consulatur. Filio Dei dictum censet Apostolus illud Psalmographi: *σὺ κατ' ἀρχὰς, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου, εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Tu a principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt coeli; ipsi peribunt, tu autem permanes; & omnes sicut vestimentum veterascent, & tamquam opertorium convolves eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*. Ex quo magis magis atque percipere est, Apostolos omnem lapidem movisse, ut veterum scripturarum interpretationibus Christum esse Deum, & universitatis opificem incredulis persuaderent. Cur autem Mosen eo, quo diximus, modo, quando tam multa ad id adliciebant, & tam congruenter poterant, non intelligerent? Quid quod alii in illo Mosis *In principio* Filium Dei repperere, ut *Tertullianus*, *Hilarius*, *Augustinus*, ut de *Altercatione Iasonis*, & *Papisci* sileam? alii vero ex illo iussu, quo Deus res fieri & produci imperabat, aliam personam, Filii scilicet, cui praeciperetur, intellexere, ut laudatus *Tertullianus adversus Praxean*, *& Novatianus De Trinitate?* Quo igitur non processit literarum abstrusissimarum acuta & subtilis interpretatio?

Non me quidem fugit Apostolos illud Mosis, quod *Deuteronomii cap.* XVIII. 15. habetur, de Christo exposuisse, ut constat ex *Act. cap.* III. 22. & *cap.* VII. 37. At id non prohibet quin & alibi Christum scrutati fuerint Mosis commentarios evolventes: & praecipue quum in adlegato *Deuteronomii* loco nihil de Christi divinitate insinuetur, quod ipse *Iulianus Augustus* apud Cyrillum Christianis obiiciebat. Et satis liquet

non

non uno loco in libris Mosis de Christo agi; quid enim aliud indicant illa, quae dicit Christus ipse apud *Lucam cap. ultimo.* οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, καὶ προφήταις, καὶ ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ. *Haec sunt verba quae loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me?* Adeundus *Augustinus Lib. XVIII. De Civ. Dei cap.* XI. & faciunt ea, quae habet idem Scriptor eminentissimus *Lib. XII. contra Faustum cap.* VI. *Heic forte dicant*, inquit, *ostende nobis ubi sit Christus ab Israëlitis Prophetis praenunciatus: quasi parva sit ista auctoritas, qua dicunt Apostoli ea, quae in Ebraeorum Prophetarum literis legimus, in Christo esse completa, vel quod dicit ipse Dominus, de se illa esse conscripta.*

Sed & *Sapientiae* Scriptor Apostolis praeire potuit, qui ἐν θείῳ λόγῳ mundum fuisse factum diserte ait. Et quidem quam similia sunt, quae ille Auctor, & *Iohannes* initio Evangelii habent? *Iohannes* Verbum adpellat *vitam*, *lucem*, & *lucem veram, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Et ille *Sapientiam* vocat *Splendorem lucis aeternae*, eamque omnia posse dicit, & innovare omnia in se permanentem. *Iohannes* omnia per Verbum esse facta, & sine ipso factum esse nihil, & hoc Verbum fuisse in principio, & fuisse apud Deum. Ille autem de *Sapientia cap.* IX. scribit Deum orans: καὶ μετά σου ἡ σοφία ἡ εἰδυῖα τὰ ἔργα σου, καὶ παροῦσα ὅτε ἐποίεις τὸν κόσμον, καὶ ἐπισαμένη τί ἄρεστον ἐν ὀφθαλμοῖς σου, καὶ τί εὐθὲς ἐν ἐντολαῖς σου. *Et tecum Sapientia tua, quae novit opera tua, quae & adfuit tunc quum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in praeceptis tuis.*

Nec mirum si Apostoli illius Scriptoris, qui Salomonem imitatur, vestigiis institerunt, quum quod *Salomon* de Sapientia scribit, de Christo constanter intellexerint: quare iuxta *Paulum* ad Colossenses scribentem in ipso εἰσι πάντες οἱ θεσαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. *Sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi*. Et *Epistola I. ad Corinthios* idem Apostolus vocat Christum θεοῦ δύναμιν, καὶ θεοῦ σοφίαν, *Dei virtutem, & Dei Sapientiam*. Et pariter de eodem scribit: ὃς ἐγενήθη

νήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ. *Qui fuit nobis Sapientia a Deo*. Et ad Salomonem respicere solitum Apostolum fuisse vel indicat, quod vocat eumdem Christum laudata *Epistola* ad Colossenses, πρωτότοκον πάσης κτίσεως. *Primogenitum omnis creaturae*, quod ex *VIII. Proverbiorum Capite* sumtum est.

Sed ut ad *Sapientiae* Scriptorem revertamur, nonne illud *Pauli* ad Ebraeos de divino Filio loquentis δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, *Per quem & saecula fecit, qui quum sit splendor gloriae, & character substantiae eius, portetque omnia verbo virtutis suae*: & illud eiusdem Colossensibus scribentis, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, *Qui est imago Dei invisibilis*: & simile in altera ad Corinthios: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ, *Qui est imago Dei*, ex illo Auctore deducta sunt manifestissime? Apud eum enim *cap.* VII. de Sapientia legitur: ἀτμὸς γάρ ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόῤῥοια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης εἰλικρινής. διὰ τοῦτο οὐδὲν μεμιαμμένον εἰς αὐτὴν παρεμπίπτει. ἀπαύγασμα γάρ ἐστι φωτὸς ἀϊδίου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. *Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio omnipotentis gloriae sincera: ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Splendor est enim lucis aeternae, & speculum sine macula operationis Dei, & imago bonitatis illius*.

Verum ut nulla amplius subsit haesitandi caussa, *Petrus* Apostolorum princeps se Dei λόγον ex initio *Geneseos* hausisse, *Epistola* secunda satis ostendit, ubi Coelum & Terram ex aqua & per aquam *illo Dei verbo* a principio temporis constitisse diserte scribit: λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα, τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ. *Latet enim eos hoc volentes quod coeli erant prius, & terra, de aqua & per aquam consistens illo Dei verbo*. Nam heic facile percipere est, *Petrum* & ad *Geneseos* exordium respicere, & omnia *illo Dei verbo* effecta esse adfirmare; quod quidem Verbum, cur aliud censeri debeat ab eo, de quo *Iohannes* loquitur, nihil in caussa esse potest. Quae quidem omnia quum vera & prope indubitata sint, iam liquido patet eo intellectu τὸν λόγον a *Iohanne* usurpatum fuisse, ut proprie apteque sermo interpretandus sit, quod & Capite insequenti manifestius elucebit.

CA-

C A P V T III.

Vocem λόγος *in Evangelii* Iohannis *initio* Sermo *seu* Verbum *interpretandam esse ulterius demonstratur.*

AT vocem λόγος initio Evangelii *Iohannis*, & quotiescumque is Christum indicat eo vocabulo, *Sermo* aut *Verbum* Latine transferendam esse, non ex iis tantum, quae hactenus disputavimus, luculente patet; verum etiam ex eo, quod in ipso Ecclesiae ortu, primisque nominis Christiani temporibus venerabiles nostrae Sapientiae Antistites, qui Apostolos audiverant, & eorum consuetudine usi fuerant, adeoque quo sensu ὁ λόγος ab illis usurpatus fuisset optime noverant, nonnisi secundum *Sermonis* intelligentiam acceperunt. *Ignatius* enim Antiochenus Episcopus, Petri, ut ferunt, Iohannisque discipulus, qui paulo post Iohannis obitum, leonibus pro Christo obiectus occubuit, & qui cum *Polycarpo* Smyrnae Praesule, & Iohannis pariter auditore conloquia habuit, ut eius martyris *Acta*, *Eusebius Lib. III. Hist. Eccles. cap.* XXVIII. & *Hieronymus in Catalogo* scribunt, geminis, quas ad Magnesianos dedit, Epistolis, τῦ θείυ λόγυ nomine nonnisi *Dei Sermonem* intelligi, perspicue & explicate demonstrat. Nec ulli iam praescriptioni Viri illius sanctissimi literae obnoxiae sunt, postquam veras & genuinas ex Codice Florentino ab *Isaaco Vossio* editas Viri longe doctissimi ab omnibus vitilitigatorum calumniis, plus etiam quam satis esset, vindicavere.

In memoratarum igitur priore §. VIII. de Iesu Christo filio Dei verba faciens, scribit: ὅς ἐςιν αὐτῦ λόγος ἀΐδιος, ὐκ ἀπὸ σιγῆς προελθὼν, ὃς κατὰ πάντα εὐηρέςησεν τῷ πέμψαντι αὐτόν. *Qui est Sermo ipsius aeternus, non a silentio progrediens, quique in omnibus ei, qui ipsum miserat, complacuit.* Heic satis elucet *Ignatium* περὶ τῦ λόγου loqui quatenus *Sermonem*, aut *Verbum* significat. Secus enim opus non fuisset, ut eum ex *Silentio* progredi inficiaretur. Quid *Rationi* cum silentio? Heinc etiam patet ad Valentinianorum genealogias, aeonasque heic non respici; in illis enim ὁ λόγος non ἀπὸ σιγῆς, sed ἀπὸ νῦ procedit;

νῦς vero ἀπὸ σιγῆς per ea connubia, quae tradit *Irenaeus Lib. I. Adverſ. Haereſ. cap.* 1. Quamquam compertum habemus eiuſmodi & reliquis Gnoſticis fuiſſe communia, ut *Epiphanius Haereſ.* XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. auctor eſt. Gnoſticos autem, eorumque ſectas *Ignatii* temporibus iam excitatas fuiſſe [non loquor modo de Gnoſticis κυρίως dictis, qui a *Carpocrate* eiuſque filio *Epiphane* originem traxiſſe perhibentur ; nam Gnoſticorum adpellatio multis aliis antiquioribus haereticis adtributa fuit, ut videre eſt apud laudatum *Epiphanium* adverſus haereſes ſcribentem] conſtat ex iis, quae diſputantur apud *Cotelerium* in controverſiis *De Epiſtolis Ignatii Part. II. cap.* III. & quae a nobis tempeſtive proferentur inferius.

Poſteriore vero Epiſtola *Ignatius* de Chriſto pariter loquens ita ait: Διὰ Ἰησῦ Χριςῦ τῦ υἱῦ αὐτῦ, ὅς ἐςιν αὐτῦ λόγος, ὐ ῥητὸς, ἀλλ' ὐσιώδης· ὐ γάρ ἐςι λαλίας ἐνάρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεϊκῆς ὐσία γεννητὴ, ὅς πάντα κατευηρέςησε τῷ πέμψαντι αὐτόν. MS. legit: πᾶσιν εὐάρεςος τῷ ὑποςήσαντι, quod oſtendit ὐσίαν heic ſignificare ὑπόςασιν, de quibus vocibus videndi Viri docti ad hunc *Ignatii* locum, & *Dionyſ. Petavius* in *Theologicis Dogmatis*. Graeca autem *Ignatii* verba ita ad Latinas aures transferuntur. *Per Ieſum Chriſtum filium ſuum, qui eſt ipſius ſermo, non pronunciatus, ſed ſubſtantialis: nec enim eſt articulatae loquelae vox, ſed divinae efficaciae genita ſubſtantia, qui per omnia complacuit ei, qui ipſum miſit*. Heic qui non videt λόγον nonniſi *Sermonem* aut *Verbum* exprimi poſſe, mentem, ut aiunt, Cimmeriis tenebris atriorem habeat neceſſe eſt. Quum igitur *Ignatius*, ut liquet, non περὶ ἄλλου λόγου agat, quam de eo, de quo *Iohannes*, & alii Apoſtoli: & Apoſtolorum mentem, utpote σύγχρονος, & familiaris, probe noviſſe potuerit: quid adhuc diſquiſitionibus egemus, ut, *Ratio* λόγος, an *Sermo* in Evangelio verti debeat, intelligamus?

Sed & illud, quod *Ignatius* innuit, Gnoſticos videlicet τὸν λόγον veluti vocem quamdam loquela formatam, & in ſyllabis poſitam intellexiſſe, argumento eſt eo ſenſu ab Apoſtolis id vocabuli uſurpatum fuiſſe, ut *Sermonem* ſignificaret. Haeretici enim Apoſtolicam veramque doctrinam ſuis nugis veluti materiam quamdam ſubſternunt, ut eam deinde impiorum

rum errorum deliramentis invertant atque deforment. Nostri argumenti pondus augetur etiam ex eo, quod Valentiniani, qui antiquiorum Gnosticorum erant veluti traduces, cum illis in hoc ad miraculum conveniebant, ut ex *Origene Tom. I. in Iohannem* proclive est intelligere. Ibi enim hosce haereticos confutans, ut etiam doctissimus *Dan. Huetius in Origenianis* obsservat, ita scribit: *ὡς σαφὲς προϊεμένοις τὸ τί ποτέ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ λόγος ὀνομαζόμενος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ συνεχῶς χρῶνται τῷ· ἐξερεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, οἰόμενοι προφορὰν πατρικὴν οἱονεὶ ἐν συλλαβαῖς κειμένην εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπόστασιν αὐτῷ, ἃ ἀκριβῶς αὐτῶν πυνθανοίμεθα, οὐ διδόασιν, οὐδὲ οὐσίαν αὐτοῦ σαφηνίζουσιν, οὐδέπω φαμὲν τοιόνδε ἢ τοιάνδε, ἀλλ' ὅπως ποτὲ οὐσίαν. λόγον γὰρ ἀπαγγελλόμενον υἱὸν εἶναι νοῆσαι καὶ τῷ τυχόντι ἐστὶν ἀμήχανον. Tamquam liqueat quid sit Filius Dei, Verbum nuncupatus, idque tum maxime, quod continue utantur hoc dicto: Eructavit cor meum verbum bonum. Existimantes Filium Dei paternam prolationem esse tamquam in syllabis positam: & idcirco hypostasin illi & subsistentiam, si adcurate ipsos interrogemus, non tribuentes, neque essentiam eius explorantes; nondum dicimus talem vel talem, sed quomodocumque essentiam. Verbum enim pronuntiatum intelligere vel vulgaris quivis potest.* Heic *Sermonem* recte dici Filium Dei *Origenes* indicat, sed eius essentiam queritur a Valentinianis non explicari, a consueta vocabuli significatione ad perversam de eius natura opinionem abreptis.

Adsertionem quoque nostram confirmat illud, quod Latini Scriptores initium Evangelii *Iohannis* convertentes, *τὸν λόγον Verbum* vel *Sermonem* fere semper constanterque reddiderunt. *Sermonem* Latine vertit *Sept. Tertullianus*, qui secundo saeculo floruit. *Sermonem* interpretatur *Novatianus*, qui circa annum Christi CCL. claruisse perhibetur: *Sermonem Caecilius Cyprianus*, qui sub Valeriano & Gallieno principibus passus martyrii coronam meruit. Sed & Latinae novi Testamenti interpretationis ratio habenda est, nam ea quin pervetusta sit, & Evangelistis ipsis prope coaeva, ut recte notat *Calmetius in Prolegomenis in libros Novi Testamenti*, dubitari non potest. Et certum quidem ratumque est, *Augustino II. De Doctrina Christiana cap.* XI. teste locupletissimo, primis fidei temporibus di-

 vinas

vinas Scripturas a multis Latine versas fuisse, quod etiam recipit Criticus ille acerrimus *Rich. Simonius Part. II. Hist. Crit. Novi Testam. cap.* III. At de eo, quod adseruimus, dubitare quoque non sinit aperta & insigni testificatione modo laudatus *Tertullianus*, qui Praxean exagitans *cap.* v. & de Verbo seu Ratione Dei loquens monet usum iam invaluisse ut λόγος in Evangelio *Sermo* ad Latinas aures transferretur. *Rationalis enim Deus*, inquit, *& Ratio in ipso prius: & ita ab ipso omnia. Quae Ratio sensus ipsius est, hanc Graeci λόγον dicunt, quo vocabulo etiam sermonem adpellamus. Ideoque iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretationis, Sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse &c.* quo in loco simplicitas in bonam partem accipitur, ut recte notat *Pamelius*. Non vacat modo per omnes primorum trium a Christi ortu saeculorum Scriptores excurrere, quorum auctoritate, quod adseveramus, ulterius & dilucide comprobaremus; unum tamen indictum nolo, *Athanasium* videlicet *Oratione V. contra Arianos* §. XII. isthuc ipsum luculenter ostendere.

CAPVT IV.

Patres Apostolici recte de Christi Divinitate sensere.

Sed quorsum, quis dicat, tam minuta & prope superstitiosa unius vocis consectatio, atque discussio? Nonne λόγος *Iohannis*, *Ratio* quoque recte ac congruenter verteretur? Vtique. *Christus* enim non tantum *Sermo*, sed & *Ratio*, & *Mens*, & *Sapientia* Dei est. Et vere scribit *Hieronymus* Paulino: λόγος *Graece multa significat. Nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & caussa uniuscuiusque rei: per quam sunt singula quae subsistunt: quae universa recte intelligimus in Christo*. At nos non tantum soliciti sumus de vocis interpretatione, quantum de potestate, quam voci potissimum subiicere Apostoli voluerunt. Vtro vocabulo λόγος mutetur, parum quidem referre videatur, sed non parvi facienda sunt, quae illheinc Christi Divinitatis inimici atque impugnatores deducere sacrilego ausu conantur. Novi quidem, etsi λόγος *Ratio* in *Iohanne* ver-

verti debeat, eos nihilominus cauſſa caſuros: veritatem enim opprimere impoſſibile: ſed ne eiuſmodi quidem adminiculum eos, & coniecturam iuvare, ut illis os magis atque magis obſtruatur, demonſtrare lubuit. *Iob:* enim *Clericus*, qui Socinianis eorumque dogmatis inhaeret, *Rationem*, *Iohannis* λόγον interpretando, facilius ſe perſuaſurum exiſtimat a *Philone* ſuum λόγον Evangeliſtam accepiſſe, qui illum quidem ex Platonis Philoſophia deduxerit. *Platonem* autem vult naturali quadam ratiocinatione in eius cognitionem deveniſſe, Dialectices regulis perverſe abuſum. Quare ſomnium potius quam ratiocinationem fuiſſe conſectarium exſiſtit; eademque de cauſa *Platonis* λόγον, inane ridiculumque commentum. Ergo & *Philonis* λόγον. Ergo & *Iohannis*. Sed heic *Clericus* reclamat. At iis verbis reclamat, quae Socinianiſmum non exculcant. Quare commentum de pluribus in Divinitate hypoſtaſibus in Apoſtolos ipſos refundere velle videtur.

Audacior profecto eius eſt inſolentia & impietas, quam eorum fuerit, qui ſecundo vertente ſaeculo *Iuſtinum* Martyrem, & *Clementem* Alexandrinum profana Philoſophia imbutos, λόγον a Platone acceptum Chriſtianae doctrinae adcommodaſſe, feciſſeque plures divinas hypoſtaſes, temere & inconſulte adfirmare non erubeſcunt. Iam nos ſuperius Apoſtolicis teſtimoniis in medium conſulto adductis evidenter oſtendimus, Chriſti divinitatem Apoſtolis cognitam fuiſſe, quibus unum adhuc addere lubet ex *Iohanne*, apud quem Ieſus haec divinum Patrem efflagitat: *καὶ νῦν δόξασόν με συ πάτερ παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοι. Et nunc glorifica me tu, Pater, apud teipſum gloria, quam habui antequam mundus eſſet, apud te.* Non deſunt profecto qui hiſce verbis προϋπαρξιν animarum inſinuari contendant. Sed falluntur proculdubio. At ſi id verum eſſet, an & Chriſtus Platonicus? conſulendus eſt *Clericus*.

Viris etiam Apoſtolicis, hoc eſt, eis, qui vel Apoſtolos audierunt, vel eodem tempore vixere ac Apoſtoli, Chriſti divinitatem adcreditam fuiſſe, ex ſuperius prolatis *Ignatii* locis elucet atque eminet, quibus & duos inſignes ex eiuſdem ad Epheſios *Epiſtola I.* adiicere e re noſtra eſt. Primus habe-

 tur

tur §. xix. & est qui sequitur: Θεῷ ἀνθρωπίνως φανερουμένου εἰς καινότητα ἀϊδίου ζωῆς. *Deo humanitus manifestato in novitatem vitae aeternae*. Quod quidem tractum videri potest ex illis Apostoli *I. ad Timotheum* memorabilibus verbis: καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. *Et sine controversia magnum est hoc pietatis sacramentum, Deus manifestatus est in carne, iustificatus in spiritu, visus Angelis, praedicatus in gentibus, creditus in mundo, adsumtus in gloria*. Quae quidem Apostolicam de Christi divinitate fidem ulterius arguunt. Nec dissimiliter altero loco, qui est §. vii. Christus *Ignatio* dictus fuerat ἐν σαρκὶ γενόμενος Θεός. *In carne exsistens Deus*. Sed nullus est ambigendi locus quin primitivis Christianis Christi divinitas cognita esset, & credita, quum eos *Plinius* Epistola ad Traianum *Lib. X. Epist.* xcvii. solitos fuisse adfirmet *carmen Christo, quasi Deo, dicere secum invicem*. *Tertullianus* Epistolae huius auctoritate in Christianorum defensionem utens, sic ista *Plinii* reddit: *Nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam coetus antelucanos, ad canendum Christo, ut Deo;* quemadmodum legendum esse probant *Scaliger*, & *Huetius*, tum ex Epistola *Plinii*, tum ex Graeco *Eusebii*: habet enim hic: Χριστὸν ὡς Θεὸν ὑμνοῦσιν. Alibi etiam idem *Eusebius* ex vetustis quibusdam commentariis docet *Iustinum*, *Miltiadem*, *Tatianum*, *Clementem*, *Irenaeum*, *Melitonem*, aliosque complures Christo divinitatem tribuisse; tum subiicit, iam inde a primis Ecclesiae temporibus Christianos Christo, ut Deo, carmina canere consuevisse. ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν, ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσαι, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι, θεολογοῦντες. *Quot autem psalmi, & odae fratrum, ab initio a fidelibus scriptae, Verbum Dei Christum, ut Deum, praedicabant. Lib. V. Histor. Eccles. cap.* xxviii.

Huc etiam lubenter transferrem ex ea, quae *Barnabae* nomine circumfertur, Epistola quaedam: ibi enim §. *V.* Filius Dei in carne venisse dicitur, eiusque manuum opus esse solem adfirmatur, sicut & §. *VI.* dictum a Patre Filio illud Mosis: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, si minus *Vossii*, *Bulli*, *Cavei*, *Pearsonii*, *Dodvvelli*, *Du-Pinii*, alio-

aliorumque opinione posthabita, doctis aliis criticisque Viris adsentirer, qui eam ab alio Auctore post excidium Hierosolymitanum scriptam fuisse censent, ante finem tamen secundi saeculi. Eamdem enim esse atque eam, quam citant *Clemens* Alexandrinus, *Origenes*, & *Hieronymus* pluribus ostendit eruditus Monachus *H. Menardus*. Quamquam intentionem nostram non parum ea probare deprehenditur, nam nec statim forte *Platonismi* Auctorem ἀπόκρυφον insimulare est; nec statim ostendere *Iustini* profanas, si Deo placet, novitates inferentis, & cui certe Christiani omnes aliter ab Apostolis edocti restitissent, vestigiis inhaesisse. Itaque ille loco cedat Romano *Clementi*, cuius & in coelestibus literis mentio est, & qui Apostolicae fidei consultissimus fuit. Hic igitur *Epistola* illa ad Corinthios celeberrima, & qua post canonicas scripturas nullum venerabilius Christianae antiquitatis monumentum habemus, Christum diserte Deum adpellat, de Dei perpessionibus mentionem faciens his verbis: τοῖς ἐφοδίοις, inquit, τοῦ θεοῦ ἀρκούμενοι, καὶ προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς· ἐστερνισμένοι ἦτε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. *Dei viatico contenti, & adtendentes sermonibus eius diligenter: dilatati eratis in visceribus, & passiones illius praeoculis vestris erant.* Heic autem mirari subit oculatissimum Criticum *Photium* haec fugisse, dum *Codice CXXVI.* Clementem reprehendere non dubitavit, quod Pontificem Praesidemque Dominum nostrum Iesum Christum adpellans, οὐδὲ τὰς θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοτέρας ἀφῆκε περὶ αὐτοῦ φωνάς, *illas Deo convenientes, & sublimiores de eo voces non protulit*. Nec minus mirandum, quod obiter, & e re nata animadversum sit, culpari pariter ab eodem *Photio* Clementem, quod τοῦ Ὠκεανοῦ ἔξω, κόσμους τινὰς ὑποτίθεται εἶναι, *extra Oceanum mundos quosdam exsistere subponit*, quum id verissimum esse tandem experientia demonstraverit. Quare Criticus ille in re suis temporibus saltem dubia, iudicium suum praecipitanter ferre non debuit. Eo magis quod viros longe doctissimos *Clementem* Alexandrinum, & *Origenem* habuit suae sententiae Clemens ille adstipulatores. Nec quod exemplo Phoenicis, fabulosae avis, utatur, ideo meruit, ut in eum censoria virgula ab eodem *Photio* adsumeretur, quum res esset

Clementis tempore eruditis omnibus credita, ut *Vossius L. III. De Idololatr. cap.* XCIX. aliique viri historiarum peritissimi luculenter ostenderunt, & facile emineat eo argumento non uti Clementem, *ut probet τῶν νεκρῶν ἀνάςασιν, sed ut ostendat ex re credita, non esse eam τῶν ἀδυνάτων*. quae sunt verba *H. Grotii* Epistola quadam ad Hieronymum Bignonium typis non excusa.

Grotii autem mentione facta, mihi temperare non possum quin exclamem, mirandum itidem omnino, quod vir eruditissimus, & acerrimo ingenio praeditus, luculentissimorum testimoniorum ratione minime habita, tandem ad eam opinionem defecerit, quae Socinianis omnibus communis existimat platonissare Christianos, quum de Christi divinitate splendide magnificeque loquuntur, & ab huiusmodi loquutionibus Apostolos, Apostolicosque Patres semper abstinuisse, quod quidem manifeste indicat *Epistol.* ad Gallos *CLIV.* ad laudatum Hieronymum Bignonium, dum inter alias causas, cur *Epistolam I. Clementis* ad Corinthios veram, & genuinam censeat, & illam adducit, *Quod de Christo semper loquitur, non ut posteriores πλατωνικώτερον, sed simpliciter plane, & ut Paulus Apostolus solet.* Vtinam hac Socinianismi labe se passim infectum in suis operibus non prodidisset, nam & famae integrioris honore gauderet, & iustae orthodoxis hominibus querimoniae occasionem minime praebuisset. Interim ex *Epistola II.* ad Corinthios, quae a multis eidem Clementi vindicatur, & de qua laudatus *Grotius* saltem non dubitat, quod ad nostrae causae firmitatem subficit, *quin primi saeculi sit opus, scriptum ante constitutum Ecclesiarum consensu canonem, & forte alterius alicuius Clementis*, proferamus illud, quod eos sapienter & graviter monet, quodque utinam tandem & nostri temporis Photiniani capiant. Ἀδελφοὶ, οὕτως δεῖ ἡμᾶς φρονεῖν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ, ὡς περὶ κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν. καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐν τῷ γὰρ φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ, μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν. *Fratres, ita sentire nos oportet de Iesu Christo, tamquam DE DEO, tamquam de Iudice vivorum & mortuorum; nec decet nos humilia sentire de salute nostra; dum enim humiliter sentimus de illo parva etiam accepturos nos speramus.* Quae quidem omnia im-

impudentissimas mendacium hominum ineptias manifeste coarguunt, & veritatem a calumniis omnibus vindicatam in propatulo conlocant.

C A P V T V.

Iudaeos Graecanicis studiis atque doctrinis multam operam non navasse.

ETsi vero *Philonis* λόγον non ex Platonicis commentationibus, sed ex Mosis oraculis, Iudaeorumque traditionibus defluxisse comprobaverimus, ex quibus & *Platonis* λόγον per quoscumque tramites quis contendat, si res pensiculatius examinetur, derivatum esse vero est quamsimillimum, quod iam late copioseque exsequuti sumus; tamen ut omnis calumniandi ansam ὀνομαλωθήραις hominibus, & morosis vitilitigatoribus tollatur, *Iohannem* Evangelii scriptorem suum λόγον a Philone accepisse omnino a veritate abludere, si Deus adnuit, demonstratum ibimus. Id autem multiplici ratione conficiemus. Primo enim adsertionem nostram probare conabimur ex Graecanicarum doctrinarum, & Philosophiae apud Iudaeos insolentia, & rara admodum cognitione. Deinde ex rudi ipsius *Iohannis* imperitia, & ex communi Apostolorum a profanis doctrinis aversione & horrore. Item ex aetate qua Evangelia scripta perhibentur. Postremo ex caussa, quae *Iohannem* ad scribundum impulit, & modo quo ille traditur Evangelium suum auspicatus esse.

Et quod primum adtinet, postquam Seleucidae ac Lagidae in Asia, & in Aegypto monarchias condidere, artes & libros Graecorum coepisse magis illis gentibus innotescere arbitrandum esse non dubito. Magis dixi, nam & antea iis illas innotuisse probabile est, quandoquidem Graecorum Philosophorum, & Scriptorum multi Asiani fuere, ut apud *Laërtium in Vitis Philosophorum*, & *Suidam*, & *Solinum cap.* XLIII. *Polyhistoris* videre est. Inde tamen Philosophiam, & Platonicam inprimis, non Ethnicis tantum, sed etiam Iudaeis inter eos in Syria & in Aegypto versantibus adrisisse, non video quomodo *Clericus* probet. Vnum enim,

enim, aut alterum Ebraeorum exemplum profert, qui Ethnicae Philoſophiae operam navaſſe perhibentur, quod quidem eiuſmodi ſtudia illi nationi communia fuiſſe non arguit. Gens enim Iudaeorum ſingulari aliarum nationum, & peregrinarum doctrinarum contemtu inſignis fuit. Id non Capitibus tantum *Levitici XVIII. & XX.* inſinuatur, ſed a profanis etiam Scriptoribus, ut *Tacito Lib. V. Hiſtor. Iuſtino Lib. XXXVI. Molone apud Ioſephum contra Apionem Lib. II.* memoriae proditum eſt. Heinc illa quae dicit *Petrus Actor. cap. x. verſ.* 28. ad quem locum videndus *Calmetius*, & viri docti. Et quidem memini illud anathema apud Talmudicos legiſſe: *Maledictus ſit, qui docet filium ſapientiam Graecorum.*

Producit igitur *Clericus* Ariſtobulum Peripateticum, de quo alias, & non ἐν παρόδῳ loquuti ſumus. Hic quidem, ut *Clemens Alexandrinus Libro V. Stromatum* auctor eſt, multos contexuit libros, per quos probare contendit Philoſophiam Peripateticam ex Lege Moſaica, & aliis defluxiſſe Prophetis, qui forte iidem ſunt ac commentarii explanationum in Moſen, quos memorat *Euſebius* in *Chronico ad annum* MDCCCXL. Heinc tamen intelligimus tantum abfuiſſe, ut a Moſaicis decretis ad Graecam doctrinam ille deficeret, quin potius illam ea ſolum de cauſſa ſibi adridere, editis voluminibus, demonſtravit, quod e Moſaicis fontibus, Prophetarumque vaticiniis ſibi promanaſſe videretur. Et heic ſtatim percipere eſt Ebraeorum indolem & cautionem: & cur, ſi quibus, Graecorum interdum placitis inhaererent. Sic pariter *Philo*, qui Platonicus, ut videtur, ſecta fuit, & qui eapropter a *Clerico* exhibetur, nunquam ſe talem profitetur, tamquam eum exotici, & profani ſtudii pudeat: & ſi quae illi Platonicum dogma redolentia placent, ſe ea ex Moſis ſcriptis deduxiſſe diſerte pronuntiat.

At ea omnia nonne apertiſſime demonſtrant quantum Iudaei profanis nationum placitis, quae coeleſtibus oraculis minus conſonare viderentur, adquieſcere exhorrerent? Iam patet vix duos a *Clerico* Iudaeos Philoſophos in prope quadringentorum annorum ſpatio, hoc eſt ab Alexandri Magni obitu ad *Claudii* Caeſaris principatum repertos eſſe, quorum unus tantum Platonicus fuit. Nam quum huius ſectae Philoſo-

phis

phis *Sapientiae* Scriptorem adcensendum esse pertendit, nunc animarum προΰπαρξιν, nunc Platonicum λόγον ab ipso ingeri dictitans, frustra est omnino, sicuti iam mature & evidenter ostendimus. Iam si *Philo* tantum ex Ebraeis Platonicus, & seris quidem temporibus, fuisse deprehenditur, recurrit Adagium μία χελιδὼν ἔαρ ὀ ποιεῖ.

CAPVT VI.

Idem argumentum continuatur.

AT Pharisaeorum, Essenorumque sectas obiicit *Clericus*, easque multa a Platone, aliisque Graecis consulta mutua accepisse adfirmat. Sed lapidem profecto lavat dum id probare contendit.

Si *Iosephi* dictis standum esset, sectae Pharisaeorum, Sadducaeorum, & Essenorum admodum antiquae fortasse viderentur. Ille enim *Lib. XVIII. Antiquitatum cap.* II. de iis loquens nescio quid moventibus circa annum ante Christum natum CL. eas dicit Iudaeis fuisse cognitas ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου *a temporibus prorsus antiquis*. Imo *Lib. II. De Bello Iudaico cap.* XII. Essenis vult debere *Homerum*, & Graecos de Beatorum insulis, & poenalibus Inferorum locis fidem. Quae quidem Iudaei Scriptoris adsertio incredibilem huius sectae antiquitatem arguit, cui suffragantur *Plinius* & *Solinus*, ille *Lib. V. Histor. Natur. cap.* XVII. ubi de Essenis scribit: *Ita per saeculorum millia [incredibile dictu] gens aeterna est, in qua nemo nascitur*. Hic autem *cap.* XXXVIII. non absimiliter de iisdem ait: *Per immensum spatium saeculorum [incredibile dictu] aeterna gens est cessantibus puerperiis*. Si autem iis sectis magna vindicari posset antiquitas, quis facile persuasum haberet, eas a primis exordiis nulla certa habuisse decreta, quibus quid de animae natura, & Dei providentia, mundique administratione sentiendum esset, praescriberetur; vel si habuere, ea tandem reliquisse, ut ad externa & profana consulta deficerent?

Alii memoratarum sectarum originem ad Samballatem Chuthaeum & Manassem cum plerisque Ebraeorum referendam esse cen-

cenſuerunt, ad annum ſcilicet ante Chriſtum natum CCCXXXII. & primum Olympiadis CXII. paulopoſtquam *Plato* naturae conceſſiſse perhibetur. Sed verior eſse videtur illorum ſententia, quae opinatur eas ſectas tum temporis incepiſse, quum Iudaeorum Remp. Aſmonaei moderabantur, & Antiochus Epiphanes cum iis bella gerebat, vel circa ea tempora. *Hieronymus* tamen *in Eſaiam VIII.* Phariſaeorum originem ex Hillelis & Schammai ſcholis paulo ante Chriſti adventum defluxiſſe arbitratur, ſuper quo conſulendus *Ioh. Druſius De Tribus Sectis Iudeorum Lib. II.* At non adverſandum eſse iis videtur, qui autumant Sadducaeorum initia ad Sadok, CCLX. circiter ante Chriſtum natum annis, referenda eſſe, immo magis adſentiendum. Quidquid autem ſit, non facile oſtendere erit, Graecarum opinionum ullam iis ſectis inhaeſiſſe.

Et quidem Sadducaei, qui Epicureos imitati videri poſſent, quod *Philaſtrius* etiam notabat, abſque eo quod ad Graecos reſpicerent, in ſua ſemper gente, quos aemularentur, habuere. Nam qui animorum aeternitatem, & corporum reſurrectionem negarent, fere ſemper inter Iudaeos exſtiterunt, ut aperte conligitur ex *Salomonis Eccleſiaſt. cap.* III. *verſ.* 21. aliiſque locis, & ex *Libro Sapientiae cap.* II. ut nihil de antiquiſſimis dicam, qui Dei providentiam ſtulte negavere, & de quibus *Libro Iobi cap.* XXII. *verſ.* 13. 18.

Quod autem Eſſenos, quos in medium adducit *Clericus*, adtinet, tantum abeſt ut ii Graecorum conſultis inhaeſerint, quin potius teſtatur *Philo* nulla eos Graeca doctrina eruditos fuiſse, cuius verba referuntur etiam ab *Euſebio Lib. VIII.* Προπαρ. *cap.* IV. τοιούτους ἡ δίχα περιεργίας Ἑλληνικῶν ὀνομάτων, ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία γυμνάσματα προτιθεῖσα τὰς ἐπαινετὰς πράξεις, ἐξ ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιοῦται. *Tales apud eos ſua illa, Graecorum nominum pompa & ambitione carens Philoſophia, virtutis Athletas efficit, quae non alia quam rerum laudabilium exercitia proponit, quibus libertas illa ſervitutis omnis impatiens maxime confirmatur.* Alibi vero eos diſerte dicit, non exoticam & Graecanicam, ſed τὴν πάτριον φιλοσοφίαν φιλοσοφεῖν. Non abludunt quae habet *Solinus cap.* XXXVIII. *Interiora*, inquit, *Iudaeae, quae occidentem contuentur, Eſſeni tenent, qui praediti*

ti memorabili disciplina, recesserunt a ritu gentium universarum. Heinc est quod *Iosephus Lib. XVIII.* Ἀρχαιολογ. *c.* 11. quum aliarum gentium Philosophis eos comparare vellet, nihil in Graecis simile reperit; sed eos tantum eadem ratione vivere, ac illos, qui apud Dacos Πλεῖστοι vel Πολισταὶ vocantur, scribit. Ita nihil Graecum ad eos transivit. Disciplina enim, ut plurimum, doctrinae placitis consonat. Sed *Theophrastus* ipse apud *Porphyrium Lib. II.* περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς nulla Iudaeos peregrina scientia instructos, sed sui generis tantum dogmatibus inhaerentes philosophari diserte perseverat, ideoque eos homines ipso genere Philosophos esse dicit, ἅτε φιλόσοφοι τὸ γένος ὄντες: *Philosophi* nimirum *ipso genere sunt.*

Sed & siquis externa & Graeca placita suis tandem Essenos admiscuisse concesserit, quaenam ex iis Platonica dixerit *Clericus?* Num animarum προΰπαρξιν, nam haec illis, *Iosepho* teste, adcredebatur? Sed quam multis sectis, & gentibus eiusmodi opinio communis fuerit, superioribus voluminibus opportune demonstravimus. Num earumdem in corpora descensum? Sed non in absimili sententia Chaldaei etiam fuere. Num de Beatorum Insulis fidem? At eam ex *Homero* sumtam fuisse contendit. Igitur heic Platonici nihil. Sed cur hanc ab *Homero* accepisse dictitat? Nonne stat e regione *Iosephus* rerum Iudaicarum consultissimus? Nam frustra est *Salmasius ad Solinum* dum pertendit isthuc ipsum a *Iosepho* non dissimulari, imo prodi: in hoc enim ille dicit tantum eos cum Graecis convenire, ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων, eo quod ab eis, ut deinde subdit, filii Graecorum hanc opinionem acceperint, & sartam tectamque servaverint. Nonne scribit insuper *Diodorus*, ea omnia quae de inferis, fortunatisque Beatorum sedibus *Orpheus* & *Homerus* fabulati sunt, ad eorum imitationem, quae in Aegyptiorum funerationibus fieri consueverant, conficta fuisse? Quidni & Esseni aliqua ex Aegyptiis in sua consulta derivaverint? At de hoc nos dubitare non sinit *Tacitus Lib. V. Histor.* de Iudaeorum ritibus & decretis loquens. *Corpora condere,* inquit, *quam cremare, è more Aegyptio, eademque cura, & de infernis persuasio: coelestium contra.* Quare *Marshamus Can. Chronic. saecul. XI.* scribit: Ἄδης *Homeri & Elysium continet,*

net, & Tartara; iuxta Aegyptiorum doctrinam, qui & impiorum poenas, & piorum prata ἐν ᾅδου posuerunt. At obponit *Clericus* a Iosepho Beatorum loca, de quibus erat apud Essenos opinio, iisdem fere verbis atque ab *Homero* describi. At illico advertere est, id totum non Essenis, sed Graece scribenti Historiographo tribuendum esse, qui suis rationibus alienum non existimavit, rem non absimilem elegantibus egregii Vatis verbis exponere.

CAPVT VII.

Animarum corporibus seiunctarum sedes sub terra a Iudaeis conlocatas fuisse.

PHarisaei quidem tamquam Stoicorum imitatores a quibusdam considerantur, sed tamen nihil eos ab huius sectae Philosophis mutuatos esse liquet, quum eorum opiniones minime cum Stoicorum sententia conveniant, sive ad fatum, sive ad animorum aeternitatem, sive ad μετεμψύχωσιν respiciatur. Non ἀγρυπνία pariter eorum, Stoicorum imitamentum fuit; nec ullo modo αὐτοχειρία iis adrisisse probatur, quidquid in contrarium perperam censeat *Georg. Hornius Lib. IV. Hist. Philos. cap.* 11. Nec Graecanicum aliquid aliud ad eos traductum fuisse videtur, quamvis, ut obponit *Clericus*, crediderint loca in quibus homines post hanc vitam praemia accipient, & poenas dabunt, esse sub terra, quod in vetere Testamento nusquam legere est. Nec enim consectarium exsistit eos opinionem hanc e *Platonis* scriptis deduxisse. Et profecto, num solus *Plato* isthaec docuit? Nonne ante *Platonem* sexcenti? Nonne id Aegyptiis inprimis adcreditum, teste *Plutarcho de Iside, & Osiride*, cui *Tacitum* adstipulari Capite superiore iam vidimus? Sed & in veteri Testamento ea habentur, quae indicent Iudaeis persuasum semper fuisse loca, in quibus animae morte obita commorantur, esse sub terra. At exscribamus prius, quae *Iosephus* de huiusmodi Pharisaeorum opinione *Lib. XVIII.* Ἀρχαιολογ. *cap.* 11. tradit: Ἀθάνατόν τε ἰσχὺν ταῖς ψυχαῖς πίστις αὐτοῖς εἶναι, καὶ ὑπὸ χθονὸς δικαιώσεις τε καὶ τιμὰς οἷς ἀρετῆς ἢ κακίας ἐπιτήδευ-

σις

σιν ἐν τῷ βίῳ γέγονε. καὶ ταῖς μὲν εἱργμὸν ἀΐδιον προστίθεσθαι, ταῖς δὲ ῥᾳστώνην τοῦ ἀναβιοῦν. *Animas credunt esse immortales, & sub terris earum iudicia fieri: tum praemia quoque contingere ex virtutis aut malitiae merito: & has perpetuis damnari carceribus, illis facilem esse ad vitam reditum.* Similia etiam habet *Lib. II. De Bello Iudaico cap.* XII.

Iam vero quae exstent argumenta, quibus eam credulitatem Iudaeorum fuisse communem evinci possit, videamus. Et primo nulli dubium esse potest, quin voce שאול modo sepulcrum, modo loca terrae infima, & quae centrum versus tendunt, significentur, quare cum verbo descendendi passim iungitur, & illi saepe ex adverso ponitur coelum. De sepulcri significatione sexcenta e divinis literis exempla petere possem, atque heic cumulare, sed viris doctis notiora sunt, quam ut ea huc transferri oporteat. Quod vero inferiora terrae loca & penitissima adtinet, certe inter cetera *Iobi cap.* XI. 8. legitur: *Profundior* משאול *inferno, quid scies?* hoc est, *quomodo cognosces?* Nunc inquirendum venit an hoc eodem nomine locus ille, quo mortuorum animae recipiuntur, a Iudaeis indigitatus aliquando fuerit: & quidem viri doctissimi adfirmant, & manifesta res docet. Nam *Iacobus Genes. cap.* XXXVII. quum dilectum filium Iosephum ab immanissima bellua devoratum fuisse crederet, multa gemens, & consolationem omnem aversatus, ait: *Descendam ad filium meum lugens in infernum,* ubi quidem vox שאולה sepulcrum significare nequaquam potest, quum *Iosephus* non in monumento esset conditus, sed truculentae ferae pabulum fuisse pater existimaret. Quare LXX. Viri, qui certe, utpote Iudaei, quid voce illa designaretur optime noverant, idem vocabulum εἰς ᾅδου Graece vertunt, & recte quidem ac sapienter. Nam & Aegyptii ipsi, quorum aliqua ad Iudaeos transiere, & e contra, sepulcrum cum infernis locis confundere consueverunt, ut ex insigni *Diodori* loco *Lib. I.* liquide patet, ubi scribit: Καὶ τὰς μὲν τῶν ζώντων οἰκήσεις καταλύσεις ὀνομάζουσιν ὡς ὀλίγον χρόνον ἐν ταύταις οἰκούντων ἡμῶν, τοὺς δὲ τῶν τετελευτηκότων τάφους, ἀϊδίους οἴκους προσαγορεύουσιν, ὡς ἐν ᾅδου διατελούντων τὸν ἄπειρον αἰῶνα. *Et domicilia viventium diversoria nominant, quod exiguum ad tempus haec incolamus. De-*

fun-

functorum vero sepulcra domos aeternas adpellant, quod infinitum apud inferos aevum peragant. Si igitur Iudaei eadem adpellatione sepulcrum, & loca terrae inferiora, & animarum receptaculum significabant, argumentum exsistere videtur, huiusmodi receptaculum sub terra esse eosdem autumavisse. Sed & *Lib. Regum I. cap.* XXVIII. luculentum habemus adsertae Iudaeis credulitatis indicium, ubi animae Samuelis evocatio a Pythonissa facta narratur his verbis: *Quum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul: dixitque rex noli timere, quid vidisti? & ait mulier ad Saul: Deos vidi adscendentes de terra. Dixitque ei: qualis est forma eius? Et ait: vir senex adscendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul, quod Samuel esset, & inclinavit se super faciem suam in terra, & adoravit eum.* Haec manium Samuelis per incantationem evocatio facta est in *Endor*, quum Samuel in *Ramatha* urbe sua sepultus fuisset. Quare nihil hoc loco de sepulcro Samuelis intelligendum venit. Igitur quum dicitur *Deos* [sunt qui interpretentur *Angelum*, & qui *Virum magnum*; *Castalio* vero vertit *Divum*, quae nomina Prophetae, & ei, qui honores gessit, conveniunt] *vidi adscendentes de terra*, manifeste etiam datur intelligi per ea tempora adcreditum fuisse Iudaeis defunctorum animas versari sub terris. Fuerint enim ea omnia Daemonum inlusiones, ut quibusdam videtur, & inter recentiores *Grotio* praecipue; certe hae non aliter fiunt, quam iuxta hominum praeiudicia, praeceptasque opiniones, ut minus fallacia deprehendatur. Sed evocatos manes de terra respondere a Iudaeis creditum fuisse evidenter ostendit praeclarus *Esaiae* locus *cap.* XXIX. ubi haec habet: *Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum, & erit quasi Pythonis de terra vox tua, & de humo eloquium tuum mussitabit.*

Et heic obiter animadvertendum est, ex his locis de animorum immortalitate sententiam, quae apud Iudaeos obtinebat, perspicue eminere: ea enim opinio est Necromantiae, & id genus artium fundamentum; & sine ea Pythonis spiritum habentes, & huiusmodi impostores frustra & inutiliter

ter inter Iudaeos versati fuissent. Et tamen quum ex laudato *cap.* XXVIII. *primi libri Regum*, tum ex *II. Regum cap.* XXIII. constat similes Ariolos, & Engastrimythos in ea natione fuisse. Sed de iis etiam ita mentionem fecerat Moses, ut ex eius verbis eamdem, quam Iudaei habebant, de animorum aeternitate opinionem arguere sit. Ea *Deuteronomii cap.* XVIII. habentur: *Nec sit*, inquit, *maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, aut quaerat a mortuis veritatem*. Item esse quaedam animarum sub terra receptacula insinuat in *Ecclesiaste Salomon*, quamvis ea potius brutorum animabus adsignare videatur. Ita enim non neminem loquentem inducit: *Quis novit an spiritus filiorum Adam adscendat sursum, vel spiritus iumentorum descendat deorsum?* Ex quibus cognoscimus & ea aetate de inferioribus terrae locis, quibus animae quaedam reciperentur, loqui Iudaeos & dissertare consuevisse. Ceterum *Salomonem* de animorum aeternitate recte sensisse, ne ex adlatis verbis calumniandi ansam quis rapiat, patet ex *cap.* XII. eiusdem operis, ubi scribit: *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

At omnium maxime insignis est *Esaiae cap.* XIV. locus, ex quo perspicue comprehendimus animarum post obitum sedes sub terra esse, & simul omnes, tamquam populum quemdam, certorum saltem, habitasse, opinatos fuisse Iudaeos. Hic Propheta igitur mortuum regem Babylonis, & ad inferos descendentem adloquitur, atque ita infit: *Infernus subter* מתחת שאול *conturbatus est in obcursum adventûs tui, suscitavit tibi Gigantes. Omnes principes terrae surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum. Universa respondebunt, & dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos* שאול *superbia tua &c.* Et ex intervallo: *Verumtamen ad infernum detrahêris in profundum laci*. Ebraeus fons habet: *Verumtamen ad infernum deprimêris ad latera cisternae*. LXX: νῦν εἰς ᾅδου καταβήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Quae quidem omnia satis fuerint ad falsitatem eorum, quae adfirmavit *Clericus*, revincendam. Adeatur, si vacat, *Calmetius Dissert. De Mundi iuxta veteres Ebraeos systemate Artic. II.*

CAPVT VIII.

De Metempsychosi apud Iudaeos pauca quaedam.

VNde vero, quis dicat, animarum in corpora revolutiones Pharisaei, alternantesque circuitus accepere? De hac ipsorum opinione luculenta habemus non *Iosephi* tantum *Lib. XVIII. Antiquit. cap.* 11. & *Lib. II. De Bello Iudaic. cap.* XII. & Magistrorum testimonia; sed illa etiam in Evangeliis non semel quidem obcurrit, ut iam prope videatur Iudaeorum fuisse communis. Adeundi *Matthaeus cap.* XVI. 14. *Marcus cap.* VI. 16. *Lucas cap.* IX. 9. *Iohannes cap.* IX. 1. 2. Verum in hac eadem sententia & haeresi *Aegyptios* quoque fuisse *Herodotus*, *Plutarchus*, *Laërtius*, *Clemens Alexandrinus*, *Eusebius*, a nobis primo volumine laudati, auctores sunt. Eamdem opinionem *Thraces* habuere, ut *Pomponius Mela Lib. II. cap.* 11. & *Solinus cap.* XVI. memoriae prodiderunt. Eamdem & Magi, ut iam alibi diximus, & *Porphyrius Lib. IV.* περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς adfirmat. *Celtae* quoque seu Galli non aliter sensere, ut ex *Diodoro Lib. V. Mela* modo laudato *Lib III. cap* 11. & ex Druidum doctrina apud *Caesarem Lib VI. De Bello Gallico* patet. Quare hos adloquens *Lucanus Lib. I. Pharsaliae* canit:

. . . . . Vobis auctoribus umbrae
Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt, regit idem spiritus artus
Orbe alio, longae [canitis si cognita] vitae
Mors media est: certe populi, quos despicit Arctos
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus, haud urget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaeque capaces
Mortis: & ignavum est rediturae parcere vitae.

Quod quidem etiam ad Britannos haud immerito extendit *Henr. Dodwellus Differt. Cyprian. XII. De Martyrum Fortitudine*. Hoc ipsum placitum Germanis adserit *Appianus in Celticis*: τὸ ἦθος ἄγριοι, inquit, καὶ τὴν τόλμαν θρασύτατοι, καὶ θανάτου καταφρο-

ταφρονηταὶ δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως. Germanis *mores ferocissimi insunt; in adgrediendo insignis audacia, contemtus mortis maximus ob reviviscendi spem*. Brachmanes etiam Metempsychosin, & παλιγγενεσίαν admittebant, *Clemente III. Strom.* teste locupletissimo, quod quidem Indi animarum in muta animantia transitum etiamnum credentes partim retinuere, ut scribit *Maffeius Lib. I. Rer. Ind.* Hanc autem sententiam Orientalibus fere omnibus fuisse communem notant *Calmetius Dissertatione De Pharisaeis, & Burnettus Part. I. Archaeol. Philos. cap.* XIV. Quapropter ridiculus plane esset si quis a Pythagoreis vel a Platone potius Iudaeos μετεμψύχωσιν accepisse contenderet. Quum insuper exploratum sit, non omnibus animabus reversionem ad corpora Pharisaeos concessisse, sed bonis tantum, quod est a Platonis sententia longe diversum, ut videre est *Lib. X.* περὶ πολιτείας, & alibi.

CAPVT IX.

De Academicorum a Praeceptore dissensione, & Platonicae doctrinae fato.

NVnc autem animadvertendum est, ut quod persuadere suscepimus, amplius urgeamus, principio Platonis doctrinam inter Barbaras dissitasque gentes vulgatam fuisse non videri, quum Platonis libri vix Graecis ipsis innotescerent; deinde vero multa alia in caussa fuisse, cur huius Philosophi placita vel minus nota essent, vel non omnino probarentur. Et ab initio quidem Platonis libros latuisse, & *Antigoni* tantum *Carystii* aetate in lucem fuisse editos, idem *Antigonus* testis est locupletissimus, qui sub *Ptolemaeo Lagida*, & eius filio *Philadelpho* vixisse traditur. At quamvis editi libri illi fuissent, eorum tamen erat legendi copia difficilis, quum eos possidentes legi nonnisi soluto pretio paterentur. *Antigoni* testimonium apud *Diogenem Laërtium* in *Platone* reperire est. καὶ τὰ βιβλία, inquit *Diogenes* de Platonis libris loquens, ταῦτα. Απερ (Αντίγονός φησιν ὁ καρύστιος ἐν τῷ περὶ ζήνωνος) νεωστὶ ἐκδοθέντα εἴτις ἤθελε διαγνῶναι, μισθὸν ἐτέλει τοῖς κεκτημένοις. *Libri*

 vero

vero tot sunt. Quos quidem, ait Antigonus Carystius in libro de Zenone, nuper editos, siquis cognoscere voluisset, pretium habentibus solvebat. Ita enim *Laërtii* locus verti debet, quomodocumque se habeat vulgata interpretatio. Nempe *Hermodorus* Platonis olim auditor, Praeceptoris orationes in Siciliam ferens, caro easdem vendidisse perhibetur, unde Senarius ille: Λόγοισιν Ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται. *Verbis Hermodorus Mercaturam exercet, Suida* in λόγος auctore. Quare non mirum si quae non modica pecunia quaesierant, non sine mercedis exactione curiosis ostendebant.

Quum igitur constet *Zenonis*, & *Arcesilae* aetate, Platonis volumina valde paucis cognita, ac lectitata fuisse, videamus iam quae *Platonis* doctrinae ac decretis, quominus per ea tempora ac deinceps notissima & celeberrima evaderent, impedimento esse potuere. Duo autem ea potissimum fuisse videntur, & quia a Praeceptoris sententia desciscentes Auditores suis ea scriptis impugnavere; & quia traditam sibi sapientiae regulam Subcessores minime servaverunt. Et quidem *Aristoteles*, qui ceteris Platonis discipulis doctrina & ingenio praestabat, & Philosophiae gloria illustris late, ac nobilis exstitit, eius consulta passim & aperte labefactavit; nam & de Divinitate, mundique origine aliter atque ille sensit, & ideas rerumque exemplaria reprobavit, & animorum aeternitatem de medio sustulit. *Speusippus* autem, qui Platoni avunculo in schola subcessit, & *Xenocrates*, qui Speusippo, in multis ab eodem dissensere, quod *Numenius apud Eusebium* scribit, ut vere idem *Eusebius Lib. XIV.* Προπαρασκ. Εὐαγγ. *cap.* IV. adfirmet, sinceram germanamque Platonis doctrinam una cum eo extinctam sepultamque fuisse. Cur autem id contigerit, quum aliae Philosophorum sectae, ut Pythagoreorum, Peripateticorum, Stoicorum, Epicureorum, sibi iugiter consentientes, per longi temporis tractum sine ullo discidio permanserint, caussam se ignorare fatetur laudatus *Numenius* de Academicorum a Platone dissensione commentans, & in illius Philosophi Subcessoribus magnam traditae doctrinae contemtionem admirans.

Quamquam autem *Polemo*, & *Crates*, & *Crantor* in Academia congregati diligenter ea, quae a superioribus acceperant

rant, tuebantur, ut *Cicero I. Acad. Quaest.* ſcribit, *Arceſilas* tamen, & *Zeno*, qui Polemonem audiverant, ab illis omnibus maxime diſcreparunt. *Zeno* enim quum valde ſubtiliter diſſereret, & peracute moveretur, corrigere conatus eſt diſciplinam, & cum in Morali, tum in Phyſica & Dialectica multa mutavit. In ea autem Phyſicae parte, quae Dei naturam adtinet, mirum quantum a Platone diſſenſerit. Nam & Deum corporalem fecit, & ignem illum eſſe dixit, & quum *Plato* in tres gradus totam Divinitatem diſtribuiſſet, illam *Zeno* in unam tantum hypoſtaſin contraxit, & cum mundi animo atque intelligentia confudit. Mundi enim anima ita a Platone & Academicis deſcribebatur, ut adſererent *partes eſſe mundi omnia, quae inſint in eo, quae natura ſentiente teneantur: in qua ratio perfecta inſit, quae ſit eadem ſempiterna: nihil enim valentius eſſe, a quo intereat: quam vim animum eſſe* dicebant *mundi, eamdemque eſſe mentem, ſapientiamque perfectam, quem Deum* adpellabant, *omniumque rerum, quae ſunt ei ſubiectae, quaſi providentiam quamdam, procurantem coeleſtia maxime: deinde in terris ea, quae pertinent ad homines, quam interdum neceſſitatem* dicebant, *quia nihil aliter eſſe poſſit, atque ab ea conſtitutum ſit: interdum quaſi fatalem & immobilem continuationem ordinis ſempiterni: nonnunquam quidem eamdem fortunam, quod efficiat multa improviſa, & nec opinata nobis, propter obſcuritatem ignorationemque cauſſarum,* quae ſunt *Varronis* verba apud *M. Tullium I. Quaest. Academ.* opinionem Academicorum de Mundi anima ediſſerentis. Itaque *Zeno*, quum primam & ſecundam cauſſam valere iuſſiſſet, illam de mundi anima opinionem lubenter retinuit, eamque & primum, & ſummum, & ὕπατον Deum eſſe cenſuit, ei omnia, quaecumque Platonici primo Deo, & Menti ſeu Rationi tribuebant, vendicans & coniungens. Itaque ſuum hunc Deum *naturalem legem* interdum adpellat, eamque dicit *vim obtinere recta imperantem, probibentemque contraria*, ut *M. Tullius I. De Natura Deor.* memoriae prodidit. Modo naturam vocat, *quae per omnem mundum, omnia mente & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & convertit extrema*. Nunc eum dicit *ignem eſſe artificioſum ad gignendum progredientem via*;

vel, ut *Plutarchus* habet, πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γένεσιν κόσμου ἐμπεριειληφότος πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους. Sed & *Providentiam*, & quidem mundi opificem eum indigitavit, ut apud *M. Tullium II. De Nat. Deor.* videre est, & τὸν λόγον seu *Rationem* esse dixit. Quare *Laërtius* Stoicorum sententiam exponens, ait: δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν εἶναι τὴν ἄποιον ὠσίαν τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν τὸν ἐν αὐτῇ λόγον, τὸν Θεὸν, τοῦτον γὰρ ὄντα ἀΐδιον διὰ πάσης αὐτῆς δημιουργεῖν ἕκαστα. *Videntur autem eis duo esse omnium rerum initia: alterum efficiens, alterum patiens. Quod autem patitur id esse materiam, naturam omni qualitate carentem. Quod autem efficit, quae in ea est, Rationem, hoc est Deum. Hunc enim aeternum ex ea universa singula fabricari. Seneca* autem *Epistola LXV. Quaerimus*, inquit, *quid sit caussa, Ratio faciens, idest Deus*. Ad rem *Manilius I. Astronomicῶν*, ipse enim, ut plurimum, Stoicorum vestigiis inhaeret.

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturae diversa condita forma
Aëris, atque ignis, terrae, pelagique iacentis
Vis animae divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

& *Lib. II.*

Namque canam tacita naturae mente potentem,
Infusumque Deum coelo, terrisque, fretoque,
Ingentem aequali moderantem foedere molem.
Totumque alterno consensu vivere mundum,
Et Rationis agi motu, quum Spiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque inriget Orbem
Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.

Et alibi:

Hic igitur Deus, & Ratio, quae cuncta gubernat
Ducit ab aethereis terrena animalia signis.

Haec quidem omnia paulo prolixius a nobis disputata sunt, ut tandem liquido constaret, quid voce λόγος *Zeno*, Stoicique, quum de Ratione, qua mundus effectus est, & procuratur, differerent, significarent. Vel ipsum Deum, mundique animum sapientissimum [nam mundum ipsum esse

Deum

Deum iidem adſeverabant *M. Tullio II. De Nat. Deor. Seneca Epiſt. XCVII. Laërtio in Zenone, Euſebio Lib. XV.* Προπαρασκ. *&* *Origene Lib. V. contra Celſum* auctoribus] vel eius conſilium & prudentiam, qua cuncta diſponeret, abſolutiſſimam intelligebant, non naturam tamen, aut hypoſtaſin a Deo diſtinctam τὸν λόγον eſſe dicebant, quod *Plato* ſenſerat. Et quidem *Rationis* nomine, nonniſi Deum ratione, perfectione ſua, utentem eos ſignificare voluiſſe liquet ex his, quae *Balbus* Stoicus apud *Ciceronem II. De Natur. Deorum* graviter, & copioſe diſſertat. Modo enim de Epicureis agens, ait: *Hi autem dubitant de mundo, ex quo & oriuntur, & fiunt omnia, caſu ne ipſe ſit effectus, aut neceſſitate aliqua, an ratione ac mente divina &c.* Modo pronuntiat: *Quod facit ea natura, quae per omnem mundum, omnia mente & ratione conficiens, funditur &c.* Sic cum *Velleius* Epicureus Stoicorum Providentiam πρόνοιαν inrideret, & contemtionis cauſa anum eam fatidicam adpellaret, quaſi exſiſtentis aliquid cum ea inducere Stoici viderentur, graviter a *Balbo* reprehenditur, atque hiſce verbis confutatur: *Vobis, Vellei, minus notum eſt, quemadmodum quidque dicatur. Veſtra enim ſolum legitis, veſtra amatis, ceteros cauſa incognita condemnatis. Velut a teipſo, heſterno die, dictum eſt, anum fatidicam* πρόνοιαν *a Stoicis induci, ideſt, Providentiam. Quod eo errore dixiſti, quia exiſtimas ab his Providentiam fingi quaſi quamdam Deam ſingularem, quae mundum omnem gubernet & regat: ſed id praeciſe dicitur, ut ſiquis dicat, Athenienſium Remp. conſilio regi, deſit illud, Ariopagi: ſic quum dicimus, providentia mundum adminiſtrari, deeſſe arbitror, Deorum. Plene autem, & perfecte ſic dici exiſtimato, providentia Deorum mundum adminiſtrari.* Quod ſi *Tertullianus*, & eum imitatus *Lactantius*, ille in *Apologetico*, hic Libro *Divinarum inſtitutionum IV.* τὸν Zenonis λόγον cum τῷ Iohannis λόγῳ contendere & comparare videntur, id forte ex eo contingit, quod Ethnicis, adverſus quos ſcribebant, demonſtrare vellent, Chriſtianorum λόγον ab eis reiiciendum non eſſe, quum & ipſi eorum Philoſophi λόγον induxerint, etſi non eadem ac nos illius naturam ratione deſcriberent atque explicarent. Quandam utriuſque *Rationis* ſimilitudinem ſcienter adgnoſcebant, cum ex

communione nominis, tum ex eo quod *Zeno* λόγον mundi opificem, & res universas sapientissime administrantem induceret: ideo quadam, qualiscumque illa esset, doctrinae adfinitate demonstrata, Ethnicorum adversum nos calumnias avertere, & antevertere nitebantur. *Iohannes quoque ita tradit*, inquit *Firmianus*, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc fuit in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed melius Graeci* λόγον *dicunt, quam nos Verbum sive Sermonem.* λόγος *enim & sermonem significat, & rationem. quia ille est vox & sapientia Dei. Hunc Sermonem divinum ne Philosophi quidem ignoraverunt. Siquidem Zeno rerum naturae dispositorem, atque opificem universitatis* λόγον *praedicat, quem & fatum, & necessitatem rerum, & Deum, & animum Iovis nuncupat, ea scilicet consuetudine, qua solent Iovem pro Deo accipere. Sed nihil obstant verba, quum sententia congruat veritati. Est enim Spiritus Dei, quem ille animum Iovis nominavit. Tertullianus* autem *Apologetico c.* XXI. in antecessum scripserat: *Iam ediximus Deum universitatem hanc mundi, Verbo, & Ratione, & Virtute molitum. Apud vestros quoque Sapientes* λόγον, *idest, Sermonem atque Rationem constat artificem videri universitatis. Hunc enim Zenon determinat factitatorem, qui cuncta in dispositione formaverit. Eumdem & fatum vocari, & Deum, & animum Iovis, & necessitatem omnium rerum. Haec Cleanthes in Spiritum congerit, quem permeatorem universitatis adfirmat.* Locus *Zenonis* erat in Libro περὶ οὐσίας, ubi τὸ ποιοῦν, caussam effectricem, vocabat λόγον, quem sequuti sunt *Cleanthes*, *Chrysippus*, *Archedemus*, & *Posidonius*, ut scribit *Laërtius* in *Zenone*. Quibus omnibus rite cognitis miraremur si vir alioquin eruditus *Calmetius* in Praefatione suorum commentariorum in Iohannis Evangelium satis indicasset sibi adcreditum fuisse, tres a Stoicis principales naturas diversis gradibus separatas, quemadmodum Platonici fecere, inductas & adsertas fuisse.

Sed ut ad Platonicam subcessionem, unde discessimus, revertamur, *Arcesilas negabat esse quidquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset. Sic omnia latere censebat in occulto, neque esse quicquam quod cerni, aut intel-*

intelligi possit : quibus de causis nihil oportere neque profiteri, neque adfirmare quemquam, neque adsensione adprobare : cobibereque semper, & ab omni labsu continere temeritatem, quae tum esset insignis, quum aut falsa aut incognita res adprobaretur : neque enim hoc quidquam esset turpius quam cognitioni & perceptioni adsensionem adprobationemque praecurrere. Huic rationi, quod erat consentaneum faciebat, ut contra omnium sententias dies iam plerosque differeret, ut quum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum invenirentur, facilius ab utraque parte adsensio substineretur. Hanc Academiam novam adpellabant : quae sunt *Varronis* apud *M. Tullium I. Quaest. Academ.* verba. Sic *Arcesilas* dum Zenonis doctrinam, & *definitiones labefactare vult, conatus est clarissimis rebus tenebras obducere. Cuius primo non admodum probata ratio, quamquam floruit tum acumine ingenii, tum admirabili quodam lepore dicendi, proxime a Lacyde solo retenta est: post autem confecta a Carneade, qui est quartus ab Arcesila. Audivit enim Hegesinum, qui Evandrum audierat, Lacydis discipulum, quum Arcesilae Lacydes fuisset. Sed ipse Carneades diu tenuit. Nam nonaginta vixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt. E quibus industriae plurimum in Clitomacho fuit [declaravit multitudo librorum] ingenii non minus in hoc, quam in Carneade eloquentiae, in Melanthio Rhodio suavitatis. Bene autem nosse Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. Iam Clitomacho Philo operam multos annos dedit. Philone autem vivo patrocinium Academiae non defuit*, ut laudatus *Cicero* in *Lucullo* scriptum reliquit. Academiam tamen una cum *Carneade*, & *Clitomacho Aeschines* etiam obtinebat, ut idem *Tullius Lib. I. de Oratore* memoriae prodidit. *Philonem*, cuius familiaris *Charmides* fuit, audivit *Antiochus* Ascalonita, qui de his rebus scripsit acutissime, & idem haec, e nova in veterem Academiam remigrans, acriter in senectute accusavit, ut antea defensitaverat, quod iam facere *Metrodorus* prope visus fuerat, auctore *Augustino L. III. Adversf. Academ. cap.* XI. Sed non ita veterem ille Academiam restituit, ut ad Stoicorum dogma in multis inclinare non videretur, ut aperte conligitur ex iis, quae habet *Cicero* in paulo ante memorato *Lucullo*, & adserit *Augustinus* citato Libro,

&

& *Lib. XIX. De Civit. Dei cap.* III. *Antiochi* condiscipulus fuit *Cicero*, utpote qui Larissaeo *Philone* doctore usus fuerat. Sed *Varro* & *Lucullus* Antiochum audivere, eaque propter veteris Academiae decretis inhaesere, *Cicerone* & *Plutarcho in Lucullo* id tradentibus. *Brutus* autem *Aristum*, Antiochi fratrem audivit. Vt autem luculentius constet, quid ad novam Academiam instituendam *Arcesilam* impulerit, & quantum Academici Platonis placita occulere, & a multitudinis cognitione subtrahere studuerint, adeundus est laudatus *Augustinus Lib. III. adversus Academicos cap.* x. *Epistol. LVI. & CCXVII. & Lib. V. Confessionum cap.* x. Novae Academiae hactenus, ut eam *Cicero* adpellare consuevit, originem & progressum evolvimus, ut veluti quemdam Platonicae doctrinae interitum cognosceremus, de qua doctrina *Lactantius Lib. III. Divin. Instit. cap.* VI. ita recte ac sapienter pronuntiavit: *Quia mortalis fuerat illa Sapientia, paucisque ante temporibus instituta ad summum iam incrementum pervenerat, ut iam necessario consenesceret, ac periret, repente exstitit Academia tamquam senectus Philosophiae, quae illam conficeret iam deflorescentem.*

Quum autem ea, quae diximus, Academia doceret, ab omnibus Philosophis eius ratio improbata est, quod ipse Academicus *Cicero* in *Lucullo* non diffitetur. Et haud iniuria profecto ab omnibus illa eiecta ac reprobata fuit, ut enim *Lucullus* graviter ac docte Ciceronem admonet & adloquitur, quis eam Philosophiam sequatur, *quae confundit vera cum falsis, spoliat nos iudicio, privat adprobatione, omnibus orbat sensibus? Et Cimmeriis quidem, quibus adspectum solis, sive Deus aliquis, sive natura ademerat, seu eius loci, quem incolebant, situs, ignes tamen aderant, quo tum illis uti lumine licebat. Isti autem quos tu probas, tantis obfusis tenebris, ne scintillam quidem ullam nobis ad adspiciendum reliquerunt: quos si sequamur, iis vinculis simus adstricti, ut nos commovere nequeamus. Sublata enim adsensione, omnem & motum animorum, & actionem rerum sustulerunt: quod non modo recte fieri, sed omninq fieri non potest.* Sed, quod maioris ponderis & momenti existimandum puto, disciplina erat, quae virtutem omnem ex hominum animis exstirpare radicitus videbatur: nam ut idem *Lucullus* vere sapien-

pienterque differit, *maxime virtutum cognitio confirmat percipi & comprehendi multa posse, in quibus solis inesse etiam scientiam dicimus: quam nos non comprehensionem modo rerum, sed etiam stabilem & immutabilem esse censemus: itemque sapientiam, artem vivendi, quae ipsa ex sese habeat constantiam: ea autem constantia si nihil habeat percepti & cogniti, quaero unde nata sit, aut quomodo: quaero etiam ille vir bonus, qui statuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has sibi tam graves leges imposuerit, quum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehensi, percepti, cogniti, constituti? Nullo igitur modo fieri potest, ut quisquam tanti aestimet aequitatem, & fidem, ut eius conservandae caussa nullum supplicium recuset, nisi iis rebus adsensus sit, quae falsae esse non possunt.*

Non me quidem latet quam subtiliter & acute his respondere conentur Academici. Sed quidquid in contrarium dissertent, tamen non est dissimulandum, ex ea doctrina illa omnia consectaria defluere. Quum autem nova Academia ita se haberet, & ea documenta traderet, eius sectatores illam eamdem esse cum veteri nihil a Platonis ratione discrepantem adfirmare non verebantur. *Philo* enim & voce ipsa, & libris etiam conscriptis negavit duas Academias esse, erroremque eorum, qui ita putarent, se coarguisse arbitratus est. *Plutarchi* quoque apud Lampriam memoratur liber, cuius titulum ita ex veteri Codice recte legit *H. Stephanus*: περὶ τοῦ μίαν εἶναι τὴν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος Ἀκαδημίαν. Quam multa autem disputat Academicus *Cicero* in *Lucullo*, quibus probare contendit Arcesilae & Academicorum sententiam antiquis etiam Philosophis adrisisse, ut *Anaxagorae, Democrito, Empedocli, Parmenidi, Xenophani? & ab his*, inquit, *aiebas removendum Socratem, & Platonem. Cur? an de ullis certius possum dicere? vixisse cum his equidem videor: ita multi sermones perscripti sunt, e quibus dubitari non possit, quin Socrati nihil sit visum sciri posse. Excepit unum tantum scire se, nihil se scire: nihil amplius. Quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris haec persequutus non esset, nisi probavisset Ironiam enim alterius, perpetuam praesertim, nulla fuit ratio persequi.*

Ista autem omnia tam longis repetita principiis per varias disputationis ambages exiliter & indaganter consectati sumus, ut quantum Platonis gloriae & aestimationi Subcessores obfecerint, & veluti luminibus obstruxerint, eluceret; & eos, qui vel in peregrina studia non nimis propensi, vel certis dogmatis & doctrinae pro divinis oraculis habitae addicti erant, ab illius Philosophi lectione falsis obiectis praeiudiciis averterint. Nulla enim philosophandi ratio sacris, caeremoniis, religionibus, maiorumque institutis magis contraria ac repugnans inveniri potest, quam ea fuerit. Isthuc ipsum luculenter indicat Stoicus *Balbus* in fine *II. Libri De Nat. Deor.* & non dissimulat *Cotta* Academicus initio Tertii eorumdem Librorum, quos *M. Tullius* composuit, & notat *August. L. I. Retract. c.* I. Heinc proclive est opinari Iudaeos, qui omnes exoticas doctrinas, & nationum placita contemnebant quammaxime, praeque suis oraculis pro nihilo reputabant, eam Philosophiam uti perniciosam, & maiorum institutis exitiabilem non despexisse tantum, sed etiam detestatos fuisse: id quod etiam probant egregia illa facinora, quibus patrandis tam strenue & constanter institerunt, ne superstitionibus Ethnicorum receptis patriam religionem caeremoniasque profanarent, ut in libris, qui *Machabaeorum* inscribuntur, & apud *Iosephum* legere est. De iis igitur mihi praesumendum esse videtur, quod de Christianis habet *Augustinus Lib IX De Civit. Dei cap.* XVIII. *Quod autem adtinet*, inquit, *ad illam doctrinam, quam de Academicis novis Varro adhibuit, quibus sunt incerta omnia, omnino civitas Dei talem dubitationem, tamquam dementiam detestatur, habens de rebus quas mente ac ratione comprehendit, etiamsi parvam propter corpus corruptibile, quod adgravat animam, quoniam sicut dicit Apostolus ex parte scimus, tamen certissimam scientiam &c.* id quod iam adversus eosdem Academicos scripserat *Clemens Libro* Στρωματῶν VIII. Et quidem per totum illud temporis spatium, quo nova illa Academia viguit, non in Iudaeis tantum, sed nec inter ipsos etiam Graecos, verum aliquem genuinumque Platonicum reperire est, qui scilicet dubitatione, & illo concertandi furore sublato, veteris Academiae Sapientiam δογματικῶς exponeret, & Platonis consulta personaret, ut ex laudati

dati *Augustini Libro adversus Academicos III.* aperte colligitur; qui etiam *Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* XII. notat Platonicos non fuisse nisi recentiores, quum antea omnes Academici dicerentur. *Recentiores tamen*, inquit, *Philosophi nobilissimi, quibus Plato sectandus placuit, noluerunt se dici Peripateticos, aut Academicos, sed Platonicos. Ex quibus sunt valde nobilitati Graeci Plotinus, Iamblichus, Porphyrius. In utraque autem lingua, idest Graeca & Latina, Apuleius Afer exstitit Platonicus nobilis.* Et tum profecto vere Platonicos exstitisse cognoscimus, quum non dubitandi tantum caussas curiosius indagarent, sed in Platonis sententiam sedulo ac diligenter inquirerent. Quare fatendum videtur postquam Antiochus a nova ad veterem Academiam defecisset, Platonicam disciplinam iterum veluti reviviscere, ac respirare coepisse, & quidem Alexandriae primum, quod *Vossius* etiam *De Philosoph. Sectis cap.* XVI. animadvertebat. Non multum tamen ea tempestate convaluit; etsi enim *Philonis* Larissaei morte Academiae patrocinium defecisse visum est, ut indicat *Tullius*, eamdem tamen philosophandi rationem paulo post esse revocatam tradit apud eumdem Ciceronem *Lucullus*. Sed non ita haec restituta fuit, ut ab illa iam robustis viribus firma paulo post non obprimeretur, & aboleretur omnino: & sic post illa tempora omni contentione submota, illud Platonis quod in philosophia purgatissimum est, & lucidissimum dimotis nubibus erroris emicuit, ut ait *Augustinus Lib. III. Adv. Academicos*. Quod autem inprimis ad utile Platonis studium mortalium animos excitaverit, forte fuit Christianae religionis ortus, & coelestis doctrinae, quae in multis Platoni consentire videbatur, exordium. Tot eximii deinceps Platonici, multaque doctrina nobiles exstitere, quum iis etiam *Potamonis* Alexandrini secta adrisisset, cuius professores *Eclectici* dicebantur, quod e quaque haeresi, quae optima & veriora censerentur, eligerent. Id quidem insinuat etiam magnus *Augustinus Epistola LVI.* ubi ostendit Academicos de rebus omnibus dubitationem induxisse, ne Platonis sententiam in medium proferre cogerentur, quum Stoici, & Epicurei sola corporalia & materiata saperent, & hos propterea a doctrina Christiana invalescente

fuisse

fuisse subpressos, illos vero ad Platonis dogmata explicanda excitatos, concertationibus, & differendi subtilitate relictis. *Obpugnatos autem*, inquit, *esse nomine Epicureorum, & Stoicorum a Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni, & caussas rerum: & ratiocinandi fiduciam eorum subcessione temporum esse devolutam, ut quum Christianae etiam aetatis exordio rerum invisibilium atque aeternarum fides per visibilia miracula salubriter praedicaretur hominibus, qui nec videre, nec cogitare aliquid praeter corpora poterant, beato Apostolo Paulo, qui eamdem fidem gentibus praeseminabat, iidem ipsi Epicurei & Stoici in Actibus Apostolorum contradixisse inveniantur. Qua in re satis mihi videtur demonstratum esse, errores gentium sive de moribus, sive de natura rerum, sive de ratione investigandae veritatis, qui quamvis essent multi atque multiplices, in his tamen maxime duabus sectis eminebant, expugnantibus doctis, & tanta differendi subtilitate atque copia subvertentibus, durasse tamen usque in tempora Christiana. Quos iam certe nostra aetate sic obmutuisse conspicimus, ut vix iam in Scholis Rhetorum commemoretur tantum, quae fuerint illorum sententiae, certamina tamen etiam de loquacissimis Graecorum gymnasiis eradicata atque compressa sunt &c.* Sed de his alibi, & magis opportune pluribus.

Hisce omnibus rite praestructis magis atque magis verisimile redditur tres supra memoratas Iudaeorum sectas nihil unquam a Platonicis accepisse. Quod si *I. Machabaeorum Libro cap.* I. legitur sub Antiocho Epiphane gymnasium Hierosolymis iuxta nationum instituta a perversis Iudaeis aedificatum fuisse, quod habetur etiam *Lib. II. cap.* IV. id de schola aut ludo, in quo literae, & Ethnicorum disciplinae traderentur intelligendum non est; sed de gymnasio, in quo certamina, & palestrae more Graecorum exercebantur, quod & vox ipsa γυμνάσιον proprie significat, unde *Manilius IIII. Astronomic.*

Perque coloratas subtilis Graecia gentes
Gymnasium praefert vultu, fortesque palaestras:

& Iasonis Cyrenaei Epitome citato *cap.* IV. manifeste declarat, ubi quum is de exstructo gymnasio loquutus esset, subdit: ἀλλὰ τοῦ μὲν ναοῦ καταφρονοῦντες, καὶ τῶν θυσιῶν ἀμελοῦντες, ἔσπευδον με-

μετέχειν τῆς ἐν παλαίστρᾳ παρανόμου χορηγίας μετὰ τὴν τοῦ δίσκου πρόκλησιν· καὶ τὰς μὲν πατρώους τιμὰς ἐν οὐδενὶ τιθέμενοι, τὰς δὲ ἑλληνικὰς δόξας καλλίστας ἡγούμενοι. Sed contemto Templo [de Sacerdotibus loquitur] *& Sacrificiis neglectis, feſtinabant participes fieri paleſtrae, & praebitionis eius iniuſtae, poſt diſci exercitia. Et patrios quidem honores nihil habentes, Graecas glorias optimas arbitrabantur*. Quare mirari ſubit, quod *Calmetius* alicubi ſatis innuit gymnaſium illud literarium, & doctrinis addiſcendis deſtinatum fuiſse ſe eſse opinatum. Si autem eodem *cap.* 1. *Lib. I.* ſcriptum eſt: *καὶ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς βιβλία ἐν χειρὶ ἀγγέλων εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα πορευθῆναι ὀπίσω νομίμων ἀλλοτρίων τῆς γῆς*, quod Latine in vulgata legitur: *Et miſit rex libros per manus nuntiorum in Ieruſalem, & in omnes civitates Iuda, ut ſequerentur leges gentium terrae*, ſtatim, ſi quis cor habet, intelligere poteſt heic librorum nomine literas ſeu epiſtolas ſignificari, tum quia id patet ex his, quae praeceſſerunt: *Et ſcripſit Rex Antiochus omni regno ſuo, ut eſſet omnis populus unus: & relinqueret unuſquiſque leges ſuas*; & ex his quae ſequuntur, poſtquam quid libris illis contineretur edictum eſt: *Secundum omnia verba haec ſcripſit omni regno ſuo; & praepoſuit principes populo, qui haec fieri cogerent*: tum quia vox *βιβλία* apud claſſicos Scriptores *Epiſtolas* interdum ſignificat, ut apud *Suidam* & *Heſychium* videre eſt, non ſecus ac apud Latinos *libelli*. *Brutus ad Ciceronem Lib. XI. Ne de Planco quidem ſpem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti*. Et quamvis multi Iudaeorum iis temporibus ad gentium ſuperſtitiones, rituſque declinarent; probi tamen, & virtutis amantes viri ab illis ſemper abhorruere, & elegerunt potius diriſſimis ſuppliciis cruciari, aut morte etiam plecti, quam a veri Dei cultu, patriiſque inſtitutis recedere, ut ex laudatis *Machabaeorum* libris ediſcimus. Imo ſtatim ac Iudaei intolerabile Antiochiae Tyrannidis iugum excuſſere, etiam illi qui in Dei mandata delinquentes profanos ritus amplexi fuerant, ad patriae religionis cultum & obſervantiam reverſi, quidquid adverſus Deum peccaſsent, vehementer deteſtati ſunt, quod *I* voluminum citatorum *cap.* x. & XIII. legimus. Quis igitur habeat perſuaſum Graecas opinio-

niones retinuiſse, & interius helleniſsantes perſtitiſse, quum omnia gentium externa procul abieciſsent? Quomodo autem id de Phariſaeis ſuſpicabimur, quos inprimis patriarum traditionum tenaciſſimos fuiſse exploratum eſt? Quomodo de Eſſenis, quos non minus, quam illos, patriae religionis, & inſtitutorum zelus accendit? Sed quantum Iudaei omnia Graeca averſati ſemper fuerint, etiam Regibus ipſis reſiſtendo, patere quoque poteſt ex apocrypho *Libro III. Machabaeorum cap.* III.

Quod ſi dicendum eſt eas ſectas in Philoſophiae ſtudium incubuiſse; patrio quodam tantum more philoſophatas eſse nemo negaverit, id quod expreſse de Eſsenis a Philone adſertum fuiſse iam vidimus. Atque ita intelligi debet *Ioſephus*, qui eas ſectas Philoſophias adpellat, quando etiam in hoc ipſe diſerte ſeſe explicat *Lib. XVIII.* Αρχαιολ. *cap.* II. Ιουδαίοις φιλοσοφίαι τρεῖς ἦσαν ἐκ τοῦ πάνυ ἀρχαίου τῶν πατρίων, ἥτε τῶν Εσσηνῶν, καὶ ἡ τῶν Σαδδουκαίων· τρίτην δ' ἐφιλοσόφουν οἱ Φαρισαῖοι λεγόμενοι. *Habebant Iudaei a priſcis etiam temporibus tres patriae Philoſophiae ſectas, unam quidem Eſſenorum, alteram vero Sadducaeorum; tertiam autem, quam profitebantur Phariſaei nomine.* Et *Lib. II. De Bello Iudaico cap.* XII. τρία γὰρ παρὰ Ιουδαίοις εἴδη φιλοσοφεῖται, καὶ τοῦ μὲν αἱρετισταὶ Φαρισαῖοι, τοῦ δὲ Σαδδουκαῖοι, τρίτον δὲ, ὃ καὶ δοκεῖ σεμνότητα ἀσκεῖν, Εσσηνοὶ καλοῦνται. *Nam tria hominum genera apud Iudaeos philoſophantur, & unius quidem generis aſſeclae ſunt Phariſaei: alterius vero Sadducaei: tertium vero, quod ſane vitam ſeveriorem exercere videtur, Eſſeni adpellantur.* Nec aliter accipiendum eſt quod *Photius Eclog. CIV.* teſtatur, Philonem ſcilicet ſcripſiſse βίους τῶν παρὰ Ιουδαίοις φιλοσοφησάντων τήντε θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν. Sic *Euſebius Lib. VIII.* Προπαρ. Εὐαγγελ. eclogam adtulerat ex Philonis libro περὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς τῶν παρὰ Ιουδαίοις τὸ παλαιὸν φιλοσοφούντων. Hunc patrium in Iudaeis philoſophandi morem videtur adgnoviſse etiam *Porphyrius Lib. IV.* περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς, ubi de tribus memoratis ſectis loquens ait: τῶντε παρ' αὐτοῖς φιλοσοφιῶν τριτταὶ ἰδέαι ἦσαν. *Apud illos tria erant philoſophandi genera:* minimeque ſubindicat ſe eas ſectas ex Graecis traductas fuiſſe credere, & propagatas. Noſtra ſententia

con-

confirmatur ex eo, quod hoc intellectu voces φιλοσοφία & φιλοσοφεῖν ad Iudaeorum certe imitationem a Christianis Scriptoribus deinceps usurpatae fuerunt. *Ioh. Chrysostomus Homil. LXIV.* in Matthaeum: τὰ τῆς φιλοσοφίας ἐπετάϑη μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. *Eusebius Lib. II. Histor. Ecclesiast. cap.* xv. primis Aegypti Monachis tribuit ἄσκησιν φιλοσοφωτάτην, & *Lib. XIV. Praepar. Evang.* Διονύσιος, ait, τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ἐπίσκοπος ἀνήρ. In Chronicis vero: Κλήμης ὁ στρωματεὺς πρεσβύτερος Ἀλεξανδρείας ἄριστος διδάσκαλος ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίᾳ συντάττων διέλαμπεν. Similem ῥῆσιν repetit paulo post de Hippolyto. Ita quoque ἡ τῶν Χριστιανῶν φιλοσοφία dicitur *Gregorio Nysseno Encomio Gregor. Thaumaturgi*, Christianismus, quem *Philosophiam Religionis* vocavit *Salvianus*, ante quem *Tertullianus Libro De Pallio* scripserat: *Melior iam te Philosophia dignata est, ex quo Christianum vestire coepisti*. Sic *Augustinus Libro De Vita Beata, Sed ne in Philosophiae gremium*, inquit, *celeriter advolarem, fateor, uxoris honorisque inlecebris detinebar*. Et *Chrysostomus* modo laudatus *Homil.* in illud *I. Timoth. V.* ὀλίγῳ οἴνῳ χρῶ, Christianum dogma nuncupat φιλοσοφίαν τὴν ἄνωτάτω. Apud *Gregorium Nyssenum* vero *Serm. De Euntibus Hierosolyma*, ὁ κατὰ φιλοσοφίαν βίος notat vitam severam, & legi divinae congruam, ut φιλοσοφεῖν apud *Chrysostomum* loco citato, & alibi. Non me quidem latet *Drusium* etiam, & *Hornium* in ea esse sententia, quae vult Philosophiam in Iudaeam, postquam in eam deductae fuerunt Assyriorum coloniae, una cum exteris gentibus invectam fuisse, & Physicam inprimis, ac deinde ἐπὶ τῶν Διαδόχων magis eius studium inter Iudaeos invaluisse: sed quum nullas certas probationes huiusmodi rei adferant, & ad summum concedi possit eiusmodi studia apud Samaritas haesisse, & Samaritas exteros, non autem veros & πανουδαίους, & de temporibus Subcessorum Alexandri Magni prope nihil, ut vidimus, liqueat, *Fullero* magis, & *Cameroni* adhaerendum est, qui in aliam omnino sententiam non sine magna ratione discessere.

CAPUT X.

De Iohannis *Evangelistae rusticitate, & imperitia.*

EX iis, quae huc usque disseruimus, constat, arbitror, inter Iudaeos generatim Graecarum, & Platonicarum praecipue commentationum ignorantiam eminuisse. Vix enim Peripateticum *Aristobulum* temporibus Ptolemaei Philometoris reperire fuit, & Platonicum Christiani nominis aetate *Philonem*. Quare quid de *Iohanne* Evangelista dicendum superest? Eum enim in confesso est, Bethsaidae natum, piscatorem & piscatoris filium, rudem admodum fuisse, lege quidem a pueritia instructum, ut mox erat Ebraeis, ceterum nulla tinctum aut Ebraica aut Graeca literatura, quare dicitur *Chrysostomo II. in Iohannem* ὐ μόνον ἰδιώτης, ἀλλὰ καὶ ἀγράμματος, quod a *Luca*, qui id *Act. cap.* IV. testatur, acceperat. Nihilo tamen minus non LXX. tantum, verum etiam fontem Ebraicum ab eo fuisse lectum notat *Eusebius in Psalmos*. Eius autem literarum imperitiam stylus quoque ipse manifestat, quum supra ceteros Apostolos magna sit in Iohannis dictione simplicitas, & sermo Graecus quidem, sed plane ex Syriaco illius saeculi adumbratus; unde oratio adeo intercisa, tot copulativae coniunctiones, tot repetitiones vocum, quae per relativa minus frequentata Iudaeis, & alia dicendi compendia vitari solent, ut ad *caput* I. *Iohannis Grotius* ὁ πολυμαθέστατος observabat. Heinc ea quae *Dionysius* Alexandrinus apud *Eusebium Lib. VII. Histor. Eccles. cap.* XXII. de eius orationis elegantia & nitore habet, minus forte subsistere videantur. Eat quis modo & persuadere conetur *Iohannem* Graecanicae Philosophiae cognitionem habuisse, & ex Platonicis placitis hausisse suum λόγον. Scio quidem illum in Asia, ubi τὸ παλαιὸν, ut *Chrysostomus* inquit, ἐφιλοσόφουν τῆς ἑλληνικῆς συμμορίας ἅπαντες, plurimum esse commoratum, nam & ibi mortem obiit, Ephesi scilicet, ut scribit *Polycrates* apud *Eusebium Lib. III. Hist. Eccles. cap.* XXIV. Sed philosophari apud *Chrysostomum* est vitam & mores ad θεοπαραδότου sapientiae regulas exigere, ut his, qui elo-

eloquentissimi Scriptoris lectioni adsuevere, ignotum esse non potest, & patet, ex iis, quae capite superiore expedivimus.

C A P V T XI.

Apostolorum a profanis doctrinis aversio.

SEd Iudaei, quis dicat, aliive, qui forte Philonis opera legerant, **τῦ λόγου** notitiam *Iohanni* addere inter disserendum potuere; quaedam etiam loca, ubi **περὶ τῦ λόγου** ageretur, in Philonis libris ei digito indicare. Multiplici ratione huic obiectioni obcurrere possem, eamque dissolvere; sed quum id in reliquo huius libri decursu praestiturus sim, ero in praesentia contentus sic ei dilemmate concinnato obviam ire. Vel *Iohannes*, quum Philonis *λόγον* intellexit, novit eam doctrinam ex Mosis, Prophetarumque oraculis esse haustam, vel non. Si novit, ut certe videtur, nam eadem ipse habet ac *Salomon cap.* VIII. *Proverbiorum*, in compendium contracta, iam superfluum est pertendere *Iohannis λόγον* e Philonis libris desumtum esse, quum aeque potuerit vir divinitus adflatus illum ex sacris literis derivare: si minus novit, exoticam profanamque esse doctrinam plane intellexit, adeoque illam exhorruit ac exsecratus est. Nihil enim fuit Apostolis antiquius quam omnem doctrinam, quae non e scripturarum fontibus flueret, nec a Christo domino descenderet, nec a Spiritu veritatis adflaretur, reprobare, ac prorsus abiicere. Hoc quidem passim ostendit in suis Epistolis *Paulus*, quem iam superius vidimus adfirmantem, nihil aliud se docere ac praedicare, quam quod sibi revelaverat Christus. Igitur *Timotheo* scribens *Epistola I.* ait se illum Ephesi reliquisse, ut admoneret quosdam *μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει. Ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, & genealogiis interminatis, quae quaestiones praestant magis, quam aedificationem Dei, quae est in fide.* Atque iterum ex intervallo: *εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύ-*

φωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας: *Siquis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, quae secundum pietatem est doctrinae, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quaestiones & pugnas verborum.* A philosophia autem praecipue cavere iubet Colossensibus scribens: βλέπετε, inquit. μήτις ὑμᾶς ἔσαι ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας, καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Ebraeos autem *cap.* XIII. ita monet: διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.* Quare Titum monet ut fidelis sermonis doctrinam teneat, ut in ea possit exhortari, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ, inquit, ἀνυπότακτοι, καὶ ματαιολόγοι, καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς, οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν, οἵτινες ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρδους χάριν. *Sunt enim multi inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui, qui universas doctrinas subvertunt, docentes quae non oportet, turpis lucri gratia*: & eo magis si novos Deos, & Angelorum religionem & cultum introducere videantur, unde illa ad Colossenses: μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρεσκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. *Nemo vos seducat volens in humilitate & religione Angelorum, quae non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suae.* Talis profecto *Philo* visus esset, qui λόγον invehit, & tanquam divinam ὑπόστασιν passim describit: qui eum Angelum, & Archangelum adpellat: qui interdum omnes Angelos λόγους indigitat. Tales sunt Platonici, quos nimis in Daemonas, Angelosque anili prope superstitione prolixos fuisse quis ignorare non potest. Quare ea, quae habet *Philo* Ἰουδαϊκοῖς μύθοις adscripsisset Apostolus, sicut & alia in Epistola ad *Titum*.

At quid si *Iohannes* non doctrinam, sed vocem tantum λόγος a Philone mutuam acceperit? Huic quoque difficultati inferius πολυτρόπως satisfaciemus, & animadvertemus interim, si vox

si vox λόγος quo sensu in Iohanne usurpatur, non ex Christi Mosisque doctrina descendisset, profana vocis novitas in illo statim futurum fuisse ut exsisteret. Has autem novitates quantum exhorruerint Apostoli luculenter indicat *Paulus I. ad Timotheum* Epistola, ubi scribit: ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους καινοφωνίας. *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates*, ut legit Vulgata, & antiquorum Patrum plerique, quamquam in quibusdam Graecis Codicibus κενοφωνίας *vaniloquia* offendere est. Immo *Augustinus Lib. IV. adversus Faustum Manich.* legit pariter καινοφωνίας in *II.* ad *Thimotheum cap.* II. *vers* 16. ubi Vulgata habet *vaniloquia*. Et iure quidem eiusmodi novitates aversati sunt Apostoli, nam probe noverant ad sanam doctrinam adnunciandam scripturas a Deo inspiratas subficere, absque eo quod ullam profanarum literarum rationem haberent. Quamobrem Apostolus memorato Timotheo secundum scribens, πᾶσα inquit, γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. *Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum praeparatus*. Denique *Iacobus* in sua Epistola diserte scribit, sapientiam, quae de sursum non est, esse ἐπίγειον, ψυχικὴν, & δαιμονιώδη, *terrenam, animalem, & daemonicam*. Non igitur λόγον *Iohannes* a Philone Platonico accepit.

CAPUT XII.

Apostoli, & primi Christiani profanorum librorum lectionem maxime aversati sunt.

ILlud quoque silentio praetereundum non est, primos Christianos a profanorum librorum lectione adeo abhorruisse; ut *Luca* in *Actis* teste locupletissimo, vix Christi Evangelium amplexi fuerant, volumina eiusmodi omnia, quotquot antea habuerant, flammis darent atque comburerent. Ἱκανοὶ δὲ, inquit *cap.* XIX. τῶν τὰ περίεργα πραξάντων συνενέγκαντες

τὰς βίβλους κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. *Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis pretiis illorum invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.* Quod satis etiam argumento esse potest nullo modo Christianos in Philonis profanis Ethnicorum Philosophorum decretis addicti hominis lectionem tunc temporis incubuisse, & multo minus *Iohannem*, aut qui *Iohannis* consuetudine utebantur: quando huiusmodi homines exemplo aliis, non verbo tantum & exhortatione praeire debuerunt: & illa quidem librorum combustio *Ephesi* facta est, ubi *Iohannes* morari ac degere consuevit. Quare illam *Pauli* primum ad Corinthios scribentis gloriationem & ceteris Apostolis fuisse communem non est dubitandum. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς ἁγίου πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis, quae & loquimur non in verbis, quae humana sapientia docet, sed in iis quae docet Spiritus Sanctus, spiritalibus spiritalia comparantes.* Heinc & *Petrus* Apostolus *Epistola II. cap.* 1. ita ad omnem controversiam dirimendam diserte infit: οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. *Non enim doctas fabulas sequuti notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & praesentiam: sed speculatores facti maiestatis illius.* Si haec verba tum *Pauli*, tum *Petri* decretoria non sunt, quae esse possint, nullus video. Iam si non verbis vel sermonibus, quos humana sapientia docet, Dei mysterium Apostoli revelarunt, sed iis quos sanctus Spiritus illis adflavit, quod testatur *Paulus*, quomodo vox illa λόγος, quae in Iohanne reperitur, Philonis esse potest? Quod si *Paulus* Ethnicorum Poëtarum testimoniis interdum abutitur, ut *Epimenidis*, *Arati*, *Menandri*, aut ex Arae cuiusdam inscriptione suae concionis ad Athenienses initia deducit: non ad abscondita & no-

vis-

vissimis temporibus per Dei spiritum revelata mysteria explicanda eorum auctoritate & loquutionibus fungitur; sed vel ad ea, quae ratio ipsa naturalis suadet, & omnes noverunt, fortius insinuanda, vel ad mores alicuius gentis arguendos.

C A P V T XIII.

De Philonis aetate, & doctrina.

SEd & ipsa aetas, qua *Iohannes* & *Philo* floruere, verisimillimum reddit nihil unquam *Iohannem* de Philone, eiusque scriptis audivisse. Eadem enim fuit. Anno siquidem Aerae Christianae XL. *Philo* suae gentis legatus ad Caium Imperatorem missus est: quamquam tunc provectiori aetate fuisse videtur, ut ex iis, quae habet in Libro *De Legatione*, intelligere est. Quamdiu vixerit omnino incertum. Non minus incertum quando scribere coeperit. *Eusebius Lib. II. Histor. Eccles. cap.* XVII. tradit Commentarium περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ ἱκετῶν ἀρετῶν multis annis postquam Romae sub Claudio principe fuerat ab eo compositum fuisse. Quidquid sit, vix ille, ut videtur, apud suos scientiae & Philosophiae laude censebatur, tum, quae est Iudaeorum indoles, ob exoticam & profanam, qua instructus erat, doctrinam: tum ob linguae Ebraicae imperitiam. Hoc & ipse *Clericus* adfirmat, *Scaligerum* sequutus, qui *cap.* XVIII. *Elenchi Trihaeres.* scriptum reliquit, Ebraismi & Syriasmi imperitiorem fuisse Philonem, *quam ullus Gallus vel Scytha*: & hoc omnia eius scripta loqui: quamquam resistit *Ioh. Alb. Fabricius Tom III. Bibliothecae Graecae cap.* IV. Illud autem etiam ex *Iosepho* Scriptore aetate subpari conligere est. Is enim Philonem natalibus, & honorum amplitudine apud Iudaeos praesignem fuisse indicat, ob doctrinam vero leviter admodum commendat. Eius verba *Libro Antiquitatum XVIII.* de Legatione ad Caium agentis sunt quae sequuntur: Φίλων ὁ προεστὼς τῶν Ιουδαίων τῆς πρεσβείας, ἀνὴρ τὰ πάντα ἔνδοξος, Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀλαβάρχου ἀδελφὸς ὤν, καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἄπειρος, οἷός τε ἦν ἐπ' ἀπολογίᾳ

χωρεῖν τῶν κατηγορημένων. *Philo qui Legationi praeerat Iudaeorum, vir per omnia clarissimus, Alexandri Alabarchae frater, Philosophiae non imperitus, parabat caussam suae gentis agere*. Quare exsistere videtur, non ita eius opera potuisse statim per remotas etiam regiones divulgari, ut a pluribus lectitarentur. Ipse quidem crediderim, quamquam de hoc lectorum iudicium liberum esto, a Christianis primum secundo vertente saeculo Philonis libros legi & celebrari coepisse, atque ita sensim per orbem universum fuisse vulgatos, quod in eis multa animadverterent, quae Christiano dogmati mirifice consonarent: quare huius Scriptoris auctoritatem ad Iudaeorum pertinaciam revincendam, Ethnicorumque animos ad Christianam religionem disponendos inprimis idoneam recte ac sapienter existimarunt.

Non me quidem latet, *Philonem*, quum Caii Caesaris temporibus Romam venisset, & de impietate atque impuritate Caii quamplurima scripsisset, quibus per ironiam de virtutibus titulum fecerat, & ea Senatui recitasset, tanta admiratione habitum fuisse, ut Bibliotheca digna eius scripta decernerentur *Eusebio Lib. II. Histor. Eccles. cap.* XVIII. auctore; sed heinc conligere non est Philonis volumina passim ea aetate fuisse divulgata ac celebria. Romae enim ea a principio exstitere, quia ipsemet illa ibi vel conscripserat, vel detulerat, quemadmodum libris *Iosephi* de Bello Iudaico contigisse refert *Hieronymus in Catalogo*: *Hic Romam veniens*, inquit, *septem libros Iudaicae captivitatis Imperatoribus patri, filioque obtulit, qui Bibliothecae publicae traditi sunt*, quod ex *Eusebio Lib. III. Histor. Eccles. cap.* VII. sumtum est.

Quando suum Evangelium *Iohannes* scripserit in sententiis est. Quidam censent Ephesi, postquam ille ex Patmo rediisset, Evangelium scripsisse, ut *Irenaeus Lib. III. cap.* I. *&* II. *Epiphanius Haeres. LI. Victor Petaviens. in Apocalypsin, Auctor Quaestion Vet. & novi Testam. Quaest. LXXII. Syr. Pers. Copt. in fine Evangelii Iohannis, Theophylactus Prolog.* Alii in insula Patmo illud exaratum fuisse adfirmant, ut *Pseudo-Athanas. in Synopsi, Auctor operis imperfecti Homil. I. Hippolytus, Dorotheus, Theophylact. Eutych. MSS. plures, Suidas*. Recentiores Chro-

Chronologi priori ſententiae inhaeſere, & Iohannem volunt, quum Epheſum ex Patmo poſtliminio rediiſſet, Evangelium ſcripſiſſe, anno Ieſu Chriſti circiter XCVIII. quum ipſe annum ageret circiter XCV,

C A P V T XIV.

De Apoſtolicae Doctrinae unitate ac conſenſione, deque naſcentis Chriſtiani nominis celebritate.

VErum haec eadem aetas, qua *Philo* vixiſſe fertur, in cauſſa eſt cur ſubſpicer *Philonem* ab Apoſtolis & Evangelica praedicatione excitatum fuiſſe ad ea, quae περὶ τῦ λόγου ex Platone perceperat, in Moſaicis oraculis conſectanda & inveſtiganda ſubtiliter, & facta quadam utriuſque doctrinae temperatione, ſuis eadem proponenda confidentius, Id quidem contingere potuiſſe verioribus argumentis probatum ibimus, quam illa ſint, quibus *Clericus* ex illo ad Apoſtolos τὸν λόγον defluxiſſe probare conatur. Sed nullo modo probat: ſemper enim ſuo *potuit* innititur, nec cur id fieri potuerit oſtendit: quum potius e regione conſtet multa eſſe, ut iam demonſtravimus, quae id contingere non potuiſſe probabiliter perſuadeant.

Itaque in dubium revocari non poteſt quin omnibus Apoſtolis omnia noſtrae religionis myſteria divinitus innotuerint, ſive Chriſtus illis revelaverit, ſive eorum notitiam Spiritus veritatis infuderit. Nam Chriſtus Apoſtolis dixit: ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων, ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα. *Haec loquutus ſum vobis apud vos manens, Paracletus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et Paulus I. ad Corinthios* ait: ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς ὐκ εἶδε, καὶ οὖς ὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τῦ πνεύματος αὐτῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τῦ Θεῦ. *Sed ſicut ſcriptum eſt, quae oculus non vidit, nec auris audivit, & in cor hominis non aſcenderunt, quae prae-*

pa-

paravit Deus his, qui diligunt illum. Nobis autem Deus revelavit per Spiritum ſuum, Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Iure igitur *Tertullianus* Libro *De Praeſcriptionibus*, *Quis enim integrae mentis*, inquit, *credere poteſt aliquid eos ignoraſſe, quos magiſtros Dominus dedit, individuos habitos in comitatu, in diſcipulatu, in convictu, quibus obſcura quaeque ſeorſum diſſerebat, illis dicens datum eſſe cognoſcere arcana, quae populo intelligere non liceret. . . . . Dixerat plane aliquando: Multa habeo adhuc vobis loqui, ſed non poteſtis modo ea ſuſtinere: tamen adiiciens, quum venerit ille Spiritus veritatis ipſe vos deducet in omnem veritatem, oſtendit illos nihil ignoraſſe, quos omnem veritatem conſequuturos per Spiritum veritatis repromiſerat.*

Exploratum quoque eſt, quod unus ex Apoſtolis docebat, ab eo, quod alter praedicabat, non fuiſſe diverſum. Lucentiſſima enim ſunt eiuſdem *Pauli* Galatis ſcribentis verba. *θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα ὑμῖν ἀνάθεμα ἔστω. ὡς προειρήκαμεν καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴτις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Miror quod ſic cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Chriſti, in aliud Evangelium, quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt invertere Evangelium Chriſti. Sed licet nos, aut Angelus de coelo evangelizet vobis praeter id, quod evangelizamus vobis, anathema ſit. Sicut praediximus & nunc iterum dico, ſiquis vobis evangelizaverit praeter id, quod accepiſtis, anathema ſit* Quapropter compertum quoque eſt id, quod *Iohannes* περὶ λόγου, eiuſque divinitate tradidit, eamdem fuiſſe doctrinam atque eam, quam ceteri Evangelii praecones populis adnunciabant: ſecus enim *Pauli* diris obnoxius ille fuiſſet. Ad rem magnus *Auguſtinus Lib. II. contra Fauſtum Manichaeum cap.* 11. *Quod autem erat*, inquit, *Apoſtoli Pauli Evangelium, hoc etiam ceterorum Apoſtolorum, & omnium fidelium diſpenſatorum tanti ſacramenti. Hoc enim alibi dicit, ſive ergo ego, ſive illi, ſic praedicamus, & ſic crediditis.*

Non

Non enim omnes illi Evangelium conscipserunt, sed tamen omnes Evangelium praedicaverunt. Praeclariter quoque *Tertullianus De Praescriptionibus* dixerat: *Sed quoniam .... solent dicere, non omnia Apostolos scisse, eadem agitati dementia, qua rursus convertunt, omnia quidem Apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse: in utroque Christum reprehensioni subiicientes, qui aut minus instructos, aut parum simplices Apostolos miserit.*

Quum igitur videamus magnam fuisse Apostolorum curam & solicitudinem ne ulla sententiae diversitas in eorum praedicatione deprehenderetur; & omnem religionis nostrae veritatem, ut *Tertullianus* & *Augustinus* animadvertebant, & praecipue quaecumque ad divinam naturam spectarent, ex cuius cognitione religio tota dependet, manifestaverint: dubium quoque esse non potest quin Sanctae Trinitatis mysterium, & Christi divinitatem aperuerint. Igitur quicumque conciones Apostolorum audiebant, statim etiam Christum esse filium Dei, *Act. cap.* III. 13. VIII. 37. IX. 20. & rerum universarum Dominum *Act. cap.* X. 36. ante omnia tempora secundum Divinitatem genitum, per quem coelum & terra, rerumque universitas a principio constiterit, intelligebant. Si quis autem ab initio probe Christianae sapientiae documentis instructus minime fuerat, postea tamen ab aliis plenam mysteriorum cognitionem accipiebat, ut constat *ex Actis Apostolorum cap.* XVIII. 25. 26. *& cap.* XIX. 2. 3. 4. Recte igitur ac sapienter doctissimus *Bern. Lamius in Praefatione Adparatus Chronologici & Geographici ad Harmoniam Evangelicam Par. II. cap.* VII. scriptum reliquit: *Iohannes omnium fere consensu desinente primo Aerae nostrae saeculo* [scripsit Evangelium] *quae animadvertisse proderit. Etenim quum ante finem primi saeculi nondum scriptum esset, In principio erat Verbum &c. non a scripto aliquo, sed a doctrina, quam Apostoli tradebant, acceperant Christiani, Filium Dei esse Verbum eius, & hocce Verbum carnem nostram induisse. Iohannes autem haec scribens ideo invenit fidem, quia erant traditioni Apostolorum consentanea.*

Haec autem doctrina statim per omnes gentes diffundi coepit. Nam Hierosolymis, ubi primum promulgata est, ver-

versabantur viri, & quidem religiosi, ex omni natione quae sub coelo est, ut *Lucas Act. cap.* II. 10. adtestatur. Illi igitur suos cives & populares literis saltem, ut fere usuvenit, de nova, quae excitabatur, religione, certiores facere potuere. Immo *Iustinus* Martyr inclutus *Dialogo cum Triphone* adseveranter adfirmat communi Iudaeorum consilio nuncios quosdam per cunctas orbis terrarum regiones missos fuisse, qui de nuper excitata Christianorum religione alios omnes certiores facerent, eamdemque calumniis, & criminibus iniuste, & falso obiectis infamatam vexarent, atque traducerent. Et quidem nascentis Christianismi notitiam per omnes dispersionis Iudaeos fuisse diffusam colligitur etiam ex *Actis cap. ultimo vers.* 22. & de hoc insuper dubitare non sinit *Eusebius Lib. II. Histor. Eccles. cap.* III. Quod si ex una urbe, & remota quidem, de aliis regionibus proximioribus diiudicare est, Romae Christianum nomen sub *Claudio*, & *Nerone* Principibus valde percrebuisse, non ex *Pauli* Epistolis tantum, & praecipue ex ea *ad Romanos*, ubi ait: ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ: *Fides vestra adnunciatur in universo mundo;* sed ex *Suetonio Tranquillo*, & *Tacito* etiam liquet, ut quod *Eusebius Lib. I. suae Historiae cap.* XV habet, silentio praeteream. Ille enim de Claudio scribit: *Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.* Ethnici enim pro *Christus*, *Chrestus* dicebant, ut liquet ex *Tertulliano Apolog. cap.* III. & *Lactantio Lib IV. cap.* VII. & Auctore Dialogi, qui *Philopatris* inscribitur, & *Luciano* vulgo tribuitur, primi saeculi forsitan Scriptore; quamquam non me latet quosdam ex recentioribus Criticis, non de Christo Servatore, sed de alio quodam locum illum *Suetonii* intelligere, ut *Antonium Van-Dale*. *Tacitus* autem *Lib. XV. Annalium*, quamquam Christianis iniquior, quum de Romae incendio loqueretur, quod a Nerone iussum passim credebatur, ita scribit: *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, & quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos adpellabat. Auctor nominis eius Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam originem*

ginem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Sed iam sub *Tiberio* ipso Romam Christi notitia pervenerat, de quo ad eum Pilatus scripsisse perhibetur, si *Tertulliano Apolog. cap.* v. *& Eusebio II. Histor. Eccles. cap.* II. fides habenda est, ut nihil de Actis dicam Romam transmissis, quae in *Apologia II.* a *Iustino* Martyre memorantur. Quod confirmare videtur illud quod diximus, tot diversarum regionum Iudaeos, qui Hierosolymis morabantur, popularibus suis per epistolam, vel alio modo exorientis doctrinae notitiam verosimiliter dedisse. Animadvertendum est insuper Iudaeorum, qui Hierosolymis morabantur, plures Aegyptios fuisse, ut laudatus *Lucas* adfirmat, & Alexandrini & Cyrenenses in eadem urbe Synagogam habebant, qui etiam de religione cum *Stephano* Diacono disputarunt *Actor. cap.* VI. 9. Imo *Marcus* Evangelista, quum Evangelium ante annum Aerae vulgaris XLIX. iuxta *Tillemontii* calculos scripsisset, quamquam alii veteres Scriptores dissentiunt, hoc eodem anno a *Petro* Apostolo in Aegyptum, & Cyrenen ad Evangelium iis populis adnunciandum missus est, ubi etiam naturae concessit, etsi emortualis annus in sententiis sit. Illum insuper Cyrenaeum patria fuisse, eius, quae apud *Bollandum* exstant, acta prodidere. *Apollo* vero, vir eloquentia, & eruditione conspicuus, cuius in coelestibus literis mentio illustris habetur, Alexandrinus Iudaeus erat, & Christi placitis imbutus; Ephesumque devenit anno Aerae Vulgaris LIV. multumque Christianae religionis propagationi contulisse non ignoramus. Quid quod signa & prodigia passim per Apostolos patrabantur, quod humanos sensus maxime percellit, & quod unum omnium curiositatem mirabiliter excitat, ita ut statim, qui sint illi, per quos adeo admiranda & insolita efficiuntur, diligenter & anxie requiratur, & qua virtute illa fiant, & quae huiusmodi hominum mores & placita sint, & unde ea acceperint, & id genus alia. Heinc crescit usque rumor, & non tantum ab attonitis mortalibus vera narrantur,

quan-

quantum passim augentur, & in dies celebriora redduntur. Qui vero motus & tumultus inter Iudaeos ob novam hanc insolentemque doctrinam excitati non sunt? Subficit acta Apostolorum evolvere, ut id primore adspectu comprehendatur.

Hisce omnibus concurrentibus, quis sibi persuadere valeat, *Philonem*, Iudaeum, & Alexandrinum, hoc est, a Iudaea non valde remotum; & Philosophum, curiosi videlicet ingenii, & omnia nova mirum in modum captantis, non fuisse permotum, ut quod novum dogma in sua gente suscitaretur, inquireret? quaesitum pensiculate ac diligenter examinaret? examinatum non longe a suae sectae placitis distare cognosceret? Tum potuit vir prudens id, quod ante forte vel non cogitaverat, vel neglexerat, vel non satis enucleate exposuerat, faciendum suscipere, & de quodam Dei Filio, & de altera divina prorsus Hypostasi, cuius & ἀπηχήματα quaedam in suorum libris offenderat, & quam in Platonis dialogis manifeste deprehenderat, verba facere, quum viros & moribus spectatos, & doctrinae sublimitate mirabiles, & prodigiis patratis celeberrimos, & tandem populares suos, ut ita dicam, & contribules, sibi praeire cerneret, & consensum passim adprobationemque mereri. Quando enim scribere, aut commentari coeperit, aut quos primum libros exaraverit, vel ediderit, omnino incertum est. Tunc etiam melius quomodo id omne ex Mose Prophetisque deflueret, intelligere potuit; nam & ipsi quadrabunt, quae habet *Hieronymus ad Desiderium* scribens, & de LXX. Bibliorum Interpretibus loquens. *Illi interpretati sunt*, inquit, *ante adventum Christi, & quod nesciebant dubiis protulere sententiis: nos vero post passionem & resurrectionem eius non tam prophetiam quam historiam scribimus: aliter enim audita, aliter visa narrantur: quod melius intelligimus, melius & proferimus*. *Philo* igitur securius ea de causa sententiam suam scriptis patefacere fortasse ausus est, quod non profanam, peregrinamque doctrinam ingerere videri posset: quare se omnia Mosi scripturisque debere confirmat atque perseverat. Nam ingenue fatendum est, quod *Clemens* iam Alexandrinus advertit, Platonicam Philosophiam ad Evangelicam fidem

fidem amplectendam viam stravisse. Quare scribit in Libro *De Vera religione cap.* III. *& Epist. LVI.* eminentissimus *Augustinus*, Platonicos suis proximisque temporibus Christianae religionis mysteriis & placitis, omnium adhaesisse facillime. Et heic opportune deridenda est putida Sociniani cuiusdam coniectura, qui Philonis scripta ab aliquo huius nominis Christiano sub secundi saeculi exitum composita fuisse somniabat, & quem egregie confutavit *Petr. Allixius* in *Iudicio Ecclesiae Iudaicae adversus Vnitarios cap.* IV.

Haec autem dixi non ut *Philonem* Christianum fuisse pertenderem, sed ut, Platonicus quum esset, Christianae Sapientiae cum suis decretis similitudine capi ac delectari, atque inde ea, quae περὶ τȣ̃ λόγου scripsit, ad literis facilius mandanda adgredi potuisse, admodum probabile ostenderem. Nam & huc spectare possunt, quae habet laudatus ὁ πάνυ *Lib. II. De Doctrina Christ. cap.* XXVIII. & quae referentur inferius. Non me tamen praeterit, Philonem nostrae Sapientiae mysteriis initiatum fuisse a quibusdam adfirmari, ut *Photio Codice XV.* ubi tamen refert ex indignatione quadam & taedio iterum ad suos rediisse, quod quidem incredibile videtur. De Christianis quoque agere in Libro, quem inscripsit περὶ βίου θεωρητικȣ̃ ἢ ἱκετῶν ἀρετῶν. *De vita contemplativa, & Supplicum virtutibus*, omnibus veteribus, & recentiorum plerisque persuasum fuit, & non sine magna ratione, quod etiam eruditus *Calmetius* observat; sed verius fortasse est, ubique Iudaeorum genus ab eo describi, & Essenos indicari, quod *Photius* adgnovit *Codice CIV.* & censuerunt viri nostrorum temporum eruditissimi. Haud etiam ignoro *Eusebium Caesariensem Lib. II. Hist. Eccles. cap.* XVII. & *Hieronymum in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum* scripsisse, quum secunda vice Romam venisset *Philo* ad Claudium Imperatorem, cum Petro Apostolo conloquutum fuisse, & illius habuisse amicitias, quod & *Photius* & *Suidas* tradidere. At recentiorum nonnullis, & praesertim *Sam. Basnagio Tom. I. Annalium*, *Petrum* ante Claudii fata Romam venisse haud facile persuasu videtur. Quidquid autem sit, certe ex his forte deducere est, non alieno a Christianis animo Philonem fuisse, & eorum percepisse doctrinam, atque inde

fa-

famam eius ad Christum conversionis exortam, fidem apud veteres meruisse.

CAPUT XV.

De quibusdam Platonicis, qui post Christi ortum vixere.

ID quod de *Philone* adseruimus, esse videlicet admodum verisimile ad ea, quae περὶ τῦ λόγου habet, literis mandanda a nascente Christiana doctrina eum excitatum fuisse, confirmari etiam potest animadvertendo, illos Platonicos, qui δογματικῶς, & prolixe, & profunde de arcanis divinisque rebus, & περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ aureis, ut ita dicam, elucubratis commentariis disseruere, post Christi omnes tempora floruisse. Quasi dogmatum qualiscumque similitudo iis stimulos addiderit, ac neglectam iam atque exolescentem apud eos philosophandi rationem instauraverit, quod & superius magni *Augustini* verbis in medium prolatis adstruximus. Sed isthuc ipsum temporis etiam ratio praeiudicat; & servata ab illis scribendi methodus indicat; & eorum cum Christianis conversatio suadet; & lectio coelestium scripturarum iisdem familiaris probat; & phrases & vocabula ab illis adhibita insinuant.

Et quod tempus adtinet, iam ex iis, quae superius tempestive praestruximus, liquido constat, veterem Academiam dimidio circiter saeculo ante Christi ortum ab *Antiocho* Ascalonita iam sene restitui atque instaurari coepisse; sed quum non tantum e nova in veterem Academiam remigrare, quantum ad Stoicorum Porticum divertere videretur, non multum iis primordiis eius consilia profecere; nam paulo post, ut iam notavimus, quaedam novae Academiae restitutio facta est. Eius discipulus *M. Terentius Varro*, Platonicus, & non Academicus fuisse perhibetur, quamquam alii eum Stoicis adcensent; sed an Platonicam Philosophiam scriptis commentationibusque tractaverit ignoramus. *Cicero l. Quaest. Acad.* scribit tantum, eum Philosophiam multis locis inchoasse, ad impellendum satis, ad docendum parum: *Brutus* etiam, qui

qui *Antiochum* in admiratione habuerat, & eius fratrem *Aristum* audiverat, veteris Academiae placitis inhaerebat, eodem *M. Tullio*, & *Plutarcho* testibus assiduis. *Lucullus* item. Laudatum quoque Ciceronem veteribus Academicis *Hornius* adnumerat; sed eum nos cum *Lactantio* Academicum novum adgnoscimus. *Virgilius* forte, Poëtarum Plato, in illorum album melius mitteretur. *Thrasyllus* item Phliasius, Mathematicus, qui sub Tiberio Principe floruit, Platonicus fuit, *Scholiaste Iuvenalis in Satyr. VI. & Laërtio in Vita Platonis* auctoribus. Anno eiusdem Aerae XL. *Philo* Iudaeus Alexandrinus, de quo tam multa hactenus, vivebat, & Platonicis dogmatis instructus fuisse cognoscitur. At quum iam sub eiusdem Tiberii, & Augusti etiam principatu *Potamon*, & ipse Alexandrinus, novam sectam instituisset, quae *Eclectica* dicta est, suosque docuisset nullius magistri in verba iurare, sed ex omnibus, quae probabiliora & verisimiliora essent, eligere, ut apud *Laërtium* in *Prooemio* videre est; haec multis tandem adrisit, ac illa exinde Platonicorum, qui eius vestigiis inhaesisse videntur, subcessio ac series, in quorum scriptis multifariae variaeque sapientiae placita passim obcurrunt, ita ut vere Platonem expresserint, qui omnium doctrinarum praecepta suis libris, ut *Aeneas* etiam *Gazaeus* observat, inspersit. Et ecce ut post Evangelicam praedicationem aurea illa, ut cum *Damascio* loquar, Platonicorum catena contexitur.

Iam non mirum si & ea ratio Platonica decreta exponendi iis adrisit, quae Iudaeis fuit Christianisque communis. Mos divinas Scripturas ἀλληγορικῶς edisserendi fuit Iudaeorum genti solemnis. Id vel liber, qui *Canticum canticorum* a Salomone compositus inscribitur, comprobare potest; nisi enim ea, quae continet, ἀλληγορικῶς interpretari consuevissent, nunquam profecto illum divinarum Scripturarum canoni inseruissent. Sed insigne quoque est, & luculentum hac de re *Aristobuli* apud Caesariensem *Eusebium Lib. VIII.* Προπαρασκ. *cap.* X. testimonium, & exemplum. Essenos quoque ita divinas literas interpretari solitos fuisse diserte testatur *Philo* in *Libro* περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν ἀρετῶν, cuius luculentissima verba etiam apud *Eusebium Lib. II. Histor. Ecclesiast. cap.* XVII.

S ha-

habentur, quaeque his commentariis indere, operae praetium existimavimus. Εντυγχάνοντες γὰρ, de illis inquit, τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες· ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσιν ἀποκεκρυμμένης φύσεως, ἐν ὑπονοίαις δηλουμένης. ἔστι δ' αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἱ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπέλιπον· οἷς καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι, μιμοῦνται τῆς προαιρέσεως τὸν τρόπον. *Sacra enim volumina lectitantes philosophantur more patrio, praecepta sapientiae a maioribus tradita allegorice explicando. Quippe existimant verba ipsa nihil aliud esse quam imagines, & signa rerum abditarum, quae per allegorias declarandae sint. Sunt etiam apud eos commentarii veterum quorumdam, qui sectae illius auctores, quamplurima eis monumenta doctrinae illius, quae in allegoriis posita est, reliquerunt. Quibus isti tamquam exemplaribus utentes, morem hunc, institutumque imitantur.* Et ex intervallo: Αἱ δ' ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται αὐτοῖς δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις. ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ἐοικέναι ζώῳ: καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς λέξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν. ὃν ἤρξατο διαφερόντως ἡ θρησκεία αὕτη θεωρεῖν, ὡς διὰ κατόπτρου τῶν ὀνομάτων, ἐξαίσια κάλλη νοημάτων ἐμφαινόμενα κατιδοῦσα. *Expositiones autem sacrorum voluminum ab iis fiunt figurate per allegorias. Vniversam enim legem similem esse existimant animali: & verba quidem ipsa corporis instar esse: occultum autem sensum, qui sub verbis latet, animae speciem quamdam habere: quem quidem sensum haec secta scrutari & contemplari primitus instituit, in verbis ipsis veluti in speculo quodam, admirabilem sententiarum pulcritudinem contuens.*

Hos maioresque suos imitatus est ipse *Philo*: & eamdem Apostoli interpretandi scripturas rationem saepius iniere, ut eorum scripta perlegentibus liquet. Heinc *El. Du-Pinus* animadvertit illud fuisse Iudaeorum ad Christum conversorum ingenium, ut scripturas allegoriis, & mysticis enarrationibus interpretarentur; & ad eorum imitationem Christiani deinceps fere omnes. Primorum saeculorum specimen *Clemens* Alexandrinus in primis, & eius discipulus *Adamantius Origenes* praebent. Heinc elucet quam vere *Porphyrius* apud *Eu-*

se-

sebium Lib. IV. Histor. Eccles. cap. XIV adfirmet huiusmodi explanandi & edisserendi Sacras Scripturas rationem initium habuisse ab *Origene*, qui ab Ethnicis eam Philosophis acceperit, quum illi, & *Clemens*, & *Philo*, & *Apostoli*, & *Esseni*, & *Aristobulus*, Iudaeique omnes aetate, & exemplo praecesserint. Sed quid Christianorum temporum Platonicis antiquius fuit, quam allegoricis interpretamentis Platonis doctrinam evolvere atque enarrare?

Non me quidem fugit apud veteres etiam Graecos moris fuisse ad allegorias persaepe confugere, & Poëtarum fabellas simili ratione interpretari. *Heraclitus*, qui vulgo *Heraclides*, Homeri allegorias exposuit: *Zeno*, *Cleanthes*, *Chrysippus* similia omnino commentati sunt: Pythagoreorum symbola aliter se enarrari non patiebantur, ut de Aegypriis hieroglyphicis nihil dicam. Sed forte Platonici, qui Christianis temporibus floruere, ad isthuc ipsum etiam Christianorum Sapientum exemplis, quae eorum oculis passim obversabantur, invitari, & fortius impelli potuere. Idem subspicari est de inlustribus Pythagoricis, qui post Christum vixere, ut *Numenio*, *Chronio*, *Apollophane*, *Longino*, *Moderato*, *Nicomacho*, & quos lubenter cum Platonicis ipse confuderim; quamquam eos in hoc Christianis, & *Origeni* praecipue praeluxisse mendax, ut diximus, *Porphyrius* adfirmat, *Chaeremonem* etiam, & *Cornutum* Stoicos in medium adducens, eorum, quae contra nos scripsit, voluminum III. Verum quoque est ab eodem *Porphyrio* hunc exponendi divinas literas modum in Christianis improbari, & contumeliosis dictis impeti apud *Euseb. Lib. VI. Histor. Eccles. cap.* XIV. Sed ideo illum vituperat, quod Mosis sermonem agrestem & simplicem arbitretur, eiusque sensa nullis involuta figuris, & aenigmatibus credat, pessimus scriptorum aestimator ac censor. Sed quidquid dicendum sit de *Porphyrio*, ceteri quidem Philosophi Christianos ut plurimum subspexere, ut patet ex *Numenio* apud eumdem *Porphyr. De Nympharum Antro*, *&* *Origenem I. contra Celsum*, & ex *Amelio*, & *Longino*, aliisque Platonicis, de quibus videndi *Eusebius*, *Teodoretus*, *Augustinus*, *Hesychius*. Et profecto Ethnicos nunquam illam scripturas edisserendi viam in Christianis vitupe-

 rasse,

raſſe, teſtis locupletiſſimus eſt laudatus *Auguſtinus Libro XII. contra Fauſtum Manichaeum cap.* XL. Eius verba ſunt: *Nec Pagani nobis in hoc obſtrepunt: neque enim audent contradicere, ne illa non ſolum dicta, ſed etiam facta figurate accepta interpretemur ad Chriſtum intelligendum: praeſertim quia ea, quae praenunciata intelligimus, etiam demonſtramus impleta: quum fabulas ſuas ut aliquo modo commendent, ad neſcio quas Phyſiologias, vel Theologias, ideſt, rationes naturales vel divinas interpretando referre conentur.* Sed Ethnicos, & Platonicos ad allegoricas fabularum interpretationes confugere ab eas etiam ſugillantibus Chriſtianis coactos fuiſſe, conligere eſt ex *Euſebio Lib. II. Praeparat. Evangel. cap.* x. quod notabat etiam *Clericus in Notis ad Philoſophiam Orientalem Stanleii* in Voce *Sol*. Et neſcio quid coniicere ſit circa iſthuc ipſum ex *Eunapio in Porphyrio*.

Noſtrae ſubſpicioni neſcio quid ponderis addere poteſt illud, quod plerique Platonicorum, aut Chriſtiani fuerint, aut Chriſtianorum conſuetudine uſi. *Valentinus* Aegyptius, qui novam haereſim in Eccleſiam invexit, Platonicus erat, teſte *Tertulliano De Praeſcriptionibus*, & anno Aere vulgaris CXLI. vivebat. Non multo poſt *Epiphanes* Carpocratis F. & paternam ſuperſtitionem dilatabat, & Platonicis ſtudiis reperitur addictus. *Ammonius Saccas* Platonicus Alexandrinus, qui anno CCXX. floruit, Chriſtianis ſacris initiatus erat, & tandem ad Ethnicos defeciſſe mendacium eſt *Porphyrii* apud *Euſebium Lib VI. Hiſtor Eccleſ. cap.* XIV. Eius itidem auditor *Origenes Adamantius* Chriſtianus fuit, & doctrina quidem celebratiſſimus, quemadmodum eius conterraneus *Heraclas*, & alius eiuſdem praeceptor eruditiſſimus *Clemens*, ut *Du-Pino* quidem, & *Tillemontio* videtur. Ad *Origenem* autem audiendum clariſſimos illius aetatis Philoſophos confluere ſolitos fuiſſe conſtat ex eodem *Euſebio* Libri laudati *cap.* XVIII. & XIX. Sed & *Iuſtinum* Martyrem, hiſce omnibus vetuſtiorem, nam anno CXL. claruit, Platonicis adcenſere eſt, e quorum catalogo cur *Tatianum* Aſſyrium, qui *Iuſtini* diſcipulus fuit, excluſerim nullus video. *Tryphonem* quoque, Origenis auditorem, Platonicum exiſtimaverim, non tamen ſta-

ſtatim cum alio *Tryphone*, qui Stoicus fuerat, Platonicuſque, confuderim; Ethnicus enim fuiſſe videatur, quamquam ratio temporum congruit. *Gregorius* item Neocaeſarienſis Epiſcopus, & eius frater *Athenodorus* Platonici fuerant, Origeniſque diſcipuli, & Chriſti Sapientiam ſectati ſunt. *Dionyſius Longinus*, qui ſub Aureliano Principe floruit, Chriſtianus fuiſse eſt cui videatur, ſed probabiliter fallitur. *Macrobium* etiam, qui anno CCCLXXXIV. claruiſse fertur, noſtris forte adnumerandum eſſe ſubſpicentur nonnulli. *Iulianus* autem Auguſtus ὁ παραβάτης, niſi Chriſtianam religionem eiuraſset, noſter Platonicus fuiſset. Paſſim vero Platonici Chriſtianam Religionem, eius placitis mirabiliter delectati, facillime amplectebantur, uti teſtatur *Auguſtinus Libro De vera Religione cap.* 11. & *Epiſt. LVI.* Nolo ad Platonicos poſterioris aevi deſcendere, quorum agmen ducere poſset Cyrenaeus *Syneſius*, qui deinde Ptolemaidis Epiſcopus ceratus eſt, anno CCCCX. iam nobilis. Sed ſi minus alii Chriſtiani fuere, inter Chriſtianos paſſim verſabantur, aut eorum conſuetudine & familiaritate utebantur. *Plotinus*, *Eremnius*, & *Origenes* ab *Adamantio* diverſus, & *Olympus* Alexandrinus Ammonium Saccam audiverunt, *Heraclae*, atque *Adamantii* condiſcipuli. *Eunapius* Plutarchum quoque Ammonii Aegyptii diſcipulum fuiſſe dicit, ſed alius hic a Sacca eſt, ut aetas etiam oſtendit. *M. Aurelius Antoninus Lib. XI.* τῶν εἰς ἑαυτὸν Chriſtianos ſe probe noviſse manifeſte indicat, quos iam miraculorum effectores in Marcomannica expeditione ſubſpexerat, & pro quibus reſcriptum ad Aſianos favorabile miſerat, quae quidem apud *Tertullianum*, & *Euſebium*, & *Xiphilinum* videre eſt. *Hierocles* adverſus eoſdem ſcripſit, quemadmodum & *Porphyrius*, quamquam *M. Aurelius*, & *Hierocles* Stoicis potius adcenſendi. Quid autem de *Plotino* & *Amelio* dicam, qui adverſus Gnoſticos Eccleſiae hoſtes doctiſſima volumina elucubrarunt? *Sopater* Apamienſis Conſtantino Magno percarus fuit, & in eiuſdem Imperatoris aula verſatus eſt, quemadmodum & Cappadox *Euſtathius*. *Maximus* Byzantinus vel Epirota Iulianum Auguſtum erudivit. *Iamblichus* fuit eiuſdem Auguſti familiaris: *Aedeſius* pariter, *Chryſanthius* Sardianus, *Priſcus* Theſprotius, & *Euſebius* Myndius, ut tradidit *Eunapius*: *Lon-*

ginianus tandem cum *Aurel. Augustino* Hipponensi Antistite literarum invicem missarum commercium habuit, *Epist. X. XXI. XXII.*

Sed & coelestes Christianorum literas lectitare consueverunt. Nihil de Caesare *Iuliano* dicam, qui in eo, quod apud Cyrillum Alexandrinum partim exstat, adversus nos scripto volumine, quantam nostrarum scripturarum notitiam habuerit, ostendit, utpote qui Christianus, & in Ecclesia fuerat ἀναγνώστης. *Porphyrius* Plotini auditor nonnisi post sedulam divinorum eloquiorum lectionem Christianam Sapientiam impugnare adgressus est. Sed, ut ad antiquiores adscendam, *Numenius* Apamiensis seu Platonicus, seu Pythagoreus dicendus est, se sacros libros legisse apud *Porphyrium De Nympharum Antro* evidenter ostendit, quemadmodum *Lib. III.* περὶ τἀγαθῦ. Imo de eo haec habet *Origenes I. contra Celsum*: *Is*, inquit, *in Libro I.* περὶ τἀγαθῦ, *ubi enumerat gentes existimantes Deum incorporeum, inter eas & Iudaeos recenset, nec piguit eum suis commentariis verba Prophetarum inserere, eorumque interpretari figuras.* Heinc potuit, ut *Hesychius Illustrius* scribit, Platonis ingenium nota perstringere ὡς ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν βιβλίων τὰ περὶ Θεῦ καὶ κόσμου ἀποσυλήσαντος. *Quod veluti plagio subripuerit e Mosaicis libris, quae de Deo, & Mundo prodidit.* *Plutarchus* in Libro *De Industria Animalium* historiam columbae a Noacho ex arca emissae, & olivae ramum referentis; & *IV. Simposiacon cap.* v. Iudaeorum ritus & sacra sibi nota fuisse demonstrat, ut non sine caussa *Theodoretus Serm. II.* Θεραπευτ. cum vel legisse, vel aliquo saltem pacto intellexisse coelestes literas adseveret; in eademque sententia de *Plotino* est. *Dionys.* autem *Longinus* se divina eloquia evolvisse manifeste prodit in Libro, quem *De Sublimitate orationis* inscripsit. Plotini item auditor *Amelius Tuscus*, alio nomine *Gentilianus*, Iohannis Evangelium perlegerat, ut constat ex eius verbis apud *Eusebium Lib. XI. Praepar. Evang. cap.* x. *Chalcidius* autem [huius heic memini, nam mihi eius in Timaeum commentarium legenti Ethnicus potius visus est] in Ebraicarum scripturarum lectione se exercitatissimum prodit, quod & generaliter notatum *Basilio Magno Homil. XVI. Tom. I.*

Id

Id autem passim fecisse Platonicos liquet ex iis, quae habet *Augustinus Lib. X. De Civit. Dei cap.* xxix. *& Lib. VII. Confessionum cap.* ix. Facit quod ait *Chrysostomus Homil. III. in I. ad Corinthios*, apud Ethnicos scilicet disceptatum fuisse an Paulus esset Platoni praeferendus: ut nihil dicam de aliis Philosophis, & Sophistis, quibus coelestes nostras literas lectitari solitas temporibus Christianis fuisse vetustissimus Dialogi, qui inscribitur *Philopatris*, Auctor argumento esse potest, & *Celsus* Epicureus, & Gentiles, qui ex lectione sanctarum scripturarum ad fidem conversi sunt, ut *Iustinus* Martyr, *Tatianus* Assyrius, *Theophilus* Antiochenus, *Victorinus* Rhetor, aliique.

Non sacras autem tantum scripturas Platonici legebant, verum etiam Ecclesiasticorum Scriptorum evolvebant commentarios. Christianorum in sacras literas explanationes, & *Origenis* praesertim, a Porphyrio lectas fuisse testatur *Eusebius Lib. VI. Histor. Eccles. cap.* xiv. & ipse suis verbis apud eumdem Historicum satis indicat. Ille pariter *Iosephi* Iudaei historias percurrerat, ut ex *IV. Libro* περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς §. xi. perspicue intelligitur. Pluria quoque citat ex Babylonio *Bardesane*, qui idem esse cum Syrio cognoscitur. Iam non mirum si non sententiae quaedam tantum, sed & Christianorum Scriptorum loquutiones, & dicendi formulae in Platonicorum commentarios transfusae sunt, ut eos legentibus statim, & primore adspectu innotescit. Quare & Angelorum, & Archangelorum, aliaque id genus nomina apud eos, ut *Iamblichum*, *Porphyrium*, *Chalcidium*, *Proclum* passim obcurrunt, quae curiose conligere non omitterem, si per otium liceret. Ex quibus omnibus liquet, arbitror, non temere & inconsulte phrases quasdam a nostris mutuas accipere potuisse Platonicos, a me adfirmatum fuisse in ea Dissertatione, cui *De Recta Patrum Nicaenorum fide* titulum fecimus. In ea, inquam, Dissertatione, quae si minus aliud, illud certe, de quo perpetuum & magnifice glorietur, habet, quod Principis maximae & munificentissimae, cuius numini, veluti anathema quoddam, consecrata fuit, augustum nomen, & immortale praeseferat.

Ex his omnibus igitur, quae memoria subgerente bre-

viter & compendiaria oratione perstrinximus, perspicue & evidenter elucet multum Christianae Sapientiae consultis Platonicae doctrinae instaurationem progressumque debuisse. Quod quidem omne confirmare iterum videtur magnus *Augustinus Epist. LVI.* his verbis usus: *Platonici vero, qui falsorum Philosophorum erroribus illo tempore circumlatrantibus, non habentes divinam personam, qua imperarent fidem, sententiam suam tegere quaerendam* [novae scilicet Academiae, quam instituerant, ritu] *quam polluendam proferre maluerunt, quum iam Christi nomen terrenis regnis admirantibus perturbatisque crebresceret, emergere coeperant ad proferendum atque aperiendum quid Plato sensisset. Tunc Plotini schola Romae floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, & solertissimos viros.* Quae quidem *Augustini* verba eodem sensu, ac nos fecimus, accipiuntur a *Tillemontio* in *Ammonio Sacca*, & sunt quidem luculentissima. Et Platonicos tandem Christianae Sapientiae rationem habuisse conligitur etiam ex eodem *Augustino Lib. VIII. De Civitate Dei cap.* XIV. & *Lib. XII. cap.* XX. Quare non sine causa Ethnicos Philosophos ex Christiana Sapientia profecisse notabat etiam *Georg. Hornius Lib. V. Histor. Philosoph. cap.* VIII.

C A P V T XVI.

De voce λόγος ab Apostolis usurpata.

CVr autem *Philo* divinam illam saepe memoratam Hypostasin *λόγον* adpellaverit, ex iis, quae superius disputavimus, intelligere est, & nostram opinionem paulo inferius enucleatius aperiemus. At num ita Christum adpellatum fuisse ab Apostolis, etiam antequam Iohannes Evangelium scriberet, dicendum est? Dicendum profecto. Secus enim ex nominis novitate & insolentia, ne doctrinae quoque novitas argueretur, timuisset *Iohannes*. Silentio transeunda non fuerit verba viri adprime docti *Bern. Lamii*, quae *Libro II. Adparat. Biblici cap.* IV. ita se habent. *Indubitatum est Iohannem non scripsisse Evangelium suum multo tempore ante finem Saeculi*

culi I. Vſque autem ad aetatem illam caruit Eccleſia Evangelio eius. In quo ergo ſcripto exaratum erat: In principio erat Verbum, alibi quam in cordibus Chriſtianorum, qui ideo adſenſere Iohanni haec ſcribenti, quia ipſe conſentiret doctrinae, quam illi, vel patres eorum a Chriſto acceperant?

Iſthuc ipſum aliis etiam argumentis confirmari poteſt. Et primum obſervandum eſt, non eſſe mirandum ſi Chriſtus λόγος ab Apoſtolis adpellatus eſt, quum non minus ſplendidis & magnificis nominibus ab iiſdem indigitatus fuerit. Nam & σοφία, & Θεοῦ σοφία, & Θεοῦ δύναμις, & ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως Dei, & Θεὸς, & εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, *Sapientia, & Dei ſapientia, & Dei virtus, & ſplendor gloriae, & character ſubſtantiae Dei, & Deus, & imago Dei inviſibilis* dictus eſt ab Apoſtolo ad Corinthios, ad Coloſſenſes, ad Romanos, & ad Ebraeos ſcribente. Deinde animadvertendum eſt Iohannem non in Evangelio tantum vocem λόγος uſurpare, ubi aeternam Chriſti generationem explicare inſtituerat, & Platonicos, ſi Deo placet, refutare, ut *Clericus* argumentis omnibus deſtitutus adfirmat; ſed in Apocalypſi quoque, & in Epiſtola I. quae forte ante Evangelium ſcripta fuit, ut indicat *Calmetius* in *Praefatione*. In his autem nulla Platonicorum, aut Philonis confutatio componitur. Sed Apocalypſeos, quae proculdubio ante Evangelium ſcripta videtur, ut ex *Euſebio Lib. III. Hiſtor. Eccleſ cap.* XVIII. *& Hieronymo in Catalogo, & Epiphanio Haereſ. LI.* conligere eſt, locum primum proferamus, & penſiculatius examinemus. Ille *cap.* XIX. ita ſe habet: καὶ εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρὸς, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά· ἔχων ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτὸς· καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον αἵματι· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ. *Et vidi coelum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum vocabatur fidelis & verax, & cum iuſtitia iudicat, & pugnat. Oculi autem eius ſicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen ſcriptum, quod nemo novit, niſi ipſe. Et veſtitus erat veſte adſperſa ſanguine: & vocatur nomen eius*

VER-

VERBVM DEI. Heic agi de Filio Dei non est dubium. Nam & in vestimento, & in femore suo nomen scriptum habuisse dicitur βασιλεὺς βασιλέων καὶ κύριος κυρίων. *Rex Regum & Dominus Dominorum*. Dicitur etiam nomen eius vocari ὁ λόγος τῦ Θεῦ. Heic inquirendum a quibus, & ubi ita vocetur? Num ab Angelis? Num in coelo? Sed tum quid Platonis, aut Philonis λόγῳ fiet? Quid Angelis, & Platoni? Quid coelo, & Academiae? Num ita vocatur in terra ab hominibus? Sed quos indicet heic *Iohannes*? Num Ethnicos, & profanos? Num Iudaeos incredulos? Sed id vel cogitare nefas est. Ergo divinae Sapientiae mysteriis initiatos: ergo Apostolos, virosque Apostolicos.

Duo alii loci sunt in eiusdem *Iohan. Epist. I.* Vnus est a Criticis controversus, & ex eo quod in aliquibus exemplaribus MSS. & typis excusis non reperiatur, vel secus aliterque legatur, ὑποβολιμαῖος creditur, sed frustra, ut patet consulenti *Calmetium* in Dissertatione περὶ γνησιότητος eiusdem loci. Hic autem est, qui sequitur: τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ ὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Tres sunt, qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus.* Alter autem exstat ipso eiusdem Epistolae initio. Ο ἦν, inquit, ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη *Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae, & vita manifestata est*. Haec *Iohannis* verba verum intellectum nobis subgerere videntur eorum, quae a *Luca* Evangelista in sui Evangelii prooemio adhibentur. Ibi enim ait literis mandare se ea, quae tradiderunt, qui a principio oculati testes, & ministri fuere ipsius Sermonis, τῦ λόγου. Καθὼς. inquit, παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τῦ λόγου. *Sicut tradiderunt nobis, qui a principio oculati testes, & ministri fuere ipsius Sermonis*. Vbi quidem vox λόγος ad Christum significandum adposita est, ut viris doctissimis videtur *Budaeo*, *Hammondo*, *Capello*, *Vallae*, *Vatablo*, aliisque recentioribus: & ex antiquis *Origeni Homil. I. in Lucam*, *Ambrosio & Euthymio* ad hunc locum, & *Hieronymo*

mo Praefat. in Matthaeum, ubi ita vertit hunc locum: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt Sermonem, & ministraverunt ei*. Sed in eadem sententia videtur fuisse etiam *Ioh. Chrysostomus*, ut ex eius verbis, quae in Catena Graeca Tolosae edita habentur, coniicere est: ad primum enim *Matthaei* caput scribit: τὸ εὐαγγέλιον οὔτε δι' ἐνυπνίων γέγονε τοῖς θείοις ἀποστόλοις καταληπτὸν, οὔτε δι' ἐκστάσεως, ἀλλ' ὡς μαθηταῖς τοῦ λόγου, καὶ τῶν θαυμάτων αὐτόπταις. *Evangelium neque per insomnia a divinis Apostolis perceptum fuit, neque per exstasin, sed ut ab ipsius Sermonis discipulis, & testibus miraculorum oculatis*. Et quidem *Petrus Epistola II.* non multo aliter de se sociisque ait: ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. *Speculatores facti maiestatis illius*. Quae quidem si vera sunt atque subsistunt, animadvertendum est *Lucam* suum Evangelium in Achaia probabiliter scripsisse anno Christi circiter LIII. multo ante scilicet quam *Iohannes* ad suum scribundum adgrederetur. Sunt etiam qui τὸν λόγον ad Christum significandum adhibitum fuisse a Petro credant quum Centurioni concionaretur *Actor. cap.* x. 36. quem λόγον etiam *omnium Dominum* adpellat. Quod si aliquid ex apocryphis libris, saltem antiquissimis, deducere esset, certe in *Praedicatione Petri* apud *Clementem* Alexandrinum *I.* Στρωματ. Dominus vocatur lex, & ratio λόγος.

Sed si contrariae sententiae, ut aliquibus videtur, inhaerendum est, cur solus *Iohannes*, quis dicat, voce λόγος ad Christum significandum usus est? An quia haec vox λόγος altiorem quamdam, & reconditiorem doctrinam continebat, parum adcommoda visa est scribentibus ea, quae Christus uti homo fecerat, & docuerat? Quare *Iohannes* ipse, quum initio Evangelii de Christi divinitate scribere adgressus, quater illa usus esset, vix ad Christi humana descendit, ita eius oblivischitur, ut nusquam amplius in toto eiusdem Evangelii decursu illam reperire sit.

Iam vero, ut ad *Philonem* revertamur, eum ab Apostolis τὸν λόγον accepisse haud quidem dixerim, sed ex Platone illum deduxisse magis autumaverim ad id excitatum praesertim, quod ab Apostolis, Iudaeis quidem hominibus, Apostolicisque viris, similem doctrinam inferri videret. Et eum quidem

dem ex Apostolica praedicatione aliquatenus profecisse etiam persuadere possit, quod multa περὶ τοῦ λόγου habet, quae frustra in Platone quaeras, in Apostolorum autem commentariis reperire est. Nam ut unum, aut alterum exemplum proferam, in Vita Mosis τὸν λόγον nostrum apud Deum *patronum & advocatum* adpellat; *Iohannes* autem *Epistola I.* scribit: καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον. *Et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum*. In Libro *De somniis* τὸν λόγον dicit mediatorem, quo Deus hominibus subcurrerit; & *Paulus I. ad Timotheum* scribit: εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος, Χριστὸς Ἰησοῦς. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo, Christus Iesus*. In Libro *De Confusione linguarum* nominat τὸν πρωτόγονον Θεοῦ λόγον, *primogenitum Dei Sermonem, seu Rationem*: & Apostolus Epistola ad Colossenses, πρωτότοκον πάσης κτίσεως *primogenitum omnis creaturae* Christum adpellat. *Philo* τὸν λόγον pluries *summum Sacerdotem*, seu *Pontificem* nuncupavit: & *Paulus* ad Ebraeos scribens Ἀρχιερέα μέγαν quoque dixerat. Quod si Apostolus laudatae Epistolae *cap.* VII. de Christo loquens, & eum Pontificem dicens scribit: τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. *Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior coelis factus: qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum Pontifices, prius pro suis delictis hostias obferre, deinde pro populi. Philo* quoque eo volumine, quod *De Profugis* inscripsit, περὶ τοῦ λόγου ita verba facit: λέγομεν γὰρ τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον. *Dicimus enim Pontificem hunc non hominem, sed Dei Verbum esse, quod expers est peccatorum omnium non solum spontaneorum, verum etiam involuntariorum*. Hic etiam in *Libris De Cherubim, & Confusione Linguarum* τὸν λόγον vocat *Angelum & Archangelum*: *Paulus* autem Epistola sepius laudata *cap.* III. non multum diversum Christo nomen adtribuit, *Apostolum* nominans

nans. *Philo* eum dicit Divinae naturae ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα: *Paulus* pariter ad *Ebraeos* ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ illum nuncupat. Nihil dixerim de eo, quod *Philoni* ὁ λόγος, Θεοῦ σοφία *Lib. I. Allegoriarum*, & Θεοῦ εἰκὼν Libro *De Opificio Mundi*, & ἀΐδιος Θεοῦ εἰκὼν Libro *De confusione linguarum* dictus est: & iisdem nominibus *Christus* a *Paulo*, ut alias observavimus, ad Corinthios primum, & ad Colossenses scribente praedicatur. Non praetermittam passim a *Philone* divinum Verbum vocatum *Manna*, *&* *Panem*, ut *Lib. II. Allegor. & Lib. De Profugis*; *Panem* autem *vitae*, & *Panem vivum* se dicit *Iesus* apud *Iohannem cap.* VI. *Oriens* item a *Philone* adpellatur, saepius laudato Libro *De confusione linguarum*, sicut etiam nominatur a *Zacharia* Sacerdote apud *Lucam cap.* I. *vers.* 78. Sed ab alio quoque *Zacharia* Propheta *cap.* III. scriptum fuerat: *Adducam servum meum Orientem.* Minus etiam *Plato* huc se intrudet, si memoria recolamus, quae ex Philone de Verbo Divino *cap.* VIII. *Lib. III.* huius retractatus adtulimus. Alia id genus quamplurima, quae suadere possint *Philonem* multa ex Apostolicis documentis in suum usum transtulisse, brevitati consulentes omittimus.

Nec quis dixerit Apostolos a *Philone* ea accepisse: nam quae superius opportune praestruximus, ut id subspicemur, haudquaquam patiuntur. Evangelicam praedicationem per omnes Terrae tractus divulgatam fuisse certissima historiae fide cognoscimus; an *Philonis* opera unquam in Apostolorum venerint manus & incertum, & dubium, & vero etiam absimile. Ad rem contra Celsum scribens *Origenes Lib. I. Per totum orbem*, inquit, *notior est Christianorum praedicatio, quam Philosophorum placita*. Quare iure optimo *Iohanni* discipulo quoad Philonem adplicari possunt, quae de Christo praeceptore quoad Platonem habet *Augustinus Lib. II. De doctr. Christiana cap.* XXVIII. *Ita*, inquit, *consideratis temporibus fit multo credibilius istos potius* [Platonem scilicet & Pythagoram] *de literis nostris habuisse quaecumque bona & vera dixerunt: quam de Platonis Dominum nostrum Iesum Christum, quod dementissimum est credere*.

CA-

CAPVT XVII.

Iohannes *Evangelium ſcripſit ut quaedam ſuppleret, quae alii Evangeliſtae praeterierant.*

QVod ſi ad cauſſas, quae *Iohannem* ad Evangelium ſcribendum impulere, mentem intendimus, & heinc probabile argumentum exſiſtet, quo illum nullam *Philonis* rationem habuiſſe facile evincamus. Primum enim ex Veterum adteſtatione conſtat, quum *Iohannes* vidiſſet multa ab aliis Evangeliſtis, quae Chriſtus fecerat & docuerat, omiſſa fuiſſe, & ea praeſertim, quae illius Divinitatem adtinent; ſuorum familiarium rogatu animum ſcriptioni adplicuiſſe, ab aliis praetermiſſa, quatenus ſatis eſſe videretur, ſuppleturum. Audiatur *Clemens* in Libris ὑποτυπώσεων apud *Euſebium Lib. VI. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap.* XIV. ſcribens, τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται· προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον. Quae ſic interpretatur eruditiſſimus *Henr. Valeſius*. *At Iohannes omnium poſtremus, quum videret in aliorum Evangeliis ea, quae ad corpus Chriſti pertinent, tradita eſſe, ipſe divino ſpiritu adflatus, ſpiritale Evangelium familiarium ſuorum rogatu conſcripſit.* Non omittenda item *Hieronymi* verba in *Catalogo*, quae ita habent: *Noviſſimum omnium ſcripſit Evangelium* [Iohannes] *rogatus ab Aſiae Epiſcopis adverſus Cerinthum alioſque Haereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma conſurgens, qui adſerunt Chriſtum ante Mariam non fuiſſe. Vnde & compulſus eſt divinam eius nativitatem edicere. Sed & aliam cauſſam huius ſcripturae ferunt: quod quum legiſſet Matthaei, Marci, & Lucae volumina, probaverit quidem textum hiſtoriae, & vera eos dixiſſe firmaverit; ſed unius tantum anni, in quo & paſſus eſt, poſt carcerem Iohannis hiſtoriam texuiſſe. Praetermiſſo itaque anno, cuius acta a tribus expoſita fuerant, ſuperioris temporis antequam Iohannes clauderetur in carcerem, geſta narravit, ſicut manifeſtum eſſe poterit his, qui diligenter quatuor Evangeliorum volumina legerint.* Eadem habet *Euſebius L. III. Hi-*

Histor. Eccles. cap. XVIII. His adnectere lubet, quae similia admodum *Theodorus* Mopsuestenus apud Auctorem Catenae tradit, Iohannem scilicet Evangelistam, quum trium, qui ante se Evangelium scripserant, fidem laudasset, confirmassetque, ea, quae illi omisissent, pauca adiuncturum se spopondisse. ὁ δὲ ἐπῄνεσε μὲν τῆς ἀληθείας τοὺς γεγραφότας, ἔφησε δὲ βραχέα μὲν αὐτοῖς παραλελεῖφθαι καὶ τῶν μάλιςα ἀναγκαίων λεχθῆναι θαυμάτων τὰ διδασκαλικὰ ἅπαντα μικροῦ Εἶτα καὶ δεῖν ἔφασκε τοὺς περὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριςοῦ διαλεγομένους, μηδὲ τοὺς περὶ τῆς θεότητος λόγους παραλιπεῖν, ὥςε μὴ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τούτοις ἐνεθισθέντας τοῖς λόγοις τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο μόνον αὐτὸν νομίζειν ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπὶ τούτοις παράκλησις τῶν ἀδελφῶν ἐγένετο, ταῦτα ἃ μάλιςα ἀναγκαῖα μὲν κρίνει πρὸς διδασκαλίαν, παραλελειμμένα δὲ ὁρᾷ τοῖς λοιποῖς, γράψαι μετὰ σπουδῆς, ὃ δὲ καὶ πεποίηκε. *Quum autem extantem in iis, qui iam scripserant, veritatem laudasset, pauca quaedam ab ipsis praetermissa fuisse dixit, & miraculorum quidem, quae narrari maxime opus esset, non minus quam alia omnia, quae ad doctrinam pertinerent. Deinde adfirmavit non oportere eos, qui de Christi in carne adventu disseruissent, de Divinitate narrationem omittere, ne temporis progressu homines his sermonibus adsueti id tantum eum esse arbitrarentur, quod ab illis descriptus fuisset. His accessit fratrum exhortatio, ut ea quae maxime necessaria ad doctrinam iudicaret, praeterita vero ab reliquis cerneret, quam primum & diligenter scriberet, quod etiam fecit.* Iam ex hac causa nihil *Iohanni* cum *Philone*.

Heic obiter notandum & *Marco* curae fuisse quaedam suo Evangelio inserere, quae a *Matthaeo* praetermissa fuerant, quamquam huius Evangelium, tamquam exemplar quoddam, sibi imitandum proposuisset. Subficit, ut de hoc liqueat, consulere eius capita I. II. V. IX. XVI. Idem & quoad *Lucam* dicendum esset.

CA-

CAPUT XVIII.

Iohannes *Evangelium scripsit ut sui temporis Haereticos confutaret.*

Alia autem caussa, qua *Iohannes* excitatus est ad Evangelium conscribendum, fuit, ut iam ex *Hieronymo* intelleximus, errorum, quos *Cerinthus*, & *Ebion*, & *Gnostici* disseminabant, confutatio. Et quidem *Irenaeus*, Scriptor vetustissimus, & *Polycarpi* Smyrnaei, qui ipsum *Iohannem* Theologum audiverat, discipulus & familiaris *Lib. III. Adversf. Haeres. cap.* IX. X. XI. quum luculenter ostendisset Evangelistas nihil aliud in animo habuisse, quam eam veritatem tradere, quam olim Prophetae praedixerant, atque id singillatim ac diligenter de *Matthaeo*, *Marco*, *&* *Luca* demonstrasset, tandem ad omnium postremum *Iohannem* deveniens, ita scribit: *Hanc fidem adnuncians Iohannes Domini discipulus, volens per Evangelii adnunciationem auferre eum, qui a Cerintho inseminatus erat, hominibus errorem, & multo prius ab his, qui dicuntur Nicolaitae, qui sunt vulsio eius, qui falso cognominatur scientia, ut confunderet eos, & suaderet eos, quoniam unus Deus, qui omnia fecit per verbum suum, & non quemadmodum illi dicunt, alterum quidem Fabricatorem, alterum autem patrem Domini; & alium quidem Fabricatoris filium, alterum vero de superioribus Christum, quem & impassibilem perseverasse, descendentem in Iesum filium Fabricatoris, & iterum revolasse in suum Pleroma: & initium quidem esse Monogeni: Logon autem verum filium Vnigeniti.* Ex quibus Irenaei verbis liquido constat *Cerinthi*, & *Gnosticorum* haereses confutandas suscepisse *Iohannem*.

Indicat item *Irenaeus* Nicolaitas haereticos *Cerintho* vetustiores fuisse: *Cerinthus* autem anno Aerae vulgaris LXXX. florebat. Haec non animadverto, quasi ignoraverim *Nicolaitarum* haeresin Apostolorum temporibus fuisse coaevam, quum *Iohannes* ipse *cap.* II. *Apocalypseos* eorum meminerit, sed quia, quum *Gnosticorum* errores quosdam illis tribuat *Irenaeus*, & illis

illis quidem qui multo ante *Cerinthum* fuere, minus ſubſiſtere forte videatur, quod ſcribit *Graveſonius Tom. I. Hiſtor. Eccleſiaſt. Colloq.* IV. Nicolaitas ſcilicet, qui Gnoſticorum deliramentis inhaeſerant, poſt Haereſiarchas *Saturninum* & *Carpocratem* ſecundo ſaeculo prodiiſſe. Quum igitur hi *Nicolaitae* a *Nicolao*, qui Diaconus ab Apoſtolis anno Chriſti XXXIII. electus fuerat, ſuum, iure an iniuria modo non quaerimus, nomen traxerint, & *Cerintho* antiquiores ſint, forte circa dimidium primi ſaeculi emergere coeperunt. Quum autem indicet *Irenaeus* Gnoſticos aetate praeſtitiſſe Nicolaitis, qui illorum erant veluti portio, & avulſio; eos omnium haereticorum antiquiſſimos arbitrari oportet, qui cum naſcente Eccleſia noxiae & infelices herbae creverint, & cum *Simonianis* etiam confundere. Sed non ex hoc tantum Gnoſticorum (Gnoſticorum nomine modo non veniunt, qui *κυρίως* Gnoſtici dicti ſunt, & qui ſub Hadriano principe ſuae ſectae initia iecere: ſed ita adpellantur etiam lato modo diverſae haereticorum ſectae, quae ante illos exſtitere, ut ſuperius quoque opportune monuimus *Epiphanio* Salaminio laudato) antiquitatem arguere eſt. Nam & ad eos, eorumque genealogias reſpexiſſe Apoſtolum *Paulum* cum ad Timotheum & Titum, tum ad Coloſſenſes ſcribentem ex eius verbis ſuperius Capite huius voluminis XI. tempeſtive in medium prolatis opinari eſſet. Et Epiſtola quidem ad Coloſſenſes anno LXII. prima vero ad Timotheum LXIV. vel LXV. ſcripta fuiſſe videtur. In hac autem alio etiam loco haereticos illos forte deſignat, Capite enim VI. *verſ.* 20. haec habet: *ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους καινοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως· ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν.* *O Timothee, depoſitum cuſtodi, devitans profanas vocum novitates & obpoſitiones falſi nominis ſcientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.* In Epiſtola autem ad Coloſſenſes, de iiſdem loquens, eorumque adrogantiam in nomen ſibi a ſcientia vindicando latenter perſtringens, ita, ut vidimus, ſcripſerat: *μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ, καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Nemo vos ſeducat volens in humilitate, &*

religione Angelorum, quae non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suae. Heic eodem tempore, & eorum somnia & deliramenta coarguit, & sacrilegum, quem Angelis praestabant, cultum improbat prohibetque. Nam *Simon* Magus Gnosticis praeluserat, & coeli mundique fabricatores Angelos adseruerat, sacrificiisque placandos edixerat. Immo octo Aeones iam excogitasse dicitur a *Gregorio Nazianzeno Oratione XLIV.*

Clericus tamen vult heic ab Apostolo spectari Iudaeos Philosophia Platonica imbutos. Sed oportebat ut prius certis documentis evicisset, *Pauli* aetate Iudaeos fuisse Platonis studiis addictos, & ea propter Angelorum cultum, & religionem induxisse. Ex iis profecto, quae mature superius disseruimus, eiusmodi studia inter Iudaeos viguisse frustra contendi patuit: immo e regione Platonis studia per ea tempora admodum fuisse neglecta, satis verisimile ostendimus.

Et heic quam languide & frigidiuscule adfirmetur *Iohannem* Platonicos etiam ac Stoicos sibi confutandos proposuisse, animadvertendum est. Nulla enim habemus Veterum testimonia, quibus innixi id persuasum habeamus. At de Stoicis quidem vel ridiculum est id adserere, si ea de caussa adfirmetur, quasi illi plures divinas naturas constituerent; plures enim in Divinitate hypostases nunquam admisere, ut iam a nobis alibi perspicue demonstratum est. Quid autem opus erat confutare Platonicos, qui tum temporis tales non erant nisi Academici, qui nihil certi adfirmabant; sed si quid ab iis unquam proponeretur, mox contraria disputatione destruebatur. Optime eorum indolem expressit novae Academiae *Carneades* institutor (novam nunc lubet ab *Arcesilae* media distinguere) de quo ita *Lactantius Lib. V. Divin. Institut. cap.* xv. *Carneades*, inquit. *Academicae sectae Philosophus, cuius in disserendo quae vis fuerit, quae eloquentia, quod acumen, qui nescit, is ex praedicatione Ciceronis intelliget, aut Lucilii, apud quem disserens Neptunus de re difficillima, ostendit non posse id explicari, nec si Carneadem ipsum Orcus remittat. Is quum legatus ab Atheniensibus Romam missus esset, disputavit de iustitia copiose, audiente Galba & Catone censorio,*

rio, maximis tunc Oratoribus. Sed idem disputationem suam postridie contraria disputatione subvertit, & iustitiam, quam pridie laudaverat, sustulit &c. Et mox: *Carneades autem ut Aristotelem refelleret ac Platonem, iustitiae patronos, prima illa disputatione conlegit ea omnia, quae pro iustitia dicebantur, ut posset illa, sicut fecit, evertere.* Haec ille. Iam quales erant Platonici, qui Platonem impugnabant? Iam quales Philosophi, qui se quidquam explorati aut percepti habere negabant? Quid opus habent refutatione eiusmodi homines? Verum quidem est ab Antiocho iam sene veterem Academiam instaurari coepisse, sed non multum ille profecisse videtur, ut alibi iam observavimus. Nam fuit Alexandriae eodem tempore *Heraclitus* Tyrius, qui Clitomachum multos annos & Philonem audierat, quique Antiochi conatibus omnino adversabatur, ut elucet ex *Cicerone* in *Lucullo*. Quare nonnisi post Apostolorum aetatem veri Platonici, & qui δογματικῶς scriberent, emergere in Graecia coeperunt, ut superius adstruximus, & certis *Augustini* testimoniis confirmavimus; aut saltem non eo numero ac copia fuerunt, ut *Platonis* doctrinam maxime celebrem possent efficere, & praeiudicium, quod ex Academicorum ratione ac methodo oriebatur, de medio tollere. Quare nullus video cur *Iohannes* esse debuerit ex Platonica doctrina solicitus, eique illam confutandi opera suscipienda esset, quae per ea tempora aut ignorabatur, aut sese ipsa destruebat.

Sed ut redeat, unde huc defluxit oratio, *Hug. Grotii* & *Dionys. Petavii* sententiae potius adhaerendum esset, qui adductum *Pauli* Apostoli locum de Gnosticis intelligunt: certo enim scimus saevos illos lupos per ea tempora in dominicum gregem grassatos esse, & somniatarum δυνάμεων Milesias venditasse: & verosimile videtur, *Paulum* in ea Epistola simul de pluribus loqui, Philosophis scilicet, Gnosticis, & Iudaeis. Quod si *Pauli* locus de Iudaeis intelligendus esset, ut vult *Hieronymus Epist. ad Algasiam Q. X.* & *Theodoretus*, quod & *Tillemontius* probabilius existimat; quid statim Iudaeos Platonicos obgerere, de quibus nihil exploratum habemus, & quidquid dicitur, gratis adseritur; quum e contra certum per-

ſpectumque ſit Iudaeos in Angelorum cultum vana ſuperſtitione intentos fuiſſe? *Ioſephus* enim *Lib. II. De Bello Iudaico cap.* VII. ab Eſſenis ſcribit Angelorum nomina conſervata fuiſſe diligenter. Auctor vero apocryphus *Praedicationis Sancti Petri* apud *Clementem Alexandrinum Lib.* Στρωμαΐ. *VI.* inducit memoratum Apoſtolum adſerentem Angelos & Archangelos a Iudaeis adorari. Heinc *Celſus* apud *Origenem Lib. V.* eos accuſat, quod Angelos, & coelum colant: & *Origenes* nonniſi coelum ab eis adorari negat, qui propterea *Commentario in Iohannem* Angelos ab iis obſervatos & cultos fuiſſe explicate adfirmat. Sed audiatur doctiſſimus *Euſeb. Hieronymus* laudata *Epiſt. ad Algaſiam Q. X.* ubi hunc *D. Pauli* locum enarrat: *Quod plenius*, inquit, *in concione Iudaica Stephanus Martyr exponens & revolvens hiſtoriam veterem, ſic loquutus eſt: Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hoſtias Idolo, & laetabantur in operibus manuum ſuarum. Converſus autem Deus, tradidit eos ut colerent militiam coeli ſicut ſcriptum eſt in libro Prophetarum. Militia autem coeli non tantum Sol adpellatur, & Luna, & Aſtra rutilantia, ſed & omnis Angelica multitudo, eorumque exercitus, qui Ebraice adpellantur* צבאות *ſabaoth, ideſt, virtutum, ſive exercituum. Vnde & in Evangelio iuxta Lucam legimus: Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiae coeleſtis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo &c.*

Haec quidem Iudaeorum ſuperſtitio ex perverſa maiorum ſuorum imitatione profluxit. Multa enim in divinis ſcripturis exempla ſanctorum virorum habentur, qui Angelos magno honore proſequuti ſunt. *Moſes & Ioſue* pedes nudant, & proni coram Angelis in terram cadunt, *Exod. III. 5. Ioſue V.* 15. *Abrahamus* eos ad ſe venientes adoravit, quod fecit & *Lotus*, *Geneſ. XVIII. 2. & XIX. Daniel* humi proſternitur ante eum, qui illi ſuper Tigrim adparuit, *Daniel. X. Iacobus* ab Angelo, cum quo luctatus fuerat, benedictionem implorat, *Geneſ. XXXII. Oſee XII.*

Igitur, ut ad *Iohannem* revertamur, ſi contra Cerinthum ille, & Ebionitas ſtylum ſtrinxit, ut Ieſu divinitatem adſtrueret, ludibrium iis impendio debuiſſet, ſi pro coeleſtium literarum documentis, pro Salutificatoris Chriſti ſapientia exoticum

ticum profanumque, & a Philosopho Philone mutuatum vocabulum λόγος insonasset. Semper eadem haereticorum indoles. Quemadmodum nostrorum temporum Ebionitae, dum λόγον Iohannis a Philone acceptum fuisse dictitant, Apostoli Evangelium elevare conantur: ita & ii, qui primis illis temporibus exstitere, commentarios illos tamquam Philosophia Platonica adspersos proculdubio risissent, atque exsibilassent. Quod quidem prudens *Iohannis* solertia praesentiens, etsi Philonem legisset, tamen a voce illa abstinuisset: nisi novisset iam λόγος non Philonis, Platonicorumque solum esse dictionem, sed Apostolorum proprium, & ex sacris literis deductum ad Christi mysteria revelanda vocabulum.

Quum autem constiterit Gnosticos ipsis Ecclesiae initiis coaevos fuisse, & multo ante etiam quam *Iohannes* scriberet, suos errores disseminasse, ex hoc quoque intelligere est, τὸν λόγον & ante Iohannis Evangelium in Ecclesia celebrem fuisse. Gnostici enim τὸν λόγον passim praedicabant: & ex Apostolica certe doctrina derivaverant. De hoc etiam nos dubitare non sinit insana Simonis Magi doctrina, quae τὸν λόγον inter Aeones suos in quincto ordine constituebat, *Niceta* in *Gregor. Nazianzeni Orat.* XLIV. auctore. Et quidem nisi ea, quae illi τῷ λόγῳ adfingebant, minime Apostolico λόγῳ convenire cognovisset *Iohannes*, atque ita Christianam ab eis sapientiam inverti, ac deformari; nihil profecto erat in caussa cur contra eorum περὶ τοῦ λόγου doctrinam scriberet, & eorum λόγον ad Christum etiam in sacris literis significandum transferret. Immo eos quod nova ignotaque nomina, & Apostolicis praeconibus minime usitata inferrent, contemsisset, & ab iis usurpandis prorsus abhorruisset. Praeclariter, & ad rem *Irenaeus Lib. III. cap.* V. *Qui ad inventionem*, inquit, *missi erant errantium Apostoli, & ad visionem eorum, qui non videbant, & ad medicinam languentium, utique non secundum praesentem opinionem conloquebantur eis, sed secundum veritatis manifestationem. Iohannem* autem Theologum adversus Gnosticos scripsisse, praeter *Irenaei* testimonium, ex *Paulo* etiam coniici videtur, dum *Epistola I. ad Timotheum*, illum se Ephesi reliquisse scribit, ut serpenti eorum haeresis contagioni obcurreret, atque resisteret. καθὼς

παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν ἐφέσῳ πορευόμενος εἰς μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. *Sicut rogavi te, ut maneres Ephesi, quum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis*. Vnde intelligitur Gnosticos Ephesi praesertim sua pestifera dogmata disseminare studuisse, quibus pro virili portione, & velis, ut aiunt, remisque voluisse *Iohannem* obsistere non est dubitandum; in ea enim urbe plurimum versatum esse exploratae fidei est. Non igitur λόγον a Philone accepit *Iohannes*: immo ne dubitemus quin una omnium Apostolorum fuerit doctrina, & divina mysteria tradendi ratio, & quin constanter eadem, quam nunc habemus de Christi divinitate credulitas iisdem loquutionibus & phrasibus expressa a primis exordiis nascentis Ecclesiae defluxerit, efficit etiam Ethnici Scriptoris auctoritas, qui dum veritatem inridere sacrilego ausu non veretur, de eadem illustre testimonium perhibere deprehenditur, Auctoris videlicet Dialogi, qui *Philopatris* inscribitur, Auctoris certe, ut alibi diximus, perantiqui, & primi, ut videtur, saeculi, apud quem eadem est de Christo Deo, & Trinitate sententia, quam nunc tenemus, modo enim ita iurat: Νὴ τὸν υἱὸν τὸν ἐκ πατρός: *Ita per Filium ex Patre*: modo Deum indicaturus ait: Ὑψιμέδοντα Θεὸν, μέγαν, ἄμβροτον, οὐρανίωνα, υἱὸν πατρὸς, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἓν ἐκ τριῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς τρία· ταῦτα νόμιζε Ζῆνα, τόνδ᾽ ἥγου Θεόν. *Deum alte regnantem, magnum, aeternum, aetherium, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, & ex uno tria, haec Iovem puta, hunc existima Deum*: modo de Deo repetit. ἓν τρία, τρία ἕν. *Vnum tria, tria unum*. Verba quidem, ex quibus luculente patet, semper easdem loquutiones, quum de Christi divinitate actum est, in Ecclesia obtinuisse, ideoque etiam inter Apostolos.

CA-

CAPVT XIX.

Quomodo ad scribendum Evangelium sese Iohannes *adcinxerit.*

SI autem quomodo ad Evangelicam scriptionem sese *Iohannes* adcinxerit consideramus, & heinc facile percipiemus nihil humani, profani nihil animo illum versasse dum scriberet; sed quae illi Dei Spiritus, quo adflatus fuerat, subgessisset, literis mandata memoriae nostrae transmisisse. Nam *Hieronymus* Praefatione *Commentariorum in Matthaeum* de Iohanne loquens sic ait: *Ecclesiastica narrat historia, quum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur. Quo expleto, revelatione saturatus, illud prooemium e coelo veniens eructavit.* Quod & *Chrysostomus Homil. LXVII. Tom. VI.* confirmat.

CAPVT XX.

Clericus *confutatur.*

EX hactenus proditis atque disputatis liquet, arbitror, quam nulla verisimilitudine innitatur illud a *Clerico* saepius repetitum, *Potuit Iohannes accipere quae essent dogmata Philonis: Potuit nonnulla Philonis sibi indicata legisse.* Non enim omnia quae fieri potuere, facta esse praecipitanter adfirmandum est, sed certis caussis tantum, probabilibusque rationibus suadentibus, quod copiose ac vehementer exaggeratur etiam a *Q. Septimio* eo, quod adversus *Praxean* exaravit, volumine.

Sed alia iam *Clerici* dicta expendamus. *Ex hisce*, inquit, *intelligere est periculosam fuisse non Philosophorum tantum Ethnicorum, sed Philonis etiam lectionem;* [nihil minus intelligitur] *hanc incautis eo periculosiorem, quod multis in rebus instar Christianorum loquatur* [cur id contigerit iam pro-

babiliter demonstravimus] *& a Polytheismo abhorrere, utpote Iudaeus, censeatur* [Et recte quidem; nam Polytheismum in Philone quaerere, est quaerere nodum in scirpo: si τὸν λόγον inducit, aut eum Deo inferiorem facit, & excludit Polytheismum: aut Deo aequalem, & Christianismum iuvat atque confirmat: non enim Deo aequalem faceret, nisi eos ad unum quoad exsistentem naturam reduceret: non capit enim duos dici, nec esse duos Deos aequales, ac summos: quod quidem Philosophus ille non ignorabat, & subficit eius *De Monarchia* libros evolvisse. Responsionem nostram ad miraculum confirmat doctissimus *Isidorus Pelusiota Lib. II. Epist.* CXLIII. de Philone enim loquens, & de Verbi, quam ille habuit, cognitione, ita infit: τὸ, Θεὸς καὶ κύριος, ἑρμηνεῦσαι πειρώμενος, τῆς βασιλικωτάτης Τριάδος, τὸ τῶν μὲν πάντη διαιρετῶν ἑνικώτερον, τῶν δὲ ὄντως μοναδικῶν ἀφθονώτερον. καὶ οὕτως κατὰ κράτος εἷλεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ὡς ἀναγκασθῆναι τοῦτο διαῤῥήδην καὶ εἰπεῖν, καὶ ἐν συγγράμμασι καταλεῖψαι. *Quum illa verba, Deus & Dominus, exponere conatur, regiam Trinitatem hoc habere dixit, ut & ea quae omnino divisioni subiiciuntur unitate ac singularitate superet, & ea quae vere singularia sunt, copia vincat. Atque usque adeo animum veritas subegit, ut id aperte & dicere, & literarum monumentis consignatum relinquere coactus sit.* Atque ita quidem ille] *Non modo Clemens, & Origenes, ut animadvertit Huetius* [doctus quidem Episcopus *Pet. Dan. Huetius*, sed *Petavio* nimis in hoc detulit, & eius auctoritatem potius sequutus est, quam Patrum dicta penficulate discusserit] *eius loquutionibus decepti sunt* [addere potuisset *Athenagoram, Iustinum Martyrem, Tatianum, Theophilum Antiochenum, Dionysium Alexandrinum, Theognostum, Tertullianum, Novatianum, Lactantium*, qui omnes satis ostendunt se de Filio Dei loquutos esse ea scribendi ratione, ac phrasibus, quas eorum aetas ferebat: quando scilicet haeretici qui in dies excitabantur, potius Trinitatis veritatem impugnabant, quam divinam unitatem discinderent atque separarent. Heinc magis Patribus necessarium fuit Personarum distinctionem inculcare, quam unitatem consubstantialitatemque defendere: inde phrases quaedam liberiores, & ad iustam normam minus exactae] *Sed & Eusebius, qui homi-*

minis Platonici Tritheismum [Sed ubi Tritheismus in Philone? Iam hanc adsertionem evertimus, & consuli possunt viri eruditissimi *Isidorus* modo laudatus, *Bullus*, *Thomassinus*, *Nourrius*, *Caveus*] *cum Christiana Trinitate miscuit* [non miscuit, sed ita eius loca in medium produxit, ut inde facilius disponerentur increduli ad Christianam veritatem amplectendam, quemadmodum in eumdem finem Platonicorum interdum auctoritate functus est: minori enim difficultate atque opera divinae Trinitatis mysterium persuadere est iis, qui iam adverterint Iudaeis etiam, & Ethnicis ipsis simile nescio quid adcreditum fuisse, quam iis, qui pedibus prorsus illotis ad haec audienda adgrediuntur: eaque propter suis libris titulum *De Praeparatione Evangelica* adposuit. Ad rem *Augustinus Lib. XIII. contra Faustum Manichaeum cap* xv. scribit: *Sibylla porro, vel Sibyllae, & Orpheus, & nescio quis Hermes, & siqui alii Vates, vel Theologi, vel Sapientes, vel Philosophi gentium de Filio Dei, aut de Patre Deo vera praedixisse, seu dixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam*. Quod si *Eusebii* Arianismus in caussa est cur praeiudicemus Philonis de Verbo Dei sententiam cum nostra doctrina confusam ab eo fuisse: certe quum perspectum habeamus ab aliis etiam Patribus omnino Catholicis similes utriusque doctrinae comparationes factas esse, ut *Clemente Alexandrino*, *Athanasio*, *Constantino Augusto*, *Gregorio Nazianzeno*, aliisque; iam ex hoc intelligimus, quod *Clericus* contendit, minime consectarium exsistere; sed vera omnino esse quae nos reposuimus. Colophonem addat *Tertullianus Lib. De Testimonio Animae*. *Magna curiositate, & maiore longe memoria opus est ad studendum, si quis velit ex literis receptissimis quibusque Philosophorum, vel Poëtarum, vel quorumlibet doctrina sapientiae saecularis magistrorum testimonia excerpere Christianae veritatis, VT AEMVLI PERSEQVVTORESQVE eius de suo proprio instrumento & erroris in se, & iniquitatis in nos rei revincantur. Nonnulli quidem quibus de pristina literatura & curiositatis labor, & memoriae tenor perseveravit, ad eum modum opuscula penes nos condiderunt, commemorantes & contestificantes IN SVGGILLA-*

TIO-

TIONEM & originem, & traditionem, & sententiarum argumenta, per quae recognosci possit, NIHIL NOS AVT NOVVM AVT PORTENTOSVM suscepisse, de quo non etiam communes, & publicae literae ad suffragium nobis PATROCINENTVR, siquid aut erroris eiecimus, aut aequitatis admisimus Quare ex illa tantum Christianorum, & Platonicorum Trinitatis comparatione *Eusebii* Arianismum arguere non esset: & haec dicta sint ut veritas semper emineat, etiamsi concedendum esset a Philone Tritheismum induci.] *& alios multos veteres & recentiores fefellit* [Quinam sunt hi veteres? Patres quos recensuimus? Sed nunquam perperam de Trinitate sensere, ut invictis & certissimis argumentis viri longe eruditissimi, quos paulo ante memoravimus, aliique demonstraverunt. Num Ariani? Sed mirum illos nunquam Philonem in suae caussae patrocinium advocasse. Et quidem ratum firmumque est neminem Arianorum fuisse Platonicum, quod alibi iam ostendimus: & siquis eorum Platonem, Origenemve legisset, pro miraculo habebatur si in sua secta perseverasset, ut *Socrates* superius a nobis opportune relatus luculenter edicit. Quin maiores nostri Platonicorum testimoniis usi sunt ad Arii errorem revincendum, ut vel ex uno *Athanasio* constare potest. Quinam vero sunt recentiores? Num moderni Ariani? At hi non Philonem, sed alios habent haereticos suae sectae patriarchas. Num qui tres hypostases in Divinitate constituunt? Forte hos subindicat *Clericus*, qui ne Philonicum ageret in cunctis suis operibus omni conatu divinitatem Christo abiudicare contendit.] *Quod quum ita sit* [immo res haud ita se habet] *quid mirum si Iohannes Apostolus* [quum res ita, ut diximus, haud se habeat, mirum forte videri posset: nam iuxta multorum sententiam, & quos quantosque viros, Deus bone! in Philonis de Verbo Dei doctrina nullus error deprehenditur, & ὀρθοδόξως ille explicari se patitur.] *qui multis forte annis post Philonis mortem scripsit* [incertum omnino] *& videbat quanta in existimatione esset* [hoc est probandum, gratis enim adseritur, ut ex iis, quae superius disseruimus, liquet] *obiter initio Evangelii sui ostenderit, quo sensu liceret uti voce λόγος?* [Immo si haec vox apud divinos praecones iam in usu

non

non fuisset, & *Iohannes* illam a Philone acceptam suo inseruisset Evangelio, faciliorem erroribus aditum patefecisset: in Philone enim obscura & ignobilis delituisset, ut in Scriptore non Christiano: ubi ex Iohannis Evangelio celebris & nobilissima facta est, quam propterea quis & in Iudaeo illo Scriptore suspicit ac demiratur, atque adeo studiosius & adtentius eius evolvuntur libri, & ediscuntur consulta. Nec verum est *Iohannem* ostendisse, quo sensu liceret uti voce λόγος, ne cum Philone erraremus: nam subobscura, & concisa Evangelistae verba talem etiam interpretationem recipiunt, quae sententiae Philonis optime congruat. Testes sunto omnes trium primorum saeculorum Patres, qui Iohannis doctrinae perpetuo insistentes, & eius verba edisserentes, tamen non aliis formulis & loquutionibus de Christi divinitate loquuti sunt, quam *Philo* ipse usus sit. Id res manifesta docet, & *Clericus* ipse confirmat. Sed videamus e contra ut clare, & evidenter Gnosticorum & Cerinthi fabulamenta, & implexas inanium genealogiarum tricas, mirabilis & divinus Scriptor evertit atque praecidit, quod supra iam latius expedivimus: ut Ebionem profligat. Non me quidem latet ex intimis *Iohannis* reconditisque sensibus illam veritatem erui, qua & Philonis errores, siqui essent, facile redargui possent: sed qui Scriptorem aliquem directe refellendum suscipit, liquide & enodate eius errores, & vel ipsa verborum superficie & cortice, demonstrat ac destruit: alios autem quos prae oculis non habet, oblique tantum, & subobscure, & veluti per quoddam consectarium: veritas enim omnibus cuiusvis generis erroribus contraria est. Ex quibus patet sincere ne *Clericus*, an verius εἰρωνικῶς deinde subiiciat] *docueritque Christianos* ἐνυπόστατον λόγον *non esse alterius naturae, non tantum specie, sed etiam numero* [sed qua ratione id docuit? certe ea, quam elicere est per quamdam ratiocinationem. Vt exempli gratia: Verbum mundum ex nihilo creavit: sed ex nihilo creare naturae tantum omnipotentis est: ergo Verbum est omnipotens. Omnipotentia soli Deo proprie dicto convenit, nec cum creatura communicari potest: ergo Verbum est verus Deus, & a Iohanne proprie dicitur Deus. Inde ex alia conlectione Deum & Verbum

esse

esse natura numero eâdem praeditos deducere est. Nam verus Deus non potest esse nisi unus & singularis. Isthuc ipsum non potuit non intelligere etiam ὁ πάνυ *Augustinus*, quare & si hanc veritatem in Iohannis Evangelio confirmatam sapienter adgnovit, ex eo tamen illam nonnisi per quamdam ratiocinationem eruit & exponit, atque ita *Lib. I. De Trinit. cap.* v. dissertat: *In eo autem declarat* „ [scilicet *Iohannes*] *non tantum Deum esse, sed etiam eiusdem cum Patre substantiae quia quum dixisset, Deus erat Verbum, hoc erat*, inquit, *in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Neque enim dicit omnia, nisi quae facta sunt, idest omnem creaturam. Vnde liquido adparet ipsum factum non esse, per quem facta sunt omnia. Et si factus non est, creatura non est. Si autem creatura non est, eiusdem cum Patre substantiae est. Omnis enim substantia, quae Deus non est, creatura est: & quae creatura non est, Deus est. Et si non est Filius eiusdem substantiae cuius Pater, ergo facta substantia est. Si facta substantia est, non omnia per ipsum facta sunt: At si omnia per ipsum facta sunt, unius igitur eiusdemque cum Patre substantiae est: & ideo non tantum Deus, sed & verus Deus.* At similes conlectiones etiam iuxta *Philonis* placita fieri possunt, apud quem ὁ λόγος, ut ipsius verbis utar, ἐκοσμοποίησε. Sed ut magis eluceat eorum, quae diximus, veritas, *Iohannis*, *Philonis*, *Cerinthi*, *Gnosticorum*, & *Ebionis* doctrinam & placita inter se conferamus, & quorum sententia aperte ab Apostolo destruatur, perspicue intelligamus.

Iohan-

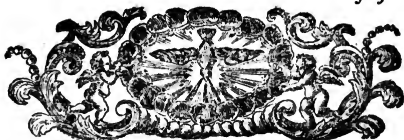
Iohannes	*Philo.*	*Gnoſtici, & Cerinthus.*	*Ebion.*
In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Verbum erat Deus. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et mox: *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quaſi unigeniti a patre, plenum gratiae, & veritatis.*	In Libro *De Profugis* περὶ τοῦ λόγου loquens: *Ipſe imago Dei, antiquiſſimus omnium intelligibilium, & ſummo proximus, quandoquidem nihil medium eſt inter ipſum, & ens illud veriſſimum.* Libro *De Abrahamo* eum dicit adſtare Deo, & eſſe Deum. *Lib. I. Allegoriar.* coelum & terram facta fuiſſe a Deo, inquit, illuſtriſſimo, & ſplendidiſſimo ſuo Verbo, uno edicto. Et ſimilia paſſim pronuntiat.	De his *Irenaeus* ſcribit: *Illi dicunt alterum quidem fabricatorem, alterum autem patrem Domini: & alium quidem fabricatoris filium, alterum vero de ſuperioribus Chriſtum, quem & impaſſibilem perſeveraſſe, deſcendentem in Ieſum filium fabricatoris, & iterum revolaſſe in ſuum pleroma: & initium quidem eſſe monogeni: logon autem verum filium unigeniti.*	*Hieronymus* adverſus quos Iohannes ſcripſerit notans ait: *Adverſus Cerinthum, aliosque Haereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma conſurgens, qui adſeruit Chriſtum ante Mariam non fuiſſe.* Eadem habet *Tertullian. Euſebius, Epiphanius,* aliiſque.

Subdit *Clericus*: *Ita ut*, ὁ Θεὸς, & ὁ λόγος *ſint unus idemque Deus proprie dictus* [ſententia quidem vera, ſed in ore hominis Sociniani neſcio quid ſonet] *certe Spiritus Divini, quo Iohannes agebatur, providentia indignum non fuit* [multa quidem Dei providentia non indigna eſſe videntur, quae tamen inſcrutabili ſuae providentiae conſilio fieri non permittit] *tam periculoſum errorem antevertere* [quam vere haec effutiantur ex hactenus adnotatis conſtat: & certe ſi omnes Scriptores viam erroribus ſtraviſſent ut *Philo*, nulla unquam forſan haereſis Eccleſiam infeſtam habuiſſet. Quis unquam totis Eccleſiaſticae hiſtoriae, & ſanctorum Patrum voluminibus evolutis dictum aut ſcriptum offendit: *Ex Philonis libris haereſis iſta defluxit: Haeretici illi Philonis auctoritate & doctrina decepti ſunt?* Num quis dixerit, id non contigiſſe, quia Spiritus Sancti providentia per Iohannis Evangelium tam periculoſum errorem anteverterat. At Arianiſmum obponam: at Spiritus

ritus, regeram, Divini providentia per Prophetarum voces, per Evangelistarum commentarios, per Apostolorum documenta alias etiam haereses anteverterat: cur illae igitur exstitere? *Servetianos* etiam & *Socinianos* fore praesenserat, & suam Ecclesiam contrariis opportune documentis instruxerat; cur igitur hi nonnullam Europae regionem sui veneni contagione, inimici veritatis, inficiunt? Restat igitur ut *Clerici* nugis eiectis & exsibilatis, candidae atque indubitatae veritati, quam Deo adiuvante manifestavimus, constanter inhaereamus.

L I-

DE RECTA CHRISTIANORVM
IN EO QVOD MYSTERIVM
DIVINAE TRINITATIS
ADTINET SENTENTIA.

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

Philosophi mundanam animam naturali quadam ratiocinatione inducere potuere.

SED iam tempus est ut illuc redeat, unde huc per longos, & obliquos disputationum anfractus defluxit oratio, & ea *Clerici* argumenta, quibus Ethnicos Philosophos de mundana anima opinionem ex sacrarum scripturarum oraculis, vel Ebraeorum traditione non probe intellectis haurire ac deducere minime potuisse contendit, ad trutinam revocemus. Modo non adfirmo Gentiles Sapientes in eiusmodi sententiam naturali quadam ratiocinatione, qualiscumque illa fuerit, ire non potuisse: fortasse enim videantur certis argumentis, & probabilibus

libus coniecturis, quas ratio humana suppeditat, ad generalem quamdam animam universitati tribuendam adductos fuisse. Subficit in memoriam revocare, quae apud Platonem, & Xenophontem differit *Socrates*: quae in suo libello, & apud laudatum etiam Platonem *Timaeus* disputat: quae acute & subtiliter *Zeno*, & *Lucilius Balbus* apud M. Tullium *II. De Natura Deorum* commentantur. Attamen id ex Ebraica etiam doctrina profluere potuisse inficiandum non videtur. Non quidem quod contendam similem de mundi anima opinionem apud Iudaeos olim fuisse: sed quod ex ea, quae apud illos primis temporibus obtinebat de Spiritu Divino credulitas, facta quadam dissipatae per hominum ora veritatis corruptione, conflari haec sententia potuerit. Ipse quidem *Clericus* in *Notis ad Oracula Chaldaica*, ubi versu secundo dicitur:

Τανυή ἐστι Μονὰς ἣ δύο γεννᾷ.

Porrecta est Vnitas quae duo generat,

quod quidem oraculum, qualecumque sit, apud *Damascium* reperitur, haec habet: *Hoc est Mentem, & Animam* Νοῦν καὶ Ψυχὴν, *de quibus Plotinus Lib. IX. Ennead. II. Haec quum nihil adfine habeant Graecae Mythologiae, admodum verisimile est ab iis populis, qui sublimius de Deo philosophabantur, eumque* ἀνθρωποφυῆ *esse negabant, ad Platonem, eiusque discipulos manasse.*

CAPVT II.

De Spiritus Sancti apud Iudaeos notitia.

IAm superius opportune confirmavimus antiquos Iudaeorum Patriarchis integra distinctaque sanctae Trinitatis cognitione instructos fuisse, quam & *Augustini*, & *Epiphanii*, & *Cyrilli* Alexandrini, & *Gregorii Magni*, aliorumque sententiam esse diximus. Heinc notitiam illam & in alios vulgatam dimanasse, & ex iis, quae tempestive disputavimus, deducere est, & vero quamsimillimum esse deprehenditur. Eapropter apud Iudaeos passim de Spiritu Sancto sermo erat non secus ac de Messia. Id non temere dictum est: nam vel ex ipsis novi Testamenti ta-

bulis manifeste deducitur, in quibus de Spiritu Sancto, tamquam de re notissima, mentio Iudaeis facta frequenter obcurrit. Adeoque in illis nemo satagit quidnam sit Spiritus Sanctus vel interrogare, vel exponere, utpote qui satis cognitus. Sic, exempli gratia, Angelus Gabriel Mariae tamquam probe instructae *Luc. I.* ait: Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε. *Spiritus Sanctus superveniet in te. Iosepho* autem *Matth. I.* Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου. *Ioseph fili David, ne timeas accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Haec expendens *Bernar. Lamius Harmon. Evang. Lib. I. cap.* VIII. *n.* 20. scribit: *Qui animum suum credere induxerunt, Sanctissimam Trinitatem ignotam prorsus fuisse hominibus veteris foederis, iterum animadvertant, Deum Patrem, Dei Filium, Spiritum Sanctum, res fuisse notissimas inter veteres Iudaeos; nisi enim hanc Sanctissimam Trinitatem notam habuisset Maria, ut iam vidimus, non dixisset ei Angelus, quo dubitatione solveret, & pavore: Descendet in te Spiritus Sanctus; si, quid esset Spiritus Sanctus, non habuisset bene compertum; neque idem Angelus dixisset adloquens Iosephum, quod in Maria est, de Spiritu Sancto est; si & ipse quid esset Spiritus Sanctus omnino ignorasset.* Sic *Iesus* ipse Iudaeos docet, siquis blasphemiam dixerit adversus Spiritum Sanctum, ei non remissum iri, neque in hoc saeculo, neque in futuro, *Matth. XII. Marc. III. Luc. XII.* Sic Diaconus *Stephanus* eosdem increpans *Act. VII.* ait: ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε. *Vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Et Spiritum Sanctum esse aliquid existens videtur iisdem innuere *Iohannes Baptista*, dum *Iohan. I.* proclamat: τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. *Vidi Spiritum descendentem quasi columbam de coelo, & requievit super ipsum.*

Sexcenta id genus exempla adducere esset, quae omnia liquide evincunt, nil prope apud Iudaeos notius & celebrius fuisse, quam Spiritum Sanctum: atque iis ipsis temporibus, quibus integra & recta Iudaeorum scientia prope defecerat, resque eorum in peius labsae divinorum etiam

 my-

mysteriorum notitiam suis paene ruinis obruerant. Nam *Maimonides* ipse, ut etiam alibi advertimus, in *More Nevochim Par. I. cap.* LXXI. tradit, multas rerum divinarum, & coelestium arcanorum cognitiones apud Iudaeos deperditas atque oblitas interiisse, sive temporis & vetustatis iniuria; sive Barbarorum populorum in ipsos dominatione & tyrannide: sive oblivionem inducente cautione illa, ac regula, quae ab eis religiose observata ita se habebat: *Verba, quae ore tibi dixi, non licet tibi scripto divulgare:* ne divina scilicet mysteria cunctis manifestata, vilia & contemta prostarent, & ne margaritae, ut ipse ait, porcis obiicerentur.

Hac de causa haud difficulter concesserim, Christi aetate Spiritus Sancti nomine munus Dei quoddam, ut plurimum, coelestemque inlustrationem & prophetiam apud Iudaeos intelligi consuevisse: quod & ipse *Maimonides* satis indicat, & ex hoc explicatur locus ille *Actorum cap.* XIX. ubi, quum Paulus Ephesi quosdam discipulos interrogasset, an Spiritum Sanctum accepissent, illi responderunt: οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἠκούσαμεν. *Neque an Spiritus Sanctus sit audivimus*. Nam paulo post Babylonicam captivitatem, a morte scilicet *Esdrae, Aggaei, Zachariae, & Malachiae* a Iudaeis discessisse Spiritum Sanctum, hoc est, prophetiam cessavisse vulgo credebatur. Haec quoque lucem foenerantur iis, quae scribit *Iohannes cap.* VII. 39. οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον. *Nondum enim erat Spiritus Sanctus*. Quod tamen *Iohannis* dictum ita accipiendum videtur, ut intelligatur prophetiam, & Spiritus Sancti gratiam antecedentibus saeculis non adeo communem, abundantemque fuisse, quemadmodum postquam Iesus glorificatus est, fuit, ut ex *Actis* constat, & praecipue ex *cap.* II. *&* XIX. quamquam vulgata interpretatio minus obscuritatis involvit, ita enim habet: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: NONDUM ENIM ERAT SPIRITUS DATUS, quia Iesus nondum erat glorificatus*.

Nec mirum videri debet si sequioribus saeculis minus recte de Spiritu Sancto Iudaei sentiebant, quum & maiorum de Messia traditiones, & oracula Prophetarum ad falsum interdum sensum detorquerent, & crederent merum Davidis filium

filium Christum fore, ut ex *Matth.* XXII. *&* *Luc.* XX. manifestum est. Et tamen tam multa de Messia a Prophetis dicta fuerant ab ipso usque mundi initio *Luc. I.* 70. *Actor. III.* 21. ex quibus certe eum augustiorem, & praestantiorem, quam Davidis filium, futurum fuisse comprehendere poterant.

Quod siquis ulla vestigia eiusmodi cognitionis in Veteri Testamento exstare neget, profecto fallitur: nec clarissima indicia quaerere aut exigere debet, quum constet tam multa volumina Ebraicarum scripturarum esse deperdita, quod alibi iam mature comprobavimus.

C A P V T III.

An de Mundana Anima opinio ex Iudaica doctrina derivari potuerit.

NEgat igitur *Clericus*, ea, quae *Plato* de Mundi anima docet, Spiritui Sancto convenire posse. Ipse quoque haud difficulter, sed aequo animo concesserim, quamvis *Cyrillus Lib. VIII. contra Iulianum* certe repugnaret. Ergo, inquit, hanc notitiam non desumsit ex sacris literis. At quanti facienda sit haec ratiocinatio iam ex iis, arbitror, luculenter exsistit, quae alias iure optimo, & tempestive superius ingessimus, puram videlicet sinceramque sacrorum voluminum, aut Iudaicarum traditionum doctrinam fuisse, ut plurimum, ab Ethnicis Sapientibus interpolatam atque corruptam, quod iam & *Tertullianus*, & *Clemens* Alexandrinus, & *Eusebius*, & *Lactantius Firmianus*, aliique prudenter animadverterant.

At ex quibusnam, quis interroget, arcanarum literarum locis cognitionem istam haurire illi potuere? Ipse quidem non video cur, si illud Mosis initio Geneseos: *Terram autem erat inanis & vacua, vel invisibilis & incomposita, & tenebrae erant super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas*, aut legere, aut ab aliis lectum, & enarratum intellexere, vel quocumque modo ad eos huiusmodi notitia pervenit, statim & primore adspectu percipere, aut saltem

ſubſpicari non potuerint, agi heic de natura & vi quadam efficaci ac genitabili, quae motum, formam, & vitam rebus adhuc rudibus & indigeſtis potenter infunderet, quod quidem Platonem feciſſe adſeveranter ait *Iuſtinus Apologia II.* Et profecto Platonicus *Virgilius* non multo aliter in eodem ſenſu, & argumento ſeſe explicat, Libro enim *Aeneidos VI.* ita ait:

Principio coelum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunae, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totoſque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Si enim Spiritus Dei nomine, grammaticali ſenſu, Iudaiciſque idiotiſmis inhaerentes, *Ventum Dei*, hoc eſt, *Ventum vehementem* intellexere, ut & *Onkeloſus*, & *Ionathanus*, & Targum Hieroſolymitanum in ſua Paraphraſi interpretati ſunt, & *Samaritanus* interpres in ſua Translatione, *Arabſque* confirmat, & *Theodoreto* ipſi in *Quaeſtionibus ſuper Geneſim*, *Severianoque* Gabalorum Epiſcopo omnium maxime adridet; illico in vis, ac naturae cuiuſdam, ut diximus, omnia foecundantis comprehenſionem venire potuerunt. A *Chryſoſtomo* etiam *Homil. III. in Geneſim* heic *Spiritus Dei* nomine ἐνέργεια ζωτικὴ intelligitur.

Et certe nihil Ethnicis Philoſophis fuit uſitatius quam vel venti & aurae nomine animam denotare, vel vim quamdam genitabilem, & ζωογόνον ventorum eſſe concipere. Nam non alia de cauſa Veteres *Animam* ψυχὴν adpellavere, quam quod eam nonniſi aërem quemdam frigefactum, qui ore ducitur ac reſpiratur, eſſe putarent, *Platone in Cratylo, & Ariſtotele I. De Anima, & Plutarcho De Contrarietat. Stoicor.* auctoribus, & ipſa vocabuli Etymologia indice. Id eo facilius perſuaſum habere poterant, ſi noviſſent apud eumdem pariter Moſen humanam animam nonniſi venti & ſpiraculi nomine indicatam, ubi dicitur in hominis faciem a Deo ſpiraculum vitae inflatum fuiſſe, atque ita factum eſſe hominem in animam viventem. Et quidem apud Iudaeos anima *halitûs*, *flatûs*, *venti* vocabulis paſſim ſignificabatur, ut apud *Eſaiam cap.* XLII. *Haec dicit Dominus Deus creans coelos, & extendens*

eos:

eos: firmans terram & quae germinant ex ea: dans flatum populo, qui est super eam, & spiritum calcantibus eam. Et *cap.* LVII. *Spiritus a facie mea egredietur, & flatus ego faciam.* LXX. vertunt: καὶ πνοὴν πᾶσαν ἐγὼ ἐποίησα. *Et omnem flatum ego feci*, quod & *Augustinus Lib. XIII. De Civit. Dei cap.* XXIV. & *Epistola CLVII.* notaverat. *Iobi* vero *cap.* VII. habetur: *Ventus est vita mea*. Sed luculentus & insignis est *Ezechielis* locus *cap.* XXXVII. *Et dixit Dominus ad me: Vaticinare ad spiritum, vaticinare Fili hominis, & dices ad spiritum. Haec dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reviviscant.* Sic apud Scriptorem Sapientiae *cap.* II. quidam tamquam de molli aëre de anima loquuntur, qui licet, ut ita dicam, Epicurei sint, suam tamen opinionem adstruere conantur ex illo Mosis: *Et insufflavit in faciem eius spiraculum vitae.* Aiunt enim: ὅτι αὐτοὶ σχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες, ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν. *Quia fortuito nati sumus, & post haec erimus tamquam non fuerimus, quoniam fumus est, vel flatus in naribus nostris.* Et mox: καὶ τὸ πνεῦμα διαχυθήσεται ὡς χαῦνος ἀήρ: *Et spiritus diffundetur tamquam mollis aër*, post separationem videlicet a corpore. Ad τοῦ vero πνοὴ ἐν ῥισὶν inlustrationem animadvertendum est illud, *& insufflavit in faciem eius spiraculum vitae*, in Paraphrasi, quae *Ionathano* tribuitur, verti: *Et insufflavit in nares eius animam vitae.* Et libro *Iobi cap.* XXVII. legitur: *Donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.*

Sed & illud quod Moses de vento illo ait, mobilem scilicet ac moventem latum fuisse, seu ut *Onkelosus* παραφράζει, *flavisse super aquas*, seu ut fons Ebraeus exprimit, *motavisse super facies aquarum*, veteribus Ethnicorum Sapientibus animam illum quamdam ζωοποιοῦσαν fuisse magis atque magis insinuare poterat. Illorum enim multi maxime & primo animam esse id quod movet existimarunt, ut scribit *Aristoteles I. De Anima cap.* II: φασὶ γὰρ ἔνιοι καὶ μάλιστα καὶ πρώτως ψυχὴν εἶναι τὸ κινοῦν. οἰηθέντες δὲ τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖν ἕτερον τῶν κινουμένων, τὶ τὴν ψυχὴν οὕτως ὑπέλαβον εἶναι. *Dicunt enim quidam & maxime & primo animam esse id quod movet*

Existimantes autem quod non movetur, ipsum non contingere movere alterum eorum, quae moventur, aliquid animam sic arbitrati sunt esse: Et ex intervallo: ἐπὶ ταὐτὸ δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινοῦν· ἐοίκασι γὰρ οὗτοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχήν· ταύτην δ' ὑφ' ἑαυτῆς διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾷν κινοῦν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται. *In idem autem feruntur & quicumque dicunt animam esse, quod seipsum movet. Videntur enim hi omnes existimasse motum maxime proprium esse animae, & alia quidem omnia moveri propter animam, ipsam autem a seipsa: propterea quod nihil videbant moveri, quod non & ipsum moveatur*. In hac sententia, ait idem *Aristoteles*, fuisse Democritum, Leucippum, Pythagoreos, Anaxagoram, Diogenem, Heraclitum, Thaletem ipsum, qui quidem sunt Graecorum Philosophorum vetustissimi. Ad rem profecto *Chrysostomus Homil. III. in Genes.* ad hunc Mosis locum: *Mihi videtur hoc significare, quod adfuerit efficax quaedam & vitalis operatio aquis, & non fuerit simpliciter aqua stans & immobilis; sed mobilis & vitalem quamdam vim habens. Nam quod immobile, omnino inutile est: quod vero movetur ad multa conducit: Ut igitur doceret nos beatus ille Propheta, aquam illam magnam habere vim, & vitalem quamdam, dicit: Et spiritus Dei superferebatur super aquas*. Hanc Chrysostomi sententiam suo calculo adprobat magnus *Augustinus Libro De Genesi ad literam imperfecto cap.* IV. *Potest autem*, inquit, *& aliter intelligi, ut Spiritum Dei vitalem creaturam, qua universus visibilis mundus atque omnia corporea continentur & moventur, intelligamus: cui Deus omnipotens tribuit vim quamdam sibi serviendi ad operandum in iis, quae gignuntur*.

CAPVT IV.

Ventum esse animam a multis existimatum.

Latini etiam, qui vocabula bene multa a Graecis mutuati sunt, aërem ventumque *animae* vocabulo a Graeco, ut videtur, ἄνεμος adpellavere. Heinc *Cicero Lib. De Vniversitate: Inter ignem & terram*, inquit, *aquam Deus animamque posuit*. Et *Lucretius Lib I.*

Et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri.

Virgilius autem *Aeneidos VIII.*

Quantum ignes, animaeque valent.

Ecloga vero sexta cecinerat

Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumque, animaeque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis.

Forte non alio sensu *Ovidius* dixit:

Elidunt fauces, & respiramen, iterque
Eripiunt animae.

Seneca Oedip. Act. II.

. . . . . . *Non animae capax*
In parte dextra pulmo sanguineus iacet.

Exinde oris etiam halitum *animam* nuncupaverunt *Plautus in Asinaria:*

An foetet anima uxoris tuae?

& *Virgilius III. Georgicon:*

. . . . . . *animas, & olentia Medi*
Ora fovent illo.

Et quia sonus fit in aëre, animam *Varro* pro sono posuit:

Et Phrygias audire animas.

Heinc factum est, ut vim etiam illam, naturamque, qua homines, pecudesque vivunt ac sentiunt, *Animam*, quod & *Lactantius De Opificio Dei cap.* XVII. animadvertit, nominarent; quam propterea & *Spiritum* dictitarunt, unde illud *Virgilii:*

Spiritus intus alit.

ad quem locum *Servius: Est unum, ſive mentem dicat, ſive animum, ſive ſpiritum. Manilius II. Aſtronomicων* Virgilium imitatus:

. . . . quum ſpiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque inriget orbem
Omnia pervolitans, corpuſque animale figuret.

& *Lib. V.*

Quae tua tunc fuerat facies? ut fugit in auras
Spiritus, ut toto caruerunt ſanguine membra!

Statius autem *VI. Thebaidos*:

. . . . Quis ſidera ducat
Spiritus.

Nam & ventum ſpiritum dicere conſuevere, ut ex Poëta nobiliſſimo liquet:

Ac velut Edoni Boreae cum ſpiritus alto
Inſonat Aegaeo.

Sic quoque *Columella* deinde dixit *placidi ſpiritus diem* eodem intellectu: immo aërem ipſum non uno loco *ſpiritus* nomine *Plinius* adpellavit; & *Libro II. cap.* v. praeſertim: *Proximum ſpiritus, quem Graeci noſtrique eodem vocabulo aërem adpellant.* Et ſpiritum quidem & aërem unum atque idem eſſe iam notaverat Mileſius *Anaximenes* apud *Plutarchum De Placitis I. cap.* III. quare & a Graecis Scriptoribus τὸ πνεῦμα ad ventum ſignificandum uſurpatur. Auctor libri *De Mundo*, quem nec *Ariſtotelis* nec *Philonis* foetum eſſe cenſuerim, ſed potius cum *Menagio* ex Philonis dictis & Placitis coagmentatum fuiſſe exiſtimaverim, ſcribit: Ανεμος ὐδέν ἐςι πλὴν ἀὴρ πολὺς ῥέων καὶ ἀθρόος, ὅςις ἅμα καὶ πνεῦμα λέγεται. *Ventus nihil eſt aliud quam aër multus fluctuans & coactus, qui etiam ſpiritus adpellatur.* Hac de cauſa iidem Graeci τὸ πνεῦμα ad animam quoque deſignandam adhibuere, quare laudatus ſcriptor ſtatim ſubdit: λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως πνεῦμα ἥ ἐν φυτοῖς καὶ ζώοις, καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἐμψυχός τε καὶ γόνιμος ὐσία. *Aliter etiam ſpiritus appellatur ſubſtantia animalis & genitalis in ſtirpibus & animantibus exſiſtens, & omnia pervadens.* Et *Xenophanes* quidem explicate adſeruit, *Diogene Laërtio in vita* auctore locupletiſſimo, animam nihil aliud eſſe quam ſpiritum.

Grae-

Graecorum enim & Latinorum Philoſophorum multi ita de animae natura ſenſere, ut eam aërem tenuiſſimum, variis quilibet qualitatibus adfectum, arbitrati ſint. *Anaximenes* quidem & *Diogenes* aërem illam eſſe ſine ullis ambagibus adſeverarunt, & cum eorum opinione conſentire videtur quod in Orphicis carminibus legitur, animam ſcilicet ex toto ingredi reſpirantibus, latam a ventis: adeantur *Ariſtoteles I. De Anima*, & *Macrobius I. in Somn. Scipion. cap.* XIV. Anaxagorei aëris ſaltem illam eſſe inſtar dixerunt, *Plutarcho Lib. IV. De Placitis cap.* III. auctore; *Zeno*, & Stoici, concretum corpori ſpiritum & fervidum, ut videre eſt apud laudatum *Plutarchum De primo frigido*, & *De Contrarietatibus Stoicor*. & *De Commun. Notion. adverſus Stoic*. & *De Placit. Lib. IV cap.* III. & *apud Macrobium loco citato*, & *Tertullianum de Anima*. *Boethos* illam ex aëre & igne conflavit, ut idem *Macrobius* tradit; & *Panaetius* dixit animam ex inflammata anima conſtare, quod ſcribit *Cicero I. Quaeſt. Tuſcul.* Non multo aliter *Epicurus*, apud *Macrobium*, eam facit ſpeciem ex igne, & aëre, & ſpiritu miſtam, ideoque *Lucretius Lib. III.* canit:

Eſt igitur calor, & ventus vitalis in ipſo
Corpore, quod nobis moribundos deſerit artus.

Democritus tamen eam autumaverat, ſpiritum inſertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne ſit pervium. *Hippocrates*, ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum. *Varro* autem apud *Lactantium De Opificio Dei cap.* XVII. animam definit, aërem conceptum ore, defervefactum in pulmone, tepefactum in corde, diffuſum in corpore. Si autem ad antiquiſſima tempora adſcendere lubet, *Homerus* ipſe non aliam opinionem habuiſſe videtur, dum *Iliad.* ψ canit:

. . . . . Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
ᾤχετο τετριγυῖα.
Aſt anima ut tenuis ſub terras fumus abivit
Stridens.

Et, ut Poëtas adhuc audiamus, *Virgilius Lib. VI. Aeneidos* Stoicum agens animam vocavit,

Aetherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem

Splendidius autem, & verius *Horatius*, *divinae particulam aurae*

rae. Ab his omnibus non abludunt quae ſcribit *Porphyrius* ἐν τῷ περὶ τῦ ἐν Ὀδυσσείᾳ τῶν νυμφῶν ἄντρου· ψυχαῖς δ', inquit, εἰς γένεσιν ἰούσαις, καὶ ἀπὸ γενέσεως χωριζομέναις εἰκότως ἔταξαν ἀνέμους· διὰ τὸ ἐφέλκεσθαι καὶ αὐτὰς πνεῦμα ὥς τινες ᾠήθησαν, καὶ τὴν ὐσίαν ἔχειν τοιαύτην. ἀλλὰ βορέας μὲν ὁ οἰκεῖος εἰς γένεσιν ἰούσαις. διὸ καὶ τὺς θνήσκειν μέλλοντας ἡ βορέου πνοὴ ζωγρεῖ ἐπιπνείουσα κακῶς κεκαφηότας θυμόν· ἡ δὴ τῦ νότου διαλύει. ἡ μὲν πήγνυσι ψυχροτέρα οὖσα, καὶ ἐν τῷ ψυχρῷ τῆς χθονίου γενέσεως διακρατεῖ· ἡ δὲ διαλύει, θερμοτέρα οὖσα καὶ πρὸς τὸ θερμὸν τῦ Θεῦ ἀναπέμπουσα. Et mox: εἰς γένεσιν δὲ ἀπὸ βορέου πύλης τῶν ψυχῶν ἐρχομένων, ἐρωτικὸν διὰ τῦτο ὑπεστήσαντο τὸν ἄνεμον. καὶ γὰρ

Ἵππῳ εἰσάμενος παρελέξατο κυανοχαίτῃ·
Αἱ δ' ὑποκυσάμεναι ἔτεκον δυοκαίδεκα πώλους.

καὶ τὴν Ὠρείθειαν αὐτὸν ἁρπάσαι φασίν· ἐτέκνωσέ τε Ζήτην καὶ Κάλαϊν. Hoc eſt: *Ceterum animabus in generationem progredientibus, & a generatione redeuntibus non ſine ratione ventos adiungebant: eo quod & ipſae ex quorumdam ſententia, ſpiritum adtrahant, & ſubſtantiam ſpiritalem obtineant. Sed Boreas quidem proprius iis, quae in generationem progrediuntur: ideoque moribundos Boreae aura adflans refocillat, aegre animam trahentes: contra Auſtri flatus diſsolvit. Illius enim aura congelat conſtringitque, eo quod frigidior ſit, & in terrenae generationis frigiditate dominetur: huius vero diſſolvit, quia calidior eſt, & ad divinum calorem remittit*. Et mox: *Praeterea quum animae a porta Boreae generationem ingrediantur, ideo amatorium hunc ventum finxerunt. Heinc apud Poëtam:*

Adſimilatus equo ſe miſcuit hiſce iubato:
Aſt illae gravidae bis ſex pullos genuerunt:

Et Orithian eum rapuiſſe ferunt: ex qua Zeten, Calainque progenuit. Sed de hiſce capite inſequenti latius agemus.

Horum ſententiam ſequuti ſunt plures Eccleſiaſtici Scriptores, veluti *Tatianus*, *Clemens* Alexandrinus, *Tertullianus*, *Lactantius*, *Hilarius Pictavienſis*, *Vincentius Victor*, *Prudentius*, *Iohannes Caſſianus*, *Paſchaſius Diaconus*, *Fauſtus Regienſis*, *Iohannes Theſſalonicenſis*, *Rupertus Abbas*, *Raimundus Lullus*, aliique.

Demum animadvertendum est *Spiritus* nomine animam etiam in sacris literis interdum significari, ut quum in *Ecclesiaste* dicitur: *Quis novit an spiritus filiorum Adam adscendat sursum, aut spiritus iumentorum descendat deorsum?*

C A P V T V.

Vento gignendi & foecundandi virtutem Veteres tribuere.

VEnto autem gignendi ac foecundandi virtutem a Veteribus tributam fuisse, res exploratissima est. *Homerus* Οδυσ. η. de hortis Alcinoi, & floribus pomisque, quae in iis erant, loquens canit:

. . . . . ἀλλὰ μάλ' αἰεὶ
Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.
. . . . . *Sed iugiter illic*
Haec Zephyrus gignit spirans, & decutit illa.

Heinc *Lucretio* dicitur *genitabilis aura Favonj*, & *Plinius* de eiusdem venti ζωογόνῳ efficientia *Lib. XVI. cap.* xxvi. haec habet: *Ordo autem naturae annuus ita se habet. Primus est conceptus flare incipiente Favonio vento circiter fere VI. Id. Feb Hoc enim maritantur vivifcentia e terra, quum etiam Equae in Hispania, ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, a fovendo dictus, ut quidam existimavere. Flat ab Occasu aequinoctiali, ver inchoans, Catlitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eo animam inferente omnibus satis.* Quod *Plinius* de equabus Hispaniae ait, Lusitaniae equabus speciatim adferunt *Iustinus Lib. XLIV.* & *Solinus* πολυΐστορος *cap.* xxvi. omnibus autem vindicare videtur *Virgilius Lib. III. Georgic.* his versibus:

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigae.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium, superant montes & flumina tranant;
Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis
Vere magis [quia vere calor redit ossibus] illae

Ore

Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & saepe sine ullis
Coniugiis vento gravidae, mirabile dictu,
Saxa per, & scopulos, & depressas convalles
Diffugiunt.

Hic idem Poëta Zephyri vim genitabilem etiam insinuat *Lib. IV. Georg.* dum *Zephyris primum impellentibus undas* docet interemtarum apium examina ex mactato & iam putrescente iuvenco reparari. De Zephyro quoque intelligi posset quod habet *Plutarchus VIII. Symposiac.* ex quodam vate petitum.

Πλήθουσι γάρ τοι καὶ ἀνέμων διέξοδοι
Θήλειαν ὄρνιν.
Namque & volucrem foeminam perflans solet
Implere ventus.

Idem tamen *Plutarchus in Problematis* scribit ab Aegyptiis putari omnes vultures esse feminas, & Euro gravidas fieri. Eiusmodi placitis adstipulari videtur *Lucianus* qui *Libro I. Verae Historiae*, dum de Lunae populis multa lepide comminiscitur, venti foecunditatem luculenter insinuat; eum enim dicit vivificare foetum, qui e praegnantibus cruribus portentoso more illis hominibus extrahuntur: non alia enim ibidem pariendi ratio. καὶ χρόνῳ ὕστερον ἀνατεμόντες ἐξάγουσι νεκρὰ, ἐκθέντες δ' αὐτὰ πρὸς τὸν ἄνεμον κεχηνότα, ζωοποιοῦσι. *Symphosius* autem de Trigide *Aenigmate* XXXVIII. scribit:

Et mihi dat ventus natos, nec quaero maritum.

Quod autem *Plinius* dixit Favonium esse genitalem spiritum Mundi illustrari potest iis, quae scribit *Diodorus Lib. I.* ab Aegyptiis videlicet Iovem πνεῦμα *spiritum* adpellari ὃν αἴτιον ὄντα τοῦ ψυχικοῦ τοῖς ζώοις ἐνόμισαν ὑπάρχειν πάντων οἱονεὶ πατέρα, *Quod vis animalis in viventibus ab eo tamquam a actore proficiscatur, ideoque omnium quasi parens existimetur*, id quod a *Plutarcho De Iside & Osiride* confirmatur.

Verum & in divinis eloquiis venti foecunditas, visque genitabilis aperte disertequé indicatur, ut quum *Psalm.* XXXII. dicitur: *Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terrae.* Et *Iudith XVI.* dicitur Deo: *Quia dixisti & fa-*

cta ſunt; *miſiſti ſpiritum tuum & creata ſunt*: ſeu ut Graecus contextus habet: ὅτι εἶπας, καὶ ἐγενήθησαν· ἀπέστειλας τὸ πνεῦμά σου, καὶ ᾠκοδόμησε. *Quia dixiſti & facta ſunt*: *miſiſti ſpiritum tuum*, *& aedificavit*.

Quamobrem quum natura prope comparatum ſit, ut unuſquiſque dicta ſubobſcura, & ambigua documenta ſecundum opiniones & praeiudicia, quibus praeoccupatus eſt, ediſſerat atque interpretetur, quod & peſſimo exemplo apud noſtros in Scripturis exponendis invaluit, Platonici enim, Platonice; Ariſtotelei, iuxta Ariſtotelis placita; nunc autem Carteſiani & νεωτερικοὶ ſecundum recens excogitatas doctrinas enarrant: cui dubium eſſe poſſit a vetuſtiſſimis etiam Sapientibus coeleſtia ſcripturarum oracula ſecundum praeceptas opiniones intelligi potuiſſe? atque ita ſententiam illam inducere, quam Vates nobiliſſimus *Lib. VI. Aeneidos* ita eleganter exponit:

> *Principio coelum, ac terras, camposque liquentes,*
> *Lucentemque globum Lunae, Titaniaque aſtra*
> *Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus*
> *Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.*

C A P V T VI.

An alio quoque ſenſu Moſis verbis acceptis in Animae cuiuſdam generalis ſubſpicionem Ethnici venire potuerint.

QVod ſi Moſis verba eo ſenſu potius Ethnici Sapientes intellexiſſent, quem *Hieronymus* in *Ebraicis Quaeſtionibus* tradit, facilius atque expeditius ſpiritum illum eſſe foecundantem & ζωοποιοῦντα comprehendere poterant, atque animam inde quamdam Vniverſitatis arguere, quod & noſtrorum aliquos feciſſe *Hieronymus* ipſe teſtatur. Doctiſſimi Scriptoris verba ſunt: *Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Pro eo quod in noſtris Codicibus ſcriptum eſt ferebatur, in Ebraeo habet* מרחפת *Merahephet*: *quod nos adpellare poſſumus incubabat, ſive confovebat, in ſimilitudinem volucris, ova calore animantis. Ex quo intelligimus non de ſpiritu Mundi dici, ut non-*

nulli

nulli arbitrantur, sed de Spiritu Sancto, qui & ipse vivificator a principio dicitur. Isthuc ipsum *Augustinus Libro I. De Genesi ad Literam cap.* XVIII. animadvertebat, quamquam *D. Ambrosius Lib. I. Hexaemer. cap.* VIII. & *Richar. Simonius Lib. III. Hist. Crit. V. T. cap.* III. notant hanc Hieronymi sententiam magis secundum Syriacae linguae proprietatem, quam secundum Ebraicum idioma subsistere, super quo tamen consulatur etiam *Martianaeus in sua nova editione Operum D. Hieronymi*.

Et quidem ita illum Mosis locum, vel, quae eo continetur, doctrinam ab antiquis Sapientibus intellectum fuisse, duo forte in caussa sint cur quis subspicetur. Vnum quod sub ovi imagine mundi generationem significarunt: alterum, quod amorem, qui omnia foecundat ac gignit, chaos & materiam suis alis supervolitantem induxere. Et quod primum adtinet, ovum in *Orphicis* ἀρχὴ γενέσεως, *initium generationis* esse dicitur, memorante *Plutarcho Symposiacon II cap.* III. & *Athenagora*. *Pseudo-Sanchuniathon* vero apud *Eusebium Lib. I.* Προπαρασκ. *cap.* X. ait in limo animantia, idest, sidera, velut in ovo fuisse, quod quidem probabile est *Philonem* Byblium a Phoenicibus accepisse, nam & ipse Phoenix. *Plutarchus* vero docet Oromasden iuxta Persica dogmata fecisse stellas, & bonos deos, inque ovo posuisse. Heinc Thebaidos incolae Deum Mundi opificem repraesentare volentes efformabant eum ovum ore effundentem: ἑρμηνεύουσι δὲ τὸ ὠὸν τὸν κόσμον, *ovum autem interpretantur mundum*, ut *Porphyrius* ait. Et de ortu rerum ex ovo philosophicam quamdam archaeologiam apud Sinenses etiam exsistere notat *Burnettus Par. I. Archaeolog. Philos. cap.* III. Hac de caussa Deorum passim apud Syros ex ovis generatio, astrorum scilicet: unde *Arnobius*: *Ovorum progenies dii Syrii*. *Nigidius* autem apud Scholiasten Germanici haec habet. *Ibi ovum invenisse mirae magnitudinis; quod volventes eiecerunt in terram, atque ita columbam insedisse, & post aliquot dies exclusisse Deam Syriae, quae vocatur Venus*. Similia habet *Lucius Ampelius* Libro ad Macrinum: *Dicitur & in Euphratis fluvio ovum piscis columba adsedisse dies plurimos, & exclusisse deam benignam & misericordem homi-*

nibus

nibus ad bonam vitam. Ovum quoque Mundi ſimulacrum eſt *Macrobio Lib.* VII. *Saturn. cap.* XVI. Et *Proclus* in *Timaeum* eadem eſſe ait, τὸ Ὀρφικὸν ὠὸν, καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ὄν, *Orphei ovum, & Platonis Quod eſt*. Cum ovo Mundum etiam *Varro* comparat in *Logiſtorico*, qui *Tubero*, ſive *De Origine humana* inſcribitur, apud *Probum* in *Eclog. VI. Coelum eſt teſta*, inquit, *item vitellum, terra; inter illa duo humor, quaſi ilcinus* (in ſinum) *cluſus aëri, in quo calor*. Sed referamus quae *Plutarchus* loco laudato his verbis uſus ait: Ὀρφικὸς καὶ ἱερὸς λόγος ὐκ ὄρνιθος μόνον τὸ ὠὸν ἀποφαίνει πρεσβύτερον, ἀλλὰ καὶ συλλαβὼν ἅπασαν αὐτῷ τὴν ἁπάντων ὁμῦ πρεσβυγένειαν ἀνατίθησι. *Orphica & ſacra oratio, non modo gallina antiquius facit ovum; ſed & ei omnium in univerſum rerum principium ac ortum adtribuit*. Amorem autem Deorum omnium antiquiſſimum, quod ſecundo loco obſervandum fuit, & veluti rudem & indigeſtam rerum materiam formantem induxere Phoenices, & cum eis *Heſiodus* in Theogonia, & *Parmenides*, & *Auctor* Argonauticorum, quae ſub Orphei nomine circumferuntur, & *Ariſtophanes* in *Avibus* conſervatus a *Luciano* in *Philopatride*, & *Suida*, cuius quidem verſus operae pretium duxi heic exſcribere:

Χάος ἦν καὶ νὺξ Ἔρεβός τε μέλας πρῶτον καὶ Τάρταρος εὐρύς·
Γῆ δ' ὐδ' ἀὴρ, ὐδ' ὐρανὸς ἦν Ἐρέβου δ' ἐν ἀπείρασι κόλποις
Τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον Νὺξ ἡ μελανόπτερος ὠὸν.
Ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλαστεν Ἔρως ὁ ποθεινὸς.
Στίλβων νῶτον πτερύγοιν χρυσαῖν, εἰκὼς ἀνεμώδεσι δίναις.
Οὗτος δὲ χάει πτερόωντι μιχθεὶς νυχίῳ, κατὰ Τάρταρον εὐρὺν,
Ἐνεόττευσεν γένος ἡμέτερον, καὶ πρῶτον ἀνήγαγεν εἰς φῶς·
Πρότερον δ' ὐκ ἦν γένος ἀθανάτων πρὶν Ἔρως συνέμιξεν ἅπαντα.
Συμμιγνυμένων δ' ἑτέρων ἑτέροις γένετ' ὐρανὸς ὠκεανὸς τε
Καὶ γῆ, πάντων τε θεῶν μακάρων γένος ἄφθιτον.

Chaos, & nox primum erat atque Erebus nigricans, &
Tartarus ingens:
Nec humus, nec coelum erat, aut aër, tunc ceu vi flaminis ovum
Gremium ſuper infinitum Erebi peperit nox decolor alis:
Ex quo bonus inde emerſit Amor circumvolventibus horis,

Ra-

Radians tergo aureolis pennis, par magni turbinis aurae:
Qui deinde volans mistusque Chao, stabat qua Tartarus, atro.
Nostrum genus edit, & in dias producit luminis oras.
Neque enim Divûm genus ante fuit, quam iunxit cuncta Cupido:
Simul atque haec sunt aliis commista alia, aether prodit, & aequor,
Et terra, beatorumque Deum genus immortale.

Imo ab hac eadem sententia non discrepasse Aegyptios arbitratur *Plutarchus Lib. De Iside & Osiride.*

Sed utro sensu Mosis verba & doctrinam intelligere potuerint Antiqui, prope certum esse videtur ex eiusmodi placito de Mundi anima opinionem defluxisse. Id enim multiplici ratione insinuatur. Et primum ex Phoenicum Theologia deducimus, qui animum in illam Mosis sententiam, quum de principiis agerent, intendisse se produnt apud *Eusebium Lib. I. Praepar. Evang. cap.* x. Eorum enim Theologia τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ὑποτίθεται ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη, ἢ πνοὴν ἀέρος ζοφώδους, καὶ χάος θολερὸν, καὶ ἐρεβῶδες. ταῦτα δὲ εἶναι ἄπειρα καὶ διὰ πολὺν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρας. ὅτι δέ, φασιν, ἠράσθη τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων ἀρχῶν καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἡ πλοκὴ ἐκείνη ἐκλήθη πόθος. αὕτη δὲ ἀρχὴ κτίσεως ἁπάντων. *Principium huius Universi ponit aërem tenebrosum & spiritalem, sive spiritum aëris tenebrosi, & Chaos turbidum ac involutum. Haec porro infinita fuisse, multoque tempore ignara termini. At ubi spiritus amore principiorum suorum tactus est, factaque est inde mixtio, huic nexui nomen factum Cupidinis. Tale fuit initium procreationis rerum omnium.* Etsi vero περὶ γνησιότητος historiarum *Sanchuniathonis* a Philone Byblio in Graecam linguam conversarum dubitare lubeat; tamen iis, qualescumque illae essent, Phoenicum res, & opiniones contentas fuisse admodum verisimile est. Heic autem videmus Spiritum quemdam invehi, qui formam materiae infinitae & inordinatae induxerit, & nonnisi veluti anima quaedam considerari possit; quemadmodum & apud Platonicos anima semper fuit cum indigesta materia commista etiam antequam mundus procreatus esset, ut apud *Plutar-*

tarchum de Procreat. Anim. videre est. Secundum argumentum exsistit ex *Heracliti* opinione. Ille enim censuit mundi animam ex aquae vaporibus constitisse, auctore laudato *Plutarcho Lib. IV. De Placitis*: Ἡράκλειτος, inquit, τὴν μὲν τοῦ κόσμου ψυχὴν ἀναθυμίασιν ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ὑγρῶν, τὴν δὲ ἐν τοῖς ζώοις, ἀπὸ τῆς ἐκτὸς καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναθυμιάσεως ὁμογενῆ. *Heraclitus mundi animam vaporem ex humoribus, qui in eo sunt, exhalantem esse censuit; eam vero, quae est in animantibus ex extrinseco, & ex iis intrinseco vapore, eiusdem cum illa generis constare. Aristoteles* vero *Libro I. De Anima* ita de eodem Philosopho scribit: Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν εἶναί φησι τὴν ψυχήν, εἴπερ ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τἆλλα συνίστησι. καὶ γὰρ ἀσωματώτατον δὴ καὶ ῥέον ἀεί. τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεσθαι. ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα, κἀκεῖνος ᾤετο καὶ οἱ πολλοί. *Heraclitus autem animam principium esse dicit, siquidem vaporem, ex quo alia constituit: & maxime etiam incorporeum & fluens semper: quod autem movetur, eo quod movetur, cognosci: in motu autem esse quae sunt, & ille arbitrabatur, & multi.* Quare illud Heracliti apud *Porphyrium De Nympharum Antro* legitur: Ψυχῇσι φάναι τέρψιν μὴ θάνατον ὑγρῇσι γενέσθαι. *Animabus videri oblectamentum, non mortem, quum humidae nascuntur.* Sic *Pythagoras* vapore sensum, animamque constare dixit apud *Laërtium* in *Vita*. Sed multo ante *Homerus* animam vaporem adpellaverat *Iliad. κ'.*

. . . . . ἀϋτ' ἀϋτμὴ
Ἐν στήθεσσι μένῃ.
. . . . . *Donec vapor intus in altis*
Pectoribus maneat.

Vapor autem, & spiritus fere idem apud Antiquos. Sic Stoici definiebant animam, spiritum cognatum, & exhalationem sensibus praeditam, quae ex humore corporis accendatur, ut videre est apud *Plutarchum De Homero*: Veteribus enim adcreditum fuerat aërem esse veluti aquae exhalationem quamdam, atque vaporem, unde *Aristoteles Lib. IV. Physic. cap.* v. aquam dicit aëris materiam, τὸ μὲν ὕδωρ ὕλη ἀέρος, idque animadvertebat etiam *Galenus* περὶ χυμῶν. Sic *Cicero II. De Natura Deorum*: *Ex aqua, oritur aër*; & *Ovidius Lib. Metamorphos. XV.*

. . . . . tenuatus in auras,
Aëraque humor abit.

Manilius autem *I. Astronomicon:*

Aequora profudit toto nascentia ponto,
Ut liquor exhalet tenuis, atque evomat auras,
Aëraque ex ipso ducentem semina pascat.

Non alia de caussa, ut *Plutarchus* existimat, *Homerus Odyss. δ'.* vim humidam ventorum dicit:

Τὴν μὲν ἄρ' οὔτ' ἀνέμων διάει μένος ὑγρὸν ἀέντων.
Hanc neque ventorum penetrat vis humida flantum.

Quae quidem quum vera sint, quam facile intelligitur mundi anima, ubi Moses dicit: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas!* Tertium argumentum ex eo elicitur, quod *Numenius* Apameensis apud *Porphyrium De Nympharum Antro* ad confirmandam de aquarum foecunditate, & vi genitabili, & mystico animarum per eas ad generationem transitu sententiam hoc ipsum Mosaicum effatum adlegat; eaque de causa aquam divino Spiritu fotam θεόπνοον adpellat, quod quidem ostendit Ethnicos Philosophos illum Scripturae locum non oscitanter profecto, nec tralatitie legisse, & huiusmodi placitum, quomodocumque ad eos pervenerit, plurimi fecisse. Id autem mihi in mentem revocat, quod non parum nos iuvare deprehenditur, *Thaletem* videlicet, qui Mosis, & Phoenicum sententiam sequutus esse videtur rerum omnium principium aquam constituens, animam quoque Mundi invexisse, ut luculentus auctor est in eius Vita *Diogenes*; & eius postea in hoc vestigiis institerunt omnes, qui sequuti sunt Philosophi, si paucos, ut *Democritum*, *Leucippum*, *Epicurum*, *Aristotelem* excipias, quod scribit *Plutarchus Lib. II. De Placit. cap.* III.

Sed eo proclivius fortasse Ethnici Sapientes sibi persuadere potuissent eo Mosis loco animam quamdam generalem insinuari, si apud eumdem Mosen comperissent, Deum terrae & aquis iussisse, ut herbas arboresque germinarent, atque omnium animantium saecula funderent. Quî enim animantes & viventium genera aquae tellusque emittere ac gignere poterant, nisi in se quoque vitam & animam, quam aliis

aliis impertirent, complecterentur? Ita enim illi ratiocinari consuevere. Inde est quod Socrates apud *Platonem in Philebo*, & apud *Xenophontem* interrogat, quod & *M. Tullius* in Libris *De Natura Deorum* observabat, si mundus animam non habet, unde nos illam adripuerimus? Quare *Virgilius Lib. IV. Georgicon* canebat:

. . . . . Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum.
Heinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Quibus similia pariter habet *Lib. VI. Aeneidos*: quomodocumque ista omnia accipi debere *Plotinus* contendat *Libro De dubiis Animae I.* Faciunt quae disserit eloquentissimus *Iohannes Homil. III. in Genesin*, ubi quum Spiritus Dei nomine vitalem & efficacem quamdam operationem in aquis insistentem intellexisset, locum illum Mosis ulterius explanando subdit: *Et Spiritus Dei superferebatur super aquas. Idque non absque ratione scriptura divina praeveniendo dicit, eo quod postea dictura est nobis, quod animalia ex aquis istis iuxta praeceptum Dei omnium conditoris producta sint: propterea auditorem heic nunc docet, quod non solum aqua illa sit condita; sed & quod moveatur, & discurrat, & omnia adluat.*

Heic autem animadversum velim, ista omnia, quae disseruimus, iuvari quam maxime ex eo quod planum & perspicuum sit ea ipsa, quae Moses habet de Mundi ortu & origine, in omnium fere gentium notitiam, quomodocumque id contigerit, devenisse: omnesque veteres Scriptores ei in hoc ad miraculum concinere. Concinunt ei siquidem Phoenices, *Homerus*, *Hesiodus*, ut de *Orpheo & Lino* taceam, *Pherecydes*, *Anaximander*, *Thales*, *Indi*, *Aegyptii*, *Anaxagoras*, *Apollonius Rhodius*, *Ennius*, *Virgilius*, *Ovidius*, aliique quamplurimi, a quorum dictis describendis brevitati consulentes dedita opera abstinemus.

Non mirum igitur, neque vero absimile ex eo Mosis loco, & Iudaica de Spiritu Sancto doctrina [Iudaei enim de Spiritu Sancto ita loquebantur, ut animam quamdam generalem inducere viderentur, quemadmodum liquet ex *cap.* 1.

Sapientiae: πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hic, qui continet omnia, scientiam habet vocis*] Ethnicos Sapientes animam mundi intelligere potuisse, quod recte animadvertisse etiam videri potest *Arnaldus* Abbas Bonaevallis Sermone *De Spiritu Sancto*. *Hic Spiritus Sanctus*, inquit, *ab ipso mundi initio aquis legitur superfusus, non materialibus aquis quasi vehiculo egens, quas potius ipse ferebat, & complectentibus firmamentum dabat congruum motum, & limitem praefinitum. Huius sempiterna virtus & divinitas quum in propria natura ab inquisitoribus mundi antiquis Philosophis proprie investigari non posset, subtilissimis tamen intuiti sunt coniecturis compositionem mundi, compositis & distinctis elementorum adfectibus praesentem omnibus animam adfuisse, quae secundum genus & ordinem singulorum vitam praeberet, & motum, & intransgressibiles figeret metas, & stabilitatem adsignaret, & usum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum essentiam animam mundi Philosophi vocaverunt, putantes coelestia corpora, Solem dico, & Lunam, & Stellas, ipsumque firmamentum huius animae virtute moveri, & regi, & aquas, & terram, & aërem huius semine impraegnari, qui si Spiritum, & dominum, & creatorem, & vivificatorem, & nutritorem crederent omnium, quae sub ipso sunt, convenientem haberent ad fidem accessum.* Et quamquam *Arnaldus* a sententia *Abaëlardi*, qui Spiritum Sanctum mundi esse animam perperam adserebat, quamplurimum abesse dignoscatur, tamen ex intervallo subdit. *Hic Spiritus Sanctus omnium viventium anima, ita largitate sua se omnibus abundanter infundit, ut habeant omnia rationabilia & inrationabilia secundum genus suum ex eo quod sunt, & quod in suo ordine suae naturae competentia agunt: non quod ipse sit substantialis anima singulis, & in se singulariter manens: de plenitudine sua distributor magnificus, proprias efficientias singulis dividit & largitur, & quasi Sol omnia calefaciens subiecta, omnia nutrit, & absque ulla sui diminutione integritatem suam de inexhausta abundantia, quod satis est & subjicit, omnibus commodat & impartit.*

CA-

CAPUT VII.

An mundum esse animatum adfirmare, sit divinis oraculis contrarium.

SEd quis adrepta heinc occasione fortasse nunc quaerat, an mundum anima esse praeditum adfirmare, arcanarum literarum oraculis adversetur? Haudquaquam profecto, si magno *Augustino* fidem adhibere lubet, qui *Lib. I. Retract. cap.* 11. ita scriptum reliquit: *Si autem infima pulcritudo in omnibus corporibus intelligatur, cogit ista sententia etiam ipsum mundum animal credere, ut etiam idipsum, quod in illo imitatur constantiam, a summo Deo per animam traiiciatur: sed animal esse istum mundum sicut Plato sensit, aliique Philosophi quamplurimi, nec ratione certa indagare potui, nec scripturarum divinarum auctoritate persuaderi posse cognovi. Vnde tale aliquid a me dictum* [Libro scilicet *VI. De Musica*] *quo id accipi possit, etiam in libro de immortalitate animae temere dictum notavi. Non quia hoc falsum esse confirmo, sed quia nec verum esse comprehendo quod sit animal mundus. Hoc sane inconcusse retinendum esse non dubito, Deum nobis non esse istum mundum, sive anima eius ulla, sive nulla sit.* Non tantum autem memoratis libris, sed etiam eo, quem *De Vera Religione* inscripsit, eamdem sententiam insinuaverat, mundi animam quamdam esse subindicans, quare & iste eadem censura castigatur. Heinc est, quod *Severinus Boetius Lib. III. De Consolat. Philos.* mundum anima esse praeditum adseverat; atque isthuc ipsum non ita pridem *Hieron. Vitalius*, e Clericorum Regularium familia Sacerdos, variis multiplicibusque rationibus ostendere adgressus est.

Nec unquam, quod sciam, haec sententia ab Ecclesia reprobata est, aut erroris divinis literis adversantis, vel post Augustini tempora, revicta. Nam nec Astra, & Lunam, & Solem, qui mente exornari adserebant, Synhodus Constantinopolitana II. condemnavit in *Origene*, quamquam *Iustinianus* Augustus Epistola ad Mennam Constanti-

nopoleos Patriarcham in illum ob hoc ipſum acerrime invectus eſt: quam Epiſtolam *Vigilio* Romano Pontifici probatam fuiſſe *Liberatus cap* XXIII. auctor eſt. Ceterum quum *Iuſtinianus* in Epiſtola, quam ad Synhodum Conſtantinopolitanam dedit, non efflagitet ut *Origenes* cum aſſeclis condemnetur niſi ob errores, quos *Expoſitio*, quam contra tria Capitula ſubiicit, continet, & in quibus de opinione, quae aſtra animata eſſe cenſet, nulla mentio eſt: & inſuper memorata Synhodus *Can. XI.* ſimul omnes devoveat haereticos illos, *Arium*, *Eunomium*, *Macedonium*, *Apollinarium*, *Neſtorium*, *Eutychen*, *&* *Origenem* μετὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν συγγραμμάτων: non videtur ea, quam diximus, de cauſſa *Origenes* condemnatus fuiſſe, ſed ob falſam tantum doctrinam, quae praedictorum haereticorum placitis concinere & ſuffragari, vel Eccleſiaſticis dogmatis adverſari exiſtimata eſt. Quin & *Photius* de Origenis, & Didymi & Evagrii eius aſſeclarum damnatione agens, quum praeter eos qui divinitatem reſpiciunt, quoſdam alios ipſius errores recenſeat, nullam de anima ſphaeris & ſideribus ab eo adſerta mentionem facit. Hac quidem ſuper re coniecturis innixi diſſeruimus, nam acta laudatae Synhodi, quibus Origenis reprobatio continetur, fuiſſe ab Origeniſtis reciſa ac detruncata ſunt viri docti qui adfirment. Si autem *Nicephori Lib. XVII. cap.* XXVII. fidem ſequi lubet, ut *Chriſt. Lupus* facit, & canonem, qui aſtra mente exornari negat contra Origenem, V. Synhodo adprobatum confirmatumque fuiſſe exiſtimandum eſt, id non alia de cauſſa contigiſſe videtur, quam quia *Origenes* adſeverabat ſidera quoque olim a ſervitute corruptionis in libertatem filiorum Dei vindicatum iri, ut ſcribit *Hieronymus Epiſt. LXI. contra Iohannem Hieroſolymit.* quare in ea ſententia hic tantum error damnatus intelligitur.

Et quidem non videtur veroſimile Eccleſiam improbaſſe dogma, quod quibuſdam clariſſimis Eccleſiae Scriptoribus adriſerat, ut, praeter *Origenem Lib. I.* περὶ ἀρχῶν, *Hieronymo in Commentariis in Eccleſiaſten*, *Fauſto Regienſi* in libello, quo nihil praeter Deum incorporeum eſſe contendit, & *Severino Boetio De Conſolat. Phil. Lib. III.* & quod ſacris oraculis

culis repugnare manifeste non deprehenditur: quare magnus *Augustinus* ancipitem se in hoc perpetuum traduxit, ut videre est *Enchiridii cap.* LVI. *Lib. XIII. De Civit. Dei cap.* XVI. *Lib. II. De Genes. ad literam cap. ultimo, & Adversus Origen. ad Orosium cap.* XI. Immo praestantissimus *Thomas I. I. Quaest. LXX. Art.* III. scribit & animadvertit dissentientes hac super re Philosophos verbis tantum discrepare, re tamen convenire; quum nemo fere Christianorum Sapientum, animis coelestes orbes regi ac moveri diffiteatur. De modo enim ac ratione tantum, qua illi ab animis pendeant, & certis conversionibus agitentur, quaestiones controversiaeque excitantur. Eius verba sunt, quae sequuntur: *Sic igitur patet, quod corpora coelestia non sunt animata eo modo quo plantae & animalia, sed aequivoce. Vnde inter ponentes ea animata, & ponentes ea inanimata, pauca vel nulla differentia invenitur in re, sed in voce tantum.* Non absimilia habet *II. contra Gentes cap.* LXX. Et placitum, quod animas sideribus tribuit, Catholico dogmati non repugnare adgnoscunt etiam *Scotus II. Dist. XIV. Quaest. I. Pet. Aureolus in II. Sent. Dist. XIV. Quaest. II. artic.* II. *H. Norisius Vindic. Augustin. cap.* IV. §. II. Quaeri solet ab Eruditis an veteribus quoque Ebraeis astra esse animata visum fuerit. *Origenes* adfirmat *Lib. De Prece* §. XXIV. at id difficile est sacrarum literarum auctoritate demonstrare. *Philo* quidem Iudaeus *Lib. I. De Monarchia* Stellas anima & mente praeditas censuit, sed Platonissare forte videatur. Eiusmodi tamen consultum apud Chaldaeos erat, ut *Stanleius* etiam *Lib. I. Hist. Philos. Oriental. Sect. II. cap.* XVII. notabat. Apud Arabas quoque, ut conligitur ex *cap.* XV. *Iobi vers.* 15. *& Augustino Lib. ad Oros. contra Priscill. & Origen.* Et *καθόλου* omnes in ea opinione erant, qui stellas Deos esse putabant, & divinis honoribus prosequebantur.

CAPUT VIII.

Platonem non omnia literis mandaviſſe: eius item ſcripta quaedam intercidiſſe.

SEd ut ad propoſitum revertamur, certum exploratumque eſt antiquis Eccleſiae Patribus viſam eſſe mundi animam, quae a Platone aliiſque inferebatur, tertiae Trinitatis perſonae reſpondere poſſe quodammodo, ut *Iuſtino*, *Clementi Alexandrino*, *Euſebio*, & inter ceteros *Gregorio* Nazianzeno, qui *Oratione XXXVII.* de Spiritu Sancto agens ita ſcribit: Ἑλλήνων δὲ οἱ θεολογικώτεροι καὶ μᾶλλον ἡμῖν προσεγγίσαντες, ἐφαντάσθησαν μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκοῖ, περὶ δὲ τὴν κλῆσιν διηνέχθησαν, νοῦν τοῦ παντὸς, καὶ τὸν θύραθεν νοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύσαντες. *Qui autem apud Ethnicos Theologiae laude magis excelluerunt, propiuſque ad nos acceſſerunt, per imaginem quamdam, meo quidem iudicio, conceperunt, tametſi in nomine diſſenſerint, univerſitatis nempe mentem, & extrinſecam mentem, aliiſque id genus nominibus eum adpellantes.* Verum non adeo nomina inter ſe diſtant, ut facile convenire non poſſint.

Adde quod *Plotinus* duas mundi animas inducit, unam quidem, quae eſt ὑπερκόσμιος, quam & ſummo Deo conſubſtantialem dicit, adeoque aeternam, & prope per omnia Sancto Spiritui reſpondentem; alteram vero ἐγκόσμιον. Sed hanc eſſe Platonis ſententiam negat *Clericus*, fidemque Plotino abrogat, qui certe, opinor, melius Platonica decreta noverat, quam, vir alioquin eruditiſſimus, *Clericus*. At ſex totis ſaeculis *Plotinus* a Platonis aetate diſtat: non poterat igitur Platonis ſententiam exploratiorem habere, quam nos. At nos totis viginti & amplius abſumus: quare pro Plotino temporis praerogativa praeiudicat. At in Platonis dialogis animam ὑπερκόσμιον invenire non eſt. Numquid *Plato* omnia quae ſibi placuerant, literarum monumentis commendavit? Subficit eius epiſtolas ad Dionyſium vel oſcitanter evolviſſe, ut quis primore adſpectu intelligat, quamplurima quae ad divina myſteria pertinent, literis illum mandare noluiſſe, ne cunctis divul-

vulgata vileſcerent, atque oſtentui haberentur. Pythagoreorum in hoc imitator fuit, qui ſilentium arcanorum ſibi cuſtodem elegerant, nec myſteria literis conſignabant, ut videre eſt apud *Iamblichum* in *Vita Pythagorae*.

Sed etſi omnia ſcripſiſſet *Plato*, cuncta ne eius ſcripta aetatem tulerunt? nonne, ut eas praeteream, de quibus *Menagius* dubitat, &, ut videtur, ſine cauſa, epiſtola ad *Seniorem Dionyſium* deſideratur? Nonne aliae eiuſdem epiſtolae interciderunt, ut ex *Archytae* ad Platonem literis, & *Satyro*, & *Laërtio* in *Pythagora*, & *Philolao* conſtat? Nonne quaedam ex Platone citat *Ariſtoteles*, quae hodie apud Platonem non comparent, ut *Iſ. Caſaubonus ad Athenaeum Lib. V. cap.* XVII. obſervavit? Sed ex *ἀγράφων συνουσιῶν* Platonis profecerit Ariſtoteles, ut videtur *Franc. Patricio Tom. III. Diſcuſs. Peripat. Lib. IV* res eodem recidit. *Platonis* quoque inventa Geometrica in eius dialogis fruſtra quaeſieris: & tamen plurima fuiſſe liquet, ut vel *Theonis* Smyrnaei libros evolventi ſtatim elucet. Terram circa Solem moveri ex Pythagoreorum ſententia Plato iam ſenex adſeruit, ut ſcribit *Plutarchus* in *Numa*, & in *Quaeſtionibus Platonicis* ex Theophraſto *Quaeſt. VII.* quod quidem in eius, qui ſuperſunt, libris haud facile fuerit reperire: quamquam id a Platone in *Timaeo* dici, ſed paulo obſcurius, arbitrati ſunt quidam, ut ait *Cicero* in *Lucullo*. *Theophraſtus* tamen apud Plutarchum loco citato diſerte ait Platonem iam natu grandem poenitentia fuiſſe ductum, quod terram in medio univerſi, non ſuo loco conlocaviſſet.

At ſi multa docuit *Plato*, quae ſcripta certe non reliquit, nonne ex eorum, qui eius praelectionibus & conloquiis interfuere, traditione quis potuit illa cognoſcere? Quot libros ſcripſit Ariſtoteles praeter eos, quos habemus, qui omnes interciderunt? Subficit legiſſe eorum catalogum apud *Laërtium*, vel potius apud *Ioh. Albertum Fabricium* in ſua *Bibliotheca Graeca*. Quot Speuſippus? quot Xenocrates? In quibus omnibus multa Platonis conſulta referri poterant, quae nos, voluminibus illis deperditis, prorſus ignoramus. At omnia haec *Platonis*, & Auctorum, quos memoravimus, ſcripta Plotini temporibus integra atque inviolata forte circumfereban-

rebantur, quum nondum Barbarae gentes oras regionesque Europae cultissimas vastassent, & omnia ferro flammisque delevissent.

Sed quorsum hae orationis ambages? si probe & diligenter Platonis dialogi evolvantur, Plotini sententiam in iis exstare atque eminere deprehendetur. *Libro* enim *X. De Legibus* praestantissimus ille Philosophus docet non pauciores quam duas animas in Mundo statui debere, unam beneficam, contrariam alteram. Et illam quidem intellectu usam motuum & conversionum, quae semper similes sunt, & eodem modo se habent, esse caussam, quam & optimam dicit; hanc vero eorum motuum, qui temere & sine ordine fiunt: illam ideo omni virtute refertam coelestibus motionibus praeesse; hanc aliis. Id animadvertit etiam *Plutarchus De Iside & Osiride*, & faciunt quae habet *Porphyrius De Nympharum Antro*. Πίθου νοουμένης, inquit, καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν Γοργίᾳ τῆς ψυχῆς. καὶ τῆς μὲν καλοεργέτιδος, τῆς δὲ κακοεργέτιδος· καὶ τῆς μὲν λογικῆς, τῆς δ' ἀλόγου. *Sed & apud Platonem in Gorgia per dolium anima intelligitur: quarum alia benefica, alia maligna: alia rationalis, alia vero rationis est expers*: quare non video cur *Plotinus* optimam illam animam adpellare non potuerit *supermundanam*, utpote quae turbulento mundo, & humilibus infimisque rebus minime praesit, & Deo sit consubstantialis. Certe hae sunt caussae cur aliquid *supramundanum* adpelletur, ut videre est apud *Proclum* citatum a *Simplicio*, & descriptum a *Stanleio Lib. I. Philos. Oriental. Sect. II. cap.* XI. Illam autem animam esse Deo consubstantialem explicate ac perspicue ex Platonis sententia docet etiam *Plutarchus* in *Quaestion. Platonicis Quaest. I. Anima autem*, inquit, *mentis, rationis, concentusque particeps, non opus modo, sed & pars Dei est, neque ab ipso facta, sed de ipso, & ex ipso exstitit*. Ἡ δὲ ψυχὴ, νοῦ μετασχοῦσα καὶ λογισμοῦ καὶ ἁρμονίας, οὐκ ἔργον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος, οὐδ' ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονεν. Quare paulo ante dixerat Deum magnam suae divinitatis partem mundo inseruisse, de mundo enim loquens ait: ἀλλ' ἔστιν αὐτῷ μοῖρα πολλὴ ζωότητος καὶ θεότητος, ἣν ὁ Θεὸς ἐγκατέσπειρεν ἀφ' ἑαυτοῦ τῇ ὕλῃ καὶ κατέμιξεν. Et ut Platonis sententia probe intel-

telligatur, animadvertendum est ideo ab eo in legibus animam quamdam inordinatam dici, & maleficam, quod animae nomine significet vim quamdam mentis expertem, quae incompositam, aestuantem, & informem rerum omnium materiam temere & inordinate moveret atque agitaret, ut solerter observat laudatus *Plutarchus Quaest. Platon. III. & Lib. De Procreatione Animi*. Illam autem Deus, quum mundum fabricaturus esset, mente, & ratione, & harmonia exornavit. Et haec quidem mens & ratio, anima illa esse videtur Deo, secundum Platonicos, consubstantialis.

C A P V T IX.

Clementis Alexandrini quaedam exponuntur.

ISthuc autem ipsum quod *Plotinus* docet, ut id obiter notem, mihi in memoriam revocat *Photii* monumentum *Cod. CIX.* ubi refert *Clementem* Alexandrinum in *Libris* ὑποτυπώσεων duas Dei *Rationes* seu *Sermones* induxisse, eosque impares, quorum alter minor, atque deterioris conditionis, naturam humanam adsumserit. Verba *Photii* sunt: λέγουσι τε τοῦ πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται, ὧν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον, φησὶ γάρ· λέγεται μὲν καὶ ὁ υἱὸς λόγος ὁμωνύμως τῷ πατρικῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐστι ὁ σὰρξ γενόμενος, οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος λόγος, ἡ δύναμίς τις τοῦ Θεοῦ οἷον ἀπόῤῥοια τοῦ λόγου αὐτοῦ, νοῦς γενόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας διαπεφοίτηκε. Hoc est: *Duas autem esse rationes Patris absurde differentem eum deprehendere est, quarum minorem vult hominibus conspicuam esse factam. imo ne hanc quidem, ait enim: Dicitur & Filius ratio ambigue cum paterna Ratione, sed haec non est caro facta. Non enim paterna ratio, sed potentia quaedam Dei, quasi effluvium rationis eius mens facta, hominum corda pervasit.* Haec ille. Sed vel Clementem *Photius* non intellexit, vel manifeste calumniatur. Mentem certe Clementis adsequutus esse videtur *Ioh. Clericus*, qui *Epistola I num.* VII. castigata Photii censura recte docet, agere Clementem de λόγῳ triplici modo sumto, aut pro Dei perfectione & proprietate, aut pro Dei

Dei filio, aut pro mente ipſa humana, quae animos pervaſit, & corporibus iuncta, caro facta dicitur. Quod mirum non cogitaſſe etiam Vindeſorienſem Canonicum *Guil. Caveum* in *Vita Clementis*, ſed aliam viam eum defendendi, & quidem difficiliorem iniiſſe. Pertendit enim Photium ſequutum eſſe fidem codicum ab Haereticis depravatorum, nam nec Photius ipſe repugnat; quod & *Baronio*, *Natali Alexandro*, *Tillemontio*, *Nourrio* omnium maxime adridet.

C A P V T X.

Plato, *& alii Graeci Scriptores multa ab aliis ſubripuere, neve id profeſſi ſunt.*

VErum ad noſtram controverſiam quod adtinet, urget iterum *Clericus*, aitque: Si Plato, ſi Pythagoras, aliive a Iudaeis aliquid accepere, cur id ingenue non profitentur, ſed ſermones illos, quibus de iis, quae ex Ebraeis derivata eſſe creduntur, agunt, vel ſibi tantum, vel aliis prorſus adtribuunt? Ecce *Timaeus* Locrus ſic librum ſuum *περὶ τᾶς ψυχᾶς καὶ κόσμου φύσιος* incipit: Τίμαιος ὁ λοκρὸς τάδε ἔφα. *Timaeus Locrus haec dixit*. *Plato* quoque Timaeum tamquam ſua loquentem inducit, & paſſim Interloquutores ſuos Graecos habet, nihil autem unquam Iudaeis acceptum fert.

Sed quam languida & frigidiuſcula haec ſint, quis tam obtuſi pectoris ut non videat? Primum enim animadvertendum eſt moris fuiſſe antiquis, praefixo ſuo ipſis exordiis nomine, libros auſpicari. Huiuſmodi initio *Herodotus*, & *Thucydides* hiſtorias ſuas contexere adgreſſi ſunt: ſic & *Ocellus* Lucanus libellum ſuum, qui tamen videtur ὑποβολιμαῖος, exorditur: ſic *Alcmaeon* Crotoniates apud Laërtium ad ſcribendum adgreditur: Ἀλκμαίων κροτωνιάτης τάδε ἔλεξε, Περίθου υἱὸς, Βροντίνῳ, καὶ Λέοντι. καὶ Βαθύλλῳ. *Alcmaeon Crotoniates haec ait, Perithi F. Brontino, & Leoni, & Bathyllo*. Et, ut ad antiquiores adſcendam, omnia fere Iudaeorum Prophetarum volumina tale principium praeſeferunt. Id autem non tam ſignificat ea omnia, quae libris continentur, eſſe a Scriptore ipſo exco-

cogitata & inventa, quam literarum monumentis commendata. Quis enim sibi persuadeat nulli alii debuisse Pythagoricos pleraque eorum, quae scripta reliquerunt? Profecto quae de primo Deo, & Mente vel Idea commentati sunt, Aegyptiis saltem vel Chaldaeis debebant, quorum ea fuit Theologia, ut iam tempestive demonstratum est, quod *Clericus* ipse non diffitetur.

Quam multa autem ab aliis clam Philosophi, aliique Graeci Scriptores subripuerint, & sibi subrepta vindicaverint, quicumque cognoscere expetit, audiat *Porphyrium*, qui *De Erudito Auditu* scribens id apud *Eusebium* Caesariensem *Lib. X. Praepar. Evang. cap.* I. late & luculenter ostendit. Τὰ πλατώνεια, inquit, ἑστιῶν ἡμᾶς Λογγῖνος Ἀθήνησι κέκληκεν ἄλλους τε πολλοὺς καὶ Νικαγόραν τὸν σοφιστὴν, καὶ Μαιάρχν, Ἀπολλωνιόντε τὸν γραμματικὸν, καὶ Δημήτριον τὸν γεωμέτρην. Προσήνηντε τὸν περιπατητικὸν, καὶ τὸν στωικὸν Καλλιέτην. Μεθ' ὧν ἕβδομος αὐτὸς κατακλινθεὶς, τοῦ δείπνου προκόπτοντος καί τινος ζητήσεως περὶ Ἐφόρου ἐν τοῖς ἄλλοις γενομένης· ἀκούσωμεν, ἔφη, τίς ὁ περὶ Ἐφόρου θόρυβος. ἦσαν δὲ οἱ ζητοῦντες Καΰστριόστε, καὶ Μάξιμος· ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ Θεοπόμπου προὐτίθει· ὁ δὲ Καΰστριος κλέπτην ἀπεκάλει καὶ τί γὰρ Ἐφόρου ἴδιον, ἔφη, ἐκ τῶν Δαιμάχου, καὶ Καλλισθένους, καὶ Ἀναξιμένους αὐταῖς λέξεσιν, ἔστιν ὅτε, τρισχιλίους ὅλους μετατιθέντος στίχους; πρὸς ὃν ὁ γραμματικὸς Ἀπολλώνιος, ἔφη· οὐ γὰρ ἔγνως. ὅτι καὶ τὸν Θεόπομπον, ὃν συ προτιμᾷς κατείληφε τοῦτο τὸ πάθος ἐν μὲν τῇ ἑνδεκάτῃ τῶν περὶ Φιλίππου, ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους Ἀρειοπαγιτικοῦ μεταγράψαντα αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐκεῖνα, ὅτι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν οὐδὲν αὐτὸ κάθ' αὐτὸ παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ ἑξῆς. Et mox: Κἀγὼ, φήσιν ὁ Νικαγόρας, τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐντυγχάνων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ξενόφωντος πολλὰ τοῦ Ξενόφωντος αὐτὸν μετατιθέντα κατείληφα, καὶ τὸ δεινὸν, ὅτι ἐπὶ τὸ χεῖρον. Et ex intervallo: ταῦτ' εἰπόντος τοῦ Νικαγόρου, ὁ Ἀπολλώνιος καὶ τί θαυμάζομεν, ἔφη, εἰ Θεοπόμπου καὶ Ἐφόρου τὸ τῆς κλοπῆς πάθος ἥψατο, ἀργοτέρων ὄντως ἀνδρῶν; ὅπουγε καὶ Μένανδρ.ς τὸ τῆς ἀρρωστίας ταύτης ἐπλήσθη. ὃν ἠρέμα μὲν ἔλεγξε, διὰ τὸ ἄγαν αὐτὸν φιλεῖν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς ἐν ταῖς παραλλήλοις αὐτοῦ τε καὶ ἀφ' ὧν ἔκλεψεν ἐκλογαῖς. Λατῖνος δὲ ἐξ βιβλίοις ἃ ἐπιγραψε περὶ τῶν οὐκ ἰδίων Μενάνδρου, τὸ πλῆθος αὐτοῦ τῶν κλοπῶν ἐξέφηνε. Καθάπερ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Φιλόστρατος, περὶ τῆς τοῦ Σοφοκλέους κλοπῆς πραγματείαν κατεβάλετο· Κεκίλιος

δὲ,

δὲ, ὥς τι μέγα πεφωρακὼς, ὅλον δρᾶμα ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος Ἀντιφάνους, τὸν Οἰωνιστὴν, μεταγράψαι φησὶ τὸν Μένανδρον εἰς τὸν Δεισιδαίμονα. ἐπεὶ δὲ τοὺς κλέπτας ἔδοξεν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὑμῖν φησὶν, εἰς τὸ μέσον ἀγαγεῖν, μηνύω καὐτὸς Ὑπερίδην τὸν καλὸν, πολλὰ παρὰ Δημοσθένους κεκλοφότα ἔν τε τῷ πρὸς Διώνδαν λόγῳ. κἂν τ[.] περὶ τῶν Εὐβούλου δωρεῶν· καὶ ὅτι μὲν ὁ ἕτερος παρὰ τοῦ ἑτέρου μετέθηκε, πρόδηλον. Et mox: καὶ τί ὑμῖν λέγω ὡς τὰ βαρβαρικὰ νόμιμα Ἑλλανίκου ἐκ τῶν Ἡροδότου καὶ Δαμάσου συνῆκται; ἢ ὡς Ἡρόδοτος ἐν τῇ δευτέρᾳ. πολλὰ Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου κατὰ λέξιν μετήνεγκεν ἐκ τῆς περιηγήσεως, βραχέα παραποιήσας, τὰ τοῦ φοίνικος ὀρνέου, καὶ περὶ τοῦ ποταμίου ἵππου καὶ τῆς θήρας τῶν κροκοδείλων; ἢ ὡς τὰ περὶ βασάνων εἰρημένα παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ περὶ τοῦ Κύλωνος κλήρου, καὶ παρ' Ἰσοκράτει ἐν τῷ τραπεζιτικῷ κεῖται, καὶ παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατ' Ὀνήτορος ἐξούλης, σχεδὸν διὰ τῶν αὐτῶν εἴρηται; εἰ ὡς Δείναρχος ἐν τῷ πρώτῳ κατὰ Κλεομέδοντος αἰκίας, πολλὰ μετενήνοχεν αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐκ τοῦ Δημοσθένους κατὰ Κόνωνος αἰκίας; Deinde recensitis *Simonidis*, *Euripidis*, *Theodectis*, & *Antimachi* poëtarum furtis, subdit: Ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς κλοπῆς ἄλλους αἰτιώμενος, κλέπτης ἁλῶ, τοὺς πραγματευσαμένους τὰ περὶ τούτων μηνύσω. Λυσιμάχου μέν ἐστι δύο, περὶ τῆς Ἐφόρου κλοπῆς. Ἀλκαῖος δὲ ὁ τῶν λοιδορῶν ἰάμβων, καὶ ἐπιγραμμάτων ποιητὴς, παρῴδηκε τὰς Ἐφόρου κλοπὰς ἐξελέγχων. Πολίωνος δὲ ἐπιστολὴ πρὸς Σωτηρίδαν, περὶ τῆς Κτησίου κλοπῆς. τοῦ δ' αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς Ἡροδότου κλοπῆς ἐστι βιβλίον, καὶ ἐν ἐπιγραφομένῳ, Ἰχνευταὶ, πολλὰ περὶ Θεοπόμπου λέγεται. Ἀρητάδου τέ ἐστι περὶ συνεμπτώσεως πραγματεία, ἐξ ἧς, τοιαῦτα πολλά ἐστι γνῶναι Et paulo post: Καὶ ὁ Προσήνης, τοὺς μὲν ἄλλους, ἔφη, κλέπτας ἐφωράσατε· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἱερὸς Πλάτων, οὗ τὴν ἐπώνυμον ἑορτὴν σήμερον πανηγυρίζομεν, πολλοῖς καταχρῆται τῶν πρὸ αὐτοῦ. αἰδοῦμαι γὰρ τῷ τῆς κλοπῆς ὀνόματι ἐπὶ τούτου χρῆσθαι, οὐκέτι κατειλήφατε. Τί λέγεις; (ἔφη ὁ Καλλιέτης) οὐ λέγω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν τῷ λόγῳ παρέχω. σπάνια δὲ τὰ τῶν πρὸ τοῦ Πλάτωνος γεγονότων βιβλία. ἐπεὶ ἴσως πλείους ἄν τις ἐφώρασε τοῦ φιλοσόφου κλοπάς. ἐγὼ δὲ οὖν τισὶ κατὰ τυχὴν ἐμπέπτωκα. Πρωταγόρου γὰρ τὸν περὶ τοῦ ὄντος ἀναγινώσκων πρὸς τοὺς ἓν τὸ ὂν εἰσάγοντας, τοιαύταις αὐτὸν εὑρίσκω χρώμενον ἀπαντήσεσιν Hoc est. *Athenis ad celebrandam Platonis memoriam convivio nos Longinus exceperat; interque complures alios Nicagoram Sophistam, Maeoram, Apollonium Grammaticum, Demetrium Geometram, Prosenen Peripateticum, & Callietem*

Stoi-

Stoicum invitarat. Quibuscum septimus ipse adcumbebat: qui fervente iam convivio, motaque inter alios de Ephoro quaestione, audiamus, inquit, de Ephoro quid turbarum excitetur. Contendebant Caystrius, & Maximus: Ephorum quippe ipsi etiam Theopompo Maximus anteponebat; eumdem Caystrius plagiarium vocabat. Quid enim, inquiebat, Ephori singulare ac proprium est, qui ex Daimachi, Callisthenis, & Anaximenis operibus tria nonnunquam ipsa versuum millia totidem verbis in sua transtulerit? Cui Apollonius Grammaticus, Enimvero nescis, inquit, Theopompum illum, quem ei praeferre gestis, eodem quoque morbo laborare, qui libro de Philippi rebus undecimo, ex Isocratis Areopagitica locum illum ad verbum transcripserit, Boni malique nihil per sese hominibus evenire, & quae sequuntur. Et mox: *Ego vero, excepit Nicagoras, in eorum quae cum ipse, tum Xenophon de rebus Graecorum memoriae prodidit, lectione versans eum etiam ex Xenophonte permulta suam in historiam traduxisse deprehendi: quodque gravius est, deteriora fecisse.* Et ex intervallo: *Quibus a Nicagora dictis, quorsum vero miremur, inquit Apollonius, Ephorum ac Theopompum hoc plagii vitio laborasse, inertes sane ac somnolentos homines, quum ipsum quoque Menandrum lues ista pervaserit? Quem Aristophanes Grammaticus, quod eum nimium amaret, in excerptis illis, quibus ipsum cum aliis, unde furatus est, componit, nonnisi leviter blandeque perstringit. At vero Latinus sex omnino libris, quos de scriptis haud Menandri propriis edidit, furtorum eius multitudinem patefecit: quemadmodum Philostratus Alexandrinus de Sophoclis Poëtae furtis iustum confecit opus. Imo Cecilius quasi magnum aliquid deprehenderit, fabulam Antiphanis, quam Augurem inscripserat, a Menandro totam a capite ad calcem in Superstitiosum suum transcriptam esse testatur. Et quoniam, inquit, nescio quo pacto, fures semel prodere visum est, boni etiam Hyperidis nomen ecce defero; is enim quum adversus Diondam scriberet in ea, quam de Eubuli donationibus reliquit, oratione ex Demosthene multa quoque furatus est. Enimvero alterutrum saepe alterius plagiarium fuisse constat &c.* Et deinceps: *Quid adtinet, inquit, dicere aut Hellanici de Moribus Barbarorum opus ex Herodoti Damasique scriptis esse conflatum?*

aut

aut Herodotum in ſecundo ex hiſtorica Hecataei Mileſii narratione quamplurima verbis totidem exſcripſiſſe? pauca quaedam leviter ementitum, cuiuſmodi ſunt quae de Phoenice ave, deque fluviatili equo, & crocodilorum venatione commemorat: aut quae de quaeſtionibus in ea de Cylonis haereditate diſputat Iſaeus, eadem apud Iſocratem in Trapezitica reperiri? Imo Demoſthenem etiam in ea, quam adverſus Onetorem Vnde vi, habuit, oratione, eadem prope ſententia diſſerere? Aut Dinarchum in primam adverſus Cleomedontem plagarum ab ſe poſtulatum multa ex Demoſthenis in Cononem ſimilis iniuriae reum oratione verbis ipſiſſimis tranſtuliſſe? Et poſt quaedam: *At enim vero ne dum furti alios inſimulo, furti crimen ſubeam ipſe quoque, qui nam furta iſta patefecerint indicabo. Lyſimachi exſtant de furtis Ephori libri duo. Eadem Alcaeus contumelioſorum Iamborum Epigrammatumque ſcriptor faceto carminis genere coarguit. Polionis ad Soterindam epiſtolam de Cteſiae, itemque librum de Herodoti furtis habemus. In eo ſimiliter, cui titulus eſt, Indagatores, de Theopompo multa leguntur. Exſtat etiam Aretadis de fortuita convenientia opus aliquod, unde huiuſcemodi pleraque haurire liceat.* Et mox: *Plagiarios, inquit Proſenes, alios prodidiſtis. At Platonem illum divinum, cuius e nomine feſtum hunc diem celebramus, eorum ſcriptis qui ante ſe vixerunt permultis abuti [furem enim talem virum adpellare non audeo] veſtrum adhuc nemo deprehendit. Quid tu ais? inquit Callietes: ille autem, Enimvero non tantum aio, ſed etiam verbis reipſa fidem adiungo. Libri quidem eorum, qui aetate Platonem anteceſſerint, exſtant ſane perpauci, quorum ſi copia foret, plura fortaſſis huius Philoſophi furta deprehenſa forent. Caſu vero mihi obcurrere nonnulla. Quum enim Protagorae librum de Ente perlegerem, his illum ego rationibus eos, qui Ens dumtaxat unum eſſe voluns refellere comperi &c.*

Et quidem Platonis Rempublicam fere totam in Protagorae Ἀντιλογικοῖς inveniri idonei auctores ſunt *Ariſtoxenus* & *Phavorinus Lib. II.* παντοδαπῆς ἱστορίας. *Theopompus* inſuper Chius ἐν τῷ κατὰ τῆς Πλάτωνος διατριβῆς generatim ſcribit, plures quidem Platonis dialogos alienos eſſe, ex Ariſtippi conloquiis & diſſertationibus ſubreptos; quoſdam ex Antiſthenis con-

greſſu

gressu & confabulatione; nonnullos etiam ex Brysonis Heracleotae dialogis coagmentatos, ut videre est apud *Athenaeum Lib. XI. cap.* xv. Et tamen id ingenue *Plato* non profitetur; qui insuper, quum tam multa ex Comico Epicharmo furatus fuerit, ut ostendit *Alcimus* apud *Laërtium*, & *Hesychium*, nunquam tamen id vel aliquantisper insinuat. Vt autem & de quibusdam aliis antiquis Scriptoribus aliquid dicatur, *Democritus* Anaxagoram furti accusavit, dixitque ea, quae de Sole & Luna, & mundi generatione, & Mente scriptis mandaverat, sententias antiquas fuisse, ut *Diogenes Laërtius* memoriae prodidit. *Empedocles* etiam in cuiusdam orationis Pythagoricae furto deprehensus est. *Aeschines* Socraticus ab Aristippo plagiarius audiit, quod Socratis dialogos pro suis ingerens, ex eis lucrum faceret, quod & *Menedemus* apud *Laërtium* illi exprobrat. Timosthenis decem de Insulis libros, quos postea & in Epitomen unius libri redegerat, *Eratosthenes* Cyrenensis, Beta literatorum sui aevi, transcripserat, ne prooemio quidem Auctori suo relicto, quod *Marciano Heracleotae* notatum est. *Eudorus* vero & *Aristo*, ut apud *Strabonem Lib. XVII.* videre est, de Nilo ambo commentarium emiserant, adeo per omnia sententiis verbisque comparem atque consimilem, ut alter alterius partum sibi subposuisse, verissime dici posset, uter vero ab altero accepisset, statui non posset. Sic dubitarunt antiqui Critici de Luciani Asino, & de Lucii Patrensis Metamorphoseon libris uter alterum compilasset, ut tradit in *Bibliotheca* eruditissimus *Photius*. Sed de mutuis Graecorum furtis videndus est πολυμαθέςατος *Clemens VI.* eorum librorum, quos ςρωματέας inscripsit, & interim audiendus *Salmasius Prolegom. in Solinum* ita dissertans: *Licentiam hanc furtorum saepe miratus sum, quantopere sibi permiserint ex veteribus tam Graeci quam Latini Scriptores, ut etiam aliena opera tota transcribere soliti sint, ac sine ulla immutatione pro suis edere. Nec e plebe tantum, & ex trivio Auctores, sed etiam, quos fama nobis celebres transmisit, quosque in ore habuit ac manibus antiquitas, huic crimini fuisse obnoxios video, & indignor. De quo & Plinius olim conquestus est in Praefatione sua.* Scito, *inquit*, conferentem Auctores me deprehendisse

 a iu-

a iuratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos, non illa Virgiliana virtute ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur &c. Haec ille.

Verum, etsi haec omnia certa & indubitata sint, tamen licet minus subsisterent, mirari non debemus quod *Plato* nihil unquam Iudaeis acceptum referat: non enim adseveramus, tamquam ratum perspectumque sit, *Platonem* aut Scripturas Iudaicas legisse, aut cum Iudaeis congressum & conloquutum fuisse. Sed illud unum adfirmamus, quaedam Iudaeorum placita ad eum usque pervenire potuisse, sive ea ex illorum literis, & conversatione deducendo, sive illa accipiendo ab Ethnicis aliis, ad quos quibuscumque traditionum tramitibus qualiscumque eiusmodi doctrinae notitia defluxerit. Quare *Plato* & Iudaicam potuit sapientiam ingerere, & eam esse Iudaicam ignorare: atque ita nihil nationi illi acceptum ferre. Quae quidem dicta sint, non ut quae toto huius operis decursu disseruimus, labefactare, aut extenuare velimus; sed ut obpugnanti Adversario, quando haec nobis contraria esse non deprehenduntur, omnimodis obcurramus.

CAPUT XI.

De Platonicorum Dialogorum Interloquutoribus.

FAlsum autem est a *Platone* Timaeum induci tamquam sua dicentem, non ab aliis accepta: nam apud eumdem *Timaeus* adfirmat se, quae dicit, viris antiquissimis aliquando debere. De Daemonum enim ortu acturus, *Priscis*, inquit, *viris hac in re credendum est, qui Dîs geniti, ut ipsi dicebant, parentes suos optime noverant*. Πιςέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δέ που τοὺς αὐτῶν προγόνους εἰδόσιν. Diis genitorum autem nomine, priscos Theologos intelligit, ut notat *Proclus* in *Theolog. L. I. cap.* v.

Ex Platonis autem Interloquutoribus quidquam conligere velle, plane ridiculum est. Non enim ratione ducitur *Plato* in

to in Interloquutorum delectu, sed temere prorsus & inconsiderate eos producit: eaque viris adfingit, quae vel nunquam animo versaverant, sed ipse ab aliis accepta illis tribuit. Ideo *Socrates*, audito Platonis Lyside, exclamasse fertur: Ἡράκλεις, ὡς πολλά μου καταψεύδεται ὁ νεανίσκος. *Divum fidem, quam multa de me mentitur hic adolescens!* Quare & alias Platoni dixit, ut est apud *Athenaeum Lib. XI. cap.* xv. δοκῶ οὖν σε πλάτων πολλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς ψεύδεσθαι κεφαλῆς· *Itaque hoc Plato fore prospicio, ut multa de capite meo tu mentiaris.* Et quidem *Xenophon* in Epistola ad Aeschinem diserte negat Socratem unquam de coelo, caussisque naturalibus disseruisse, neque de aliis disciplinis, quae μαθημάτων nomine Graecis veniunt: quae tamen omnia *Plato* facit a Socrate fuisse disputata, quo forte respiciebat *Xenophon* eum latenter perstringens, quod & *Agellio* observatum est. Huius tamen rei rationem adfert *Augustinus Lib. VIII. De Civit. Dei cap.* iv. *Et quia magistrum,* inquit, *Socratem singulariter diligebat, eum loquentem fere in omnibus sermonibus suis faciens, etiam illa, quae vel ab aliis didicerat, vel ipse quanta potuerat intelligentia viderat cum illius lepore, & moralibus disputationibus temperavit.* Perhibent etiam *Gorgiam*, ut est apud *Athenaeum* libro laudato, quum Platonis dialogum legisset, iis dixisse, qui aderant, nihil eiusmodi se vel audivisse a Platone, vel apud Platonem loquutum unquam fuisse. Eadem quoque *Phaedonem* dixisse memorant, quum dialogum, in quo de Anima disputatur, perlegisset. Itaque festive de illo *Timon* cecinit:

Ὡς ἀνέπλαττε Πλάτων πεπλασμένα θαύματα εἰδώς.

Vt Plato fingebat, miracula ficta sequutus.

Non vacat modo Platonis anachronismos in medium adducere, quos & *Athenaeus Lib. V. & Aristides Orat. II. Platon. & Macrobius Lib. I. Saturn. cap. I.* notaverunt, dum Interloquutores quoslibet intrudere quicquam pensi non habet. Recte autem *Cicero*, quod & in Platonis defensionem proferimus, ita Varroni scribit: *Puto fore ut, quum legeris, mirere id nos loquutos esse inter nos, quod nunquam loquuti sumus, sed nosti morem dialogorum.* Iam constat igitur quam floccifacienda sint ea, quae obiicit *Clericus*.

C A P V T XII.

De Veritatis corruptione, & an Christus venturus aliquo modo antiquis Ethnicis innotuerit.

RAtum igitur firmumque esto, quod *Proculus* ipse fassus est, totam de illa Platonis Trinitate θεοπαράδοτον esse θεολογίαν, quod ex Iudaicis oraculis & traditionibus quomodocumque defluxerit. Quod si minus recta est Platonis, aliorumque Ethnicorum sententia, nimium proclive est longinqui temporis intervallo dissipatam per ora hominum veritatem corrumpi atque interpolari, &, ut *Plato* ipse fatetur, multa ἐκ τῶν πάλαι λεχθέντων *ex olim antiquitusque narratis* διὰ χρόνου πλῆθος τὰ μὲν αὐτῶν ἀπέσβηκε, τὰ δὲ διεσπαρμένα εἴρηται χωρὶς ἕκαστα ἀπ' ἀλλήλων. *Longinquitate temporis alia eorum extincta sunt, alia dispersa dicta seiunctim ab aliis*. Sed de his pluria iam a nobis libris superioribus tempestive disputata sunt. Ait insuper *Augustinus Lib. II. De Civit. Dei cap.* VII. *Quidam eorum* [scilicet Philosophorum] *quaedam magna quantum divinitus adiuti sunt, invenerunt: quantum autem humanitus impediti sunt, erraverunt: maxime quum eorum superbiae iuste providentia divina resisteret, ut viam pietatis ab humilitate in superna surgentem etiam illorum comparatione monstraret*.

Quapropter si quis & revelationem aliquam de iis, quae ad Divinitatem pertinent, divinitus Ethnicis factam fuisse opinaretur, cum laudatum *Augustinum*, tum Alexandrinum *Clementem*, *Eusebiumque* Caesariensem adstipulatores haberet. Hipponensis enim Antistes *Lib. XVIII. De Civ. Dei cap.* XLVII. ita scribit: *Divinitus autem fuisse provisum non dubito, ut ex hoc uno* [scilicet, Iobo] *sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum vixerunt, eique placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierosolymam. Quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui divinitus revelatus est unus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui venturus in carne sic antiquis Sanctis praenunciabatur, quemadmodum nobis venisse nun-*

nunciatus est, ut una eademque fides per ipsum omnes in Dei civitatem, Dei domum, Dei templum praedestinatos perducat ad Deum. Quamquam contraria sentit *Chrysost. Homil. XXXVII.* in *Matth.* adfirmans ante Christi adventum Ethnicis morum innocentiam, & unius Dei cultum sine praevia Christi venturi cognitione ad aeternam salutem consequendam subfecisse. At si tutior ac probabilior *Augustini* sententia est, impossibile tamen fuerit aliquem eorum, qui Ethnici fuere & cum Idololatris versati sunt, & coelestibus tandem Hierosolymis recepti, adsignare: nullus enim eorum, qui noti sunt, Sapientum ita vixisse deprehenditur, ut ad Dei Civitatem pertinere potuisse videatur.

Si quis autem dicat, modo de aeterna quorumdam Ethnicorum salute non quaeri, sed an Deus eorum ulli sua mysteria revelaverit, atque ita per adumbratas quasdam coelestium arcanorum notitias Gentilium animos ad Christianam veritatem olim amplectendam dispofuerit, ut Ethnico quidem *Balaamo* fecisse compertum est: *Clementem* certe, ut dixi, & *Eusebium*, & alios fortassis id adseverantes invenerit, quamvis oracula, quae circumferuntur, & Sybillae, & Hystaspes, & Trismegistus recipiendi non sint. Ipse interim ἐπέχω καὶ οὐδὲν ὁρίζω: tantum adfirmare non dubito, nonnisi magnis rationibus subfultos *Clementem* Alexandrinum, *Eusebium*, *Cyrillum* item Alexandrinum, *Claudianum Mamercum*, Patresque alios Ecclesiae quamplurimos, quaedam Divinae Trinitatis lineamenta, & qualemcumque imaginem in Platonis libris inveniri dixisse, quod quidem ex iis, quae huc usque late fuseque disseruimus, liquido iam constitisse arbitramur.

F I N I S.

APPENDIX.

LIB. I. Cap. V. pag. 14. *Protoplaſtus Adamus &c.*] Quum tam multa de primo homine, priuſquam Dei mandatum tranſgrederetur, magnifice a noſtris, ſplendideque dicantur, & nuper in evolvendis MSS. Codicibus Bibliothecae Riccardianae Codicem quemdam Graecum, qui pluteo K. ordine I. habetur, in manus ſumſiſſem, & quatuordecim Michaelis Glycae epiſtolas, quae in aliquibus Codicibus, *Bonav. Vulcanio*, & *Car. Dufreſnio* teſtibus locupletiſſimis, Iohanni Zonarae tribuuntur, inſperato offendiſſem; iſtarum tertiam, in qua tam multa de Adami gloria & amplitudine praedicantur, Latine vertere, & hiſce notis inſerere decrevi, non enim abs re fore arbitratus ſum. Eo autem lubentius iſthuc ipſum, quamquam *αὐτοσχεδιάζων*, perfeci, quod eodem tempore ſpecimen quoddam praebeam editionis Anecdotorum, quam meditor: inſtructiſſima enim Dynaſtarum Riccardiorum Bibliotheca multa eiuſmodi, & omnia quidem egregia ſuppeditabit.

Epiſtolae Michaelis Glycae, quae ſuperſunt, LXIV. numerum non excedunt, ut apud *Petrum Lambecium* in *Bibliotheca Caeſarea* videre eſt *Codicibus Theologic. CLIX. CLX. CCXXXII. CCXXXIII.* & *CCCXXXIII.* Duae priores a *Iacobo Pontano* Latine tantum editae fuere; tres autem Graece a laudato *Bonav. Vulcanio*, decima ſcilicet, tertiadecima, & trigeſimaſecunda, ſed ſub Iohannis Zonarae nomine.

Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου Κυροῦ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΓΛΥΚΑ

Τιμιωτάτῳ Μοναχῷ Κυρῷ

ΜΑΞΙΜΩι ΤΩι ΣΜΕΝΙΩΤΗι

Περὶ τοῦ ὁποῖος ἦν ὁ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς κατά γε δόξαν ὁμοῦ καὶ λαμπρότητα, Λόγος.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐπιζητεῖς, ὁσιώτατε ἄνερ, ὁποίας ἐξέπεσεν διὰ τὴν παράβασιν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δόξης τε καὶ λαμπρότητος, ἡ δεσποτικὴ σε διδάξει φωνὴ κατὰ λέξιν οὕτω λέγουσα· τότε λάμψουσι οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος· ἐντεῦθεν γὰρ, εἴγε προσέχομεν, τὸ ζητούμενον εὑρήσομεν· εἴγε καὶ μᾶλλον ἡ ἁγία γραφὴ δι' ἑτέρων ἕτερα διδάσκει πολλάκις ἡμᾶς· ἐπειδὴ καὶ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην· ἣν, ὡς ὁ Νύσσης φησὶ Γρηγόριος λέγων τάδε, οἱ δίκαιοι λάμψονται τότε κατὰ τὸν ἥλιον. εὔδηλον πάντως ὅτι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κατ' ἀρχὰς οὐσία κατ' οὐδὲν διενήνοχε τῆς ἡλίου λαμπρότητος. ἡ γὰρ ἀνάστασις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασις. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡλικίᾳ μιᾷ, καὶ εἴδει ἑνὶ, καὶ σχήματι τῷ αὐτῷ κατὰ τὸν πρῶτον ἐκεῖνον ἄνθρωπον ἐγερθήσον-

σον-

Sapientissimi & eloquentissimi Domini

MICHAELIS GLYCAE

Ad honorabilem Monachum Dominum

MAXIMVM SMENIOTEN

De gloria & claritate, qua a principio Adamus coruscavit, Oratio.

Si vero & hoc discere expetis, Vir sanctissime, qua gloria scilicet & claritate primus homo per praevaricationem exciderit, vox te dominica docebit, verbis, quae proscrimus, ita dicens: *Tunc fulgebunt iusti sicut Sol*. Hinc enim, si animum intendimus, quod quaeritur, reperiemus: & eo magis, quo saepius aliis per alia, sancta Scriptura nos instruit. Etenim quum, quae speratur, gratia, non sit nisi regressus ad illam primam, propter quam, ut Nyssenus Gregorius ait, iusti tunc aeque ac Sol ipse fulgebunt; manifestum omnino est & humanam ab initio naturam nihil fuisse a Solis splendore diversam. Nam resurrectio nihil est aliud, quam eorum, qui ceciderunt, in integrum restitutio; ob hoc enim ipsum & eadem aetate omnes, eademque specie ac figura iuxta primi illius homi-

nis

nis habitum resurrecturi sunt, ut in Quaestionibus ad Antiochum magnus Athanasius adfirmat. Haec autem ita se habere, & tanto fulgore Adamum illum emicuisse a principio, quantum vox dominica Sanctis illa die fore pronuntiat, ipse dominus noster Iesus Christus in monte Thabore transfiguratus multo manifestius ostendit; quemadmodum & hymnographi illi, & divini cantores, magnus videlicet Cosmas, & Damascenus Iohannes, docebunt te sapienter. Dicunt enim: *Quum Adamo additum a peccato nigrorem expulisses, divina tua luce, Servator, refulsisti: & archetypam illam imaginis illius primi* [scilicet, Adami] *pulcritudinem, qua excidit ille per transgressionem, quoniam plerisque omnibus ignota erat, in teipso mirabiliter demonstrasti. Propterea enim & ineffabili tuae formae mutatione immutatus es, quum velles ea ratione patefacere quali fuisset homo ante peccatum gratia dignatus, eamdemque te illi iterum per geminae naturae cohaesionem restituisse*. Si enim & hoc statim manifestum esse non po-

σονται ἅπαντες, ὡς ἐν [a] *τοῖς πρὸς Αντίοχον ὁ μέγας φησὶν Αθανάσιος. Οτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει καὶ ὅτι τοσαύτη λαμπρότης τῷ Αδὰμ ἐκείνῳ προσῆν ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὅσην ἡ δεσποτικὴ φωνὴ τοῖς ἁγίοις ἔσεσθαι λέγει κατάγε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριςὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβὼρ μεταμορφούμενος ἀριδηλότερον ἔδειξε· καὶ πῶς οἱ ὑμνογράφοι καὶ θεῖοι μελωδοὶ, ὅ, τε μέγας δηλαδὴ* [b] *Κοσμᾶς, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς* [c] *Ιωάννης σοφῶς σε διδάξουσι. λέγουσι γὰρ ὅτι τὴν ἐντεθεῖσαν τῷ Αδὰμ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀμαύρωσιν ἐκδιώξας, τῷ θεϊκῷ φωτί σου σῶτερ ἐκλαμπρύνας· καὶ ὅτι τὸ ἀρχέτυπον κάλλος ἐκεῖνο τῆς εἰκόνος τοῦ πρώτου, δηλονότι Αδὰμ, ὅπερ ἐξέπεσε δι᾽ αὐτὴν παράβασιν· ἐπειδὴ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον ἦν, ἐν σεαυτῷ παραδόξως ὑπεδείξας· Επὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἄφατον ἠλλοιώθης τῆς μορφῆς σου ἀλλοίωσιν, γνωρίσαι θέλων ἐντεῦθεν ὁποίας ἠξίωτο χάριτος πρὸ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ταύτην αὐτῷ πάλιν μετέδωκας, διὰ τῆς καθ᾽ ὑπόστασιν ἑνώσεως· εἰ γὰρ καὶ διάδηλον αὐτίκα γενέσθαι τοῦτο οὐκ ἔφθα-*

[a] ἐν τοῖς πρὸς Αντίοχον) Quaestiones ad Antiochum opus est ὑποβολιμαῖον Vid. *Bellarminum*, *Labbeum*, *Natalem Alexandrum*, *Caveum &c.*

[b] Cosmas Hierosolymitanus, Maiumae Episcopus, Iohannis Damasceni praeceptor, qui scripsit Hymnos XIII. *in praecipuas anni festivitates*, & metricam enarrationem *Psalmorum omnium*, & Ασματικοὺς κανόνας. Claruit anno DCCXXX. Vide *Guil. Caveum*, & *Lambecium*, aliosque.

[c] Iohannes quoque Damascenus carmina scripsit.

ἔφθασεν, οὐδὲ γὰρ ἤθελε σκάνδαλον ἐξαυτῆς ἐνιέναι τῷ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἐπὶ ὄρους Θαβὼρ, ὡς ἤδη προείρηται, θεουργηθεῖσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐγνώσθη διὰ τῆς θείων ἀκτίνων προχύσεως. πρόσεχε οὖν· εἰ γὰρ ἀστράψας ἐπὶ τοῦ ὄρους ὡς ὁ ἥλιος ὁ σωτὴρ ἔδειξε προφανῶς ὁποῖον ἄρα καὶ τῷ Ἀδὰμ ἐκείνῳ προσενῆν ἀπ' ἀρχῆς φῶς, θαυμάζειν οὐκ εὔλογον εἴγε λάμψουσιν οἱ δίκαιοι τότε ὡς ὁ ἥλιος. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπιζομένη χάρις ἐπάνοδός ἐστιν, ὡς προείρηται, πρός γε τὴν πρώτην ἐκείνην ζωὴν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τοὺς ἀναστησομένους τοὺς δικαίους μὴ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ εἶδος μόνον παραπλησίους ἐγερθῆναι πρώτῳ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν λαμπρότητα· ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι τοσαύτην λαμπρότητα τὸ τοῦ Ἀδὰμ ἀπ' ἀρχῆς ἐφαιδρύνετο πρόσωπον, ὁ Σιναΐτης θεῖος Ἀναστάσιος ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ βίβλῳ ᾗ τὸ ὄνομα ὁδηγὸς ἀριδηλότερον ἔδειξε διεξιὼν ἐκεῖσε κατὰ ῥῆμα καὶ τάδε· ποιήσας ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ ὁ θεὸς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, ἐνέθηκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἀκτῖνα τοῦ ὑπαναγίου πνεύματος, καὶ χάριν, καὶ ἔλλαμψιν· ἠμαύρωσε δὲ τέλεον αὐτὸν ἡ παράβασις τῆς δωθείσης αὐτῷ θείας ἐντολῆς, ἐφ' ᾧ καὶ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ Σὴθ ἐνέθηκε ταύτην ὕστερον ὁ θεός· γνωρίσαι θέλων ἐκ τοῦ-

του

potuit, noluit enim cõtinuo Israëli offensionem iniicere, sed supra mõtem Thaborem, ut iam dictum est: nostram naturam tamen divinam iam evasisse deprehensum est, quod undique divinos radios effunderet, Adtende igitur. Si enim Servator tanquam Sol in monte coruscans, quali utique & Adamus ille ab initio lumine radiaret, luculenter ostendit; iam mirari non subit, si tamquam Sol tunc iusti fulgebunt. Etenim quum gratia, quae speratur, regressus sit, ut iam diximus, ad primam illam vitam; consectarium quoque est & resurrecturos tunc iustos, non secundum figuram & speciem tantum surrecturos esse primo Adamo persimiles, sed & secundum ipsam claritatem. Haec autem ita se habere, & tanto Adami faciem ab initio enituisse fulgore, divinus etiam Anastasius Sinaita libro a se scripto, cui *Dux viae* titulus est, perspicue ac dilucide ostendit, differens ibi hisce iisdem verbis ea, quae sequuntur: *Quum Adamum Deus in principio ad imaginem & similitudinem suam fecisset, eius vultu sua inspiratione radium Sancti Spiritus, & gratiam, & splendorem adflavit: obfuscavit vero illum omnino, dati eidem divini praecepti transgressio, quare & ipsius Sethi vultu eumdem fulgorem Deus posterius indidit, manifestare volens ex hoc ip-*

so

so futuris mortalibus, datam a se primo homini sua inspiratione claritatem: & audi quid de hoc dicat Sancta Scriptura: Vixit vero Adamus ducentis & triginta annis, & genuit filium iuxta formam & imaginem suam, hoc est, iuxta eam imaginem & splendorem, quem habuit ab initio, & vocavit nomen eius Sethum, quod dicitur, Resurrectio: quoniam vidit renovatam mirabilem illam formam, cuius causa ipsum homines, qui eo tempore vivebant, Deum adpellavere. Haec eadem igitur prodere videtur etiam divinus ille Macarius Aegyptius. Etenim quum de illa gloria, quam vultu suo Dei contemplator Moses coruscabat, & quam nemo poterat fixis oculis intueri, loqueretur, haec duo etiam disseruit, qua scilicet gloria a principio Adamus fuerit insignitus, & quam novissime iustorum habiturus est chorus. Audi igitur ipsissima divini huius viri verba, quibus in suis capitulis ita infit: *Opinor autem glorificatum Mosis vultum formam esse & exemplum illius hominis, quem Deus suis manibus condidit.* Et iterum: *Beatus Moses illa divini Spiritus gloria, quae in eius vultu refulgebat, specimen praebuit, quomodo in resurrectione iustorum, corpora Sanctorum glo-*

τοῦ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὴν δοθεῖσαν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ δι' αὐτοῦ ἐμφυσήματος ἔλλαμψιν· καὶ ἄκουε τί περὶ τούτου φησὶν ἡ ἁγία γραφή· ἔζησε δὲ Ἀδὰμ ἔτη διακόσια [d] πρὸ τῆς τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, οἵαν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς εἰκόνα καὶ ἔλλαμψιν, καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ, ὃ λέγεται, ἐξανάστασις· ἐπειδὴ εἶδεν ἀνακαινισθεῖσαν τὴν παράδοξον ἐκείνην μορφὴν, ἧς ἕνεκα καὶ θεὸν αὐτὸν οἱ κατ' ἐκείνου καιροῦ τυγχάνοντες ἄνθρωποι προσηγόρευσαν. ταῦτα μὲν οὖν ὑπεμφαίνειν ἔοικε καὶ ὁ θεῖος ἐκεῖνος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος· διὰ γὰρ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἐπιλαμπούσης τότε τῷ προσώπῳ τοῦ θεόπτου Μωσέως εἰς ἣν οὐδεὶς ἀτενεῖσαι ἠδύνατο, καὶ μὲν ἄμφω ταῦτα παρέστησε· καὶ ἣν εἶχε δηλαδὴ δόξαν ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἣν ἐσ ὕστερον ὁ τῶν δικαίων ἕξει χορὸς, καὶ ἄκουε τί κατὰ ῥῆμα φησὶν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν κεφαλαίοις αὐτοῦ· δοκῶ τὸ δεδοξασμένον πρόσωπον Μωσέως τύπον εἶναι καὶ ὑπόδειγμα τοῦ πρώτου διὰ χειρῶν θεοῦ δημιουργηθέντος ἀνθρώπου· καὶ αὖθις· Μωσῆς ὁ μακάριος ὑπέδειξε τύπον διὰ τῆς τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπιλαμπούσης τοῦ πνεύματος δόξης, πῶς ἐν τῇ τῶν δικαίων ἀναστάσει τὰ τῶν ἁγίων δοξα-

[d] Graecus contextus iuxta LXX. habet: τριακόντα καὶ διακόσια ἔτη.

ξασθήσεται σώματα. Καλὸς οὖν ὁ λόγος ἔλεγε τὴν ἀνάστασιν ἐπάνοδον εἶναι πρός γε τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πρώτην ζωήν. ἐπὶ μέν τοι τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ ἕτερόν τι μεταμορφούμενος ἔδειξεν ὁ Σωτήρ τι τοῦτο τὴν δόξαν ἐκείνην ἣν μέλλει κατά γε τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐνδείξασθαι. καὶ πείθου τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ λέγοντι· ἥξει μὲν οὖν μετὰ τοῦ σώματος ὁ Χριστὸς τοιοῦτος ὁποῖος ὄφθη τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπερνικώσης τὸ σάρκιον τῆς θεότητος· καλῶς οὖν ἐπὶ τούτοις ἔλεγε τοὺς δικαίους ὁ κύριος κατ' αὐτὸν ἀστράψαι τὸν ἥλιον· τὴν γὰρ ἀπὸ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐκπεδῶσαν αἴγλην ὑποδεξάμενοι μεταστοιχειωθήσονται τηνικαῦτα καίπερ ὀφθήσονται ἄντικρυς καθάπερ τι σῶμα διαφανὲς μαρμαριγὴν ἡλίου δεχόμενον. Κατὰ τοῦτο καὶ ὁ πάμμεγας ἔλεγε Παῦλος ὅτι μετασχημαθήσει τότε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ· ταύτῃ τοι καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπὶ τούτοις οὐκ ἄξιον· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς ὁ Ἀδὰμ, ἡνίκα δηλαδὴ θείαις ἐπλάσθη χερσὶ, τοσαύτην ἐδέξατο διά γε τοῦ θείου ἐμφυσήματος τὴν φαιδρότητα, φαίνεται πάντως ὅτι ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστησόμενος ἄνθρωπος τῆς αὐτῆς ἂν ἀξιωθῇ λαμπρότητος διὰ τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος χάριτος· καὶ πεί-

glorificanda sint. Bellus igitur sermo ferebat resurrectionem esse ad antiquam illam primamque vitam regressum. Praeter ea vero, quae hactenus diximus, aliquid etiam aliud huiusmodi transfiguratus Servator ostendit, gloriam scilicet illam, quam, quum secundo venerit, manifestabit; super quo fidem adhibe Theologo Gregorio dicenti: *Veniet igitur cum corpore Christus talis, qualis discipulis adparuit in monte, divinitate carnem longo intervallo superante*. Bene igitur dicebat insuper Dominus fore ut tamquam Sol iusti refulgeant. Quum enim splendorem ex dominico corpore procedentem exceperint, ita ii tunc transformabuntur, & palam adparebunt, ut corpus quoddam pellucidum splendore Solis inlustratum. His magnus etiam Paulus concinens dicebat, tunc a Servatore nostrum humile corpus ita transformatum iri, ut suo futurum sit corpori glorioso conforme. Quamobrem in his se ancipitem traducere haud dignum est. Si enim ab ipso initio Adamus, quum videlicet divinis fictus est manibus, tantam ex divino adflatu claritatem recepit; elucet omnino hominem etiam a mortuis resurrecturum, eiusdem fulgoris gloria, Spiritus Sancti gratia, dignandum.

Cre-

Crede autem beato David ita de hoc ipso pronuncianti: *Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terrae*. Adtende igitur: quum enim supra montem Servator in seipso transformatus ostenderit, qualem a principio Adamus pulcritudinem habuerit, & qualem iusti olim accepturi sint, propterea divinus etiam Gregorius Nyssenus, aequaliter, dicebat, divinam imaginem ferre & ante peccatum hominem, & illum, qui novissime a mortuis resurrecturus esset. Haec autem omnia ita se habere, & gratiam, quae speratur, ad primam illam, ut saepius diximus, vitam esse regressum, ipse prae aliis Dominus ostendit. Quum enim redeuntem Asotum obviis ulnis excepisset, & haec insuper inquiebat: *Induite eum stola illa priori*. Ne igitur amplius dubita: priorem enim stolam dicens, dilucide significavit, nihil aliud esse resurrectionem, quam eorum, qui ceciderunt, in pristinum statum restitutionem.

FINIS.

πείθου τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ οὕτω περὶ τούτου λέγοντι. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Πρόσεχε οὖν, ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἔδειξεν ὁ Σωτὴρ ἐν ἑαυτῷ μεταμορφούμενος οἷον εἶχε κάλλος ἀπ' ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ, καὶ οἷον οἱ δίκαιοι μέλλουσι τότε λαβεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπίσης ἔλεγε παρ' ἑαυτῆς τὴν θείαν εἰκόνα φορεῖν, τόντε πρὸ τῆς παραβάσεως ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἐκ νεκρῶν ἐφ' ὕστερον ἀναστησόμενον· Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι ἐπάνοδός ἐστι πρός γε τὴν πρώτην ζωὴν ἡ ἐλπιζομένη χάρις, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, αὐτὸς ἔδειξε πρὸ τῶν ἄλλων ὁ κύριος· ἡνίκα γὰρ ἐπιστρεφόντα τὸν ἄσωτον ἠγκαλίζετο καὶ τάδε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγε ἐνδύσατε αὐτὸν τὴν πρώτην στολήν. μὴ οὖν ἐπὶ πλέον ἀμφίβαλλε· στολὴν γὰρ τὴν πρώτην εἰπὼν, ἔδειξε προφανῶς, μηδὲν ἄλλο τὴν ἀνάστασιν εἶναι ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν.

ΤΕΛΟΣ.

Lib. I. Cap. V. pag. 18. *Ad errorem Aegyptiorum propendentes*] Similia prorsus habet *Isidorus* Pelusiota *Lib. II. Epistola* CXLIII. ostendens cur aperte & dilucide de Trinitate doctrina Iudaeis tradita non fuerit.

Lib. I Cap. V. pag. 22. *Quum antiquissimus esse dignoscatur*] Haud equidem inficias ierim de Iobi libri antiquitate minime inter eruditos convenire. Sed tamen non desunt qui vel Mose antiquiorem censeant, vel a Mose ipso conscriptum. Consulendi *Huetius*, *Du-Pinus*, *Natalis Alexander*. Lubet heic exscribere versiculos *Petri de Riga*, qui circa annum MCLXX. claruit, seu potius *Aegidii Parisiensis*, qui eius opus sanctae scripturae metricè explicatae subplevit, & interpolavit sub exitum saeculi XII. ut ex ipso *Aegidio* intelligitur in Codice huius operis MS. Bibliothecae Riccardianae. In illa igitur metrica Scripturarum expositione, quam *Aegidius Bibliothecam* vocat, & cuius pars, Heptateuchum continens, *Aurora* a *Petro* incripta fuit, Prologo in Iobum versus, qui sequuntur, legere est:

Librum Iob Moysi quidam adtribuere Magistri
Eius ut auctori; sed opinio falsa sinistri
Iudicii geritur: alii voluere libelli
Auctorem non esse ratum, sed & ista refelli,
Vt non vera foret sententia: porro quis esse
Compositor potuit? quis scripserit illa necesse?
Sectanda est ratio, quae plus communis habetur.
Hic vero est, qui se titulo potiore tuetur.
Non alius nisi Iob hunc librum scripsit, & egit.

Lib. I. Cap. VI. pag. 25. *Quamquam resistunt Strabo & Herodotus*] Consulatur *Porphyrius Lib. II. De Abstinentia ab animalibus* §. XXVI. *& Lib. III.* §. XVI. *& Minucius Felix in Octavio*.

Lib. I. Cap. VIII. pag. 36. *Dissertationem adornavit Calmetius*] Et *Natalis Alexander* Hist. V. T.

Lib. I. Cap. XIV. pag. 56.] *Si tamen hoc opus Plutarchi est*] Videtur esse hoc opus Plutarchi Iunioris. Adeatur *Iob: Ionsius* in sua *Historia Scriptorum historiae Philosophicae*.

Lib. I.

Lib. I. Cap. XIV. pag. 58.] *Vbi ipsa Mosis verba pro hac sententia adlegavit*] Haud equidem dissimulandum Numenii locum ad aliam sententiam comprobandam adductum fuisse a Porphyrio : sed certe Numenius Mosis auctoritate usus non est, ut videtur, nisi ad opinionem etiam de aqua rerum exordio indicandam. Consulatur *Caput VI. Lib. VI.* huius Commentarii.

Lib. I. Cap. XV. pag. 67. *Zoroastres igitur Magus in sacro Persicorum Rituum commentario*] Liber hic ὑποβολιμαῖος videtur *Eliae Du-Pino Lib. I. Novae Biblioth. Eccles. Scriptor.* sed levibus admodum, futilibusque rationibus innititur.

Lib. I. Cap. XV. pag. 64. *Septenarium quoque numerum*] Non sine risu quidem excipiendum id, quod *Theodorus Samothrax* apud *Ptolemaeum Hephaestionis Lib. VII.* περὶ τῆς ἐς πολυμαθείαν καινῆς ἱστορίας, ut excerpit *Photius* Cod. CXC. narrat, septenarium scilicet numerum pro perfecto habitum fuisse, quod Iupiter natus septem continuos dies risisset.

Lib. I. Cap. XVI. pag. 79. *Mosaicorum sermonum non expertes*] *Du-Pinus* in *Notis Dissert. Praeliminaris Tom. I. Biblioth. Novae Ecclesiasticae* censet id de Homero, aliisque Philosophis antiquis probabiliter dici posse.

Lib. II. Cap. VII. pag. 105. *Apuleius in Apologia II.*] *Strabo* etiam *Lib. X.*

Ibidem pag. 106. *Lingua Ebraica lingua Chanaan*] Vide *Natalem Alexandrum & Huetium*.

Lib. II. Cap. VIII. pag. 109. *Aristoteles apud Clearchum*] Et *II. Meteorologicorum*.

Ibidem. *Demetrius Phalereus*] *Ionsius De Scriptoribus Histor. Philosoph.* censet falli Iosephum, dum Demetrium Phalereum citat, quasi de Iudaeis scripserit, & ab eo hunc cum alio Demetrio confusum fuisse ait.

Lib. II. Cap. X. pag. 116. *Verisimilitudo eorum, quae habet Clearchus*] *Clearchi* liber περὶ ὕπνου subpositirius censetur a *Ioh. Ionsio*, vel saltem esse alterius Clearchi Iunioris *Lib. I. De Scriptoribus Histor. Philosoph. cap. XVIII.* tamen illa eadem, quae ex laudato Clearchi libro a *Iosepho* & *Eusebio* referuntur ex iis, quae habet *Laërtius* cum Vita Socratis, ut diximus,

ximus, tum in Prooemio, confirmari posse videntur. *Aristoteles* insuper *II. Meteorologic.* Palaestinae meminit, & lacus Asphaltitis naturam sibi notam perspectamque fuisse ostendit, & illum fuisse famigeratum insinuat.

Lib. II. Cap. X. pag. 120. *Profectique Iudaea rerum potirentur*] Adeo verum existimat *Carolus Daubuzus* in suo Opusculo *De Testimonio Christi apud Iosephum Lib. II.* §. VII. Iudaeos sperati, & expectati a se Regis, & verae libertatis adsertoris ac vindicis notitiam inter gentes sparsisse, ut opinetur carmina Sibyllina, quae ante Christi adventum legebantur, ab eis conficta fuisse, quando certum est iis simile vaticinium comprehensum fuisse, ut ex *Cicerone III. in Catilinam*, *& II. De Divinatione*; & *Virgilio Ecloga IV.* luculente patet, qui Poëta quidem aliquid ulterius intelligere potuit ex Asinio Pollione, cuius erat amicissimus, & qui, quum Herodi esset arcta familiaritate coniunctus, *Iosepho* teste *Lib. XV. Cap.* XIII. Herodis etiam filios Alexandrum, & Aristobulum hospitio excepit liberalibus disciplinis Romae instituendos, eodem Historiographo auctore *Lib. XVI. Cap.* I. adeoque facilius eiusmodi audire ab hisce Iudaeis poterat, & Sibyllarum esse credere, quum sub ementito Sibyllarum nomine a Iudaeis forte Alexandrinis spargerentur. Heinc *Pollio* Sibyllinorum carminum plenus negotio de Ptolemaeo Rege Alexandriam ad eorum vaticiniorum mentem reducendo praefuit, ut *M. Tullius* scribit: alii adplicans, quod alii tantum conveniebat. Heinc deinde Virgilius, ut ei adularetur, quae Christo solum congruebant, in eius filium cantando detorsit. Sed audiamus quae insuper *Daubuzus* habet, & vero quidem non absimilia. *Quoniam vero*, inquit, *in eo sum, ut etiam Gentilium scripta antestari necesse sit, ad priscam Iudaeorum fidem, & opiniones cognoscendas, quum adeo sint iniqui huius aetatis Iudaei, ut ea omnia penitus negent, atque reiiciant, quae sibi damno esse, & a Christianis in rem suam conferri vident, licet a patribus suis olim sanctissime sint recepta; adiiciam his testimonium Chalcidii Platonici: Sane notanda est*, inquit, *alia sanctior, & venerabilior historia, quae perhibet de ortu stellae cuiusdam, non morbos, mortesque denunciantis, sed descensum Dei*

ve-

venerabilis ad humanae conversationis, rerumque mortalium gratiam, quam stellam quum nocturno itinere subspexissent Chaldaeorum profecto sapientes viri, & consideratione rerum coelestium satis exercitati, quaesivisse dicuntur recentis Dei ortum; repertaque illa maiestate puerili, venerati esse, & vota Deo tanto convenientia nuncupasse. Evangelicam sane narrationem! Sed quid, an ergo hunc esse Platonicum negabimus? quasi non sit de Dei descensu Platonis dogma. Deum certe Plato ipse, Deum, inquam, ipsum, quem maxime coli volebat, descensurum pollicetur. In secundo cum Alcibiade Socratis Dialogo promittit Philosophus discipulo: Aliquem venturum esse qui eum doceat quomodo sit precandum; & roganti quis esset ille, aut futurus esset tantus Doctor, respondet Socrates: οὗτός ἐστιν ᾧ μέλει περί σου, & mox: ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνος θαυμαστὴν ὅσην περί σε προθυμίαν ἔχει. *Quae omnia de alio praeterquam de Deo nequeunt ullatenus intelligi. Et nisi Platonem haec ex Iudaeis hausisse dicamus, omnem prorsus humanam sapientiam istud dogma superabit.*

Lib. II. Cap. XIV. pag. 137. *Sed hunc Platonis morem*] Eadem fere censet *Origenes Lib. IV. contra Celsum.*

Lib. III. Cap. II. pag. 144. *Quum autem quaedam a Mose ex Aegyptiis*] Super hac Quaestione vid. *Natal. Alexandrum Histor. Vet. Testam.* ad aetatem mundi quartam *Dissertat. III. Proposit. III. & IV.* & ad quintam mundi aetatem *Dissertat. I.*

Lib. III. Cap. II. pag. 150. *Vt externas omnes & advenas caeremonias omnino repudiarent*] *Diodorus* ipse *Eclog. Lib. XL.* luculente testatur Iudaeorum multa, & caeremonias ritusque inprimis apud Aegyptios invaluisse, quum inter eos illi versarentur. Quamquam enim fabellis historia haec, Graecorum more, deformata est, tamen indicat saltem opinionem, qua vulgo credebatur, exoticos ritus ad Aegyptios transiisse. Ait igitur de Iudaeis loquens, & Aegyptiis: Καὶα τὴν Αἴγυπτον τὸ παλαιὸν, λοιμικῆς περιστάσεως γενομένης, ἀνέπεμπον οἱ πολλοὶ τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἐπὶ τὸ δαιμόνιον. πολλῶν γὰρ καὶ παντοδαπῶν κατοικούντων ξένων, καὶ διηλλαγμένοις ἔθεσι χρωμένων περὶ τὸ ἱερὸν καὶ τὰς θυσίας, καταλελύσθαι συνέβαινε παρ' αὐτοῖς τὰς πατρίους τῶν θεῶν τιμάς. ὅπερ οἱ τῆς χώρας ἐγγενεῖς ὑπέλαβον, ἐὰν μὴ τοὺς

ἀλλοφύλους μεταςήσωνται, κρίσιν οὐκ ἔσεσθαι τῶν κακῶν. *In Aegypto lue pestifera quondam exorta plerique mali causam ad offensam Numinis referebant. Quum enim multi promiscuae colluvionis advenae ibi habitarent, qui peregrinis ritibus in sacrorum ministeriis & immolationibus uterentur, evenit, ut aviti Deorum honores apud eos exolescerent. Heinc subspicio indigenis regionis illius iniecta, nisi alienigenas submoverent, futurum ut malis nunquam exonerarentur.*

Lib. III. Cap. VII. pag 164. *Ad MMMMM. cantica conscripsisse*] Sunt qui legant quinque supra mille.

Lib. III. Cap. VII pag. 165. *Quod censet Huetius*] In eadem sententia est *Elias Du-Pinus Tom. I. Novae Biblioth. Eccles. Dissertat. Praelimin.*

Lib. III. Cap. VII. pag. 166. *Horum librorum Auctorem*] Liber Esdrae IV. est diversi Auctoris a III. *Du-Pinus Tom. I. Biblioth. Novae Eccles. Dissert. Praelim.*

Lib. III. Cap. VII. pag. 168. *Magistros hoc ipso imitatus*] *Strabo* quoque testatur Aegyptios non facile omnibus suas doctrinas manifestasse, eosque propterea δυσμεταδότους adpellat: id quod tamen non adversatur iis, quae Lib. I. Cap. XVI. pag. 79. disseruimus, & quae confirmari possunt ex *Augustino Lib. XII. De Civit. Dei cap.* x.

Ibidem: *Testes locupletissimi sunt Origenes &c.*] *Clemens* Alexandrinus etiam *Lib. I. Strom.*

Lib. III. Cap. VIII. pag. 170. *Quae est opinio Simonii*] A Simonio non videtur in hoc discrepare *Du-Pinus Praefat. Praelimin. Tom. I. Biblioth. Novae Eccles.* §. III.

Lib. III. Cap. IX. pag. 179. *Adeantur si lubet*] Item *Natalis Alexander Histor. Vet. Testam.*

Lib. IV. Cap. III. pag. 193. *Sapientiae Liber*] Vide de Libro Sapientiae etiam *Natal. Alexandrum Hist. Veter. Testam. ad sextam Mundi aetatem Dissertat. IV. artic.* VI.

Lib. IV. Cap. III. pag. 196. *Quid si illud Mosis*] *Clemens* Alexandrinus quoque iis commentariis, quos ὑποτυπώσεις inscripsit, μετεμψυχώσεις admittit, auctore *Photio Cod. CIX.* adeoque animarum προΰπαρξιν, quod totum Scripturarum auctoritate adstruere conatus est: προΰπαρξιν hanc & Methodius admisit.

Lib.

Lib. IV. Cap. V. pag. 201. *Sed quidni λόγου adpellatione*] Super hac quaestione vide quae differit *Natalis Alexander Histor. Vet. Testam.* ad tertiam mundi aetatem *Dissert. XV.*

Lib. IV. Cap. VI. pag. 207. *Consulendus est Augustinus in libris De Civitate Dei*] Item *Natalis Alexander in Histor. Veter. Testam. & Calmetius Comment. Liter. in Sacr. Scriptur.*

Lib. IV. Cap. VIII. pag. 210. *Videri Philoni potuere*]. Vt quidem visa fuisse animadvertit etiam *Isidorus Pelusiota Lib. II. Epist. CXLIII.*

Lib. IV. Cap. VIII. pag. 215. *Rectam eius doctrina interpretationem recipit*] *Isidorus* etiam *Pelusiota Lib. II. Epistola CXLIII.* notat Philonem minus exacte ac castigate de divina Trinitate esse loquutum.

Lib. V. Cap. I. pag. 218. *Sed id fecit, ut ostenderet*] Nostra responsio vera esse demonstratur etiam a Torniacensi Episcopo *Gilberto de Choiseul* in suo libello qui inscribitur : *Le Triomphe de la Religion contre l' Atheisme, & l' Heresie* §. XVII.

Lib. V. Cap. I. pag. 218. *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo*] Hic locus *Epistolae ad Philippenses* adeo diserte ac perspicue fidem Apostolicam de Christi divinitate, & aequalitate cum Deo comprobare dignoscitur, ut nonnisi impudenter manifestissimum testimonium calumniari quis possit. Consulendus *Augustinus Lib. II. contra Maximinum Cap.* IV.

Lib. V. Cap. II. pag. 222. *Vt de Altercatione Iasonis & Papisci*] Item de *Origene*, *Basilio*, *Ambrosio*, *Methodio*,

Lib. V. Cap. VII. pag. 238. *Stoicorum imitatores*] *Iosephus* quidem libro *De Vita sua* de Secta Pharisaeorum loquens, ait, ἣ παραπλήσιός ἐστι τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ : *Quae proxime accedit ad sectam, Stoicam Graecis dictam*. At his verbis profecto non insinuat Pharisaeos Stoicorum imitatores fuisse, sed tantum eos vitae instituto ac disciplina Stoicis respondere potuisse subindicat.

Lib. V. Cap. IX. pag. 244. *Suida in λόγος auctore*] Isthuc ipsum testatur etiam *Cicero Libro XIII. Epist. ad Atticum* scri-

 bens:

bens: *Hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo, λόγοισιν Ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται.* Idem tradit etiam *Zenobius*.

Lib. VI. Cap. IV. pag. 311. *Heinc Cicero Lib. De Vniversitate*] Isthuc ipsum amplius inlustrari posset clarissimis aliis exemplis, ut *Attii* in *Myrmidonibus*: *Vela ventorum animae immittere*. *Varronis* in *Cosmophthoro*: *Detis habenas animae leni, dum ventus vos flamine sudo suavem ad patriam perducat*. Item *Lib. I. de re rustica cap.* IV. *Aqua, terra, anima, Sol. Horatii Lib. IV. Od.* 12. *Impellent animae lintea Thraciae*. *Arnobii Lib. I. Numquid suas animas exspiraverunt venti?*

Ibidem. *Exinde oris etiam halitum*] Sic *Titinnius* in *Fullonibus* citante Nonio: *Foetida anima nasum obpugnat*. *Martialis Lib. I. Epig.* 88. *Atque duplex animae longius exit odor*. *Terentius Phorm. Animam compressi, aurem admovi*. *Ovidius Fast. Surgit amans, animamque tenens*.

F I N I S.

I N-

INDEX RERUM NOTABILIUM.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

Olym-

O

P

R

S

T

F I N I S.

E R-

Pag.	lin.	ERRATA.	CORRIGE.
25.	22.	Nam beſtiarum nulla	Nam beſtiarum eiuſmodi nulla
32.	28.	Cytheraeis	Cythereis
51.	6.	exſtitiſſe videantur poſſit	exſtitiſſe videantur
57.	10.	Πτοἰ	Ητοι
76.	27.	quorum quidam	quorum quidem
119.	28.	Socianorum	Socinianorum
131.	6.	Tzezes	Tzetzes
148.	14.	oſtendent	oſtenderent
187.	1.	quam Salomon ſapientiam vocat	quam id quod Salomon ſapientiam vocat
218.	30.	Cymmeriis	Cimmeriis
222.	18.	magis magis atque	magis atque magis
233.	14.	anſam	anſa
268.	6.	Triphone	Tryphone
269.	35.	quae	qui
301.	17.	aliiſque	aliique
316.	26.	Trigide	Tigride
319.	8.	vitellum	vitellus
328.	12.	ἐφανθάσθησαν	ἐφαντάσθησαν
333.	14.	ἑςιῶν ἡμᾶς	ἑςιῶν ἡμᾶς
346.	32.	ὑπαναγίου	παναγίου
348.	25.	μεταςχηματθήσει	μετασχηματίσει
349.	4.	κτισθήσονθαι	κτισθήσονται
350.	18.	incripta	inſcripta

